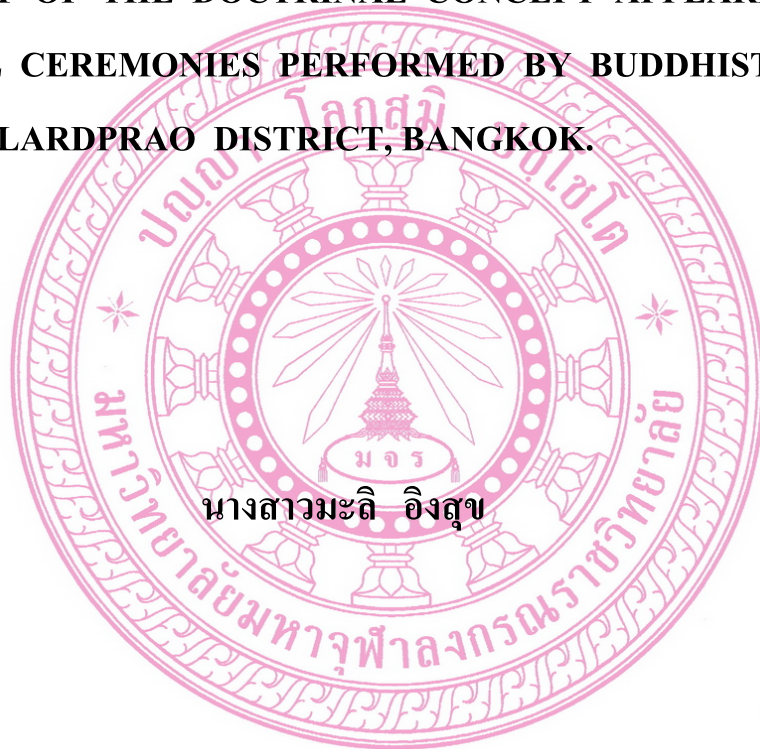

การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว
กรุงเทพมหานคร

THE STUDY OF THE DOCTRINAL CONCEPT APPEARING IN
THE FUNERAL CEREMONIES PERFORMED BY BUDDHISTS IN
LARDPRAO DISTRICT, BANGKOK.

นางสาวมะติ อิงสุข

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว
กรุงเทพมหานคร

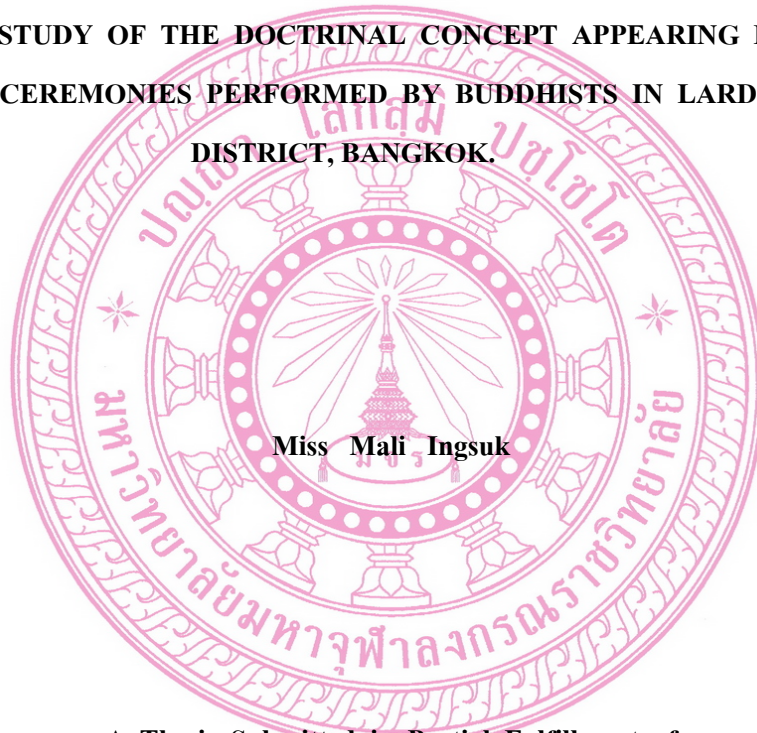

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE STUDY OF THE DOCTRINAL CONCEPT APPEARING IN THE
FUNERAL CEREMONIES PERFORMED BY BUDDHISTS IN LARDPRAO
DISTRICT, BANGKOK.**

Miss Mali Ingsuk

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts.
(Buddhist Studies)**

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand .C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkonrrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาคตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร” เป็น ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร. มন্ত্রী สิริโรจนานันท์)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ประพันธ์ สุขขร)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

ประธานกรรมการ

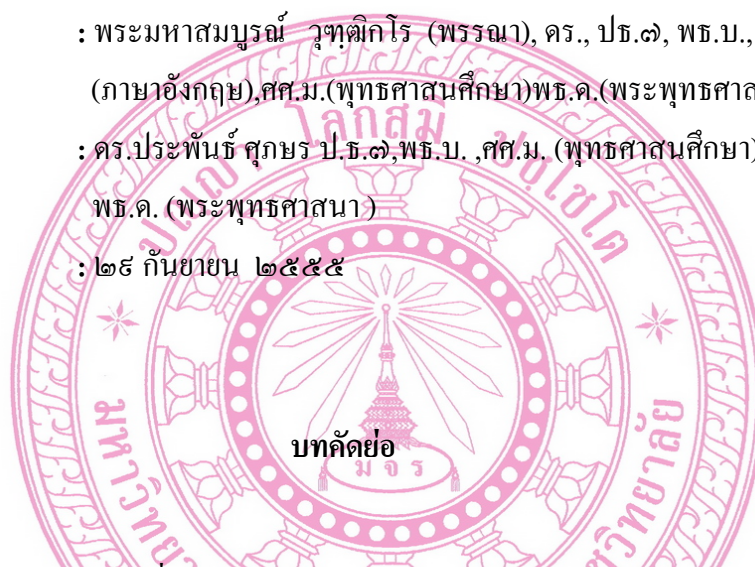
อาจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาวมะลิ อิงสุข)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธใน
เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร
- ผู้วิจัย** : นางสาวมะลิ อิงสุข
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา), ดร., ปธ.๗, พธ.บ.,
(ภาษาอังกฤษ), ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา) พธ.ค. (พระพุทธศาสนา)
 - : ดร.ประพันธ์ สุขыр ป.ธ.๗, พธ.บ., ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา)
พธ.ค. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๕ กันยายน ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

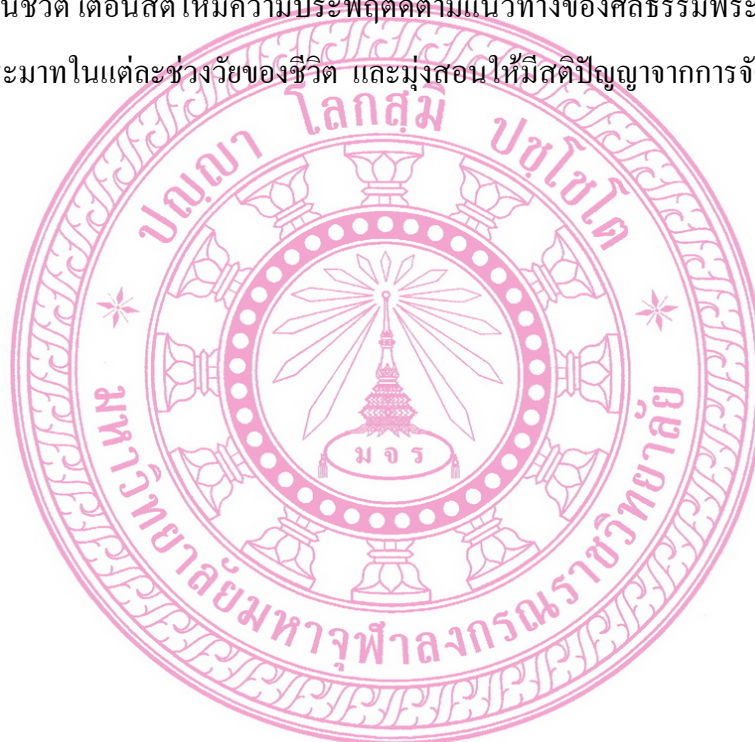
การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพิธีศพและคติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาพิธีศพและคติธรรมในพิธีศพของชาวพุทธในสังคมไทย (๓) เพื่อศึกษาพิธีศพและคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

พิธีศพครั้งพุทธกาลเป็นพิธีที่ปฏิบัติเรียบง่าย เริ่มตั้งแต่มีการตาย ในคัมภีร์ไม่ได้กล่าวถึงการอาบน้ำศพแต่จะกล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงนำศพพุทธบิดาด้วยน้ำหอม ทรงแต่งตัวให้พระศพด้วยผ้าขาวสะอาด ตั้งพระศพไว้เคารพบูชาด้วยดอกไม้เครื่องหอม ๗ วัน แล้วแห่พระศพไปฌาปนกิจที่ป่าช้า พระอัฐิประชาชนจะนำไปประดิษฐานไว้ในสถูป เพื่อสักการะบูชา อย่างไรก็ตาม พิธีศพครั้งพุทธกาลให้คติธรรมเรื่องบาป เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องอโหสิกรรมเรื่องความไม่ประมาท และเรื่องความกตัญญู

พิธีศพในสังคมไทย มีวิธีการจัดการหลากหลายไปตามวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น โดยผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับพิธีการในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชนและคติธรรมความเชื่อของตน การจัดการศพในแต่ละพิธีเป็นสื่อการสอนให้

พิจารณาธรรมะของพระพุทธศาสนา เช่น การอาบน้ำสพ มีคตินิยมเกี่ยวกับการอโหสิกรรม พิธีตามไฟหน้าสพ มีคตินิยมเตือนสติเรื่องการดำเนินชีวิต พิธีแห่สพ มีคตินิยมในเรื่องไตรลักษณ์

พิธีศพในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร มีที่มบุคคลากรปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลืองานอย่างมีระบบ มีบางพิธีที่ไม่ปฏิบัติตามแบบโบราณเพราะสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา แต่ยังคงมีคตินิยมตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ความกตัญญู ไตรลักษณ์ การอโหสิกรรม ความไม่ประมาทในชีวิต เตือนสติให้มีความประพฤติดีตามแนวทางของศีลธรรมพระพุทธศาสนา เพื่อไม่เกิดความประมาทในแต่ละช่วงวัยของชีวิต และมุ่งสอนให้มีสติปัญญาจากการจัดการพิธีศพ

- Thesis Title** : The Study of the Doctrinal Concept Appearing in the Funeral Ceremonies Performed By Buddhists in Lard Prao District, Bangkok.
- Researcher** : Miss Mali Ingsuk
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Advisors** : Phramaha Somboon Vutthikaaro (Phanna), Dr., Pali VII, B.A., M.A. (Buddhist Studies) Ph.D. (uddhist Studdies)
: Dr. Prapan Suppasorn, Pali VII, B.A., M.A. (Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : September 29, 2012

Abstracts

The Study of the Doctrinal concepts appearing in the Funeral Ceremonies performed by the Buddhists consists of three valuable objectives namely :- (1)To study the Funeral Ceremonies and to understand the Ethical mottos appearing in the Buddhist Scriptures. (2)To study the management of the Funeral Ceremonies and the Ethical Doctrines practiced by the Buddhists in Thai Societies. (3)To study the Funeral Ceremony management by the Buddhists in Lard Prao District, Bangkok, Thailand.

The Doctrinal concept in the Buddhist funeral ceremonies is morality. In the ceremony of management of the Buddha's remains it was the Doctrinal concept of precaution or carefulness (Appamāda Dhamma) in all compounded things.

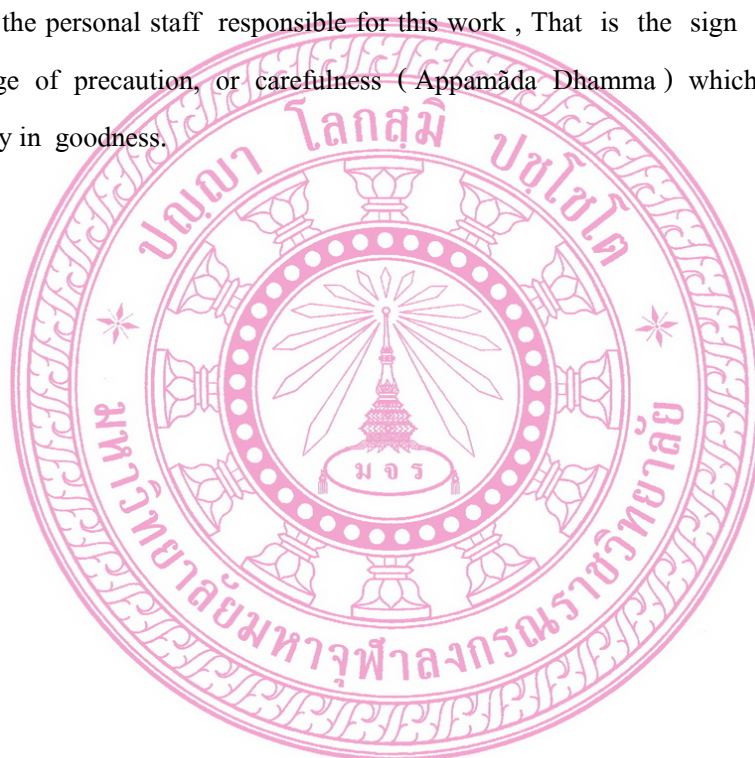
The three characteristics of Sānphāras are Aniccatā (Impermanence) Dukkhatā (Suffering) and Anattatā (Soullsness). The additional moral principles are : gratitude (Kataññü), Action (Kamma), Sin (Pāpa) and Wisdom (Paññā). These moral principles are the Doctrines which warn people not to be careless, because everyone must go to death without warning. Even the Buddha could not escape the death (Pārinibbāna).

The Doctrinal concept of the Thai funeral ceremonies which consist of many activities is composed of elements from various cultures suitable for the people's ways of

life and beliefs. For example, the performing of the bathing ceremony of the remains which is an activity showing respect for the dead, and so on.

The bathing ceremony of the corpse is also a way of asking for excuse from the dead. To tie the dead body with sacred thread is one of three Doctrinal concepts. The ceremony of opening the coffin has been customary for a long time.

The Doctrinal concept in funeral ceremonies in Lard Prao District, Bangkok, Thailand, is of the personal staff responsible for this work, That is the sign of gratitude and the knowledge of precaution, or carefulness (Appamāda Dhamma) which causes the minds to be firmly in goodness.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะผู้ศึกษาได้รับความเมตตาและความอนุเคราะห์จากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่าน ผู้ศึกษาขอกล่าวคำขอบคุณให้ปรากฏไว้ ณ ที่นี้ดังนี้ กราบขอบพระคุณพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร. และอาจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร ท่านเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือทั้งในส่วนเนื้อหาและวิธีการเขียนที่ถูกต้องเป็นอย่างดี กราบขอบพระคุณพระอาจารย์สุทิตย์ อากาศโร,ดร. ที่ท่านกรุณาให้ข้อเสนอแนะช่วยเหลือเรื่องแบบสัมภาษณ์เชิงลึกให้เหมาะสมถูกต้องตามหลักวิชาการ ขอบพระคุณอาจารย์รังษิ สุทนต์ ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับพระไตรปิฎกเป็นอย่างดี

กราบขอบพระคุณพระมหาอุบล จรรย์โม(ดวงเนตร) ที่ช่วยเหลือเรื่องการออกหนังสือขอสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลเป้าหมายของการทำวิทยานิพนธ์ ขอบพระคุณผู้ที่ให้ความรู้เรื่องพิธีศพและข้อคิดในธรรมะเกี่ยวกับพิธีศพ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้ข้อมูลมาเรียบเรียงเขียนวิทยานิพนธ์ได้อย่างดี คือ พระอาจารย์แพ้ว วรปุณโย พระสมุห์นันทม นาควโร พระครูข้าม กตตบุญโญ พระครูพิมลบุญญาทร พระครูโชติญาณประยุต พระครูสุจิตวิมล คุณปริษา สุขเกษม คุณสมโภชน์ เสือโรจน์ คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย คุณสุชิน ปานเที่ยง คุณครองทรัพย์ ทรงเล็กสิงห์ คุณแจ้ววงศ์จำ คุณสมาน พูนเกษม คุณบุญส่ง หนิงหงส์ และขอบขอบคุณอาจารย์โทน บันลือทรัพย์ ที่ช่วยแนะนำเรื่องไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ

ขอบพระคุณผู้ที่ช่วยจัดหาหนังสือให้ผู้ศึกษาอ่านค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ คือ คุณจินตนา บุตรกระวี คุณธัญญทิพย์ วิภาพงศ์สานต์ พันตำรวจตรีพยงค์ ไชยพุด ผู้ที่ช่วยยืมงานวิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยการพิมพ์เป็นรูปเล่มได้ในระบบ Computer และให้ข้อเสนอการใช้ Computer คือ คุณพงศธร พิเศษจุฑิศิลป์ และบุคคลต่าง ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้ อีกหลายท่าน ผู้ทำวิทยานิพนธ์ขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้เช่นกัน

ความดีงามของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หากยังมี ผู้ศึกษาขอมอบให้เป็นกตัญญูตามบูชาแก่บิดามารดา บุรพคุณจารย์และญาติพี่น้องที่ได้ให้การสนับสนุนทุกวิถีทาง

นางสาวมะลิ อิงสุข

๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๕.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๗
บทที่ ๒ คติธรรมในพิธีศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	
๒.๑ ประวัติความเป็นมาของพิธีศพครั้งพุทธกาล	๑๘
๒.๒ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๓๓
๒.๓ สรุปภาพรวมคติธรรมในพิธีศพครั้งพุทธกาล	๔๓
บทที่ ๓ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพในสังคมไทย	
๓.๑ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพทั่วไป	๔๗
๓.๑.๑ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพภาคกลาง	๔๗
๓.๑.๒ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๕๕
๓.๑.๓ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพภาคเหนือ	๖๓
๓.๑.๔ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพภาคใต้	๖๕
๓.๒ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพ ๔ ภาค	๗๒
๓.๓ สรุปพิธีศพชาวพุทธในสังคมไทย	๗๔

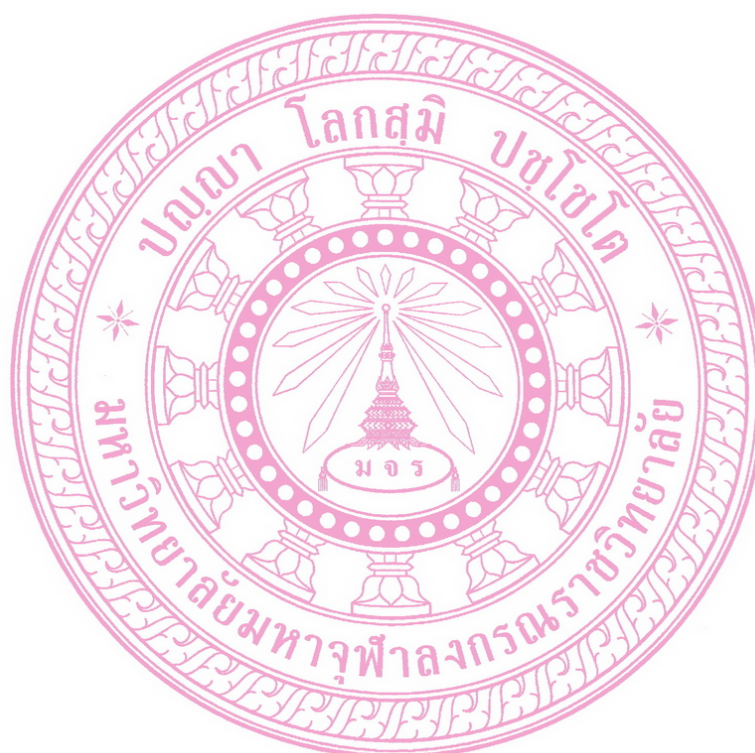
บทที่ ๔ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว	
กรุงเทพมหานคร	๘๐
๔.๑ สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิธีศพ	๘๐
๔.๒ การเตรียมงานศพ	๘๐
๔.๓ การจัดการศพ	๘๒
๔.๔ การเผาศพ	๘๕
๔.๕ การเก็บอัฐิ	๙๑
๔.๖ ความรู้เรื่องอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์	๙๒
๔.๗ วิเคราะห์สาระจากการสัมภาษณ์	๙๖
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๕
๕.๑.๑ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๙๕
๕.๑.๒ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในพิธีศพในสังคมไทย	๑๐๑
๕.๑.๓ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในสังคมชาวพุทธเขตลาดพร้าว	๑๐๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะในการนำไปประยุกต์ใช้	๑๐๗
บรรณานุกรม	๑๐๘
ภาคผนวก	๑๑๔
ภาคผนวก ก ใบอนุญาตใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	
และใบอนุญาตสัมภาษณ์บุคคลากร	๑๑๕
ภาคผนวก ข คำให้สัมภาษณ์เรื่องพิธีศพและคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพ	
ในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร	๑๓๐
แผนภูมิที่ ๓.๑ ตารางสรุปเรื่องคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพ ๔ ภาค	๙๕
แผนภูมิที่ ๓.๒ แผนภูมิมโนทัศน์แสดงคติธรรมในพิธีศพในสังคมไทย	๙๕
ประวัติผู้วิจัย	

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก ๒๕๕๐ โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มของคัมภีร์ตามระบบอ้างอิง เล่ม / ชื่อ / หน้า ตัวอย่าง ที.ม. (บาลี) ๑๐ / ๕๕ / ๖๗. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาจุลคปาลี พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ชื่อ ๕๕ หน้า ๖๗ เป็นต้น ที.ม.(ไทย) ๑๐ / ๕๕ / ๗๘. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ชื่อ ๕๕ หน้า ๗๘ เป็นต้น

	พระวินัยปิฎก		
วิ.มหา.(ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
ว.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
	พระสุตตันตปิฎก		
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ป.า.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มฺว.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
สั.นิ.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สั.สพ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สพายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)

อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ปญจก (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความแก่และความตายแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ชราและมรณะ คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยวย่น ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ความจืด ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย การทำกาละ ความแตกแห่งชั้นผ้า ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่นั้น ๆ นี้ เรียกว่าชราและมรณะ^๑

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ชาวเมืองอาฬวีเรื่องการเจริญมรณัสสติว่า ชีวิตของเราไม่ยั่งยืนความตายของเราแน่นอน เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่เที่ยง ความตายเที่ยง ผู้ใดไม่เจริญมรณัสสติเมื่อถึงเวลาตายก็จะหวาดกลัวในเรื่องความตาย เหมือนคนเห็นงูพิษ แต่คนที่ทำใจให้มีมรณัสสติอยู่เสมอไม่หวาดกลัวเมื่อมีความตายมาถึงตนเหมือนคนที่เห็นงูพิษแต่ไกลแล้วเอาไม้เขี่ยงูนั้นไปทิ้ง^๒

พระนางมัลลิกา เป็นอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาที่ทำบุญอยู่เสมอ ๆ เมื่อสิ้นพระชนม์พระองค์เกิดใจเวจี เพราะว่าก่อนสิ้นลมหายใจพระองค์มีจิตอกุศลนึกถึงสิ่งที่พระองค์กระทำชั่วกับสุนัขแสนรักของพระองค์ เมื่อจิตดับแล้วพระองค์ไปเกิดในอเวจี^๓

พระพุทธศาสนาสอนให้สำรวจมรณังเรื่องค้นหาเพราะว่าค้นหาทำให้สัตว์ถึงความพินาศในเรื่องของพระตีสสระมรณภาพแล้วเกิดเป็นเส้น พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระภิกษุเรื่องการแบ่งจีวรของพระตีสสระว่าให้นำมาใช้ได้หลังจากพระตีสสระมรณภาพได้ ๗ วันแล้ว เพราะว่าพระตีสสระมีความหวงแหนผ้าจีวรผืนนี้มาดเพราะเป็นผ้าที่พี่สาวทอมมาถวายท่าน แต่ท่านไม่ทันได้นำมาใช้ก็

^๑ ส. น. (ไทย) ๑๖/๒/๔.

^๒ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖ / ๖๓.

^๓ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๕ / ๑๖๕.

มรณภาพก่อน จิตยังยึดติดอยู่กับจิวรผืนนั้น เมื่อมรณภาพแล้วจึงไปเกิดเป็นเส้น หลังจากนั้น ๗ วัน เส้นพระตีสสะก็ตายไปเกิดที่สวรรค์ชั้นดุสิต^๔

เรื่องมัญญกุลทล ทำใจให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าก่อนสิ้นลมหายใจเมื่อตายก็ไปเกิดในเทวโลก ในครั้งนั้นมีมัญญกุลทลป่วยหนัก ด้วยความตระหนี่ของบิดา ก็ถูกนำร่างที่ป่วยมาไว้หน้าบ้านเพื่อไม่ให้แขกผู้มาเยี่ยมไข้เข้าไปพบเห็นสมบัติของตน วันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่ามัญญกุลทลจะบรรลุธรรมจึงเสด็จมาโปรดโดยแสดงนิมิตให้มัญญกุลทลทราบว่าพระองค์เสด็จมา เมื่อมัญญกุลทลได้เห็นพระพุทธเจ้าก็รู้สึกเลื่อมใสศรัทธาอย่างยิ่งอยากจะยกมือไหว้ถวายความเคารพก็ไม่สามารถทำได้ แต่ได้ทำใจเคารพเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้าด้วยใจปิติที่ได้เห็นพระองค์ เมื่อสิ้นลมหายใจก็ไปเกิดในเทวโลก^๕

เรื่องของนางปฎาจาราเสียดิจจากการพลัดพรากคนที่รัก สามีนุญพิชกัศตาย นางคลอดลูกท่ามกลางพายุฝนที่ตกหนัก ลูกทั้งสองก็ตายต่อหน้าต่อตาเพราะลูกคนเล็กเหยี่ยวคาบไปกินและลูกคนโตถูกกระแสน้ำพัดพาไป เมื่อกลับบ้านเกิดก็ทราบว่าบิดามารดาและพี่ของตนตาย ความตายที่เกิดขึ้นทำให้นางเสียดิ ครึ่งหนึ่งนางได้เข้าไปในวัดพระเชตะวัน พระพุทธเจ้าทรงเห็นนางถูกผู้ที่นั่งฟังพระเทศนาขับไล่ก็ทรงห้าม พระองค์ทรงทราบด้วยพระญาณว่านางมีบุญที่เคยอธิษฐานไว้อดีตชาติว่าบรรลุธรรมได้ในชาตินี้ และทรงอนุญาตให้นางเข้าเฝ้าแล้วทรงกล่าวว่า “จงกลับได้สติเถิดน้องหญิง” นางก็มีสติกลับมา พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาว่า “บุตรทั้งหลายไม่มีเพื่อต้านทาน บิดาก็ไม่มี ถึงพวกพ้องก็ไม่มี เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำแล้ว ความต้านทานในญาติทั้งหลายย่อมไม่มี บัณฑิตทราบอำนาจประโยชน์นั้นแล้ว ถ้าวรรณในศีลพึงชำระทางไปพระนิพพานโดยเร็วเถิด”^๖

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นเป็นข้อเตือนสติว่า ความตาย เป็นเรื่องที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้น ความตายจึงเป็นเรื่องสำคัญในการพิจารณาธรรมเพื่อให้เกิดมรณัสสติแก่ตนมิให้เกิดความประมาทในการดำรงชีวิตของทุกคน

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการตายเกิดขึ้นสิ่งที่พุทธบริษัทพึงกระทำคือการจัดพิธีศพและปลงศพให้เหมาะสมตามฐานะและความเชื่อให้แก่ผู้ตายเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและกตัญญูต่อผู้ตาย พิธีศพสมัยโบราณ มีการการอาบน้ำให้ศพ ซึ่งการอาบน้ำเป็นการชำระร่างกายผู้ตายให้สะอาดเรียบร้อยด้วยน้ำร้อน แล้วตามด้วยน้ำเย็น ใช้มะกรูดพอกศพ ล้างให้สะอาด ตำขมิ้นชันสดกับผิวมะกรูด ชัดผิวให้ทั่วร่างกายของศพ ต่อจากนั้นใช้ผ้าสีขาวตีเหล็ยมหรือผ้าเช็ดหน้าสีขาวซับที่

^๔ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๓ / ๑๔.

^๕ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑ / ๓๕.

^๖ พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔ / ๒๑๓ – ๒๑๔.

ใบหน้า ฝ่ามือ และฝ่าเท้า เพื่อเก็บไว้กราบไหว้บูชา^๓ ซึ่ง ถือเป็นความกตัญญูและเป็นอนุสรณ์เตือนใจให้ระลึกถึงผู้ตาย

เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วต้องแต่งตัวให้ศพ วิธีการแต่งตัวคือหิวผมซึ่งวิธีการหิวจะหิว ๒ หรือ ๓ ครั้งเท่านั้น คือ หิวกลับไปข้างหน้าซีกซ้าย ๑ ครั้ง หิวกลับไปข้างหลังซีกขวา ๑ ครั้งแล้วหิวกลับมาข้างหน้าอีก ๑ ครั้ง ต่อจากนั้นจะหักหิวออกเป็นสามท่อนแล้วทิ้งลงไปในโลง^๔

การสวมเสื้อผ้าให้ศพนั้นใช้ผ้าขาวนุ่ง เอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วสวมเสื้อขาว กลับให้ทางมีกระดูกไว้ข้างหลังเหมือนกัน แล้วเย็บเนาตะเข็บตั้งแต่แขนมาหาเอวทั้ง ๒ ข้าง นุ่งห่มแบบนี้เสร็จแล้วจึงนุ่งห่มชุดเสื้อผ้าธรรมดาทับอีกครั้งหนึ่ง^๕

เมื่อแต่งตัวให้ศพเรียบร้อยแล้ว มีพิธีรดน้ำศพซึ่งเป็นขั้นตอนที่สัปเหร่อเป็นผู้จัดให้ คือ จัดให้ศพนอนบนเตียงโดยจัดแขนของศพให้ทอดมาข้างเตียงและจัดวางภาชนะรองไว้ที่ได้ฝ่ามือของศพ ให้ผู้ที่มารดน้ำศพตักน้ำอบน้ำหอมที่จัดไว้รดลงไปที่ฝ่ามือของศพเพื่อเป็นการขออโหสิกรรมแก่ศพนั้นๆ^๖

หลังจากรดน้ำศพแล้ว สัปเหร่อนำเงินใส่ปากให้ศพเงินนี้เรียกว่าเงินปากผี ซึ่งเงินที่ใส่จะใช้เป็นเงินเหรียญบาทเหรียญสลึงหลายเหรียญใช้ผ้าขาวห่อผูกเชือกไว้หางยาว หย่อนลงไปปากศพให้เชือกห้อยออกมาออกปากศพ^๗ เพื่อป้องกันมิให้เงินหลุดลงไปในช่วงปากของศพก่อนที่จะบรรจุศพลงในโลงศพ สัปเหร่อจัดกรวยดอกไม้รูปเทียนโดยจัดให้มืออย่างละ ๑ คือ ดอกไม้ ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม รูป ๑ ดอก ใส่ไว้ในกรวยเพื่อสะดวกในการใส่ไว้ในมือของศพในลักษณะพนมมือ^๘ สัปเหร่อจะมัดศพ ขั้นตอนนี้เรียกว่าตราสัง^๙

^๓ จันทร์ ไพจิตร, พิธีมงคลไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๔๕๓), หน้า ๒๕๐ - ๒๕๑.

^๔ จ.เปรี๊ญ, ประเพณีพิธีมงคลของไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อำนาจสาส์น, ๑๕๓๗), หน้า ๓๓๐-๓๓๑.

^๕ เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิดกับการตาย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อุดม, ๒๔๕๕), หน้า ๑๔๓-๑๔๕.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕-๑๕๐.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

การเบิกโลงศพ ก่อนใส่ศพลงโลงต้องทำพิธีเบิกโลง คือ นำไม้ไผ่มาจักเป็นซี่กเล็ก ๆ ทำเป็นบันได ๔ ชั้น หรือมี ๓ ช่องกว้างยาวเท่าโลง สำหรับวางบนปากโลง เอาเผือก*^{๑๔} ผืนหนึ่งทำด้วยไม้ไผ่ ๘ ซีก ถักติดกันเหมือนแร้ง*^{๑๕} วางก้นโลงเอาผิวไม้ขึ้น ไว้ระยะให้ห่างกันพอควรสำหรับรองรับอย่างเสื่อ แล้วเอาไม้ไผ่มาเรียกโตขนาดนิ้วก้อย ยาวประมาณเรียกหนึ่ง*^{๑๖}

ต่อจากนั้นสัปเหร่อก็จะทำน้ำมันตฺรณีสารประพรมเพื่อแก้เสนียด^{๑๗} เมื่อบรรจุศพลงในโลงแล้วก็ตั้งศพไว้ที่บ้าน หรือ ที่วัดก็ได้ การตั้งศพนั้นต้องตั้งให้ศีรษะของศพหันไปทางทิศตะวันตกเสมอ และเมื่อตั้งศพเสร็จแล้วก็ตามไฟ ซึ่งหมายถึง จุดไฟให้ไฟติดไว้ สุมไฟที่ขอนไม้ให้ติดอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ผู้อื่นต่อไฟไปใช้เพื่อแก้หนาว^{๑๘} โดยตั้งไฟไว้ส่วนปลายเท้าของศพ ไฟที่จุดนั้นใช้จุดด้วยน้ำมันมะพร้าวใส่ในกะลามะพร้าวมีเนื้อพร้อมซี่กหนึ่ง ใช้นมไม้ทองหลางร้อยด้ายดิบเป็นไส้ บางทีก็ใส่เกลือด้วย มีภษชนะบรรจุข้าวเปลือกกรองรับตะเกียงกะลามะพร้าวอีกที^{๑๙}

ในระหว่างตั้งศพ เจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป มาสวดพระอภิธรรม เมื่อเจ้าภาพจุดธูปเทียนเครื่องสักการแล้วอาราธนาศีลและเคาะข้างโลงบอกให้ศพรับศีล พระสงฆ์ให้ศีลแล้วสวดพระอภิธรรม การสวดจะสวด ๔ จบ โดยสวดเป็นระยะ ๆ^{๒๐}

ระหว่างนั้น บุตรหลานจัดหาข้าวน้ำใส่สำหรับมาตั้งไว้ข้างโลงวันละสองเวลา คือเช้าและเย็น เป็นการเช่นศพ เวลาจะเช่นให้เคาะโลง ๓ ครั้งบอกศพให้รับประทานอาหาร^{๒๑} การสวดศพนั้นแล้วแต่ความสะดวกของเจ้าภาพตกลงกันว่าสวดจำนวน ๓ วัน หรือ ๕ วัน หรือ ๗ วัน หรือมากกว่านี้ก็ได้ ในระหว่างนี้มีการทำบุญให้แก่ผู้ตายเมื่อผู้ตายครบ ๗ วันอีกด้วย

การปลงศพนั้น ก่อนเคลื่อนศพออกไปเผามีข้อปฏิบัติดังนี้ คือ ห้ามหามศพลอดขื่อเมื่อหามศพออกจากบ้านให้ทำประตูป่า คือ เอาไม้มาปักหรือผูกไว้ที่ประตูซึ่งศพจะออกไปนั้น

^{๑๔} * ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม พุทธศักราช ๒๕๒๕, มีความหมายว่า ของทำเป็นซี่ ถักให้ติดกันเป็นผืนสำหรับห่อศพ, หน้า ๕๖๕.

^{๑๕} * ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม พุทธศักราช ๒๕๒๕, มีความหมายว่า ที่วางศพหามศพรูปอย่างแร้ง, หน้า ๗๐๔.

^{๑๖} * ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม พุทธศักราช ๒๕๒๕, เรียกหนึ่งมีความหมายว่าระยะยาวชั่วหัวแม่มือกับนิ้วชี้กางออก, หน้า ๑๑๐.

^{๑๗} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิดกับการตาย, หน้า ๑๖๓-๑๖๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๕.

^{๑๙} จันทร ไพจิตร, พิธีมงคลไทย, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์อานวยศาสน์, ๓๕๓๗), หน้า ๒๖๕.

^{๒๐} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิดและการตาย, หน้า ๑๗๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

โน้มน้ำลายไม้มนั้ผูกติดกัน เมื่อศพผ่านไปแล้วให้ถอดทิ้ง หว่านข้าวสารนำหน้าศพ เอาไม้ขีดทาง และโปรดข้าวตอกตลอดระยะเวลาที่นำศพออกจากบ้านไปสู่เมรุเผา^{๒๒}

เมื่อถึงวัดยกโลงศพไว้บนศาลา มีเทศน์บังสุกุล ยกศพเวียนเชิงตระกอน ๓ รอบ โดยเวียนจากซ้ายไปขวา บุตรหลานญาติมิตรเดินตามเป็นการแสดงความเคารพต่อศพ ต่อจากนั้นเอาศพขึ้นวางบนเชิงตะกอน ต่อจากนั้นจึงต่อยมะพร้าวให้แตกใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ หลังจากนั้นก็จุดไฟเผา^{๒๓}

เมื่อเผาตอนเย็น ตอนเช้าตรู่จะเก็บกระดูก ขั้นตอนนี้เรียกว่าเดินสามหาบ การเดินสามหาบ ก็คือ พิธีเก็บอัฐิ การแปรรูปเก็บอัฐิ สัปเหร่อจะเรียงกระดูกที่เหลืออยู่เป็นรูปคน แล้วนำน้ำอบมาพรมที่ร่างกระดูกเรียงนั้นให้ส่วนศีรษะหันไปทางทิศตะวันตก สมมุติว่าตาย แล้วนิมนต์พระภิกษุมายังสุกุลตาย เสร็จแล้วเรียงใหม่ให้ศีรษะหันไปทางทิศตะวันออก สมมุติว่าเกิด และเอาดอกไม้เงินทองของหอมโปรยลงในอัฐิอีกครั้ง แล้วนิมนต์พระภิกษุบังสุกุลเป็นบังสุกุลตาย เสร็จแล้วเก็บอัฐิและเก็บกระดูกไว้ในที่ที่เหมาะสม ส่วนเงินนั้นทิ้งไว้ให้สัปเหร่อผู้ทำพิธี เก็บกระดูกที่เหลือทั้งหมดจะนำมาห่อไว้เพื่อนำไปลอยอังคารที่แม่น้ำ หรือฝังดินต่อไป^{๒๔}

เมื่อจะนำกระดูกกลับบ้าน ลูกหลานเตรียมจัดโต๊ะหมู่บูชา เมื่อถึงบ้าน ก็โปรยสวดคำถึงทานเรื่อยไปจนถึงโต๊ะที่บูชาแล้วเริ่มทำบุญ ๗ วัน การทำบุญเลี้ยงพระมีเทศน์บังสุกุลต่อเนื่องกันไปให้เสร็จงานในวันเดียวกัน ลูกหลานแต่งกายไว้ทุกข์ต่อเนื่องไปอีกระยะหนึ่งสุดท้ายจะตกลงกันว่าแต่งกายไว้ทุกข์กี่วัน^{๒๕}

จากประสบการณ์ที่เห็นในงานศพนั้น พิธีกรรมแต่ละขั้นตอนเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ในพิธีการบางอย่าง ผู้ศึกษาไม่เข้าใจว่ามีความหมายอย่างไรบ้าง ผู้ทำพิธีมีเหตุผลอย่างไรในการทำพิธีศพเช่นนั้น ผู้ศึกษาเชื่อว่าแต่ละพิธีนั้นย่อมมีเหตุผลในตัวมันเองเพียงแต่บุตรหลานรุ่นหลังไม่ทราบว่สิ่งที่พบเห็นนั้นมีความหมายลึกซึ้งอย่างไรและมีธรรมะอะไรที่ผู้ใหญ่ต้องการสื่อสารสั่งสอนไว้ให้เป็นข้อคิดเตือนใจ อีกประการหนึ่งเป็นสิ่งที่บุตรหลานควรเรียนรู้ปฏิบัติตนอย่างไรให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักธรรมที่พึงปฏิบัติในพิธีศพเหล่านั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้นนี้จึงเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้ศึกษามีความสนใจในความหมายของพิธีการต่าง ๆ เหล่านั้นและเชื่อว่าพิธีกรรมดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของพุทธบริษัทที่ยังมีชีวิตสามารถดำเนินชีวิตตนอย่างมีมรรคัสสดีด้วยความไม่ประมาทต่อไป

^{๒๒} จ.เปริยญ, ประเพณีพิธีมงคลของไทย, หน้า ๓๔๘-๓๕๐.

^{๒๓} จันทร์ ไพจิตร, พิธีมงคลไทย, หน้า ๒๗๐.

^{๒๔} เสฐียรโกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิดและการตาย, หน้า ๒๖๖-๒๖๘.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๐.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาคติธรรมในพิธีศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพิธีศพและคติธรรมในพิธีศพในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ พิธีศพและคติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพของสังคมไทยว่าเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ พิธีศพและคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเอกสารการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่องพิธีศพของชาวพุทธในสังคมไทย เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร โดยเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์บุคคลที่มีคุณวุฒิและมีประสบการณ์เรื่องพิธีศพ อีกทั้งศึกษาเอกสาร หนังสือเรื่องพิธีศพ

เพื่อนำมาศึกษาหาความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธกับคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนเรื่องความตายจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๐ และอรรถกถาฎีกาของมหาบัณฑิตราชวิทยาลัย ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธ หมายถึงปรัชญาข้อคิดคำเตือนใจ ข้อความที่กระตุ้นเตือนให้คิด ความจริงที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพของบุคคลทั่วไปในสังคมไทย

พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพในสังคมไทย หมายถึงพิธีที่ผู้เป็นญาติผู้ตายจัดพิธีปลงศพให้เกิดความเรียบร้อยตามประเพณี และคติข้อคิดและความเชื่อของคนในสังคม เป็นพิธีที่มีคุณค่าทั้งผู้จัดให้และศพที่ล่วงลับไปแล้วด้วยจิตสำนึกถึงคุณความดีของผู้ตาย

พิธีกรรม หมายถึง วัตรปฏิบัติในชุมชนตามความเชื่อในเรื่องที่ตรงกันเพื่อให้เกิดความผาสุกสวัสดิ์ต่อบุคคลและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ร่วมกัน

ศพ หมายถึง ซากของร่างกายมนุษย์ที่ไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ เป็นเพียงกองธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ที่รวมกันอยู่ได้ด้วยเหตุปัจจัยทางธรรมชาติ หากแต่ไร้จิตวิญญาณครอง เป็นบุคคลที่แพทย์ลงมติจากการวินิจฉัยว่าสมองและหัวใจไม่ทำงานแล้ว

ชาวพุทธเขตลาดพร้าว หมายถึง กลุ่มประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาที่อาศัยอยู่ในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

อาบน้ำศพ หมายถึง พิธีชำระร่างกายศพให้สะอาดด้วยน้ำและเครื่องหอมต่าง ๆ ให้สะอาดหมดจด

แต่งตัวศพ หมายถึง การแต่งกายให้ศพหลังจากชำระร่างกายเรียบร้อยแล้วเพื่อความสวยงามเหมาะสมของฐานะผู้ตาย

รดน้ำศพ หมายถึง พิธีเคารพศพ หรือ ขอบมาศพที่เคลือบแวววาวกันทั้งด้วยกาย วาจาและใจ ด้วยการรดน้ำอบและเครื่องหอมที่มีศพ เพื่อความสุขสบายใจของผู้มารดน้ำศพ

เบิกโลง หมายถึง พิธีบรรจุศพลงในโลงซึ่งสัปเหร่อเป็นผู้ทำพิธีโดยท่องคาถาอาคมและขาน ชื่อผู้ตายเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ โลงศพ

ตราสัง หมายถึง การมัดศพเพื่อให้ศพมีความเรียบร้อยและเพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้ายศพ

สวดพระอภิธรรม หมายถึง การสวดมนต์ในงานศพเพื่อให้แขกที่มาในงานศพฟังเพื่อให้เกิดความปลงสังเวชในการตายของญาติคนและถือว่าการฟังด้วยความตั้งใจจะได้บุญกุศล

ทอดผ้าบังสุกุล หมายถึง การนำผ้าไตรวางไว้หน้าโลงศพเพื่อให้พระสงฆ์สวดมนต์และชักผ้าบังสุกุล

ฉาปนกิจ หมายถึง การเผาศพ

แปรรูป หมายถึง พิธีเก็บกระดูกผู้ตายหลังเผา โดยการเอาถ้ำกระดูกที่เผาแล้วมาเรียงลำดับเป็นอย่างรูปคน ให้หัวอยู่ทางทิศตะวันตก พระสงฆ์สวดบังสุกุลตายแล้วจัดเรียงกระดูกให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก พระสงฆ์สวดบังสุกุลเป็น

ฉลองธาตุ หมายถึง พิธีทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายหลังจากการเก็บกระดูกเรียบร้อยแล้ว

ลอยอังคาร หมายถึง พิธีการนำถ้ำกระดูกของผู้ตายไปทิ้งในแม่น้ำหรือทะเล

สัปเหร่อ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการฝังหรือเผาศพ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ หนังสือ

การศึกษาดัชนีธรรมจากพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ครั้งนี้ผู้ศึกษา ได้ศึกษาจากข้อมูลที่เป็นเอกสารเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีรายการดังต่อไปนี้

๑.๖.๑.๑ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวไว้ว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ธรรมชาติของคนเรานี้ มีเกิด แล้วมีก็มีแก่ มีเจ็บ มีตาย เหมือนกันหมด ไม่มีข้อยกเว้น จะเป็นคนมั่งมี คนยากจน คนโง่ คนฉลาดตกอยู่ในอำนาจของความตายทั้งนั้น เพราะความตายเป็นสิ่งคู่กันกับความเกิด เมื่อมีเกิดก็ต้องมีตาย ถ้าไม่เกิดจึงจะไม่ตาย ความดับของร่างกาย เป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีใครจะหนีกฎนี้ไปได้ ทุกคนต้องเป็นเช่นเดียวกัน ถ้าเรานึกได้อย่างนี้ จิตใจก็จะสบายความคิดเช่นนี้เรียกว่า คิดโดยธรรม^{๒๖}

ท่านได้กล่าวอีกไว้ว่า “ปริศนาธรรมจากพิธีศพ เป็นข้อเตือนใจแก่คนยังมีชีวิตอยู่ เช่น พิธีอาบน้ำศพ เขาเอาศพมาวางบนเตียง เอาผ้าแพรคลุม เปิดหน้าให้เห็นว่าเป็นใคร มีเหรียญมีตรา ก็นำมาวางไว้ แล้วก็ดึงมือศพมาให้หงายขึ้นให้เราดูคนนำลงบนมือนั้น ให้ เรานึกถึงว่า เขาไปมือเปล่า ไม่ได้เอาอะไรไปสักชิ้นเดียว เมื่อรดน้ำลงไปที่มีมือผู้ตาย น้ำไม่อยู่ในมือมันไหลลงไปที่พานในขันที่เขารองรับไว้ แล้วเอาไปคืนให้แก่แผ่นดินตามเดิม ตัวเราเองเอาอะไรไปไม่ได้ นี่ก็เป็นธรรมเตือนใจอยู่แล้ว^{๒๗}

๑.๖.๑.๒ จ. เปรียญ. กล่าวว่า ธรรมชาติของน้ำ คือความเหลว ธรรมชาติของคนนั้นคือความตาย เราจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ ไม่มีอะไรซึ่งเรากลัวยิ่งกว่าความตาย เพราะตายแล้วจะเป็นอย่างไร พ้นจากเขตสามัญปัญญา แต่เราเลียงไม่พ้น มฤตยูเข้ามาปรากฏมีอำนาจเหนือกว่าใคร ๆ ทุก ๆ อย่างสิ้นสุดลงที่เวลามฤตยูปรากฏ ความตายเป็นเพียงกระแสน้ำที่เปลี่ยนทิศทางเดิน จนกว่าจะถึงมหาสมุทร คือ อมตะ อันเป็นสถานที่ไม่เกิดไม่ตาย พิธีต่างๆเนื่องด้วยความตาย มี

^{๒๖} พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), ดับทุกข์ทางใจเนื่องในงานศพ พุทธศาสนิกชนมรดกชีวิต ความตาย, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๕-๖.

^{๒๗} พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), มรณานุสสติการทำบุญทำกุศลที่สูงที่สุด, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๗-๘.

ในศาสนาไมใช่น้อย นอกจากนี้ จารีตประเพณีเกี่ยวกับความตายก็นิยมทำกันต่างออกไปตามชาติภาษาของตน ๆ ^{๒๔}

๑.๖.๑.๓ **จอม บุญตาเทศ** กล่าวว่า การทำบุญให้ผู้ตาย เป็นประเพณีนิยมของพุทธศาสนิกชนซึ่งนิยมทำสืบ ๆ กันมาจนถึงทุกวันนี้ กล่าวคือเมื่อผู้ตายแล้ว บุตรธิดาญาติมิตรย่อมประกอบกิจจัดการศพ ให้ตามกำลังและตามฐานะเท่าที่จะทำได้ คือ บำเพ็ญกุศลตั้งแต่นิมิตต์พระสวดอภิธรรม ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน ตลอดถึงการปลงศพและทำบุญเนื่องในวันตาย ทั้งนี้ก็เพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ตาย โดยถือว่าเมื่อผู้ตายได้อุทิศส่วนบุญกุศลแล้วย่อมเป็นเหตุให้เกิดสุขสมบัติในคติวิสัยที่ตนเกิดแล้ว ^{๒๕}

๑.๖.๑.๔ **จันทร์ ไพจิตร** กล่าวว่า เมื่อคนเจ็บหนักใกล้ตายซึ่งเรียกว่าเข้ามรณญาณแล้ว โสตประสาทและจักขุประสาทยังไม่ดับผู้พยาบาลต้องจัดดอกไม้ธูปเทียนบรรจุลงในกรวยใบตองให้ผู้จะตายถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนไว้ สำหรับผู้ตายบุราราลึกคุณพระรัตนตรัยและเพื่อนำไปบูชาพระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ บางทีก็นิมนต์พระสงฆ์มา หรืออัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งไว้ ครั้นผู้เจ็บหนักจนจะสิ้นใจผู้พยาบาลตะโกนบอก อรหํ อรหํ ให้ผู้ป่วยได้ยิน เขาจะได้รำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ละห่วงใยบุตรภรรยาทรัพย์สมบัติ หน่วงคุณพระเป็นอารมณณ์ เมื่อดับขันธจะไปสู่สุคติ ^{๒๖}

๑.๖.๑.๕ **ท.เลียงพิบูลย์** กล่าวว่า อันบุคคลใดสร้างกรรมดี ความดีนั้นจะตามสนองหากสร้างกรรมชั่ว ความชั่วก็ย่อมสนองเช่นกัน ^{๒๗} นอกจากนี้ท่านกล่าวเรื่องกรรมอีกว่า “เมื่อตัวจะตาย แม้จะมีทรัพย์สินมากมายเพียงใดก็ขนเอาไปไม่ได้ซ้ำกลับเป็นโทษหากตนรกรกก็ต้องไปเสวยทุกข์ อยู่ในขุมนรกเป็นเปรตอสุรกายต้องทนทุกข์ทรมานอย่างสาหัส อยากกินอะไรก็กินไม่ได้เพราะกรรมชั่วที่ตนสร้างไว้ ^{๒๘}

๑.๖.๑.๖ **ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์** กล่าวในบทความ เกี่ยวกับการเกิดจนถึงการตายไว้ว่า เมื่อจะตาย ก็ขออย่าให้ตายอย่างโง่ ๆ อย่างบ้า ๆ คือ ตายในสงครามที่คนอื่นก่อให้เกิดขึ้น ตายในสงครามกลางเมือง ตายเพราะอุบัติเหตุรถยนต์ ตายเพราะน้ำหรืออากาศเป็นพิษ หรือตายเพราะ

^{๒๔} จ. เปรียญ, ประเพณีมงคลของไทย, (กรุงเทพฯ ๑ : สำนักพิมพ์อานวยสาส์น, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑๓-๓๕๕.

^{๒๕} จอม บุญตาเทศ, มหาอนิสงส์๑๐๘กัณฑ์, (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๒๖} จันทร์ ไพจิตร, พิธีมงคลไทย, (กรุงเทพฯ ๑ : สำนักพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๖-๒๗๘.

^{๒๗} ท. เลียงพิบูลย์, กฎแห่งกรรม เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ ๑ : เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๕.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒ หน้า ๑๑.

การเมืองเป็นพิษ เมื่อตายแล้ว ยังมีทรัพย์สมบัติเหลืออยู่ เก็บไว้ให้เมียผมใช้ในชีวิตของเธอ ถ้า ลูกยังเล็กอยู่ก็เก็บไว้เลี้ยงลูกให้โต ^{๓๓}

๑.๖.๑.๖ พระครูคัมภีร์นิเทศ กล่าวว่า การทรมานพระราชมารดาหน้าศพนั้นให้คิดพิจารณาว่า น้ำมะพร้าวเป็นของสะอาดบริสุทธิ์ดี สามารถชำระสิ่งที่สกปรกให้สะอาดได้ เปรียบดั่ง กุศลกรรมอันเป็นเครื่องชำระสันดานสัตว์ให้บริสุทธิ์ได้ อีกประการหนึ่ง น้ำมะพร้าวนี้ถึงแม้บุคคล จะทบทวยล้างศพเช่นนั้นก็ยังไม่แสดงความขุ่นมัวเศร้าหมอง ทั้งไม่ละรสหวานของตนด้วย เปรียบดั่งน้ำใจของพระอริยะเจ้า ถึงแม้จะถูกกระทบถูกต้องอารมณ์อันเข้มแข็งด้วยประการใดๆซึ่ง มีความตายเป็นที่สุดก็ตาม ก็มีได้แสดงอาการขุ่นมัวเศร้าหมองและไม่ละเมตตากรุณาซึ่งเป็นปรกติ ของตนด้วย เพราะเป็นน้ำอันใสสะอาดปราศจากเปือกตม คือกิเลส เหตุนี้สมควรพวกเราพึงทำใจให้ สะอาด คั่งน้ำมะพร้าวที่เป็นพยานอยู่นั้น ^{๓๔}

๑.๖.๑.๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า ในการทำบุญพระบรมอัฐิ และพระอัฐิทั้งปวงนี้ มีลำดับปรกณ์ ๒๐๐ รูป ในเวลา พระสงฆ์ฉันแล้ว เวลาค่ำสวดมนต์จบมีเทศนากัณฑ์ ๑ เครื่องกัณฑ์ ผ้าจีวรเนื้อดี ผืน ๑ รูป ๑๐๐ เทียน ๑๐๐ หมากพลู และสิ่งของเครื่องบริโภคร่างต่างๆ เงินติดเทียน ๓ ตำลึง ^{๓๕}

๑.๖.๑.๘ ธีรานุโท กล่าวว่า พิธีขั้นต้นที่ต้องทำให้แก่ผู้ตาย คือ อาบน้ำศพ แต่ต้อง ทราบว่า ศพที่จะอาบได้นั้นต้องเป็นศพที่ตายอย่างธรรมดาไม่ใช่ตายอย่างที่ว่าตายโหง จะ อาบน้ำไม่ได้ ต้องนำไปฝังหรือบรรจุไว้ในสถานที่เก็บศพ และถ้าศพนั้นตายนอกบ้านก็ห้ามนำเอา เข้าบ้านด้วย สมัยปัจจุบันนี้ใช้น้ำโองไปใส่ศพแล้วฝักศพไว้ที่เก็บศพตามสุสานของวัด หรือตั้งศพ ทำบุญที่วัดเลย แล้วจึงจะเก็บศพหรือทำฌาปนกิจ ส่วนศพที่ตายตามอายุขัย การอาบน้ำศพตามแบบ โบราณปฏิบัติดังนี้ คือ

๑. ต้มน้ำด้วยหม้อดิน ทิ้งไว้ให้พออุ่นๆ
๒. เอาใบไม้สด จะเป็นใบอะไรก็ได้ใส่ลงไปด้วย
๓. อาบน้ำร้อนก่อน แล้วจึงอาบด้วยน้ำเย็น

^{๓๓} ป๊วย อิงภากรณ์,ดร. , คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิง ตะกอน, (กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๓๔} พระครูคัมภีร์นิเทศ , มาติกาบังสุกุลวิธีและฌาปนกิจศพ, (ขอนแก่น : กลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๔๐-๔๒.

^{๓๕} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ , (กรุงเทพฯ: บรรณาการ, ๒๕๑๓) , หน้า ๕๘๖.

๔. เมื่อศพสะอาดดีแล้ว เอาขมิ้นชันสดตำกับผิวมะกรูดคั้นเอาน้ำมาทาให้ทั่วตัวตลอดทั้งฝ่ามือฝ่าเท้า

๕. เอาผ้าขาวสี่เหลี่ยมโตพอสมควร ๕ ผืน มาซับรอยที่หน้าและที่ฝ่ามือ ฝ่าเท้าทั้งสองเพื่อเอารอยไว้แจกลูกหลานเป็นที่ระลึกกราบไหว้บูชา

การอาบน้ำศพนี้ควรให้บุตรหลานและคนภายในครอบครัวอาบน้ำกันเองและให้อาบน้ำชำระขจัดอุจันสะอาด เพื่อมิให้มีสิ่งบัดสีแก่ศพ^{๓๖}

๑.๖.๑.๑๐ พระคุณฐิ เมธงกูโร กล่าวว่าการทำจิตใจเมื่อความตายมาถึง เราอาจจะเกิดอุบัติเหตุ อาจจะเจ็บหนัก ความตายอาจจะมาถึงในขณะที่เรารู้สึกได้เพียงหนึ่งหรือสองนาทีก่อนนั้น ในขณะที่เช่นนั้น ให้น้อมใจของเรา ให้ละวางทุกอย่างอย่าได้ยึดถือเลยขณะเราป่วยหนักก็ให้พิจารณาในทางปล่อยวาง ว่าหน้าที่การงาน ทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายของวงศ์ตระกูล เราได้มอบให้แก่คนที่อยู่ข้างหลังแล้ว อย่าได้ห่วงเลย คุณงามความดีในทางพระพุทธศาสนาเราก็ได้ทำสมบูรณ์แล้ว เมื่อจะดับขันธ์จากร่างนี้ไป อย่าได้มีความผูกพันหมั่นว่าจะไปเกิดจะไปมี ปล่อยให้ร่างของเราดับไปพร้อมกับจิต และความยึดมั่นของเราดับไป ทำได้อย่างนี้จะดับไม่เหลือ ถ้าดับอย่างนี้ได้ก็จะมีแต่ความสุข พ้นจากความทุกข์ ถึงความสุขอันเกษมได้^{๓๗}

๑.๖.๑.๑๑ พระไพศาล วิสาโล (และคณะ) ได้อภิปรายในหัวข้อ ชีวิตและความตายในสังคมสมัยใหม่ ได้กล่าวว่า ในทางศาสนาพุทธ เราจะต้องรู้จักตายดี ตายดีคือตายอย่างมีสติ จิตไม่ฟุ้งเฟ้อ การตายดีได้ต้องมีจิตที่ยึดเหนี่ยวเกาะเกี่ยวกับสิ่งที่ดีงาม ญาติพี่น้องสร้างบรรยากาศให้รู้สึกว่ามีสิ่งที่เกาะเกี่ยวให้นึกถึงไปในทางดี มีพระมาบอก “อรหัง” มาบอกทางไปสู่สุคติภพหรือให้ได้นึกพระรัตนตรัย คือถ้ามีจิตยึดเหนี่ยวในสิ่งที่ดีงาม โอกาสที่จะไปสู่สุคติภพก็มี เพราะฉะนั้นการสร้างบรรยากาศให้จิตได้น้อมไปในสิ่งดี สงบ จึงเป็นสิ่งจำเป็น^{๓๘}

๑.๖.๑.๑๒ กรมศาสนา กล่าวว่าการทำบุญงานอวมงคล หมายถึงการทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน อย่างหนึ่ง คือ ทำบุญอุจันหรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษหรือผู้ใดผู้หนึ่งในวันคล้ายกับวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างหนึ่ง^{๓๙}

^{๓๖} ธีรนันโท, มงคลพิธีไทย, (กรุงเทพฯ : ดวงแก้วธรรมิก, ๒๕๕๐), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๓๗} พระคุณฐิ เมธงกูโร, มรณสติกาพุทธภยิตเพื่อพิจารณาความตาย, (กรุงเทพฯ : บันไดธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๓๘} พระไพศาล วิสาโล (และคณะ), อภิปราย : ชีวิตและความตายในสังคมสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนา และสังคม, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๓๙} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี, (กรุงเทพฯ : การศาสนา, ๒๕๑๑), หน้า ๘๐-๘๑.

๑.๖.๑.๑๓ พระเทพเวที (ประยูร ญฺ ปยุตฺโต) กล่าวว่า พุทธพจน์แสดงไตรลักษณ์ในกรณีของขันธ ๕ มีตัวอย่างที่เด่นชัดดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตา หากรูปเวทนา สัญญา สังขาร เป็นอัตตาแล้วไซ้ มันก็จะไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ”^{๑๐}

๑.๖.๑.๑๔ พระธรรมปิฎก (ประยูร ญฺ ปยุตฺโต) กล่าวว่า มนุษย์นี้ถึงความตายไม่ถูกต้องคือมีความหวาดหวั่นพร่นกลัว จิตไม่สามารถตั้งอยู่ในความดีงามที่แท้จริงได้ เมื่อนึกถึงความตายของตนเองก็มีความหวาดกลัว และความหดหู่ท้อแท้”^{๑๑}

ควรพิจารณาความตายเพื่อให้รู้ความจริงของชีวิต ให้พิจารณาถึงความตายนั้น ในฐานะที่เป็นคตินิยาม ซึ่งความหมายของคตินิยาม คือให้รู้ความเป็นจริงว่ามีกรรมเริ่มต้นและสิ้นสุด เพื่อจิตจะได้ไม่ถูกรอบงำบีบคั้น ด้วยความทุกข์จากการพลัดพราก”^{๑๒}

๑.๖.๑.๑๕ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวว่า การปฏิบัติตนเกี่ยวกับปัญหาความตายเกิด ในข้อที่ว่าเมื่อเราทำความดีไว้เพื่อการเกิดอีก นี้ก็ไม่มีทางที่จะขาดทุน เป็นที่มั่นใจได้ว่าเมื่อเราทำความดีให้มาก ๆ เข้าไว้ มันก็ได้รับผลของความดีนั้นทั้งหมดทั้งสิ้น ในปัจจุบันนี้ แม้ว่าไม่เกิดอีกมันก็ไม่ขาดทุน เพราะเราได้รับผลของการทำความดีไว้ทั้งหมดทั้งสิ้น ในปัจจุบันแม้ว่าเผชิญไปเกิดอีก ก็ไม่ขาดทุนหากแต่ยังได้กำไร ความเชื่อว่าตายแล้วเกิดอีก เชื่อกันมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาลและเป็นเรื่องของศีลธรรมคือช่วยให้คนมีศีลธรรมดีประพฤติดแต่ความดี เอื้อเพื่อแผ่แผ่สงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยถือเสียว่าทั้งหมดนี้จะต้องเกิดอีก ถ้าทุกคนคิดอย่างนี้ ศีลธรรมมันก็ดี คือ ไม่เบียดเบียนกัน”^{๑๓}

๑.๖.๑.๑๖ พระราชญาณมุนี กล่าวว่า เวลาไปเผาศพให้นั่งนึกเสียบ้าง ว่าไปเผาศพใครใครเอาอะไรไปบ้าง ที่เราไปเห็นในงานศพเศรษฐี คุหาบดีมีเงินทองมากมาย เวลาตายเอาอะไรใส่ข้างโลงไปบ้าง เขาเปิดโลงให้ดูเวลาจะเอาใส่เข้าไปในเชิงตะกอน ให้บุตรหลานดู ดูแล้วก็ร้องให้ไปคู่ด้วยความมมงาย หลงผิด ไม่ควรร้องไห้ เพราะน้ำตาเป็นม่านบังตามองไม่เห็นธรรมจากซากศพทำให้ขาดปัญญาในการคิดในเรื่องคตินิยามจากศพ ควรทำให้ตามั่นใสแจ่มมองเห็นชัดเจน เห็นแล้วคิดว่า คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย เวลาตายไปแล้วไม่เห็นเอาอะไรไปได้ แหวน

^{๑๐} พระเทพเวที (ประยูร ญฺ ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๕.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ประยูร ญฺ ปยุตฺโต), ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๒-๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๗.

^{๑๓} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), ปาฐกถาธรรม : ความเกิดความตาย ล้นสงสัยเมื่อจิตใจบริสุทธิ์, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๔-๕.

เพชรที่เคยสวมใส่ก็ไม่เห็นเอาไป สายสร้อยห้อยคอก็ไม่เห็นเอาไป อะไร ๆ ที่เคยใช้สอยไม่เห็นเอาไปได้เลย คุณย่าคุณยายทิ้งไว้ให้เราทั้งนั้น^{๔๔}

๑.๖.๑.๑๓ พระอาจารย์สมบัติ ฐิติญาญู กล่าวว่า เราไปร่วมงานศพแต่ละครั้งไม่ใช่ไป เพราะความเคยชิน ควรพิจารณาอารมณ์ สีน้าความรู้สึกและเสียงธรรมจากซากศพเขาแสดงและ คำพูดของผู้มาร่วมงานให้เป็นมรณัสสติในเรื่องความตาย ไม่ควรคิดเพียงว่าเป็นมารยาทและ ประเพณีที่ต้องไปร่วมงานศพ เมื่อถึงเวลาพระให้ศีลก็บอกสมათานศีลก็ควรตั้งใจฟังและทำความเข้าใจว่ามันคืออะไร ถ้าไปตามประเพณี เสียเวลาอยู่เป็นชั่วโมงแล้วไม่ได้ประโยชน์ ดังนั้นคนที่ ไปงานศพควรคิดว่า งานศพเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ เป็นงานที่สรุปบทบาของชีวิตทั้งหมด สรุปความจริงของชีวิตอย่างชัดเจน^{๔๕}

๑.๖.๑.๑๔ มหามกุฏราชวิทยาลัย หนังสือ ธรรมโมวาท เขียนไว้มีใจความว่า “พุทธ ศาสนามุ่งแสดงเข้าถึงเหตุผลที่เป็นภายในคือ เหตุผลที่มีอยู่ในบุคคลทุก ๆ คน ที่เนื่องด้วยกรรมและเป็นสภาพ ก่อนที่พระพุทธรเจ้าจะตรัสรู้ ทรงปรารถถึงความแก่ ความเจ็บ ความตาย ที่มีอยู่แก่ชีวิต ทุกชีวิต ทรงปรารถนาโมกขธรรมจึงได้เสด็จออกทรงผนวช พระองค์ตรัสรู้ความจริง อันได้แก่ สัจจะทั้ง ๔ คือทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นเหตุผล ภายในที่เนื่องด้วยกรรมและที่เป็นสภาพ ทุกข์กับสมุทัยนั้นเป็นเหตุผลฝ่ายสมุทัยวาร คือวาระแห่ง สมุทัย คือ ความเกิด ส่วนนิโรธกับมรรคเป็นเหตุผลฝ่ายนิโรธวาร คือ วาระแห่งความดับ เมื่อมี ทุกขสมุทัย คือเหตุให้เกิดทุกข์อันได้แก่ตัณหา ก็ต้องมีทุกข์ คือมีชาติความเกิดมีชราความแก่ มี มรณะความตาย โดยนัยนี้แม้เมื่อตายไปแล้วก็ต้องมีชาติคือความเกิดขึ้นอีก แล้วก็มีความแก่ แล้วก็ มีความตาย ตายแล้วก็ต้องมีชาติคือความเกิดขึ้นอีกแล้วก็มีแก่มีตายจะเรียกว่าต้องมีตายเกิด ตลอดเวลาเพราะมีตัณหาอยู่^{๔๖}

๑.๖.๑.๑๕ ว.วชิรเมธี กล่าวไว้ในหนังสือ รู้ก่อนตายไม่เสียดายชาติเกิด ว่า ความตาย เป็นฉากสุดท้ายในชีวิตนี้ของมนุษย์และสรรพสัตว์ ความตายเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และความตาย มิใช่ส่วนหนึ่งที่แยกออกไปต่างจากการมีชีวิต แต่ความตายนั้นเป็นเนื้อเดียวกันกับชีวิต เพราะทันที

^{๔๔} พระราชันนทมนี, ปาฐกถาธรรม, (กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๒๘๘-๒๘๙.

^{๔๕} พระอาจารย์สมบัติ ฐิติญาญู, เสียงจากงานศพ ทำไมต้องเกิด, (ลพบุรี: สำนักสงฆ์เอราวัณ, ๒๕๕๐), หน้า ๗-๘.

^{๔๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมโมวาท, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๖.

ที่เราถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา กระบวนการเกิดและเติบโตที่ดำเนินต่อมานั้นคืออย่างก้าวเข้าหาความตาย^{๔๗}

นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวอีกว่าการระลึกถึงความตายละลายความชั่ว เราควรพูดเรื่องความตายทุกวัน หาโอกาสพูดเตือนกันไว้บ่อย ๆ ว่าวันนี้อาจจะตายได้ ความดีทั้งหลายที่ยังไม่ได้ทำให้รับทำ รักใคร่ให้รับบอกเขาให้ได้รับรู้ คุณพ่อคุณแม่ของเราถ้ายังไม่ได้เลี้ยงดูท่านก็ให้รับกลับไปบำรุงดูแล^{๔๘}

๑.๖.๑.๒๐ พระยาอนุমানราชชน ได้เขียนพินัยกรรมถึงบุตรและธิดาของตนก่อนจะถึงเวลามรณกรรมไว้ดังนี้ เงินที่เป็นมรดกแก่ลูกเป็นเงินบริสุทธิที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของพ่อควรพอใจว่าเป็นเงินมงคล เงินเป็นแต่เพียงปัจจัยที่ทำให้เกิดความสุข ไม่ใช่เป็นตัวความสุขโดยตรง ความสุขที่แท้จริงคือ ปัญญา อนามัย โมตรมีสามัคคีธรรม และการงานที่เป็นสัมมาอาชีพและต้องปฏิบัติด้วยความพยายามขยันหมั่นเพียรจึงจะสมบูรณ์ ส่วนแม่ของลูกๆ ให้ลูกเลี้ยงดูท่านด้วยความกตัญญู ส่วนศพของพ่อก็จงทำแต่พอสมควรแก่ฐานะเท่านี้พ่อก็จพอใจ ให้สามัคคีกันในระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ และญาติ ๆ ให้รู้จักอบรมเลี้ยงดูตนให้เป็นคนดีเท่านี้ก็เท่ากับฉลองคุณพ่อล้นเหลือแล้ว ถ้าจะบริจาคเงินอุทิศให้ ก็นิ่งเป็นไปในเรื่องส่งเสริมความรู้การศึกษาแก่ส่วนรวมเถิด^{๔๙}

๑.๖.๑.๒๑ เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า การอาบน้ำศพ เป็นพิธีที่ต้องทำในขั้นต้นให้แก่ผู้ตายคือ อาบน้ำชำระศพให้สะอาด ถ้าจะทำตามแบบแผนของโบราณที่ถือสืบกันมา ก็ต้องต้มน้ำด้วยหม้อดิน เก็บเอาใบไม้สด จะเป็นใบไม้อะไรก็ได้ต้มลงไปด้วย และหาก่อนเส้า ๓ ก้อนมาเตรียมไว้ เมื่อน้ำเดือดแล้วยกหม้อวางลงบนก้อนเส้านั้น การอาบน้ำศพต้องอาบน้ำร้อนก่อนแล้วจึงอาบด้วยน้ำเย็น ฟอกด้วยส้มมะกรูด มาขัดสีอีกทีให้ทั่วร่างกาย ถ้าเป็นศพผู้ใหญ่ที่นับถือก็มักเอาผ้าขาวสี่เหลี่ยมขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้าอย่างใหญ่ซัฟที่ผ้าทำผู้ตาย ถอนเอารอยผ้าเท่า ลางที่ก็ซัฟเอารอยผ้ามือและหน้าด้วย^{๕๐} เมื่อแต่งตัวศพแล้วมัดศพเรียกว่า “ตราสัง” ก่อนตราสัง บางศพมีถุงผ้าขาวสวมศีรษะและสวมมือสวมเท้าทั้ง ๒ ข้าง แล้วให้ถือกรวยดอกไม้รูปเทียน เครื่องตราสังใช้ด้ายดิบมา

^{๔๗} ว.วชิรเมธี, รู้ก่อนตายไม่เสียดายชาติเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: ปราณพับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

^{๔๘} ว.วชิรเมธี, สบตากับความตาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

^{๔๙} สมาคมสังคมนาจารย์แห่งประเทศไทย, สังคมนาจารย์ปริทัศน์พระยาอนุমানราชชน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนาจารย์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒), หน้า ๑๘.

^{๕๐} เสฐียรโกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิด กับ ประเพณีเนื่องในการตาย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อุดม ๒๔๘๕), หน้า ๑๔๐.

จับให้เป็นเส้นขนาด ๓ หุน*^{๕๑} เพื่อให้เหนียวดีไม่ขาด ยาวต่อกันตั้ง ๓-๔ เซ็ด*^{๕๒}

๑.๖.๑.๒๒ **ส. ศิวรักษ์** กล่าวว่า “ชีวิตประจำวันเรามักติดยึดอยู่กับความรัก ความซึ้ง ความอิจฉาริษยา อะไรมากระทบใจเข้าถึงวนคิดไปตามกระแสนั้น ๆ ใต้ง่าย แต่ถ้าเราหันดูใช้เหตุผล และสติปัญญา ก็เลศค้นหาเหล่านั้นย่อมมารบกวนเราได้ยากยิ่งขึ้นทุกที เวลาเราใกล้ตาย เรา คุ่นเคยกับทัศนคติหรือเจตนาอย่างใด ตัวเจตนาเจ้าเรือนนั้นจะเป็นใหญ่และนำเราไปเกิดใหม่ตาม ครอบครองแห่งกุศลหรืออกุศล และที่ไปเกิดใหม่กันนั้น ก็เพราะยึดมั่นในตัวตน กลัวกันว่าตัวตนจะ สูญไป ความคิดยึดอันนี้เองที่เป็นตัวสันตติต่อเนื่องระหว่างชีวิต แห่งชาตินี้และชาติหน้า เพราะติด ยึดในร่าง จึงเกิดร่างขึ้นใหม่ แม้ในระหว่างที่ยังไม่ไปเกิดใหม่ด้วยซ้ำ^{๕๓}

๑.๖.๑.๒๓ **พระมหาวิระศิลป์ ญนฺตโก (แสนลุน)** กล่าวว่าพิธีศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาใน สมัยพุทธกาลเป็นพิธีที่เรียบง่าย เมื่อมีการตายวิธีการจัดการศพ คือ เตรียมผ้าใหม่ สำลีและน้ำหอม ห่อศพด้วยผ้าขาวใหม่และสำลี ใช้รางเหล็กที่หล่อน้ำมันหอมไว้ วางศพแล้วปิดฝาแทนโลงศพ ตั้ง ศพบูชาศพ ๖ วัน พอถึงวันที่ ๗ ทำพิธีฌาปนกิจ^{๕๔}

๑.๖.๑.๒๔ **ปราณี วงศ์เทศ** กล่าวว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีระบบค่านิยมที่สนับสนุนการ สร้างความกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับจักรวาล อีกทั้งความเชื่อทางศาสนาก็สอนให้คนรับรู้ถึงการ เวียนว่ายตายเกิดใน โลกนี้และ โลกหน้า จึงให้ความพิถีพิถันเป็นพิเศษในเรื่องการเกิด การอยู่และ การตาย ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสุดท้ายของชีวิตคนคือ การตายอันเป็น พิธีกรรมที่ไม่ได้มีความหมายเฉพาะผู้ตายเท่านั้น หากยังมีความสำคัญทั้งด้านสังคมและจิตใจแก่ บรรดาลูกเมียและญาติพี่น้องผู้อยู่สืบวงศ์ตระกูลต่อมาอีกด้วย^{๕๕}

^{๕๑} * ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม**, ๒๕๒๕, ให้ความหมายว่า ซ้อมมาตรวัดหรือซั่งของเงิน ใน มาตรวัดหนึ่งหุนมีค่าเท่ากับเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๕ ใน ๑๖ ของนิ้ว ในมาตราซั่ง ๕ หุนเท่ากับ ๑ เฟื้อง. หน้า ๘๗๔.

^{๕๒} * ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม**, ๒๕๒๕, ให้ความหมายว่าเป็น ลักษณะนามเรียกด้ายหรือ ไหมหลาย ๆ ใจรวมกัน, หน้า ๑๕๑.

^{๕๓} ส.ศิวรักษ์, **เตรียมตัวตายอย่างมีสติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : บริษัทส่องสยามจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘.

^{๕๔} พระมหาวิระศิลป์ ญนฺตโก (แสนลุน), การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีศพใน พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังซัย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๔.

^{๕๕} ปราณี วงศ์เทศ, **พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๑.

๑.๖.๑.๒๕ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวไว้ว่า การจัดงานศพ เป็นหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว หรือ ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดตามประเพณี ในสมัยพุทธกาลประเพณีการจัดงานศพไม่ซับซ้อนและมีพิธีกรรมมากเช่นปัจจุบัน เมื่อศึกษาเรื่องการจัดงานศพในสมัยพุทธกาลแล้วจะพบว่าแม้งานพระบรมศพของพุทธบิดา พระพุทธเจ้าทรงจัดการ โดยตรัสให้พระญาติและสาวกจัดกองฟืนเป็นที่เผา แล้วนำพระบรมศพไปเผาในวันนั้น โดยไม่มีพิธีการแต่อย่างใด นอกจากตรงนำพระบรมศพ ห่อด้วยผ้าขาวใส่โลงนำไปเผาเท่านั้น ไม่มีธงหรือเครื่องแห่ ไม่มีการประโคมดนตรีนาขชนิด ไม่มีพระเมรุ ไม่มีการทำปราสาทเพื่อเผาไฟ นี่ก็แสดงได้อย่างชัดเจนว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงสนับสนุนเรื่องพิธีการและความฟุ่มเฟือย^{๕๖}

จากการทบทวนเอกสารข้างต้นสิ่งที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้กล่าวถึงเรื่องความตายและมรณัสสติของบุคคลผู้ไม่ประมาทในการดำรงชีวิต การเตรียมจิตก่อนตาย ความเศร้าโศกเสียใจที่สูญเสียบุคคลที่ตนรักและผูกพัน อีกทั้งเรื่องกฎแห่งกรรมชาติ คือ กฎของไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่ง เป็นพระสัจธรรมที่บ่งบอกถึงความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งในโลกนี้ว่า มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีเกิด มีดับสลาย ชีวิตไม่ทนยังยืน เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ควรยึดถือว่ามีตัวตนเป็นของเรา

ในความเป็นจริงการจัดพิธีศพนั้นผู้จัดมีจุดประสงค์เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทิตาคุณต่อผู้ตายและเพื่อความสุखความเรียบร้อย ไม่ว่าจะเป็นศพของผูใด ญาติมิตรก็จัดเพื่อเป็นพิธีที่ปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันตามประเพณีมาช้านาน

พิธีศพที่พบเห็นนั้น นักปราชญ์ผู้เป็นแหล่งภูมิปัญญาของไทยมีกุศโลบายที่แฝงปรัชญาชีวิตอย่างลึกซึ้งไว้ในการจัดพิธีศพนั้น ๆ เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานศพได้เรียนรู้และทบทวนความจริงของชีวิตที่มนุษย์พึงระลึกถึงอยู่เสมอ เพื่อมิให้เกิดความประมาทในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่ตนเป็นส่วนหนึ่งและอาศัยอยู่ร่วมกัน

นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่น่าทึ่งอย่างยิ่งในการสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่บุตรหลานโดยมีศพและพิธีศพเป็นสื่อการสอนความจริงในการพิจารณาคติธรรมเพื่อให้เกิดจริยธรรมโดยไม่ต้องอธิบายด้วยวาจา

ดังนั้นการศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาทำวิจัย

^{๕๖} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ประเพณีการจัดงานศพแนวประหัยัด, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,๒๕๔๐), หน้า ๓.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่มีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาวิจัยจากเอกสารต่าง ๆ และการศึกษาภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์บุคลากรผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องพิธีศพ โดยสัมภาษณ์ในเชิงลึก ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ ในส่วนที่เกี่ยวกับ คำสอนเรื่องความตาย และพิธีศพ

๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ วรรณคดี ตำราที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพ และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับพิธีศพและศาสนพิธี

๑.๗.๓ รวบรวมข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีศพและคตินิยมที่แฝงอยู่ในพิธีศพ จากบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในชุมชน จำนวน ๑๕ รูป/คน คือ พระสังฆาธิการ ๕ รูป ในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดลาดพร้าว วัดสาครสุนัประชาสวรรค์ วัดสิริกมลवास (วัดใหม่เสนานิคม) วัดลาดปลาเค้า และ วัดบึงทองหลาง ฆราวาสผู้มีความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานศพจำนวน ๕ ท่าน และผู้รับผิดชอบต่อพิธีกรรมศพโดยตรง จำนวน ๕ ท่าน

๑.๗.๔ นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารตามข้อ ๑.๗.๑ ข้อ ๑.๗.๒ ข้อ ๑.๗.๓ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง อื่น ๆ งานวิจัย เอกสารและหนังสือตำราที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย มาเรียบเรียง ประมวลและวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาการวิจัย

๑.๗.๕ สรุปและเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาเรื่องคตินิยมจากพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร คาดหวังว่าจะเกิดประโยชน์สำหรับชาวพุทธทุกท่านในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนดังนี้

๑.๘.๑ ทำให้ทราบพิธีศพและคตินิยมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบพิธีศพและคตินิยมที่ปรากฏในสังคมไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบคตินิยมในพิธีศพของชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

ในปัจจุบัน

บทที่ ๒

คตินิยมในพิธีศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้ศึกษากล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพิธีศพครั้งพุทธกาล ซึ่งจะกล่าวถึงการ จัดพิธีพระบรมศพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระ การแบ่งพระอัฐิของ พระพุทธเจ้า พิธีพระศพพุทธบิดา พิธีศพของพระสารีบุตร พิธีศพของนางสิริมา คตินิยมที่ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความตาย และข้อสรุปพิธีศพครั้งพุทธกาลโดยภาพรวม

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของพิธีศพในพุทธกาล

ในหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเขียนจดหมายแสดง ความคิดเห็นตอบกรมพระยาดำรงราชานุภาพเรื่องความเปลี่ยนแปลงพิธีศพไว้ว่า “เรื่องการทำศพ คิดว่าคงเปลี่ยนแปลงมาตามความคิดที่เจริญขึ้นเป็นลำดับดังนี้คือ

ชั้นที่ ๑ ทิ้งศพ ชั้นที่ ๒ ฝังศพ ชั้นที่ ๓ เผาศพทั้งอังคาร มีโคนต้นโพเป็นต้น
ชั้นที่ ๔ เผาศพฝังอังคาร ชั้นที่ ๕ เผาศพลอยอังคาร ทุกอย่างยังคงมีปฏิบัติกันอยู่จนทุกวันนี้”^๑

ส่วนในเรื่องประวัติความเป็นมาของพิธีศพในครั้งพุทธกาล พระมหาวิระศิลป์ ฉนุทโก (แสนลุน) กล่าวว่าประวัติความเป็นมาของพิธีศพในครั้งพุทธกาล มีปัจจัยของการวิวัฒนาการและ เปลี่ยนแปลงคือเกิดจากอำนาจของความเชื่อทางศาสนาในยุคหนึ่งซึ่งมีพิธีกรรมไม่มากนัก^๒ อย่างไร ก็ตามพิธีศพครั้งพุทธกาลได้กล่าวไว้ดังนี้

ก พิธีพระบรมศพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในมหาปรินิพพานสูตรกล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาสรุปสาระบางเรื่องดังนี้

^๑ นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, ๒๔๖๐ – ๒๔๕๐.สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๘, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำชูสุภษา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๘.

^๒ พระมหาวิระศิลป์ ฉนุทโก (แสนลุน), ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีศพใน พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๔.

๑) ทรงพระประหาร

เมื่อปัจฉิมกาลแห่งพระชนม์ชีพในวัย ๘๐ พระพรรษา ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมืองเวสาลี พระองค์ทรงจำพรรษาที่เวฬุคาม ทรงพระประหารหนักด้วยวิชชรา “ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษา ได้เกิดอาการทรงพระประชวรอย่างรุนแรงมีทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสจนเขียนจะปรินิพพาน พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่พริ้วพริ้งทรงพระดำริว่า “การที่เราไม่บอกผู้ปฏิญาณไม่อำลาภิกษุสงฆ์ปรินิพพานนั้น ไม่เหมาะแก่เรา ทางที่ดี เราควรใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังขารอยู่ต่อไป”^๓

พระพุทธเจ้าทรงมีอาการ ใช้บรรเทาหลงพระองค์ทรงนั่งที่อาสนะในวิหาร พระอานนท์เข้าเฝ้า ฯ ทูลพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยความรู้สึกรังเกี้ยวพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า “อานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะหวังได้อะไรในเราอีกเล่า ธรรมที่เราแสดงแล้วไม่มีในไม่มีนอกในเรื่องธรรมทั้งหลาย ตถาคตไม่มีอาจริยมกุฏี ผู้ที่คิดว่า เราเท่านั้น จักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่า ภิกษุสงฆ์จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก ผู้นั้นจะต้องปรารถนาภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ แต่ตถาคตไม่คิดว่า เราเท่านั้น จักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่าภิกษุสงฆ์จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก แล้วทำไมตถาคตจะต้องปรารถนาภิกษุสงฆ์กล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งอีกเล่า

บัดนี้ ตถาคตเป็นผู้ชรา แก่ เฒ่า ล่วงกาลมานานผ่านวัยมามาก มีวัย ๘๐ ปี ร่างกายของตถาคตประหนึ่งแฉกด้วยไม้ไผ่ ยังเป็นไปได้ ก็เหมือนกับเกวียนเก่าที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ฉะนั้น ร่างกายของตถาคตสลายขึ้นก็เพราะในเวลาที่ดีตถาคตเข้าเจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต เพราะไม่ใส่ใจนิมิตทุกอย่าง และเพราะดับเวทนาบางอย่างได้เท่านั้น”^๔

ข้อความบางส่วนจากพระไตรปิฎกที่ยกมาข้างต้นมีสาระสำคัญ คือ พระพุทธเจ้าทรงสอนพระอานนท์เรื่อง ความแก่ และความเจ็บป่วยว่าเป็นเรื่องธรรมดา ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

๒) มารอาราธนาให้ปรินิพพาน^๕

พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธมารหลายครั้งแต่ครั้งนี้พระองค์ทรงรับปากกับมารว่า อีก ๓ เดือนจะเสด็จปรินิพพาน ต่อจากนั้นพระองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ แห่งเมืองปาวาลซึ่งมีกษัตริย์มัลละปกครอง เมื่อพระองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขารแล้วได้เกิดแผ่นดินไหว

^๓ ที.ม.(ไทย) ๑๐ / ๑๖๔ / ๑๐๕.

^๔ ที.ม.(ไทย) ๑๐ / ๑๖๕ / ๑๐๕.

^๕ ที.ม.(ไทย) ๑๐ / ๑๖๘ / ๑๑๒.

อย่างรุนแรงน่าสะพรึงกลัว ขนพองสยองเกล้า ทั้งกลองทิพย์ก็ดังกึกก้อง เหตุการณ์ดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นในเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในโลก ๘ ประการ

ในคราวที่ตลาคตปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานชาตุนี เป็นเหตุการณ์ ๑ ใน ๘ เหตุการณ์ที่เป็นเหตุให้เกิดแผ่นดินไหว ทรงแสดงอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ^๖ และสังเวชนียธรรมคือ ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ดังมีข้อความดังนี้

“ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้อย่าง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสด็จ เจริญ ทำให้มาก ด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^๗

ใจความที่ยกมาข้างต้นเป็นสาระสำคัญของชาวพุทธที่ทุกคนพึงดำเนินชีวิตตนตามวิถีแห่งธรรมเพื่อความเกื้อกูลกัน เป็นธรรมที่สอนให้ไม่เห็นแก่ตัว หากแต่จะปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขในสังคมาที่ตนอาศัยอยู่

๓) เหตุการณ์ที่บ้านนายจุนทะ

เมื่อพระพุทธเจ้าจำพรรษาในเวฬุคามนานพอสมควรแล้ว พระองค์เสด็จดำเนินไปที่เมืองปาวาซึ่งเป็นเมืองที่กษัตริย์มัลละปกครอง เมื่อนายจุนทกัมมารบุตรได้ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาพำนักในสวนมะม่วงของตนก็คิดใจรีบไปเข้าเฝ้าฯ และนิมนต์พระองค์เสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น นายจุนทกัมมารบุตร ได้ปรุงภัตตาหารด้วยเนื้อสุกรอย่างดีที่สุด

เมื่อรุ่งเช้าเขาก็ถวายภัตตาหาร “สุกรมัททวะ”แด่พระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงรับประทานและเสวยแต่พระองค์เดียวอาหารที่เหลือให้นายจุนทะนำไปฝังด้วยเหตุผลที่เนื้อสุกรนี้ย่อยยากมาก ถ้าผู้ใดรับประทานแล้วจะไม่สามารถย่อยได้ พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่สามารถย่อยได้ พระองค์จึงเสวยแต่เพียงพระองค์เดียว ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกนายจุนทให้มา สุกรมัททวะ ที่เหลือไปฝังลงในหลุม^๘

หลังจากเสวยแล้วพระองค์ทรงพระประชวรแสนสาหัส ทรงถ่ายเป็นพระโลหิต ขณะทรงพระประชวรนั้นพระองค์ทรงมีพระประสงค์จะเดินทางต่อไปที่เมืองกุสินารา

ขณะทรงดำเนินไปนั้นทรงพักข้างทางใต้ต้นไม้คู่แห่งหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงกระหายน้ำ รับสั่งให้พระอานนท์ไปตักน้ำให้พระองค์ทรงดื่ม แต่พระอานนท์ปฏิเสธเพราะว่าน้ำขุ่นจากกองคาราวานโลเทียมเกวียน ๕๐๐ ตัว เดินผ่านมา พระองค์ทรงรับสั่ง ๓ ครั้งพระอานนท์จึงไปตัก

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๓๕ - ๑๕๓ / ๑๒๗ - ๑๓๐.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๕๔ / ๑๓๑ - ๑๓๒.

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๕๕ / ๑๓๓ - ๑๓๕.

มาถวาย ขณะที่พระอานนท์ลงไปตักน้ำปรากฏว่าน้ำขุ่นนั้นไหลไปคงเป็นน้ำใสสะอาดที่สามารถดื่มได้กลับมาแทนที่

ต่อจากนั้นพระอานนท์ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีเมื่อน้ำกฐาอยู่ไม่ไกล น้ำใส จืดสนิท เย็นสะอาด บริสุทธ์ มีท่าเทียบน้ำรื่นรมย์ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จไปทรงดื่มและทรงสนานพระวรกายในเมื่อน้ำกฐานี้เกิด”^๕

พระองค์ได้เสด็จดำเนินต่อไปยังแม่น้ำนั้นตามคำแนะนำของพระอานนท์ พระองค์เสด็จไปด้วยสภาพที่ทรงพระประชวรสาหัส เมื่อถึงแม่น้ำดังกล่าวก็ทรงดื่ม และทรงน้ำชำระพระวรกายของพระองค์

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานนั้น ในมหาปรินิพพานสูตรได้กล่าวไว้ว่า “ต่อมา พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จเข้าไปยังแม่น้ำกฐาซึ่งเป็นแม่น้ำเล็ก ๆ ที่มีความเย็นใสสะอาด จืดสนิทและบริสุทธ์มาก ทรงดื่มน้ำแล้วเสด็จลงสร้างน้ำเพื่อชำระพระวรกายของพระองค์ ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จขึ้นไปยังอัมพวัน รับสั่งให้พระจุนทกะ ปูสังฆาฏิซ้อนกัน ๔ ชั้น แล้วพระพุทธองค์ทรงนอนพักเพื่อให้หายเหนื่อย”^๖

ณ ที่บริเวณแห่งนี้ พระองค์ทรงรับผ้าเนื้อดี ๒ ผืนจากปุกกุสะมัลลบุตร และทรงแสดงธรรมให้ปุกกุสะมัลลบุตร เรื่องสติ ธรรมบทนี้ทำให้ปุกกุสะมัลลบุตรมีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้ามากจึงปวารณาตนเป็นพุทธมามกะตลอดไป^๗

เมื่อปุกกุสะถวายบังคมลาไปแล้ว พระพุทธเจ้าประทานผ้าให้พระอานนท์ ๑ ผืน พระอานนท์หิบบ้างอีกหนึ่งผืนนั้นมากลือออกคลุมพระวรกายของพระพุทธเจ้า ขณะที่พระอานนท์น้อมเข้าไปคลุมพระวรกายของพระผู้มีพระภาค ผ้าผืนนั้นปรากฏเป็นสีเปล่งปลั่ง เหมือนถ่านไฟที่ปราศจากเปลว แล้วพระพุทธองค์ทรงมีพระฉวีวรรณดั่งทองดงามมาก”^๘

พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสี่หไสยา โดยพระปรีศวเบื้องขวา ทรงซ้อนพระบาทเหนือพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงกำหนดพระหทัยพร้อมจะเสด็จลุกขึ้น ส่วนท่านพระจุนทกะนั่งเฝ้าอยู่เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคในที่นั้น

เมื่อพระองค์ทรงพักหายเหนื่อยแล้วทรงนึกถึงนายจุนทกะผู้ถวายสุกรมัทวะแด่พระองค์ เสวยว่าจะมีคนกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธเจ้าปรินิพพาน จึงรับสั่งให้พระอานนท์ไป

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๑/๑๔๐.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๖/๑๔๕.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๓/๑๔๓.

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๑๔๕.

ปลอดภัยว่าการถวายภัตตาหารแด่พระองค์ได้อานิสงส์มากเท่ากันนั้นมี ๒ ครั้ง คือ ครั้งที่นั่งสุชาดาถวายก่อนที่พระองค์ตรัสรู้และนายจุนทะถวายก่อนที่พระองค์ปรินิพพาน^{๑๑}

เมื่อทรงหายเหนื่อยแล้วทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า พระองค์จะเสด็จข้ามไปยังฝั่งแม่น้ำหิรัญเวดี ซึ่งเป็นทางเข้ากรุงกุสินารา^{๑๒} เมื่อพระองค์ดำเนินไปถึงสถานที่แห่งนั้นแล้วทรงเลือกสถานที่ที่เหมาะสมเพื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน รับสั่งเรียกพระอานนท์ ตั้งเตียงหันหัวเตียงไปทางทิศเหนือระหว่างต้นสาละทั้งคู่แล้วพระองค์ทรงนอนพัก

เวลานั้น ต้นสาละทั้งคู่ผลิดอกออกดอกฤดูกาลบานสะพรั่งเต็มต้น ร่วงหล่นโปรยปรายตกต้องพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชาพระตถาคตดอกมณฑารพอันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศโปรยปรายตกต้องพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชาพระตถาคต จูณแห่งจันทร^{๑๓}*อันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศโปรยปรายตกต้องพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชาพระตถาคต คนตรีทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาพระตถาคต ทั้งสังคีตทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาพระตถาคต^{๑๔}

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกพระอานนท์มาตรัสว่า พุทธบริษัทไม่ควรแต่แสดงความเคารพบูชาพระองค์ด้วยดอกไม้เครื่องหอม และเสียงดนตรี เท่านั้น ควรบูชาพระองค์ด้วยการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระองค์ ซึ่งเป็นการบูชาที่ประเสริฐกว่า^{๑๕}

เวลานั้น พระอุปัชฌายะถวายงานพัดพระผู้มีพระภาคอยู่ตรงพระพักตร์ ขณะนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งพระอุปัชฌายะกลับไป อ้อยอยู่ตรงหน้าพระองค์ พระอานนท์มีความสงสัยจึงทูลถามพระพุทเจ้าว่า ท่านพระอุปัชฌายะนี้เคยเป็นอุปัชฌาย์แก่ใ้กาลิฉิตพระผู้มีพระภาคมานาน เหตุใดพระองค์จึงกล่าวให้พระอุปัชฌายะถอยไป พระพุทเจ้าทรงตอบว่า เวลานี้เทวดาจะเข้าเฝ้าพระองค์ เทวดาไม่สะดวกในการเข้าเฝ้า

พระอานนท์มีความสงสัยจึงทูลถามว่า “พวกเทวดาเป็นอย่างไร คิดกันอย่างไร พระพุทเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ มีเทวดาบางพวกเป็นผู้กำหนดแผ่นดินขึ้นบนอากาศ สยายผมประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคนเท้าขาดเพื่อรำพันว่า ‘พระผู้มีพระภาคถ้วนปรินิพพาน พระสุคตถ้วนปรินิพพานเสียจักขุของโลกจักถ้วนอันตรธานไปแล้ว’ มีเทวดาบางพวกเป็นผู้กำหนดแผ่นดินขึ้นบนแผ่นดิน สยายผมประคอง

^{๑๑} จุ.จุ. (ไทย) ๒๕ / ๑๕ / ๒๘.

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๕๘ / ๒๔๗.

^{๑๓} * ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมพุทธศาสนา ๒๕๒๕, อธิบายว่า “จูณ” หมายถึง ผงจันทรหอม ที่ละเอียด. หน้า ๒๑๗.

^{๑๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๕๘ / ๑๔๗-๑๔๘.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๕๘ / ๑๔๘

แขนร้องไห้คร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคนเฒ่าขาด เพื่อรำพันว่า ‘พระผู้มีพระภาคถ้วนปรีณิพพาน พระสุคตถ้วนปรีณิพพานเสีย จักขุของโลกจักถ้วนอันตรธานไปแล้ว’ ส่วนพวกเทวดาที่ไม่มีราคะ มีสติสัมปชัญญะก็อดกลั้นได้ว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เหล่าสัตว์จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้”^{๘๔}

พระอานนทที่มีความกังวลใจว่าถ้าพระพุทธเจ้าเสด็จปรีณิพพานแล้ว พุทธบริษัทก็ไม่ได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดอย่างที่เคยเป็นอีกต่อไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า สังเวชนียสถาน ๔ ตำบลจะเป็นสิ่งที่พุทธบริษัทได้อยู่ใกล้ชิดพระองค์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปคู ภิกขุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจะมาดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคตประสูติ ตรัสรู้ อนุตตรสัมมสัมโพธิญาณ ประกาศธรรมจักร และดับขันธปรีณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ ชนเหล่าใดจาริกไปยังเจดีย์มีจิตเลื่อมใส เมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์’^{๘๕}

พระอานนทที่ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรีณิพพานแล้ว พิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระต้องปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า อย่างกังวลในเรื่องนี้เลย ขอให้ชวนชายทำหน้าที่ของตนเองให้ดี อย่าประมาทในหน้าที่ของตนมีความเพียร อุทิศกายและใจปฏิบัติธรรมให้ดีสม่ำเสมอ กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คหบดีผู้เป็นบัณฑิต ผู้เลื่อมใสในตถาคต จะทำการบูชาสรีระของพระองค์ เหมือนการปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ

ต่อจากนั้นพระอานนทได้ไปแจ้งให้พวกกษัตริย์มัลละเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อนที่พระองค์จะปรีณิพพาน ส่วนเทพเทวดาก็มาเข้าเฝ้าอยู่บริเวณใกล้ ๆ พระพุทธเจ้าจำนวนมากเช่นกัน

ในขณะนั้นมีสุภททปริพาชกมีความสงสัยในธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าใคร่อยากจะให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมให้ตนฟัง จึงขอเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าถึง ๓ ครั้ง พระอานนทห้ามไว้ครั้ง

พระพุทธเจ้าทรงได้ยินจึงรับสั่งให้พระอานนทอนุญาตให้เข้าเฝ้าและพระองค์ก็ทรงแสดงธรรมว่า “สุภททะ ในธรรมวินัยที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๒ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๓ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๔ ในธรรมวินัยที่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมมีสมณะที่ ๑ ย่อมมีสมณะที่ ๒ ย่อมมีสมณะที่ ๓ ย่อมมีสมณะที่ ๔ สุภททะ ในธรรมวินัยนี้มีอริยมรรคมีองค์ ๘ สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภททะ ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ

^{๘๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๐๐ - ๒๐๑ / ๑๔๕ - ๑๕๐.

^{๘๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๐๒ / ๑๕๐ - ๑๕๑

โลกจะไม่พังกว้างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย^{๒๐} สุกตทปริพาชกซึ่งอยู่ในวัยชราแล้วได้บวชเป็นพระภิกษุองค์สุดท้ายที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้

พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต พระองค์ตรัสว่า พระธรรมคำสอนของพระองค์ กับพระวินัย เป็นองค์ศาสนาแทนพระองค์ ดังพระพุทธพจน์ดังนี้ “อนันท์บางที่พวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้นี้พวกเธอไม่พียงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสนาของเธอทั้งหลาย”^{๒๑}

ต่อจากนั้นพระองค์ทรงให้พระภิกษุทั้งหลายถามความสงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือในปฏิบัติ แต่ปรากฏว่าภิกษุทุกรูปนิ่งเงียบ พระองค์จึงตรัสแก่พระอนันท์ และพระภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จ”^{๒๒}

ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌาน ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌาน ทรงเข้าอาภาสญาณายตนสมาบัติ ออกจากอาภาสญาณายตนสมาบัติ ทรงเข้าวิญญูญายตนสมาบัติ ทรงออกจากวิญญูญายตนสมาบัติ ทรงเข้าอาภิกขุญายตนสมาบัติ ออกจากอาภิกขุญายตนสมาบัติ ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ทรงเข้าสัญญาเวทิตถิโรธ

ขณะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเข้าฌานดังกล่าวนี้ พระอนุรุทธะได้เข้ามาติดตามดู เพื่อรู้ว่าดวงจิตของพระพุทธเจ้าเคลื่อนไปอย่างไร โดยมีพระอนันท์คอยถามเป็นระยะ ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้วหรือยัง และพระอนุรุทธะก็ตอบพระอนันท์ให้ทราบเป็นระยะ ๆ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว พระองค์ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน^{๒๓}

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงน่ากลัว ขนพองสยองเกล้า ทั้งกลองทิพย์ก็ดังกึกก้องขึ้นพร้อมกับการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระองค์ ท้าวสหัมบดีพรหมกล่าวคาถาในขณะนั้นว่า “สรรพสัตว์จะต้องทิ้งร่างกายไว้ในโลก พระศาสดาผู้หาใครเปรียบเทียบไม่ได้ในโลก”^{๒๔}

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๙/๑๖๗.

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๐/๑๖๗-๑๖๘.

ในขณะที่เดียวกันนั้น ท้าวสักกะจอมเทพก็ได้กล่าวคาถาว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบแห่งสังขาร เหล่านั้นเป็นความสุข”^{๒๕}

ในขณะที่นั้นอีกเช่นเดียวกันพระอนรุทธะก็ได้กล่าวคาถาว่า “ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ของพระผู้มีพระภาค ผู้มีพระหทัยมั่นคง ผู้คงที่ ไม่มีแล้ว พระมุนีผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งใฝ่สันติ ปรินิพพานเสียแล้ว พระองค์ผู้มีพระหทัยไม่หวั่นไหวทรงอดกลั้นเวทนาได้ มีพระหทัยหลุดพ้นแล้ว จงดวงประทีปที่เคยโชติช่วงดับไปฉะนั้น”^{๒๖}

จากข้อความที่ยกมา จะเห็นว่า เหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็น อุทาหรณ์สอนธรรมแก่ชาวพุทธเรื่องความตายว่า ความตายเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติที่ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีพ้นแม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ต้องอยู่ในกฎดังกล่าวนี้เช่นกัน

ดังนั้น เมื่อถึงวาระของความตายมาถึงตน พุทธศาสนิกชนควรตายอย่างมีคุณค่า คือ มีสติ ระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่ตลอดเวลา ตั้งสติภาวนาทำให้จิตของตนมีสภาวะธรรมเป็นกุศล ไม่ตื่นตระหนก หรือ ห่วงใยในทรัพย์สินภายนอก ชาวพุทธเชื่อว่าการดับจิตในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นจิตที่ไปสู่สุคติ จิตไม่ตกลงไปสู่อบายภูมิ

๔) การจัดพิธีพระบรมศพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอนรุทธะให้พระอานนท์ไปแจ้งกษัตริย์ มัลละแห่งเมืองกุสินาราทราบ พระเจ้ามัลละตรัสถามพระอานนท์ว่า พระองค์ควรปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระจักรพรรดิอย่างไร พระอานนท์ถวายพระพรว่า “พระศพของพระพุทธเจ้า ฟังจัดเหมือนพิธีศพของพระจักรพรรดิโดยใช้ผ้าขาวใหม่ห่อพระบรมศพเสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่งทำโดยวิธีนี้ คือ ห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าขาวใหม่และสำลี ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วจึงอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กที่เต็มไปด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธาน”^{๒๗}

พระอานนท์กล่าวอีกว่า พวกท่านพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคต เหมือนอย่างที่ท่านปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ ฟังสร้างพระสถูปของพระตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกกระเบียบดอกไม้ ของหอม หรือจตุรมัจฉาถวายอภิวาท หรือจักทำจิต

^{๒๕} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๒๑/๑๖๘.

^{๒๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๒๒/๑๖๘.

^{๒๗} *ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕, อธิบายว่า “จิตกาธาน” คือ เฆนิกะกอนที่เผาศพ, หน้า ๒๑๒.

เลื่อนใส่ในพระสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน”^{๒๘}

เมื่อพระอานนท์กล่าวแนะนำเจ้ามัลละแล้ว เจ้ามัลละกษัตริย์ในเมืองกุสินาราก็รับสั่งให้ข้าราชการบริพารจัดเตรียมของหอม ระเบียบดอกไม้และเครื่องดนตรีทุกอย่างที่มีในเมืองไว้ให้พร้อม แล้วทรงถือเอาของหอมระเบียบดอกไม้ เครื่องดนตรีทุกอย่างและผ้าขาวสะอาด ๕๐๐ คู่ ใช้ผ้าขาวพันห่อพุทธสรีระสลักกันกับสำลีห่อพันจนครบจำนวน ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปลงในรางเหล็กซึ่งมีน้ำมันหล่อไว้แล้วใช้ฝาเหล็กปิดไว้อีกชั้นหนึ่งบนรางเหล็ก

กษัตริย์มัลละทรงจัดพิธีสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระ ของพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอม ทรงคาดเพดานผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์ ให้ภายในวันนั้น^{๒๙}

การจัดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระ เป็นพิธีถวายพระเกียรติสูงสุดของพระมหากษัตริย์ และบุคคลที่มีคุณต่อแผ่นดิน พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีพระมหาบริสุทธิ์คุณ มีพระมหาเมตตา กรุณาธิคุณ และมีพระมหาปัญญาคุณ โปรดสัตว์โลกทั้งในสังกมมนุษย์ เทวดา มาร พรหมไม่มีที่สิ้นสุด

ดังนั้นกษัตริย์บัณฑิต พราหมณ์บัณฑิตและพุทธบริษัททั้งหลายพร้อมใจกันร่วมใจกันจัดพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระอย่างสง่างามด้วยความเคารพบูชาสูงสุด อีกทั้งเป็นการแสดงความกตัญญูของพุทธบริษัทที่มีต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างดีที่สุดด้วย

พิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระจัดขึ้นหลังจากพุทธปรินิพพาน ๗ วัน ที่มกุฏพันธเจดีย์*^{๓๐} ดำเนินการโดยกษัตริย์มัลละเมืองกุสินารามัลลปาโมกข์ ๘ องค์ เมื่อเสร็จแล้วนำผ้าไหม แล้วทรงดำริว่า จะทรงยกพระสรีระพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ไม่สามารถยกขึ้นได้

จึงถามพระอนุรุทธะว่า อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยที่ทำให้ยกไม่ขึ้น พระอนุรุทธะตอบว่า เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าพวกท่านมีความประสงค์อย่างหนึ่ง แต่พวกเทวดามีความประสงค์อย่างหนึ่ง

เจ้ามัลละถามอีกว่า พวกเทวดามีความประสงค์อย่างไร พระอนุรุทธะตอบว่าพวกเทวดาประสงค์จะอัญเชิญพุทธสรีระเวียนวนมาเข้าสู่เมืองทางประตูด้านทิศเหนือ แล้วอัญเชิญผ่านใจกลางเมือง อัญเชิญออกทางประตูเมืองด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระพุทธรูป

^{๒๘} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๐/๑๓๒-๑๓๓.

^{๒๙} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๓/๑๓๐-๑๓๑.

^{๓๐} * เป็นชื่อเรียกศาลามงคลซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานเครื่องทรงพระวรกายของกษัตริย์มัลละในพระราชพิธีอภิเษก ที่เรียกว่า เจดีย์ เพราะเป็นสถานที่ควรเคารพยำเกรง(ที.ม.อ. ๒๒๘/๒๐๔, ที.ม.ฎีกา ๒๒๘/๒๓๒)

ที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองกุสินารา^{๓๑} เมื่อรับทราบ เหตุผลแล้วเจ้าแห่งเมืองกุสินาราก็ปฏิบัติตามความประสงค์ของเทวดาทุกประการ

ครั้งนั้นหมู่เทวดาและเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ลักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระพุทธรีระด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม ดอกไม้ ของหอม ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เชิญไปทางทิศอุดรแห่งพระนครแล้วเชิญไปสู่พระนครโดยทวารทิศบูรพา แล้ววางพระพุทธรีระ ณ มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละทางทิศบูรพาแห่งพระนคร^{๓๒}

ในเหตุการณ์นี้มีความแปลกมหัศจรรย์ประการหนึ่งคือ การถวายพระเพลิงพระพุทธรีระขณะนั้นพระเพลิงไม่ลุกไหม้ แต่เมื่อพระมหากัสสปะและคณะสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป เดินทางจากการรุดงค์มาถึงปราสาทแล้วพระมหากัสสปะและคณะสงฆ์ตั้งจิตภาวนา^{๓๓} ขึ้นพร้อมกัน แล้วน้อมศีรษะก้มกราบลงแทบเบื้องพระยุคลบาทของพระพุทธรีระในทันใดนั้นพระเพลิงก็ลุกไหม้ พระพุทธรีระทันที

๕) การแบ่งพระบรมอัฐิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อพระเพลิงไหม้พระพุทธรีระแล้ว พระอวยวะ คือ พระฉวี (ผิวนอก) พระจัมมะ (หนัง) พระมังสา (เนื้อ) พระนหารู (เอ็น) หรือพระสลิกา (ไขข้อ ไขกระดูก) ไม่ปรากฏเค้า ไม่ปรากฏเขม่าเลย คงเหลืออยู่แต่พระรีระ (พระบรมสารีริกธาตุ) เท่านั้น เปรียบเหมือนเมื่อไฟไหม้เนยใสและน้ำมัน ก็ไม่ปรากฏเค้าเขม่าอันใด เมื่อพระเพลิงไหม้พระพุทธรีระ พระอวยวะดังกล่าวข้างต้นไม่ปรากฏเค้าเขม่า คงเหลือแต่พระรีระ (พระบรมสารีริกธาตุ)^{๓๔} เท่านั้น ฉะนั้น บรรดาผ้า ๕๐๐ คู่ นั้น มีเพียง ๒ ผืน เท่านั้นที่ถูกไฟไหม้ คือผืนในสุดกับผืนนอกสุด

เมื่อพระเพลิงไหม้พระพุทธรีระแล้ว ท่อน้ำไหลหลั่งมาจากอากาศดับจิตภาวนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า น้ำพุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตภาวนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า เจ้ามัลละดับจิตภาวนาด้วยน้ำหอมล้วน ๆ จากนั้น ได้จัดกำลังพลหอกไว้รอบสันฐาคารล้อมด้วยกำแพงธนู^{๓๕} เพื่อป้องกันเหตุการณ์ที่อาจจะมีความชุลมุนเพราะแย่งพระบรมสารีริกธาตุ

^{๓๑} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๐/๑๗๒.

^{๓๒} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๘/๑๗๒-๑๗๓.

^{๓๓} * จิตภาวนา ณ ที่นี้ หมายถึงการตั้งจิตมั่นด้วยสมาธิระลึกถึงพระมหา วิสุทธิคุณ พระมหา กรุณาธิคุณและพระมหาเมตตาธิคุณของพระพุทธรีระด้วยจิตที่เคารพสูงสุดอย่างยิ่ง.

^{๓๔} * พระรีระ ในที่นี้หมายถึง พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรีระ (ที.ม.อ. ๒๓๕/๒๑๒)

^{๓๕} * การอารักขาพระบรมสารีริกธาตุซึ่งประดิษฐานบนสันฐาคารนั้น พวกกษัตริย์มัลละได้ทรงจัดวางกำลังไว้เป็นชั้นๆโดยรอบ ดังนี้

๑. ทรงจัดวางกำลังพลหอก เรียกว่า สัตติบัญญัติ ไว้รอบสันฐาคารซึ่งจัดเป็นกองกำลังรอบในสุด
๒. จัดวางกำแพงธนูที่เรียกว่า ธนูปราการ(กำแพงธนู) ถัดออกมาจากกำลังพลหอก

ต่อจากนั้นจัดพิธีสักการะ เคารพ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมเป็นเวลาอีก ๗ วัน พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรีระเป็นอันเสร็จสิ้นแต่เพียงนี้

หลังพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรีระแล้ว พระเจ้าอาชาตศัตรูแห่งเมืองมคธ, พวกกษัตริย์ลิจวิ เมืองเวสาลี, พวกกษัตริย์ศากยะกบิลพัสดุ์, พวกกษัตริย์อุลลกะปปะ, พวกกษัตริย์โกติยะเมืองรามคาม, พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวณฐทีปะ, และ พวกกษัตริย์เมืองปาวาต่างก็ส่งทูตไปที่กรุงกุสินารา เพื่อขอรับส่วนแบ่งพระสรีระธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

กษัตริย์มัลละไม่ยอมโดยถือว่าพระพุทธรเจ้าปรินิพพานในเมืองของตนจึงเป็นสิทธิ์ของตนที่จะได้เก็บพระพุทธรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยชอบธรรม^{๓๖}

ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ โทณพราหมณ์เป็นผู้ไกล่เกลี่ยทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ท่านได้พูดกับหมู่กษัตริย์เหล่านั้นว่า “ พระพุทธรเจ้าของเราทั้งหลาย เป็นผู้กล่าวสรรเสริญขันติ การที่เราจะประหารกันเพราะส่วนพระสรีระธาตุของพระพุทธรเจ้าเป็นเรื่องที่ไม่ควรทำ ขอให้เราทั้งหลาย จงยินยอมพร้อมใจแบ่งพระสรีระออกเป็น ๘ ส่วน ขอพระสฤปจิงแพร่หลายไปในทิศทั้งหลาย เพื่อให้ชนผู้เลื่อมใสต่อพระพุทธรเจ้าได้สักการะ”^{๓๗}

ในที่สุดกษัตริย์ทั้งหลายก็ยอมรับข้อเสนอของโทณพราหมณ์ ความขัดแย้งเรื่องการแบ่งพระพุทธรีระธาตุจึงยุติลง โทณพราหมณ์ ได้แบ่งพระสรีระธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้าออกเป็น ๘ ส่วนให้แก่กษัตริย์ทั้งหลายเท่ากัน^{๓๘}

เมื่อกษัตริย์ทั้งหลายได้รับส่วนแบ่งพระสรีระธาตุแล้วต่างอัญเชิญไปที่เมืองของตน ๆ จัดงานฉลองพระสรีรังคาร และสร้างสฤปเจดีย์บรรจุพระสรีระธาตุเพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน เป็นที่สักการบูชาของพุทธบริษัท สืบต่อ ๆ ไป^{๓๙}

ธนูปรการ (กำแพงธนู) ประกอบด้วย

๒.๑ พลช้าง (ให้อยืนแถวชิดกันจนกระบองจกดกระบอง)

๒.๒ พลม้า (ให้อยืนแถวชิดกันจนคอจกดคอ)

๒.๓ พลรถ (ให้ออดแถวชิดกันจนคุมจกดคุม)

๒.๔ พลราบ (ให้อยืนแถวชิดกันจนแขนจกดแขน)

๒.๕ พลธนู (ให้อยืนแถวถือธนูชิดกันและกัน)ซึ่งจัดเป็นกำลังอารักขาครอบนอกสุด

(ที.ม.อ. ๒๑๕/ ๒๑๔ , ที.ม.ฎีกา ๒๑๕/ ๒๑๕)

^{๓๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๗๘.

^{๓๗} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๗๘.

^{๓๘} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๗๘.

^{๓๙} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๙/๑๗๘.

หลังจากเสร็จพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว พุทธบริษัทได้สร้างสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และน้อมใจนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มาปฏิบัติเพื่อความผาสุกในการดำเนินชีวิตให้สังคมชาวพุทธมีแต่ความเจริญด้วยความเมตตาและเกื้อกูลกัน

คติธรรมจากการปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ บุคคลใดมีคุณค่ามีประโยชน์ต่อแผ่นดินโลก หรือ มีคุณประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์ทั่วไปอย่างคึกคักมหาศาล ย่อมเป็นที่เคารพรักเลื่อมใสศรัทธา และตราตรึงในใจของประชาชนทั่วไป ตราบนานเท่านาน เพราะความดีอันบริสุทธิ์ในพุทธกิจของพระองค์นั้นเป็นอมตธรรมอันประเสริฐ ที่ประทับตราตรึงใจในพุทธบริษัทไม่รู้ลืม ตราบนานเท่านาน

ข พิธีศพพระบิดา

ในกาลครั้งนั้น พระพุทธเจ้ายังทรงมีชีวิตอยู่ เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาเสด็จสวรรคต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรับสั่งพระประยูรญาติและสาวกให้ไปจัดสร้างที่ทำพิธีฌาปนกิจพระศพ ขณะนั้นพระประยูรญาติ หม่อมพระสนมและเหล่าศากยวงศ์ทั้งหลายต่างโศกเศร้าเสียใจที่พระเจ้าสุทโธทนะสวรรคต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้พระประยูรญาติของพระองค์คลายความทุกข์โศกเรื่องอนิจตาปฏิบัติสัจยุติ แล้วรับสั่งให้พระมหากัสสปะไปจัดเตรียมสถานที่ฌาปนกิจพระบรมศพพระบิดา

เมื่อพระมหากษัตริย์ดำเนินการตามพระกระแสรับสั่งแล้วก็กลับมากราบทูลให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบ ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงยกพระเศียรพระบิดาขึ้นแล้วทรงพระบรมศพด้วยสุคนธวาริตตามขัตติยประเพณีทุกประการ ทรงลูบพระเศียรของพระบิดาแล้วตรัสกับพระธรรมเสนาสารีบุตรว่า “บุคคลใด มีจิตตั้งมั่นอยู่ในประเพณีกุศลธรรมสุจริตและมีจิตปรารถนาโพธิภูมิবারมีญาณใด ๆ บุคคลนั้นจงอุตส่าห์อธิบาลบำรุงเลี้ยงซึ่งบิดามารดา จะสำเร็จตามความปรารถนาทุกประการ”^{๕๐}

ต่อจากนั้นพระองค์ทรงยกพระบรมศพพระบิดาใส่ลงในหีบแก้ว ทรงยกพระบรมศพไปที่ฌาปนสถานด้วยพระองค์เอง ทรงอัญเชิญพระบรมศพขึ้นสู่เชิงตะกอน แล้วทรงจุดพระเพลิงกระทำฌาปนกิจพร้อมทั้งเชิงตะกอนนั้น

^{๕๐} ปริมาณุชิตชิโนรส, กรมสมเด็จพระ, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๑๗), หน้า ๓๑๒.

ฝ่ายพระวงศากษัตริย์และหมู่นางสนมทั้งปวง มีพระนางปชาบดีโคตมีเป็นประธาน ต่างก็
 รั้าให้ด้วยความเศร้าเสียใจพระพุทธเจ้าทรงปลอบใจด้วยพระธรรมกถอนิโฆจกาทิปฎิสังยุต เมื่อพิธิ
 ฌาปนกิจพระศพพระบิดาเสร็จสิ้นแล้วพระพุทธองค์พร้อมด้วยหมู่ภิกษุเสด็จกลับที่ประทับ ณ
 นิโครธาราม^{๔๐}

จากข้อความที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าพระราชพิธีศพของชาวพุทธในพุทธกาล ไม่มี
 พิธีที่ต้องซับซ้อนมาก เป็นพิธีที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยการแสดงออกในคุณธรรมความรู้สึกลำบากใน
 พระคุณต่อบุพการีของผู้ปฏิบัติต่อพระศพ

คตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพนี้ จะเห็นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปฏิบัติต่อพระศพพุทธ
 บิดาด้วยความกตัญญู ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสที่พึงปฏิบัติต่อพระราชบิดาของ
 พระองค์

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนชาวพุทธเรื่องความกตัญญูโดยทรง
 ปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยพระองค์เอง คือ เมื่อพระบิดาของพระองค์สวรรคต พระองค์ทรงจัดการพระ
 ศพด้วยพระองค์เอง ด้วยหน้าที่ที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบิดาของตน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่งดงามที่สุด
 ประการหนึ่งของชาวพุทธที่พึงแสดงออกด้วยความรักความกตัญญูต่อบุพการีของตน

ค พิธีศพพระสารีบุตร

สมัยพุทธกาล นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้มีการจัดพิธีฌาปนกิจศพ
 พุทธบิดาแล้ว ยังได้กล่าวถึงเรื่องพิธีศพของพระสารีบุตรว่า พิธีศพของพระสารีบุตรเป็นพิธีที่เรียบง่าย
 ก่อนที่อัครสาวกพระเถระสารีบุตรจะปรินิพพานท่านรู้วาระของท่านดี จึงไปกราบบังคมทูลลา
 พระศาสดาเพื่อขออนุญาตปรินิพพาน

พระพุทธทรงอนุญาต แล้วท่านก็เดินทางกลับบ้านเกิดที่ตำบลนาลันทา เพื่อเทศนาโปรด
 มารดาของท่านผู้ที่ยังมีชีวิตและยังมีความเห็นผิดอยู่ ต่อจากนั้นพระอัครสาวกได้กล่าวโอโหสิกรรม
 แก่พระภิกษุผู้ติดตามเพื่อให้เกิดความไม่ติดค้างความรู้สึกลำบากใจของพระภิกษุที่ติดตาม เมื่อ
 ดำเนินการดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว พระเถระสารีบุตรนอนตะแคงขวา ทำสมาธิเข้าฌานเพื่อ เตรียมใจ
 ปรินิพพาน

เมื่อแสงเงินแสงทองของรุ่งอรุณปรากฏ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรก็ดับขันธปรินิพพาน
 ในวันปฐมมิววันเพ็ญเดือน ๑๒ เมื่อปรินิพพานแล้วก็เกิดแผ่นดินไหว เมื่อฟ้าสว่างแล้ว พระน้องชาย
 จุนทะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์และหมู่ญาติ ประกอบพิธีคารวะศพพระเถระพระสารีบุตร แล้วจึงนำไป

^{๔๐} พระครูถนัดปัญญานันทวิวัฒน์, (สมาน กฤษณะธรรมโม), พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ, พิมพ์ครั้งที่
 ๓. (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๓ – ๒๐๔.

ที่เชิงตะกอนประกอบพิธีฌาปนกิจศพ^{๔๒}

พิธีศพของพระสารีบุตรนั้นมีมหาชนมากมายมาสักการะ ชาวพุทธในสมัยนั้นจัดเชิงตะกอนสวยงามประดับด้วยแก้ว ๕๕ ชนิด มีดอกไม้เครื่องหอมเป็นสิ่งสักการะ มีเทศนาแสดงธรรมในงานศพตลอด ๗ วัน ๗ คืน ในวันที่ ๗ ของงาน จะนำสรีระของพระสารีบุตรไปฌาปนกิจที่ป่าช้าด้วยหญ้าแฝก

เมื่อเผาเสร็จแล้วพระอนิรุทธะนำน้ำหอมมาพรมเกล้าอัฐิ และพระจุนทะน้องชายของพระสารีบุตรใช้ผ้าอาบน้ำฝนห่ออัฐิแล้วเดินทางนำไปถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับไว้ด้วยพระหัตถ์ แล้วตรัสให้ภิกษุคัจฉิและสรรเสริญพระสารีบุตรแก่พระสงฆ์ ว่าพระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญามาก เป็นผู้มึนใจอ่อนโยน สันโดษและเป็นผู้ปรารถนาความเพียรปฏิบัติธรรม ดีเดียนความชั่ว คือเป็นผู้หลุดพ้นจากทุกข์อย่างสิ้นเชิง^{๔๓} และทรงรับสั่งให้สร้างสถูปเจดีย์บรรจุอัฐิของพระอัครสาวกสารีบุตรเถระไว้บูชา

ข้อคิดจากคำสอนในพุทธพจน์นี้สอนพุทธบริษัทว่า ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตายเป็นธรรมดา เรื่องความตายเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนพึงระลึกถึงเป็นเนืองๆ พึงปฏิบัติธรรมเพื่อละความชั่ว ทำความดี ทำใจให้ผ่องใส คนดีมีความบริสุทธิ์ด้วยธรรมะ เมื่อตายไปแล้วสังคมสรรเสริญและอัฐิของใช้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายก็มีผู้คนเก็บรักษาเพื่อเตือนใจระลึกถึงความดีอยู่เสมอ ๆ

คติธรรมที่ปรากฏในเหตุการณ์ในพิธีศพของพระสารีบุตร สิ่งที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนมี ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ พระสารีบุตรทดแทนคุณมารดาของท่านด้วยการแสดงธรรมโปรดมารดาให้ได้ดวงตาเห็นธรรมด้วยความกตัญญู ประการที่ ๒ พระสารีบุตรขอโอสถกรรมจากภิกษุที่ติดตามเพื่อให้จิตใจสบายผ่องใสไม่ติดค้างกรรมเวรกับผู้ใดก่อนดับขันธปรินิพพาน ประการที่ ๓ คนดีมีคุณธรรมเมื่อตายแล้วมีผู้คนสรรเสริญและระลึกถึงคุณงามความดีของเขาอยู่เสมอ ๆ

ง พิธีศพของนางสิริมา

พิธีศพของนางสิริมาเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นพิเศษ เพราะว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์สอนพุทธบริษัทในเรื่องไตรลักษณ์ ในขณะที่พระองค์ทรงทราบว่าพระภิกษุรูปหนึ่งหลงใหลในความงามของนางสิริมามากจนไม่สามารถระงับใจคนได้ ทำให้ไม่อยากขบฉันอาหารที่บิณฑบาตมา เก็บอาหารที่นางสิริมาถวายไว้ในบาตรจนบูดเน่า

เรื่องของนางสิริมาหญิงงามเมืองสมัยพุทธกาลในคาถาธรรมบทกล่าวถึงนางเป็นน้องของหมอชีวก มีโฉมงามเป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็น ครั้งหนึ่งนางป่วยหนัก นางได้ทูลเชิญ

^{๔๒} ส.ม.อ. (ไทย) ๕ / ๑ / ๔๓๔-๔๓๗.

^{๔๓} ส.ม.อ. (ไทย) ๕ / ๑ / ๔๓๘-๔๓๙.

พระพุทธเจ้าเสด็จไปรับภัตตาหารที่บ้านของนาง มีพระภิกษุรูปหนึ่งได้ตามเสด็จองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย เมื่อภิกษุรูปนั้นเห็น โภจนามของนางก็ประทับใจในความงามของนางมาก พระพุทธเจ้าทรงทราบ

เมื่อนางสิริมาถึงแก่กรรม พระราชามีพระราชสาสน์มาทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ารับสั่งให้เก็บศพของนางไว้อย่าเพิ่งเผาให้รักษาศพไม่ให้เน่าหรือสุนัขมากัดกิน วันที่ ๔ สิริระของนางเริ่มขึ้นอืดพอง มีหนอนไต่ออกมาจากทวารทั้ง ๕ อันได้แก่ ทางหู ๒ ข้าง จมูก ๒ รู ตา ๒ ข้าง ปาก ๑ ทวาร ๒ สิริระทั้งสิ้นได้แตกสลาย เมื่อถึงเวลาที่ศพของนางสิริมาผู้เลอโฉมมีสภาพดังนี้แล้ว พระราชาให้พวกราชบุรุษตีกลองโฆษณาในพระนครว่า “เว็นเด็ก ๆ ที่เฝ้าเรือนเสีย ใครไม่มาดูนางสิริมาจะถูกปรับ ๘ กหาปณะ”

พระศาสดารับสั่งให้เผด็จ “*แก่ภิกษุสงฆ์ว่า “เราทั้งหลายจะไปดูนางสิริมา” ภิกษุหนุ่มรูปนั้นได้ตามเสด็จด้วย สภาพศพนางสิริมาเปลี่ยนไปมากจนพระพุทธเจ้าตรัสอุทานว่า “นางสิริมาหรือนี้” พระราชาตรัสยืนยันว่า “นางสิริมา พระเจ้าข้า”

ต่อจากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระราชาให้พระราชารับสั่งราชบุรุษตีกลองโฆษณาในพระนครว่า “ใครมีทรัพย์พันหนึ่ง จงเอานางสิริมาไป” พระราชาได้ทรงทำอย่างนั้นแล้ว ผู้ที่จะออกปากว่า “ข้าพเจ้าหรือว่าเราแม่คนหนึ่งก็ไม่มี” พระราชาทูลพระศาสดาว่า “ชนทั้งหลายไม่รับพระเจ้าข้า” พระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร ถ้ากระนั้นให้ลดราคาลงอีก”

พระราชารับสั่งให้ตีกลองโฆษณาน่าว่า “ใครให้ทรัพย์ ๕๐๐ จงเอาไป” ไม่ทรงเห็นว่าใครจะรับเอา จึงรับสั่งให้ตีกลองโฆษณาน่าว่า “ใครให้ทรัพย์ ๒๕๐-๒๐๐-๑๐๐-๕๐-๒๕ กหาปณะ, ๑๐ กหาปณะ, ๕ กหาปณะ, ๑กหาปณะ, ครึ่งกหาปณะ, บาท ๑, มาสก ๑, กาคณิก ๑ แล้วเอานางสิริมาไป” ก็ไม่เห็นว่ามีใครจะรับเอาไป จึงรับสั่งให้ตีกลองโฆษณาน่าว่า “จงเอาไปเปล่า ๆ ก็ได้” ผู้ที่จะออกปากว่า “ข้าพเจ้า หรือว่าเราแม่คนหนึ่งก็ไม่มี” พระราชาทูลพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า ชื่อว่าผู้ที่จะรับเอาไป แม้เปล่า ๆ ก็ไม่มี”

พระศาสดาจึงตรัสว่า “ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงดูมาตุคามซึ่งเป็นที่รักของมหาชน ในกาลก่อน ชนทั้งหลายในพระนครนี้แล ให้ทรัพย์พันหนึ่งแล้วได้อภิรมย์วันหนึ่ง บัดนี้แม้ผู้ที่จะรับเอาเปล่า ๆ ก็ไม่มี รูปเห็นปานนี้ ถึงความสิ้นและเสื่อมแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงดูอิตตภาพอันอาตุร” ดังนี้แล้วตรัสคาถาว่า “ปัสส จิตตกตัม พิมพํ อารุกายํ สมุตติตัม อาตุรํ พุทฺธสฺส กปฺปํ

“* ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม พุทธศักราช ๒๕๒๕, อธิบายว่า เผด็จแปลว่า บอกรู้ บอกรับนิมนต์ ใ้ชว่าประเดียงก็มี, หน้า ๕๖๒.

ยสส นตฺถิ ชฺหํ ปิติ” “เธอจงดูอัฐภาพ ที่ไม่มีความยั่งยืน และความมั่นคง อันกรรมทำให้วิจิตรแล้ว มีกายเป็นแผล อันกระดูก ๓๐๐ ท่อนยกขึ้นแล้ว อันอาตุร ที่มหาชนครุ่นคิดแล้วโดยมาก”^{๔๕}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ภิกษุพิจารณาศพนางสิริมาเพื่อให้มีมรณัสสติ มีข้อความดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาว่า ชราและมรณะนี้ใด มีทุกข์หลายอย่างนับไม่ถ้วนเกิดขึ้นในโลก ชราและมรณะที่เป็นทุกข์นี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิดหนอ เมื่อมีอะไรมี ชราและมรณะจึงมี เมื่อมีอะไรไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี เธอพิจารณาอยู่จึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า ชราและมรณะนี้มีทุกข์หลายอย่างนับไม่ถ้วนเกิดขึ้นในโลก ทุกข์นี้มีชาติเป็นเหตุ มีชาติเป็นเหตุเกิด มีชาติเป็นกำเนิด มีชาติเป็นแดนเกิด เมื่อชาติชราและมรณะจึงมี เมื่อชาติไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี”^{๔๖}

เมื่อนางสิริมาตายแล้ว พระพุทธเจ้ามีพระประสงค์ให้เก็บศพของนางในป่าช้า ๓ - ๔ วัน ในวันที่ ๔ เปิดโอกาสให้ประชาชนและภิกษุสามเณรได้พิจารณาสังขารเพื่อให้เกิดธรรมสังเวช มิให้ยึดมั่นถือมั่นในธาตุ ๔ ชั้น ๕ ที่ไม่มีแก่นสาร ล้วนแต่ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเสื่อม^{๔๗}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีกุศโลบายที่จะสอนธรรมสังเวชแก่พุทธบริษัทในเรื่องความตายพระองค์จึงรับสั่งให้พระราชานในแคว้นนั้นเก็บศพนางสิริมาไว้เพื่อให้เห็นความจริงของชีวิตมนุษย์ทุกคนที่ต้องเป็นแบบเดียวกัน คือ ตายแล้วร่างกายที่สวยงามนั้นก็ไม่ได้สวยงามที่ มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยของมันตามกาลเวลา กลายเป็นสิ่งอสุภะไปได้อย่างหนีไม่พ้น

คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของนางสิริมา เป็นเรื่องไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ร่างกายมนุษย์ทุกคนมีความเสื่อมเป็นธรรมดา เมื่อตายแล้วรูปโฉมที่สวยงามก็เนาเปื้อยผุพังเป็นอาหารของหนอนแมลงโม่งในที่สุดก็สูญสลายเป็นดิน กลับไปสู่สภาพเดิมของธรรมชาติของมันเอง จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่ากายนี้เป็นของเรา

๒.๒ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ คติธรรมที่สอนให้ยอมรับความจริง

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความตายแก่นางกิสาโคตรมี เมื่อนางมีความทุกข์จากการตายของลูกวัย ๑๐ เดือน โดยให้เงินขอเมสึดศพกาดจากบ้านที่ไม่มีคนตาย ถ้าหาได้แล้วพระองค์จะช่วยเหลือของนาง ในที่สุดนางได้คำตอบว่า ไม่มีบ้านใดที่ไม่มีคนตาย^{๔๘}

^{๔๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕ / ๗๗ / ๑๔๗.

^{๔๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖ / ๑๕ / ๕๕.

^{๔๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒ / ๑๕๐ - ๑๕๒.

^{๔๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔ / ๒๑๖ - ๒๒๒.

นางกิสาโคตรมี เมื่อได้รับคำตอบจากข้อเท็จจริงที่ตนได้ไปถามเพื่อเสาะหาเมล็ดฝักกาด จากคำชี้แจงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วอาการพุ่มพวยจากความเสียใจที่บุตรเสียชีวิตก็สงบลงใน เรื่องที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติของจิตทุกคน เมื่อใดสภาวะของจิตยอมรับความเป็นจริงได้จิตก็จะสงบลงโดยตัวมันเอง

ในความเป็นจริงอีกประการหนึ่งที่ทุกคนควรตระหนักในเรื่องความตาย คือ ร่างกายของทุกคนมีความเกิดและความตายอยู่ทุกขณะเวลา เมื่อลมหายใจเข้าออกก็จะเห็นความตายได้คือ ถ้า หายใจเข้าแล้วไม่หายใจออก หรือ หายใจออกแล้วไม่หายใจเข้าชีวิตก็ตาย เพราะไม่เกิดสันตติของ ลมหายใจ ความจริงอีกประการ คือ ลมที่หายใจมันพร้อมจะกลับไปสู่ธรรมชาติดั้งเดิมตลอดเวลา

เซลล์ทุกเซลล์ในร่างกายก็มีความตายตามอายุขัย มันผลัดเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยของ กาลเวลา เซลล์ที่ตายไปก็กลายเป็นจุลโคที่เรารู้จักออกขณะอาบน้ำชำระกาย เซลล์เหล่านั้นก็ กลับไปเป็นดินตามธรรมชาติเดิมของมันเช่นกัน

อาหารใหม่อาหารเก่าระบบขับถ่ายในร่างกายก็เช่นกัน มันมีการเปลี่ยนแปลง แม้แต่ สภาวะของจิตที่เกิดขึ้นภายในจิตของเราทุกคนในแต่ละดวง จิตที่เกิดใหม่ล้วนเป็นจิตคนละดวง มัน เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย สิ่งเหล่านี้ทำให้เรารู้ถึงความตายได้ เพราะวิสรรพลิงล้วนมีสิ่ง ที่เกิดใหม่แล้วก็ตายไปตามเหตุปัจจัยที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตามที่ชีวิตของทุกชีวิตยังคงดำรงอยู่นั้นก็เพราะมีเหตุปัจจัยของวิถีแห่งสันตติที่ทำให้ มีความเกิดต่อชีวิตนั่นเอง ดังนั้นจึงควรฝึกจิตใจของตนให้มีความเข้มแข็งเพื่อยอมรับความจริง ในเรื่องความตายเพื่อความสงบระงับแห่งทุกข์ที่เกิดจากความตายพลัดพรากสิ่งที่ตนรัก

๒.๒.๒ คติธรรมที่สอนให้ครองสติ

พระพุทธเจ้าทรงสอนนางปฐาจารย์เรื่องความตาย ความพลัดพรากจากบุคคลที่รักนั้นเป็น ทุกข์^{๔๕} นางปฐาจารย์ ทุกข์ใจมากจนนางขาดสติไม่สวมเสื้อผ้าอาภรณ์ เป็น โมหะชนด้วยเหตุของ ความไม่สามารถครองสติของตนได้ จิตได้รับความกระทบกระเทือนจากเรื่องความตายและเรื่อง ความพลัดพรากจากคนที่ตนรักไปอย่างกะทันหันและต่อเนื่องกันในวันและคืนเดียว

เมื่อสามิถุภูกัดตาย บุตรทั้งสองก็ถูกมฤตยูพรากไปต่อหน้าต่อตา เมื่อกลับถึงบ้านที่เคย ได้รับความรักความอบอุ่นจากครอบครัว ก็ต้องสิ้นหวังเพราะทั้งบ้านและบุคคลที่ตนรักผูกพันสูญ หายไปกับสายฝนและลมพายุ นางปฐาจารย์ไม่สามารถควบคุมสติของตนได้เพราะใจของนางยังไม่ มีกำลังมากพอในการยอมรับความจริงในเรื่องความตายและเรื่องการพลัดพรากคนที่ตนรัก

^{๔๕} จุ.ธ.อ. (ไทย) ๔ / ๒๐๖ - ๒๐๕.

นางจึงครองสติของตนเองไม่ได้ เสียสติเดินไปตามทางโดยไม่สวมใส่เสื้อผ้า จนกระทั่งได้พบพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์กำลังประทับนั่งแสดงพระธรรมท่ามกลางพุทธบริษัทหมู่ใหญ่ ณ พระเชตะวันวิหาร พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนางกำลังวนเวียนอยู่นั้น และ พุทธบริษัทขณะเห็นนาง จึงกล่าวว่า อย่าให้หญิงเข้ามาในบริเวณนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อย่าห้ามนางเลย ให้นางเข้ามาได้ เมื่อนางมาถึงที่ไม่ไกลจากพระองค์นัก พระองค์จึงตรัสว่า

"พวกท่านจงหลีกเลี่ยงไป, อย่าห้ามเธอ" เมื่อเวลานางมาใกล้ พระองค์จึงตรัสว่า "จงกลับได้สติเถิด นองหญิง" นางกลับได้สติด้วยพุทธานุภาพในขณะนั้น นางกำหนดความที่ฝ้านุ่งหลุดได้แล้ว ให้เกิดหิริโอตตปะจัน จึงนั่งกระโห้ง^{๕๐}

ในทันใดนั้น นางก็กลับได้สติ เพราะพุทธานุภาพ รู้ตัวว่าผ้าที่นุ่งหลุดหล่นหมดแล้ว เกิดหิริโอตตปะจันมากก็นั่งคุกเข่าลง ชายผู้หนึ่งก็โยนผ้าห่มให้ นางนุ่งผ้านั้นแล้วก็เข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอทรงเป็นที่พึงของข้าพระองค์ด้วย เหยี่ยวเถียวเอาบุตรของข้าพระองค์ไปคนหนึ่ง คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามีก็ตายที่หนทาง บิดามารดาและพี่ชายก็ถูกเรือล่มทับตาย เขาเผาที่เชิงตะกอนเดียวกัน

เมื่อนางฟังพระสัทธรรม และปฏิบัติธรรม นางได้บวชเป็นภิกษุณี มีพระสัทธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นธรรมหล่อเลี้ยงใจในที่สุดนางบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งนางได้กล่าวคติธรรมไว้ดังนี้ “เรามีศีลสมาธิ ทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดาไม่เกียจคร้าน ไม่ฟุ้งซ่าน โฉนจะไม่บรรลุนิพพานเล่า”^{๕๑}

ข้อคิดจากคำสอนในพุทธพจน์นี้สอนพุทธบริษัทว่า ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตายเป็นธรรมดา ดังนั้นพึงครองสติตนให้ยอมรับกับความจริง คือ เรื่องความตาย เรื่องความพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก พึงระลึกถึงความตายอยู่เนืองๆ และพึงฝึกปฏิบัติตนให้มีสติมีธรรม โดยถือศีลปฏิบัติธรรม สวดมนต์ภาวนา ทำสมาธิและวิปัสสนา เพื่อให้มีสติปัญญา และมีใจมั่นคงไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์แห่งทุกข์จนสามารถครองสติตนได้ทุกกาลทุกเวลาได้

๒.๒.๓ คติธรรมที่สอนให้ปฏิบัติต่อบุพการีหลังความตาย

ในพิธีศพของพุทธบิดา พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างในเรื่องความกตัญญูต่อบุพการีอย่างชัดเจน พระองค์ทรงปฏิบัติต่อบุพการีโดยทรงเป็นผู้จัดการกับพระศพอย่างเรียบร้อย

^{๕๐} พุ.ธ.อ.(ไทย) ๓๓ / ๑๖๐.

^{๕๑} พุ.เถรี. (ไทย) ๒๖ / ๑๑๓ / ๕๗๔.

สมเด็จพระเกียรติ ด้วยพระองค์เองทรงยกพระเศียรพุทธบิดาแล้วทรงสง่าพระบรมศพทรงอุบพระเศียรพระบรมศพ แล้วทรงตรัสสอนพระสารีบุตรว่า “บุคคลใด มีจิตตั้งมั่นปฏิบัติตามประเพณีในกุศลธรรมสุจริตและมีจิตปรารถนาโพธิภูมิবারมีญาณใด ๆ บุคคลนั้นจึงอุทิศสำหรับอภิวาตบารุงเลี้ยงซึ่งบิดามารดา จะสำเร็จตามความปรารถนาทุกประการ”^{๕๒}

ต่อจากนั้นพระองค์รับสั่งให้พระมหากัสสปะจัดเตรียมสถานที่ที่ฌาปนกิจพระบรมศพพุทธบิดา พระองค์ทรงอุ้มพระสรีระของพระบิดาที่ไว้วิญญูณไปประดิษฐานในที่ที่ฌาปนสถานแล้วถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบิดาด้วยพระองค์เอง

คติธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแก่พุทธบริษัท คือ การปฏิบัติตนเป็นลูกกตัญญูต่อบุพการีของตนเป็นอันสูงส่งทำให้ประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ

ผู้ศึกษาขอขยายความว่า ในสังคมมนุษย์คุณธรรมความกตัญญูเปรียบเหมือนยางเหนียวที่ทำให้เกิดความผูกพันด้านกุศลกรรมที่จะทำให้สังคมอบอุ่น น่ายุ่่น่าอาศัย เพราะว่าเป็นธรรมที่ทำให้หม่อมมนุษย์มีความสุขความเจริญ เคารพในคุณงามความดีทั้งของตนเองและผู้อื่น เป็นธรรมที่ทำให้สังคมมนุษย์เกื้อกูลกันตามแนวทางคำสั่งสอนขององศาสาของชาวพุทธที่พระองค์ทรงสอนให้เกื้อกูลกันด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน

๒.๒.๔ คติธรรมที่สอนให้มีธรรมสังเวช

ธรรมสังเวช คือ ความสังเวชโดยธรรมเมื่อเห็นความแตกดับของสังขารเป็นอารมณ์หรือความรู้สึกของพระอรหันต์

ธรรมสังเวช จึงหมายถึง ความนึกคิดถึงธรรมดา หรือความเป็นไปตามปกติของสังขารที่เกิดขึ้น เมื่อเห็นสังขารแตกดับไปโดยพิจารณาสังขารของสังขารว่า อนิจจา วัฏฏ สังขารา ซึ่งแปลว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดา เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความสงบไปแห่งสังขารเหล่านั้น เป็นสุข การพิจารณาสังขารโดยอาการอย่างนี้เรียกว่า “ปลงธรรมสังเวช”

ในมหาปริณิพพานสูตร พระพุทธเจ้าทรงกล่าวเรื่องธรรมสังเวชว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด อีกไม่นานการปริณิพพานของตถาคตจะมี จากนั้นไปอีก ๓ เดือนตถาคตจะปริณิพพาน”^{๕๓}

^{๕๒} ปริมาณุชิตชินโรตส, กรมสมเด็จพระ, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๑๗), หน้า ๓๑๒.

^{๕๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๘๕ / ๑๓๑.

จากพุทธพจน์ข้างต้นที่ยกมานี้เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเตือนพุทธบริษัทให้ทราบว่า พระองค์กำลังจะเสด็จปรินิพพานแล้วให้ทุกคนปฏิบัติตนให้อยู่ในธรรม ไม่ประมาทในการดำเนิน ชีวิตของตนซึ่งมีเหลืออยู่เพียงน้อยนิด

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสเวทยากรณภายิตีแล้ว ได้ตรัสคาถา ประพันธ์ต่อไปอีกว่า “มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ โง่ ฉลาด มั่งมี และยากจน ล้วนต้องตาย ชีวิตของสัตว์เปรียบเหมือนภาชนะดินที่ช่างหม้อปั้นแล้ว เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง สุกบ้าง ดิบบ้าง ซึ่งล้วนมีความแตกสลายเป็นที่สุด”^{๕๔}

จากพุทธพจน์นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนให้พุทธบริษัทไม่ให้หลงลืมความจริงของ ตนว่า ไม่ว่าจะเกิดมาแล้วมีสถานะใดในสังคมก็ตาม ท้ายที่สุดก็หนีความตายไม่พ้น

ต่อจากนั้น พระสุคตศาสดาได้ตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า “วัยของเราแก่หง่อม ชีวิตของเราเหลือน้อย เราจะจากพวกเขาไป เราทำที่พึ่งแก่ตนแล้ว พวกเขาจะอยู่อย่างไร มีสติ มีศีลบริสุทธิ์ มีความดำรงมั่นคง รักษาจิตของตนไว้ ผู้ที่ไม่ประมาทอยู่ในธรรมวินัยนี้ ละการ เวียนวายตายเกิดแล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”^{๕๕}

เรื่องของพระติสสะเถระกาเยนา เป็นกนิษฐกรรมในเรื่องสภาวะของจิตที่มีกรรมก่อนตาย ในอรรถกถากล่าวว่า พระติสสะเถระ เป็นภิกษุสงฆ์ที่อาพาธเป็น โรคผิวหนังเน่าพุพองเรื้อรังมานาน จนพระสงฆ์ที่เป็นเพื่อนเอื้อมระอาต่อการดูแลรักษา จึงหลบหนีไปไม่ดูแลอย่างที่เคยปฏิบัติมา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณของพระองค์ว่าพระติสสะเป็นพระสงฆ์ที่ จะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พระพุทธองค์จึงเสด็จมาเยี่ยมพระติสสะ และทรงจัดการกับผิวหนังย ที่เน่าและผ้าห่มจีวรให้สะอาดด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสงฆ์รูปอื่น ๆ ช่วยอยู่ข้าง ๆ พระองค์

ทรงใช้น้ำอุ่นชำระร่างกายให้พระติสสะเถระ เพื่อชำระร่างกายให้สะอาดและเพื่อให้สบาย เนื้อสบายตัว เมื่อผ้าจีวรแห้งแล้ว ทรงใช้ผ้าจีวรห่มให้พระติสสะเถระให้เรียบร้อย พระพุทธเจ้า ประทับยืนอยู่เหนือศีรษะของพระติสสะเถระ แล้วทรงกล่าวพุทธพจน์ว่า “ภิกษุ กายของเชอ่นี้มี วิญญูญาณ ไปปราศแล้วหาอุปการะมิได้ จักนอนบนแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้”

พระพุทธเจ้าทรงตรัสอีกว่า “ไม่นานหนอ กายนี้จักนอนทับแผ่นดิน กายนี้มีวิญญูญาณไป ปราศ อันบุคคลทั้งแล้ว ราวกับท่อนไม้ไม่มีประโยชน์ฉะนั้น”^{๕๖} พระติสสะเถระได้ฟังแล้วก็บรรลุ เป็นพระอรหันต์ และปรินิพพานอย่างสงบ

^{๕๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๘๕ / ๑๓๒.

^{๕๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๘๕ / ๑๓๒.

^{๕๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒ / ๒๒๔.

พระพุทธพจน์นี้ ให้คติธรรมเรื่องการยอมรับความจริงของร่างกายมนุษย์ ที่ทุกคนต้องตายเป็นธรรมดา ตายแล้วร่างกายไม่มีประโยชน์อะไร มีแต่เน่าผุพังกลายเป็นดิน กลับไปสู่สภาพธรรมชาติดั้งเดิม

จากคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ข้างต้นนี้ พุทธบริษัทพึงตระหนักว่า ทุกคนมีชีวิตอยู่ช่วงสั้น ๆ ไม่เกิน ๑๒๐ ปี ซึ่งในปัจจุบันเฉลี่ยโดยประมาณ ๖๕ ปี จึงมีสติในการดำเนินชีวิตตน ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระองค์เพื่อให้ธรรมะเป็นหลักชัย เป็นที่พึ่งทางใจของตน เพื่อความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง

คติธรรมในพิธีศพของนางสิริมา พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทเรื่องธรรมสังเวช ในพระสูตรกล่าวถึงนางสิริมา^{๕๗} ว่า นางเป็นที่รักที่เสน่หาของคนในเมืองอย่างยิ่งเพราะมีโฉมงามที่สุด เมื่อนางเสียชีวิตพระพุทธเจ้าทรงใช้ศพของนางเป็นสื่อการสอนเรื่องไตรลักษณ์ ทรงสอนพุทธบริษัทให้มีสติคิดเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา

ศพของนางสิริมา เมื่อตายแล้วก็หาค่าไม่ได้แม้แต่ ๑ กหาปณะ ในความจริงของชีวิต ทุกชีวิต มีเกิด มีตาย เป็นของคู่กัน จึงไม่ควรยึดมั่นกับสรีระร่างกายของตน เพราะมันมีความเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นมรดกธรรมที่ธรรมชาติมอบให้ทุกคนโดยไม่ยกเว้นใคร

ผู้ศึกษามีความเห็นที่ ธรรมสังเวช เป็นธรรมที่พุทธบริษัทพึงยอมรับในความเปลี่ยนแปลงของสังขารว่าเป็นเรื่องธรรมดา ไม่หลงตนลืมนัก พึงยอมรับความเปลี่ยนแปลงด้วยใจอันมีธรรมะมีมโนธรรม เพราะว่า ใจที่มีธรรมดั่งกล่าวแล้วนั้น จะมีศรัทธา คือ เมื่อคราใดใจสัมผัสรู้ความจริงของความตาย มองเห็นความจริงแล้วใจไม่หวั่นไหว ไม่พุ่มพวยกับอารมณ์ทุกข์ที่ใจสัมผัสอารมณ์ความพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรักนั้น ๆ เพราะว่าธรรมะที่เกิดขึ้นภายในใจทำให้มีความหนักแน่นในธรรมเป็นปกติ สามารถละวางทุกข์ได้

๒.๒.๕ คติธรรมจากการตายของอัครสาวก

คติธรรมจากการตายของอัครสาวก เรื่องของพระสารีบุตรใกล้จะปรินิพพาน ท่านได้ไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อถวายบังคมลาเป็นครั้งสุดท้าย ต่อจากนั้นท่านไปโปรดมารดาของท่านให้บรรลุธรรมเพื่อเป็นการตอบแทนคุณมารดาครั้งสุดท้าย

ท่านได้ขอโอสถกรรมจากพระภิกษุที่ติดตามท่านเพื่อความสะอาดหมดจดภายในจิตใจ ก่อนที่จะปรินิพพาน การขอโอสถกรรมเป็นวิธีการที่ดีทำให้ใจของมนุษย์มีความปลดปล่อยจากอารมณ์กิเลสเศร้าหมองทั้งหลายและไม่ผูกเวรต่อกัน

^{๕๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕ / ๑๔๗ / ๗๗.

เมื่อท่านปรินิพพานแล้ว พระน้องชายได้นำเกล้ากระดุกมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญหามาก เป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน สันโดษและเป็นผู้ปรารถนาความเพียรปฏิบัติธรรม ตีเขยนความชั่ว คือเป็นผู้หลุดพ้นจากทุกข์อย่างสิ้นเชิง^{๕๘} เมื่อท่านปรินิพพานแล้ว ความดีงามของท่านยังปรากฏอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้

เรื่องของพระโมคคัลลานะ พระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารูปหนึ่งที่มีประวัติที่น่าสนใจ เช่น เรื่องอิทธิฤทธิ์ของท่าน และเรื่องการปรินิพพานของท่าน

ในพระอรรถกถากล่าวว่า ในอดีตชาติพระอัครสาวกโมคคัลลานะเคยกระทำความกรรมหนัก คือ ทบตีบิดามารดาของตนตายเพราะหลงเชื่อภรรยาของตน

เมื่อเกิดในชาติสุดท้าย แม้มบุญที่เคยสั่งสมมาในอดีตชาติจนทำให้ท่านได้บวชในพระพุทธศาสนาและบรรลุเป็นพระอรหันต์ ซึ่งมีฤทธิ์มากก็ตาม

เมื่อถึงวาระของชีวิตที่ต้องปรินิพพาน(ตาย) กรรมเก่าที่เคยฆ่าบิดามารดาของตนในอดีตชาติตามมาทัน คือ ถูกโจรบุกทำร้าย แม้ว่าท่านมีอิทธิฤทธิ์หลบหนีได้ แต่ท่านไม่หลบหนี เพราะท่านทราบว่ากรรมนี้ก็จะติดตามมาสนองท่านอีกอย่างหนึ่งไม่พ้นอีกต่อไปไม่รู้จักจบสิ้น ท่านจึงตัดสินใจยอมให้โจรกลุ่มนั้นทบตีศีรษะจนแตกสลายเพื่อชดใช้กรรมที่เคยกระทำมา

ต่อจากนั้นพระอัครสาวกโมคคัลลานะได้ใช้อิทธิฤทธิ์รวมกระดูกและศีรษะที่แตกสลายนั้นให้อยู่ในสภาพเดิมด้วยฌานของตน แล้วเหาะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อกราบบังคมลา ท่านได้กล่าวธรรมะแล้วก็เหาะขึ้นบนอากาศ ร่างกายของอัครสาวกโมคคัลลานะก็แตกสลาย ที่เมืองกาฬลิลี^{๕๙}

ข้อความจากพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพระโมคคัลลานะว่า ก่อนจะปรินิพพานนั้นได้กล่าวธรรมแก่พระพุทธเจ้าว่า “ข้าพเจ้าคลุกคลีมิตรชั่ว ตกอยู่ในอำนาจมาราคะมีใจโกรธเคืองได้ฆ่ามารดาและบิดาเสียแล้ว^{๖๐} ข้าพเจ้าเกิดในกำเนิดใด ๆ ก็ จะเป็นนรกหรือมนุษย์ก็ตาม เพราะเป็นผู้มากด้วยความชั่ว ข้าพเจ้าจึงถูกทบตีศีรษะตาย^{๖๑} นี่เป็นกรรมครั้งสุดท้ายของข้าพเจ้าภพสุดท้ายกำลังเป็นไปอยู่กรรมเช่นนี้จักปรากฏแก่ข้าพเจ้าในเวลาจะตายแม้ในชาตินี้^{๖๒}

^{๕๘} ส.ม.อ. (ไทย) ๕ / ๑ / ๔๓๘ - ๔๓๙.

^{๕๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๕ / ๘๗-๘๘.

^{๖๐} พุ.อป. (ไทย) ๓๒ / ๓๕๐ / ๖๐.

^{๖๑} พุ.อป. (ไทย) ๓๒ / ๓๕๑ / ๖๑.

^{๖๒} พุ.อป. (ไทย) ๓๒ / ๓๕๒ / ๖๑.

คติธรรมจากการตาย (ปรีนิพพาน) ของอัครสาวก มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้ คือ เรื่องกรรม มีสามลักษณะ คือ กรรมดีคือบุญ เป็นกรรมขาว กรรมชั่วคือบาปเป็นกรรมดำ และกรรมไม่ขาวไม่ดำ คือความเป็นกรรมของพระอรหันต์

จะเห็นว่าเรื่องกรรมที่พระโมคคัลลานะได้กระทำนั้น เป็นความจริงที่ไม่สามารถลบล้างได้ แม้ว่าในชาติปัจจุบันจะกระทำแต่กรรมดีจนบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็มีอาภพหลักกฏแห่งผลที่ตนกระทำได้ จึงต้องยอมรับกรรมที่ตนเคยก่อไว้ในอดีตชาติ คือ ฆ่าบิดามารดาของตนเอง ด้วยการทุบตีบุพการีตนจนตาย จิตที่รับรู้ความจริงในเรื่องกรรมแล้ว ต้องยอมรับผลที่ตนก่อไว้จึงจะหลุดพ้นจากกรรมได้อย่างแท้จริง

การตาย (ปรีนิพพาน) ของพระสารีบุตร เป็นการตายที่ปกติเพราะว่าพระอัครสาวกเถระองค์นี้ไม่ได้ก่อกรรมชั่วหนัก อย่างพระสหาย คือ พระโมคคัลลานะ ช่วงเวลาของการจะดับขันธจึงไม่ผาดโผนเหมือนพระโมคคัลลานะ

พระอัครสาวกทั้งสององค์ มีความเหมือนกัน คือ ขณะที่จะดับขันธนั้นพระเถระท่านเตรียมจิตดับขันธของตนอย่างสงบไม่ติดค้างกรรมดีกรรมชั่ว ไม่อาลัยอาวรณ์กับสิ่งใด จิตดับขันธด้วยสภาวะจิตที่พร้อมดับด้วยธรรมอันหลุดพ้นแห่งกองทุกข์แล้วทั้งสององค์ คือ ร่างกายดับ (ตาย) จิตก็ดับ (ตาย) ไปด้วย จึงดับไม่เหลือแห่งภพชาติที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดได้อีก

๒.๒.๖ คติธรรมที่สอนให้ระวังจิตก่อนตาย

เรื่องของพระติสสะเถระหวังโยในจิรวร ตายแล้วเกิดเป็นเส้น^{๖๓} ในอรรถกถากล่าวว่า พี่สาวของพระติสสะได้ทำจิรวรถวายท่าน ในวันที่จิรวรทอเสร็จแล้ว พี่สาวให้ทำสักการะมากมาย ท่านดูจิรวรแล้ว เกิดความพอใจ คิดว่า จะใช้ห่มในวันรุ่งขึ้น คิดแล้วก็พับพาดไว้ที่สายระเดียง

แต่ในคืนนั้น อาหารที่ท่านฉันแล้วไม่ย่อยทำให้ท่านมรณภาพแล้วเกิดเป็นเส้นที่จิรวรนั้น พระศาสดารับสั่งไม่ให้แจกจิรวร^{๖๔} ฝ่ายภิกษุได้จัดพิธีเผาศพของท่านแล้วพูดกันว่า "จิรวรนั้นเป็นของสงฆ์ จึงจะแบ่งจิรวรนั้น แล้วได้นำจิรวรนั้นออกมา เส้นที่เกาะอยู่บนเนื้อผ้าวิ่งร้องไปมาแล้วพูดว่า" ภิกษุพวกนี้แย่งจิรวรอันเป็นของเรา" พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฎีเทียว ทรงสดับเสียงนั้นด้วยโสตธาตุเพียงดังทิพย์ ตรัสว่า "อานนท์ เธอจงบอกอย่าให้พวกภิกษุแบ่งจิรวรของติสสะ แล้วเก็บไว้ ๗ วัน"

^{๖๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๗ / ๑๔.

^{๖๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๗ / ๑๔.

ค้นหาทำให้สัตว์ถึงความพินาศ^{๖๕} พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามภิกษุทั้งหลาย ว่านั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร ภิกษุกราบทูลว่า กำลังพูดถึงผ้าจีวรของพระติสสะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ติสสะเกิดเป็นเส้นที่จีวรของตน

เมื่อพวกเขาจะแบ่งจีวรนั้น วิว้งไปข้างโน้นและข้างนี้แล้วพูดว่า ภิกษุพวกนี้แย่งจีวรของเขา ทำให้ใจของเขาเป็นทุกข์ ทำให้พระติสสะไปเกิดในนรก เพราะเหตุนั้น พระพุทธเจ้าจึงให้เก็บจีวรไว้แต่บัดนี้เขาเกิดในวิมานชั้นดุสิตแล้วจีวรผืนนั้นก็นำมาใช้ได้

เรื่องพระพุทฺธิกตติสสะกายเน่า พระเถรรูปนี้มีกรรมในอดีตเคยเป็นนายพรานจับนกขาย เมื่อขายนกไม่หมดก็จะหักปีกนกเพื่อไม่ให้บินหนีไป นกอยู่รวมกันมาก ๆ ก็มีแผลเน่าเปื่อย^{๖๖} และเคยไล่บาตรแก่พระชีนาสพลือพระอรหันต์เมื่อเกิดในชาติสุดท้ายได้บวชในพระพุทธศาสนาและมีนรีร่างกายเป็นแผลพุพองเป็นที่เอือมระอาในการพยาบาลดูแลของเพื่อนพระสงฆ์ ท่านนอนอยู่ในกุฎิลำพังด้วยความทุกข์ทรมาน

พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระของพระพุทฺธิกตติสสะเถระว่าท่านจะบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ พระองค์จึงเสด็จไปเยี่ยมพระติสสะเถระที่กุฎิ

สภาพของพระติสสะที่นอนอยู่นั้นมีแผลพุพองมีน้ำเหลืองเปื้อนจีวร พระพุทธเจ้าทรงพยาบาลด้วยการถอดผ้าจีวรนำไปทำความสะอาดด้วยการดม้มน้ำร้อนมาเช็ด ตากให้แห้ง และทรงใช้น้ำอุ่นรดรดบนร่างกายพระติสสะเถระชำระให้สะอาด ทรงนำจีวรที่แห้งแล้วมาห่มให้^{๖๗}

พระติสสะเถระรู้สึกสบายตัวแล้ว พระองค์ทรงแสดงธรรมว่า "ไม่นานหนอ กายนี้จักนอนทับแผ่นดิน กายนี้มีวิญญูณไปปราศอันบุคคลทิ้งแล้วราวกับท่อนไม้ไม่มีประโยชน์ฉะนั้น"

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ทำให้พระติสสะบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ เมื่อสิ้นลมหายใจแล้วก็ดับสูญ คือ ตายทั้งกายและใจ^{๖๘}

เรื่องของพระนางมัลลิกา เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้ข้อคิดของการไม่ระวังจิตของตนขณะกำลังจะตาย เรื่องของพระนางมัลลิกามีความว่า

วันหนึ่ง พระนางมัลลิกาเทวีนั้น เสด็จเข้าไปยังซุ้ม สำหรับทรงสนทนากับพระโอรสแล้ว ทรงน้อมพระศรีระลง ประารภเพื่อจะชำระพระขงฆ์ มีสุนัขตัวโปรดตัวหนึ่ง เข้าไปพร้อม กับพระนาง มันเห็นพระนางน้อมลงเช่นนั้นจึงเริ่มจะทำ อสังกรรมทันถวะ พระนางทรงยินดีพิศสะ

^{๖๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๗ / ๑๔.

^{๖๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒ / ๒๒๗.

^{๖๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒ / ๒๒๗.

^{๖๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒ / ๒๒๕.

ของมัน จึงได้ประทับ ยืนอยู่ พระราชาทรงทอดพระเนตรทางพระเกล้าในปราสาทชั้นบนทรงเห็น กิริยานั้น

ในเวลาพระนางเสด็จออกมาจากซุ้มน้ำ พระเจ้าปเสนทิโกศล จึงตรัสว่า "หญิงถ้อย จงนิบ หาย เพราะเหตุใด เจ้าจึงได้ทำกรรมเช่นนี้ ?" พระนางมัลลิกา คำริว่า พระราชานี้พระนางสามารถ พุดหลอกลวงได้เพราะพระองค์เป็นคนโง่เขลา และพระนางมัลลิกาทรงใช้วาจาของคนจนทำให้ พระสวามีทรงเชื่อว่าพระองค์ไม่ได้กระทำความชั่วกับสุนัขอย่างที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนั้น^{๖๕}

เมื่อถึงวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพของพระนางมัลลิกา พระทัยของพระองค์ก็ยังคงคิด และรับรู้ความจริง คือ ความชั่วที่พระองค์กระทำไปในครั้งนั้น ในเวลาที่พระนางมัลลิกาจะ สิ้นพระชนม์ พระองค์ไม่ได้ทรงนึกถึงการบำเพ็ญบุญบารมีของพระองค์ ที่ทำบุญบริจาคทาน สม่ำเสมออย่างมากมาย ทรงระลึกถึงแต่กรรมอันลามกที่ได้ โทษพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นอย่าง เดียว เมื่อสิ้นพระชนม์ ก็ไปเกิดในอเวจี

พระนางมัลลิกาทรงเป็นผู้ที่โปรดปรานของพระเจ้าปเสนทิโกศลมาก เมื่อพระนาง สวรรคตแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระดำริจะกราบบังคมทูลถามพระพุทธเจ้าว่าเวลานี้ พระมเหสี ของพระองค์ อยู่ในภพภูมิใด พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงทรงใช้ ฤทธานุภาพของพระองค์ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลืมคำถามที่จะถามพระพุทธเจ้าในเรื่องของ พระนางมัลลิกา

ในวันที่ ๘ หลังจากพระนางมัลลิกาสวรรคต พระพุทธเจ้าทรงดำเนินไปเพื่อบิณฑบาต ได้เสด็จไปยังประตูพระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบว่า พระ ศาสดาเสด็จมาแล้ว จึงเสด็จออกมาต้อนรับ ทรงรับบาตรแล้ว บรรจงเพื่อจะเสด็จขึ้นสู่ปราสาท แต่ พระศาสดาทรงแสดงพระอาการเพื่อจะประทับนั่งที่โรงรถ

พระราชาจึงทูลอัญเชิญพระศาสดาให้ประทับนั่ง ณ ที่นั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรง รับรองด้วยข้าวอาลูและของขบเคี้ยวแล้ว จึงถวายบังคมกราบทูลถามเรื่องภพที่เกิดใหม่ของพระนาง มัลลิกาว่าพระนางเกิดในที่ไหน พระศาสดาทรงตอบว่า พระนางมัลลิกาได้ไปเกิดในดุสิตภพแล้ว^{๖๖}

สภาวะจิตของพระนางมัลลิกาชณะที่จะตาย พระองค์ทรงมีจิตตกคิดอกุศลถึงเหตุการ์ณ ที่ตนได้กระทำความชั่วเอาไว้ ทำให้ตนรอกเวจี ๗ วัน หลังจาก ๗ วันผ่านพ้นไปแล้ว กรรมดีที่ได้ ทำบุญมาแล้วอย่างสม่ำเสมอทำให้พระองค์ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

เรื่องวิมานที่เกิดขึ้นแก่มีฤทธคุณทลิมานพ ผู้ทำใจให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าก่อนสิ้นใจมี สาระว่า ท่านป่วยเป็นไข้ ทุกข์ทรมานมีกายกระสับกระส่ายอยู่ในที่อยู่ของตน ท่านได้เห็นพระ

^{๖๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๕/๑๖๕.

^{๖๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๕/๑๖๖.

สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ปราศจากกิเลสดังฐิติ ทรงข้ามพ้นความสงสัย เสด็จไปดีแล้ว มีพระปัญญาไม่ต่ำทรม

เมื่อคิดดังนั้นแล้ว ท่านมีใจเบิกบาน มีจิตเลื่อมใส ได้ทำอัญชลีกรรมแก่พระตถาคต เมื่อท่านได้กระทำกุศลกรรมนั้นแล้วก็สิ้นใจตาย แล้วท่านได้ไปเกิดอยู่ร่วมกับหมู่เทพชั้นไตรทศ^{๑๐}

จากข้อความที่ยกมาข้างต้น จะเห็นว่า สภาวะจิตที่ฟ่องใสสะอาดหมดจดปราศจากกิเลส เสรีหมอง ในขณะที่ป่วยใกล้ตาย จิตของท่านมีคุณลักษณะที่ไปสู่สุคติภพทันที

เรื่องของพระนางมัลลิกาเป็นอุทาหรณ์สอนธรรมะให้ชาวพุทธพึงตระหนักในวาระจิตของตน ควรจะระมัดระวังจิตตนให้มีสถานะเป็นบุญอยู่เสมอ ๆ เพื่อให้จิตมีพลังบุญที่จะทำให้ใจหนักแน่นในบุญ เมื่อถึงเวลาต้องละทิ้งร่างกาย จิตก็จะไปสู่สุคติภพ ไม่ตกไปสู่อบายภูมิ

เรื่องของพระติสสะเถระ ตายแล้วเกิดเป็นเส้น เป็นสภาวะของจิตก่อนตายที่เป็นอกุศล คือ มีความหวงและห่วงในผ้าจีวรที่ตนพอใจเพราะเป็นผืนใหม่ที่พี่สาวของท่านทำมาถวาย ความห่วงเป็นบ่วงผูกมัดใจให้เกิดอกุศลขึ้น ทำให้จิตขณะนั้นตกลงไปในอบายภูมิ คือ เกิดเป็นเส้นเกาะอยู่ในผืนผ้าจีวร ตามที่จิตใฝ่ติดอยู่นั้น ๆ

ดังนั้นในกรณีของพระนางมัลลิกา และพระติสสะ เป็นคติธรรมที่สอนชาวพุทธว่า ขณะที่จิตกำลังจะดับจากร่างกาย อยู่ในสภาวะมรณะภูณนั้น ต้องทำสมาธิใช้สติระลึกรู้ถึงบุญกุศลที่ตนได้กระทำเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ตนได้ทำความดี ได้ให้ทาน ได้รักษาศีล ได้ปฏิบัติธรรม ได้รักษาศีลให้ฟ่องใส

ต่อจากนั้นทำใจให้อิ่มเอิบกับบุญที่ตนทำ หายใจเข้ารู้ หายใจออกก็รู้ รู้สึกเจ็บในสรีระของตนก็รู้ ทำไปเช่นนี้ไปจนกว่าจิตดับไปอย่างสงบ สภาวะจิตลักษณะดังกล่าวนี้เรียนว่าบุญ จิตที่เป็นบุญ เมื่อตายไปแล้วจะเกิดในสุคติภูมิ

๒.๓ สรุปภาพรวมคติธรรมในพิธีศพครั้งพุทธกาล

ในพระคัมภีร์สมัยพุทธกาลไม่ได้กล่าวเรื่องคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพไว้ชัดเจนว่ามีระเบียบการปฏิบัติอย่างไร เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์ ผู้ศึกษาจับประเด็นสาระได้ดังนี้ คือ

ก) ในพิธีศพของพุทธบิดากล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสงวนน้ำแด่พระศพด้วยน้ำหอมแล้ว ทรงลูบพระเศียรของศพพุทธบิดา

ในช่วงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในคัมภีร์กล่าวว่า พระองค์ทรงชำระร่างกายให้สะอาดที่แม่น้ำกุชานาในเขตชายแดนกรุงกุสินารา ซึ่งคุณสมบัติของน้ำในแม่น้ำ

^{๑๐} พ.วิ.อ. (ไทย) ๒๖ / ๑๕๓ - ๑๕๔ / ๑๒๒๐ - ๑๒๒๒.

ดังกล่าวนี้มีความสะอาดบริสุทธิ์และจีดสนิท การสรงน้ำชำระพระวรกายนี้เป็นการเตรียมพระองค์เพื่อการเสด็จปรินิพพาน

จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นต้นกำเนิดเรื่องความเชื่อของชาวพุทธว่าก่อนตายควรชำระร่างกายให้สะอาดเช่นเดียวกันกับเมื่อเกิดมาต้องอาบน้ำชำระร่างกาย มีเหตุผลอีกประการ คือ การอาบน้ำทำให้รู้สึกสดชื่นสบายตัวและสบายใจ และน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ย่อมมีศักยภาพในการชำระสิ่งสกปรกได้ดีที่สุด

ข) การแต่งตัวศพ ชาวพุทธสมัยพุทธกาลใช้ผ้าไหมสีขาวห่อศพ ไม่มีตราสังศพ ส่วนเรื่องการตราสังนั้นผู้ศึกษาคิดว่าเกิดขึ้นในภายหลังพุทธกาล ด้วยเหตุผลที่ศพบางศพกางแขนขาไม่เรียบร้อยทำให้ลำบากการเคลื่อนย้ายศพไปฌาปนกิจ

ในพุทธกาล กษัตริย์มีลละทั้ง ๘ พระองค์ทรงจัดพิธีศพเพื่อถวายเกียรติแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยความเคารพในฐานะที่พระองค์เป็นพระศาสดาของตน กติกรรมตรงนี้น่าจะเป็นเรื่อง การแสดงความกตัญญูที่ศิษย์ของพระตถาคตปฏิบัติต่อพระบรมครูของตน

ค) การเคารพศพ ในสมัยนั้นเคารพด้วยการจัดระเบียบตกแต่งดอกไม้เครื่องหอม และขับร้องฟ้อนรำประโคมดนตรี ในงานพิธีศพของพระสารีบุตรจัดอย่างเหมาะสมตามฐานะของมารดา จัดงานเคารพศพ ๗ วัน ๗ คืน และทุกคืนพระอนุรุทธะได้เทศนาแสดงธรรมให้แก่ญาติของพระอัครสาวกสารีบุตรฟัง

คติกรรมในพิธีเคารพศพมี ๒ เรื่องคือ การจัดระเบียบดอกไม้เครื่องหอมและการแสดงความเคารพศพด้วยความกตัญญูของศิษย์ปฏิบัติต่อพระอาจารย์ของตนอย่างเหมาะสมและสมเกียรติที่สุด

ก่อนเรามีพิธีเคารพศพก่อนเผา ครั้งพุทธกาลก่อนเผาศพนั้น จะมีพิธีเคารพศพโดยการขับร้องฟ้อนรำประโคมดนตรีและถวายสักการะศพด้วยดอกไม้เครื่องหอม เมื่อเคารพศพแล้วจึงอัญเชิญพุทธสรีระไปที่จิตกาธาน ในปัจจุบันการเคารพศพก่อนเผาคือการเดินเวียนรอบเมรุและการวางดอกไม้จันทน์เผาหลอก

ง) การแห่ศพ คือ การเคลื่อนย้ายศพไปเผา มีกล่าวไว้ในพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระว่า อัญเชิญพระสรีระ เข้าสู่เมืองทางประตูด้านทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกทางประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศตะวันออกของเมือง ต่อจากนั้นถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคข้างนอกพระนครทางทิศตะวันออกซึ่งมีจิตกาธานตั้งอยู่ ณ ที่นั้น

จ) การเผาศพ สามัญชนทั่วไปเมื่อตายแล้ว การเผาศพ เป็นหน้าที่ของสัปเหร่อผู้เดียว โดย ขายกาลิ ไม่มีการเดินแถวไปจุดไฟเผาทุก ๆ คนและไม่มีการแห่ศพหลอกด้วยดอกไม้จันทน์อย่าง

ปัจจุบัน การเผาศพยากาได้รับหน้าโดยอาชีพมีเงินตอบแทน ส่วนพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระนั้น พระเพลิงจากฟ้าตกลงมาจุดให้

ฉ) การเก็บอัฐิเข้ากระดูก ในคัมภีร์กล่าวว่า หลังเสร็จพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว โทณพราหมณ์ได้แบ่งพระพุทธรูประชาตุแปดส่วนให้แก่กษัตริย์ ๘ พระองค์ และกษัตริย์เหล่านั้น ทรงสร้างพระเจดีย์บรรจุพระพุทธรูประชาตุไว้สักการบูชาในเมืองของตน

พิธีเผาศพของพระสารีบุตร หลังเผาแล้วพระพุทธเจ้ารับสั่งให้สร้างสถูปเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ให้พุทธบริษัทเคารพบูชา ส่วนเถ้ากระดูกของนางสิริมาในคัมภีร์ไม่ได้กล่าวไว้แต่ผู้ศึกษาค้นนิยฐานว่าน่าจะนำไปลอยอังคาร หรือเกลี่ยเถ้ากระดูกลงแม่น้ำคงคา

ช) การฉลองธาตุ ในคัมภีร์กล่าวว่าหลังพิธีถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้วกษัตริย์มีลละ จัดพิธีฉลองพระพุทธรูประชาตุ(พระอัฐิ)เป็นเวลา ๘ วันด้วยการจับร้อง ฟ้อนรำ ประโคมดนตรี

โดยภาพรวมผู้ศึกษาได้พิจารณาแล้วจะพบว่า มีคตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพที่เด่นชัดอยู่ ๓ เรื่อง ให้ชาวพุทธพึงระลึกเตือนตนไม่ให้ประมาทในการดำเนินชีวิตดังนี้ คือ

(๑) เรื่องความกตัญญู พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติต่อพุทธบิดาเป็นแบบอย่างของลูกที่มีความกตัญญูต่อบุพการีของตน คือ ทรงจัดงานถวายพระเพลิงพุทธบิดาด้วยพระองค์เอง พระสารีบุตรนั้นได้โปรดมารดาของท่านให้ได้ดวงตาเห็นธรรมก่อนปรินิพพาน

(๒) เรื่องการเตรียมใจก่อนตาย ก่อนปรินิพพานพระพุทธเจ้าทรงห่วงใยความรู้สึกของนายจุนทะผู้ถวายสุกรมมีท้าวให้พระองค์เสวยจนเกิดอาพาธหนัก จึงรับสั่งให้พระอนนทโกไปบอกนายจุนทะว่าการถวายภัตตาหารมีอันได้บุญเท่ากับการถวายภัตตาหารมรุษายาคของนางสุชาดา ตอนที่พระองค์จะตรัสรู้ เพื่อให้จิตใจของนายจุนทะสบายใจ

เมื่อครั้งพระสารีบุตรจะปรินิพพานก็ได้ไปขออนุญาตพระพุทธเจ้าปรินิพพานเป็นการถวายความเคารพพระพุทธเจ้าครั้งสุดท้าย และท่านได้ขอโอสถกรรมพระภิกษุที่ติดตามท่านทุกรูป เป็นการเตรียมใจของท่านเพื่อให้การตายของตนไม่มีสิ่งใดติดค้างในใจ เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจที่ชาวพุทธถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

การเตรียมใจให้สบายเป็นกุศโลบายหนึ่งที่ทำให้ผู้จะตายยอมรับสภาพความจริง คือ ความตายที่กำลังจะเกิดขึ้นกับตนเอง มีผลคือ จิตไม่สับสน หากแต่จะสงบนิ่งเพื่อให้จิตมีพลังแห่งบุญเมื่อขาดใจตายในสภาพดังกล่าวนี้แล้ว ชาวพุทธเชื่อว่าจิตไปสู่สุคติ

(๓) เรื่องไตรลักษณ์ ในเรื่องนี้มีคตินิยมที่ปรากฏไว้หลายพิธี ที่เด่นชัดที่สุด คือ พิธีศพของนางสิริมา จากการพิจารณาศพของนางสิริมา ทำให้มีสติระลึกถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรีระร่างกายอันงดงามของมนุษย์ได้อย่างชัดเจน เป็นวิธีการที่ทำให้ผู้พบเห็นมีมรณสติได้

เป็นอย่างดี และพึงตระหนักในเรื่องความตายเพราะทุกคนต้องตาย แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธะเจ้าก็ไม่ได้รับการยกเว้น

คติธรรมที่ปรากฏ คือ ความตายเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ควรรีไคร้ถึงมัน สภาวะของจิตใกล้ตาย ควรระลึกถึงกรรมดีของตน และปล่อยวางจากการยึดติดทั้งหลาย สภาวะจิตลักษณะนี้ตายแล้วไปสุคติ การยึดมั่นรักตัวกลัวตายห่วงทรัพย์ทำให้ใจมีบ่วงมีเชื้อของการเกิดแก่เจ็บตายอันเป็นเหตุของการเกิดทุกข์ได้อีก ดังนั้นชาวพุทธจึงควรทำความดี ละความชั่ว ทำใจให้โปร่งใส เพื่อความหลุดพ้นจากภวัฏทุกข์

คติธรรมอีกประการหนึ่ง คือ คนดีมีคุณธรรม ทำประโยชน์ต่อสังคมมากมาย เมื่อตายแล้วมีอนุชนรุ่นหลังระลึกถึงด้วยความเคารพบูชา ศรัทธาเลื่อมใส สนใจศึกษาประวัติและผลงานอยู่เสมอ และน้อมนำความคิดของท่านมาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง และเพื่อความเกื้อกูลสังคมให้มีความสุขความเจริญสืบต่อไป

บทที่ ๓

พิธีศพและคตินิยมในพิธีศพในสังคมไทย

ในบทนี้เป็นบทที่ผู้วิจัยนำเสนอขั้นตอนพิธีศพและคตินิยมในสังคมไทย โดยได้ตั้งหัวข้อไว้ ๓ ข้อ คือ พิธีศพโดยทั่วไปในสังคมไทย คตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพ และบทสรุปพิธีศพของชาวพุทธในสังคมไทย มีสาระดังนี้

๓.๑ พิธีศพและคตินิยมในพิธีศพทั่วไปในสังคมไทย

ในสังคมชาวพุทธโดยทั่วไปการจัดพิธีศพคล้ายคลึงกันในเรื่องของพิธีหลัก อาจจะมีบางพิธีที่เป็นความเชื่อเฉพาะของดินนั้น ๆ บ้างแต่พิธีหลักสำคัญยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมทั่วไป ในการศึกษาเรื่องพิธีศพและคตินิยมในพิธีศพในสังคมชาวพุทธ มีสาระเรียงตามลำดับดังนี้

๓.๑.๑ พิธีศพและคตินิยมในพิธีศพภาคกลาง

เมื่อมีการตายบุตรหลานหรือญาติจะอาบน้ำชำระกายให้ศพ แล้วจัดการและจัดหาเครื่องใช้ที่จำเป็นในพิธีศพไว้ให้พร้อมดังนี้

๑. หาสนมหรือสัปเหร่อเตรียมไว้ให้พร้อม
๒. หีบใส่ศพ หรือ โลงศพ
๓. เทียน ๘ เล่ม ชั้นน้ำ ๑ ชั้น กระทงเล็ก ๆ ๘ ใบ สำหรับเบิกโลง
๔. ไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑ วา ๑ ลำ ใบตองสด ๓ ยอด อย่านำให้แตก
๕. ส่งการ์ดส่งข่าวการอาบศพให้ญาติมิตรของผู้ตายทราบ
๖. ยาดับกลิ่น ใบชา ขมิ้นผง จี๊เลื้อย จี๊รูปุ กระดาษฟางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อไว้ใส่ในหีบศพ
๗. เงินบาทหรือของที่มีค่าอย่างอื่น สุดแต่จะใส่ปากศพ กรวยดอกไม้ รูปเทียน หมาดำ ๑ คำซึ่งเตรียมไว้แล้วรวมใส่ไว้ในพานเดียวกัน นำไปตั้งไว้ที่หน้าศพ ขณะเมื่อห่อศพจะได้ใช้สิ่งของเหล่านี้
๘. ดอกบัวเล็กๆ ๑ ดอก หากไม่มีจะใช้ดอกไม้ชนิดอื่นแทนก็ได้ หมา ๑ คำ เทียน ๑ เล่ม รูป ๑ ดอก แล้วเย็บกรวยใส่ไว้สำหรับใส่มือศพตอนมัดตราสัง
๙. ฟ้านุ่ง เสื้อ กุ้งเท้า เครื่องแต่งตัวศพเมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้ว ซึ่งตามความนิยมของคนโดยมากมักจะเลือกชุดที่ผู้ตายชอบสวมใส่

๑๐. ผ้าซับรอยหน้า รอยมือ รอยเท้า รวม ๕ ผืน หากจะใช้ผ้าเช็ดหน้าขาวๆก็ได้
๑๑. ผ้าขาวชนิดผ้าเป้ง ๑ ไม้วี ผ้าถุงขาว ๒ ผืน ผ้าห่มขาว ๒ ผืน กรรไกรเข็มเย็บผ้า ด้ายดิบ ๒ เช็ดสำหรับสนมหรือสับหรือใช้เย็บกางเกงกับถุงสวมศีรษะศพ
๑๒. ทองปิดหน้าหรือขี้ผึ้งอย่างแท้ ทำเป็นรูปหน้าแล้วเอาทองคำเปลวปิดก็ได้
๑๓. มะกรูดปอกเอาแต่ผิว ขมิ้นชันสด ผสมกัน โขลกไว้ใช้ทาศพเมื่ออาบน้ำแล้ว
๑๔. ดม่น้ำไว้อาบศพ
๑๕. เตียงเล็ก ๆ สำหรับวางศพขณะที่จะรดน้ำศพ ควรมีที่นอนและหมอนรองศีรษะ และหมอนเล็ก ๆ สำหรับรองมือรับศพให้รับน้ำศพด้วย
๑๖. ขันรับน้ำรดมือศพ ปัจจุบันมักจะนิยมรดน้ำเฉพาะมือศพเท่านั้นแต่สมัยโบราณจะรดทั้งตัว ซึ่งในชนบทสมัยนี้ก็ยังคงมีอยู่
๑๗. ผ้าซีกบังสุกุลและผ้าคลุมหีบศพ
๑๘. เครื่องตั้งศพ มีแจกัน กระจ่างรูป เเชิงเทียนและพานดอกไม้เป็นต้น พร้อมทั้งดอกไม้รูปเทียนเรียบริ้ว
๑๙. เครื่องเช่น คาวหวาน สำหรับศพ
๒๐. หีบพระธรรม
๒๑. เครื่องบูชาศพ (เครื่องห้า) มีพุ่มเล็ก ๑ พุ่ม เเชิงเทียนเล็ก ๑ คู่ ปีกเทียนข้างหนึ่ง ปีก รูปข้างหนึ่งรวมกันใส่พานตั้งหน้าศพ
๒๒. เตียงสำหรับให้พระนั่งสวด หมอน พรม และ เครื่องบูชา มีแจกันดอกไม้ ๑ คู่ กระจ่างรูป ๑ กระจ่าง
๒๓. ม้าหรือโต๊ะเตี้ยเล็ก ๆ ๒ ตัวสำหรับตั้งของเหล่านี้
๒๔. โต๊ะวางขวดน้ำอบ ๑ ตัว น้ำอบ ๑ ขวด
๒๕. หวี ๑ อัน ใส่พานตั้งไว้หน้าศพ °

เมื่อจัดสิ่งของเสร็จแล้ว ให้ญาติผู้ที่คุ้นเคยกับผู้ตายป้อนหมากที่ได้เตรียมไว้แล้วให้เข้าปาก และหาวัตถุที่มีค่า เช่นเงินบรรจุเข้าไปด้วย เพราะเป็นจริยานุวัตรอันดีงามที่ผู้ดีมีได้ประพฤติตามกันมา ต่อจากนั้นห่อศพให้แน่นหนาพอดี ควรใช้เชือกเหนียว ๆ ผูกห้อยปลายเชือกออกมานอกปาก หรือ อาจจะห่อให้โตพอที่จะไม่ไหลลงสู่คอได้ เพื่อสะดวกในการถ่ายศพ อย่่างไรก็ตามการจัดการศพในสังคมไทยมี ๓ ช่วงที่สำคัญคือ

° ธีรานันท์ โท , มงคลพิธิไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๕๓), หน้า ๕-๗.

๑. ช่วงแรก : พิธีก่อนเผาศพ

ในสังคมชาวพุทธทั่วไปมีความเชื่อเรื่องจิตใจเป็นบุญมีผลต่อผู้ป่วยใกล้ตาย เชื่อว่าตายในขณะที่ดีจิตใจมีบุญหลังความตายจิตไปปฏิสนธิในสุขคติภูมิ ดังนั้นบุตรหลานหรือญาติมิตรจะเป็นผู้บอกหนทางให้ผู้ใกล้ตายเป็นการเตรียมใจให้ผู้ใกล้ตายเพื่อให้จิตวิญญาณสู่สุคติภูมิ^๒

๑) การอาบน้ำศพ ให้ผู้ตายตามอายุขัย คือ การชำระร่างกายแก่ศพให้มีความสะอาดเรียบร้อยประเพณีมาในสมัยโบราณ มีขั้นตอนในพิธี คือ การชำระร่างกายให้สะอาดโดยใช้หม้อดินต้มน้ำ เก็บใบไม้สดซึ่งเป็นใบไม้อะไรก็ได้ต้มลงไปด้วย

การอาบน้ำให้อาบน้ำร้อนก่อน แล้วจึงอาบน้ำเย็น ฟอกผิวด้วยส้มมะกรูด ชะล้างให้สะอาดหมดจด ตำขมิ้นชันสดกับผิวมะกรูด นำมาขัดสีอีกครั้งให้ทั่วร่างกาย ศพผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือก็มักเอาผ้าขาวสีเหลี่ยมขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้าขนาดใหญ่ชุบน้ำที่ใส่ผู้ตายเพื่อถอนเอารอยเท้า บางครั้งก็ชุบเอารอยฝ่ามือ และใบหน้าด้วย เพื่อแจกลูกหลานเก็บไว้เป็นที่ระลึกกราบไหว้บูชา^๓

ส่วนศพที่ตายเพราะประสบอุบัติเหตุมีการตกแต่งแผลให้เรียบร้อยก่อนอาบน้ำ ศพต้องเก็บไว้ในโลงพิเศษที่มีเครื่องทำความเย็น หรือ อาจจะฝังดินก่อน ๑-๒ ปี แล้วจึงขุดขึ้นมาทำพิธีฌาปนกิจ

๒) พิธีแต่งตัวศพ หรือ การนุ่งผ้าให้ศพ เสถียรโกเศศ กล่าวว่า การนุ่งผ้าแต่งตัวศพ ใช้ผ้าขาวนุ่ง เอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วสวมเสื้อขาวกลับให้ทางมีกระดุมไว้ข้างหลังเหมือนกัน แล้วเย็บเนาตะเข็บตั้งแต่แขนมาหาเอวทั้ง ๒ ข้าง บางแห่งปลดกระดุมเสื้อให้ขาด๑เม็ด ถ้าไม่สวมเสื้อให้ใช้ผ้าขาวห่มเฉวียงบ่าจากขวาไปซ้ายอย่างอุบาสกอุบาสิกา^๔

(ก) นุ่งผ้าและสวมเสื้อ จันทร ไพจิตร กล่าวว่า เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วก็ต้องหิวผมเช่นกันกับผู้ที่มีชีวิต วิธีหิวผม มีวิธีการที่แตกต่างกันไป หิวสอง หรือ สามครั้ง แต่การหิวผมให้ศพนั้นจะหิวกลับไปข้างหน้าซีกหนึ่งและหิวกลับไปข้างหลังอีกซีกหนึ่ง เสร็จแล้วหักหัวเป็นสองท่อนบ้าง หักเป็นสามท่อนบ้าง เมื่อหักแล้วก็โยนทิ้งบ้าง ก็โยนลงในโลงศพบ้าง^๕

ต่อจากนั้นเป็นการนุ่งผ้าให้ศพ การนุ่งผ้าให้ศพมีดังนี้คือ ใช้ผ้าขาวนุ่งในชั้นแรก เอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วสวมเสื้อขาว ให้ทางที่มีกระดุมไว้ข้างหลังแล้วให้เย็บเนาเป็นตะเข็บตั้งแต่แขนลงมาหาเอวทั้ง ๒ ข้าง แล้วให้ห่มเฉวียงบ่าจากขวามาซ้าย แล้วเอาเสื้อและผ้านุ่งสวมให้อีก

^๒ กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ ร.ส.พ., ๒๔๕๖), หน้า ๘๓.

^๓ เสถียรโกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีเนื่องในการตาย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อุดม, ๒๔๕๕), หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^๕ จันทร ไพจิตร, พิธีมงคลไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลี้ยงชีพจงเจริญ, ๒๔๕๓), หน้า ๒๕๒.

สำหรับหนึ่งเหมือนอย่างคนธรรมดาซึ่งมีชีวิตสวมนและนุ่ง คือ ชายพกของผ้านุ่งไว้หน้า เอาทางที่มี กระดุมเสื้อไว้ข้างหน้า^๖

สมัยโบราณมีการทำหน้ากากสำหรับปิดหน้าศพ ผู้ที่มีฐานะจะใช้ทองคำทำหน้ากาก ส่วนผู้มีฐานะปานกลางใช้ขี้ผึ้งบริสุทธิ์หล่อพิมพ์ เหตุผลที่ทำหน้ากากปิดหน้าศพ ไม่ได้ระบุไว้ใน ตำราแต่สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากเหตุผลที่ใบหน้าผู้ตายน่ากลัวผู้มาพบเห็นเป็นภาพอสุภะจึงต้องทำ หน้ากากปิดหน้าไว้ ในส่วนที่ผู้มีฐานะดีมักจะใช้ทองคำทำหน้ากาก หลังจากเสร็จพิธีศพแล้วญาติ ผู้ตายจะนำไปหล่อเป็นพระพุทธรูปทองคำไว้บูชาต่อไป^๗

การนุ่งผ้าให้ศพ อธิบายว่า เพื่อให้พิจารณาให้แจ้งว่าสัตว์ที่เกิดมาย่อมเกิดด้วยทิวี่และตาย ด้วยทิวี่มีอวิชชาปิดหลังปิดหน้ามีคัมภีร์เกี่ยวประสานกันดังเรียงไม้ไผ่^๘

(ข) เงินใส่ปาก สมัยโบราณใช้ทองคำหนัก ๑ บาท แต่ภายหลังทองคำหายากจึง เปลี่ยนเป็นเหรียญเงิน สัปเหร่อจะห่อผ้าผูกด้วยด้ายไว้หางยาวเรียกหนึ่ง หย่อนลงไปในปากศพ การปฏิบัติเช่นนี้อธิบายว่า เพื่อให้พิจารณาว่าคนเกิดมาแล้วย่อมลุ่มหลงอยู่ด้วยทรัพย์สมบัติ แสวงหา ไม่พอแก่ความต้องการ เมื่อได้มาแล้วอดออมไว้ไม่ใช่จ่ายในทางที่ควร เรียกว่าทรัพย์ภายนอก เมื่อ ตายไปแล้วแม้เอใส่ปากให้ก็เอาไปไม่ได้^๙

(ค) หมากใส่ปากศพ พิธีนี้ให้พิจารณาว่าผู้ตายเคยชอบกินหมากก็ใส่ให้กินตาม ธรรมเนียมเมื่อตายแล้วสิ่งที่เคยชอบกินแม้ป้อนใส่ในปากให้ก็ไม่สามารถเคี้ยวกินอย่างที่เคยทำได้^{๑๐}

(ง) ขี้ผึ้งปิดหน้าศพ พิธีนี้สัปเหร่อใช้ขี้ผึ้งแข็งทำเป็นแผ่นบาง ๆ ทำเป็นแผ่นโต เท่ากับใบหน้าของผู้ตายเพื่อใช้ปิดไว้เป็นหน้ากาก บางรายจะทำเป็น ๒ ชั้นเพื่อใช้ปิดเฉพาะตาและ ปากให้ศพ^{๑๑}

(จ) การรดน้ำศพ เป็นการขอขมาศพและส่งกระแสดิจตอธัญฐานให้ดวงจิตของผู้ตายไปสู่สุคติภพ **จ.เปรียญ** กล่าวว่า การรดน้ำศพที่นิยมปฏิบัติในปัจจุบันคือการนำศพมานอน

^๖ จ. เปรียญ , ประเพณีมรดกของไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อานวยสาส์น,๓๕๓๗), หน้า ๒๕๒ - ๒๕๓.

^๗ ชีรนนันโท , การตายและพิธีการทำบุญศพ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว,๒๔๖๒), หน้า ๒๒- ๒๓.

^๘ กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ร.ส.พ. ,๒๔๕๖), หน้า ๘๕-๘๖.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

บนเตียง จับแขนให้ทอดมาและจัดภาชนะรองที่ได้ฝ่ามือ การรดน้ำ คือ เอาน้ำอบน้ำหอมหยดลงฝ่ามือนั้นของศพ อธิษฐานขอโอสถกรรมต่อศพ^{๑๒}

ธีรानันโท กล่าวว่า เมื่อจัดการศพแล้วจึงยกศพขึ้นเหนือเตียงนอนที่จัดเตรียมไว้ จะผันศีรษะไปทางไหนแล้วแต่ความสะดวกของสถานที่ คลุมด้วยผ้าแพรและหาผ้างาม ๆ คลุมอีกชั้นหนึ่ง ตั้งโต๊ะวางขวดน้ำอบไว้ให้ใกล้เตียงศพ แล้วแบบมือศพข้างขวาออกมาให้พ้นนอกเตียง ใช้หมอนงาม ๆ เล็ก ๆ มารองรับมือศพไว้ ส่วนชั้นรองรับน้ำไว้ข้างล่างเพื่อให้แขกที่รับเชิญมาในงานรดน้ำ รดด้วยน้ำหอมเป็นพิธีอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่รดน้ำศพผู้รดควรนึกขอขมาโทษศพไว้ในใจว่า “อิหัง มะตะสะรีรัง อุทะกัง วิยะ อะโหสิทิมมัง” มีความหมายว่า “สรีระที่ตายแล้วนี้เป็นโอสถกรรมคูดังน้ำที่รดลงไป

ตรงนี้อธิบายว่า บุคคลผู้ถึงแก่กรรมแล้วนั้น เพศชายก็มี เพศหญิงก็มี เราเคยพูดจาว่ากล่าวผู้อื่นทั้งคำพูด การกระทำ ด้วยเป็นผู้เคยร่วมโลกเดียวกันมา ฉะนั้นกิริยาที่รดน้ำนั้นก็ถือการขอขมาโทษเป็นการปลดเปลื้องความเป็นเวรกันต่อไป ซึ่งนำไปเป็นพยานปรากฏ และเพื่อเป็นการแสดงไมตรีจิตแก่ผู้มรณะ ตลอดทั้งญาติของผู้มรณะด้วย^{๑๓}

๓) การตราสัง คือ การที่สัปเหร่อมัดศพเรียกว่า ตราสัง ก่อนตราสัง จัดถุงผ้าขาว สวมศีรษะสวมมือทั้งสอง สวมเท้าทั้งสองข้างแล้วให้ถือกรวยดอกไม้

เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า ก่อนตราสังบางศพนี้อาจมีถุงผ้าขาวสวมศีรษะและสวมมือสวมเท้าทั้งสองข้าง แล้วให้มือถือกรวยดอกไม้รูปเทียน เครื่องตราสังใช้ด้ายดิบมาจับให้เป็นเส้นขนาด ๓ หุน เพื่อให้เหนียวดีไม่ขาด จับให้ยาวต่อกันตั้งแต่ ๓-๕ เชือก ทำเป็นห่วงคล้องคอก่อน เดินคาถาว่า “ปุตโต คีเว” หมายความว่าห่วงลูกผูกคอ รัดรั้งตรึงหัวใจเราอยู่เสมอ รัดคอเป็นห่วงอันดับแรก

ต่อจากนั้นรัดประคตอกแล้วเอาเชือกโยงมากลางตัว ทำห่วงเป็นตะกรุดเบ็ดผูกหัวแม่มือ แล้วรวบรัดผูกมัดมือทั้งสองข้างให้พนมไว้ที่หน้าอก ตรงนี้เดินคาถาว่า “ชนปาเท” หมายความว่าห่วงทรัพย์ผูกมือ แปลว่าทรัพย์กุศลและอกุศลเป็นเงาตามตัวของผู้นั้น เพื่อพิจารณาเป็นกรรมฐาน แล้วว่าคาถารัดประคตเอว นับว่าเป็นห่วงที่ ๒ แล้วโยงเชือกมาที่เท้าทำบ่วงผูกแม่เท้าทั้งสอง แล้วรวบรัดผูกข้อแม่เท้าทั้งสองให้ติดกัน เดินคาถาว่า “ภริยาหตุเถ” หมายความว่าห่วงภรรยาผูกตีน นับเป็นห่วงที่สาม แล้วจึงสวมที่หัวแม่เท้า มัดแล้วโยงมามัดข้อศอกแล้ววกกลับมามัดที่มือให้อยู่ในท่าพนมมือ เสร็จตราสังแล้ว ใช้ผ้าขาวผืนใหญ่ยาวเท่ากับ ๕ แขน ห่อศพให้มิดตัว ให้ชายผ้าสำหรับ

^{๑๒} ธีรานันโท , การตายและพิธีการทำบุญศพ, (กรุงเทพฯ : ดวงแก้ว, ๒๔๖๒), หน้า ๓๓๒.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๔ - ๑๕ .

ขมวดอยู่ทางศีรษะ แล้วเอาด้ายดิบขนาดเท่านิ้วมือนิ้วเป็นเปลาะ ๆ ร้อยมัดให้แน่นเป็น ๕ เปลาะ บางตำราบอกว่า ๘ เปลาะ มัดจากปลายเท้าขึ้นไป^{๔๔}

๔) โลงและพิธีเบิกโลงศพ

(ก) โลง สมัยที่ยังไม่มีเปลือยใช้ การทำโลงจะใช้ไม้ทั้งท่อนมาขุดเป็นรางอย่าง เรือโกลงน มีไม้อุดหัวอุดท้ายให้ดีแล้วจึงเอาศพบรรจุลงไว้เพื่อกันความอุจาดตา เมื่อมีเปลือยใช้แล้ว โลงจึงทำจากแผ่นไม้กระดานคือนำมาต่อเป็นโลงและเลิกใช้โลงขุด ไม้ที่ใช้ทำโลงในสมัยนั้นนิยม ใช้ไม้จากต้นจิวเพราะว่ามีราคาถูก ส่วนศพที่ตายโหงนิยมใช้ไม้สักทำโลงมีเหตุผลคือเป็นไม้ที่ แข็งแรงและทนทาน เมื่อฝังดินแล้วก็ไม่ผุง่าย ต่อมาภายหลัง ผู้ตายจะตายด้วยเหตุใดก็ตามก็จะนิยม ใช้โลงไม้สักกันทั่วไปซึ่งชาวจีนเป็นผู้ต่อโลงขายไว้บริการ^{๔๕}

(ข) พิธีเบิกโลงศพ เมื่อโลงต่อเสร็จแล้วหรือซื้อมาแล้วก่อนบรรจุศพ สัปเหร่อจะ เป็นผู้ทำพิธีเบิกโลง กระทำโดยการเอาไม้ไผ่มาผ่าเป็นซีกขนาดเท่าไม้ดับจาก (ไม้ที่เป็นตัวยึดผูกใบ จากเป็นแถว ๆ เพื่อใช้มุงหลังคาบ้านโบราณ) ทำเป็นบันได ๔ ชั้น กว้างยาวเท่าขนาดโลง วางบน ปากโลง พิธีเบิกโลงมักเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อ หรือ พวกสนม ในสมัยโบราณ เมื่อทำบันไดพาด ปากโลงแล้ว เอาไม้ไผ่ ๗ ซีก มาถักติดกันเป็นเฟื่อกว้างไว้กั้นโลงโดยเอาทางผิวไม้ขึ้น แล้วทำไม้ ปากกาสำหรับจับปากโลง ๘ อัน^{๔๖}

ธีรานันโทอธิบายว่า เป็นไม้ที่ทำเหมือนไม้ดับสำหรับบังปลา คือ เอาไม้ไผ่มาจักพอกาบ ปากโลงอยู่ การใช้ปากกาจับปากโลงไว้ต้องเว้นระยะห่างกันเป็นช่อง ๆ ปลายของไม้จัก พอกาบ ด้ายสายสัญญาณอยู่ วงด้ายสายสัญญาณทางขวาก่อนจนรอบโลง เอาเทียนติดระหว่างกลางของระยะ ไม้ปากกาทั้ง ๘ ช่อง มีกระตังใส่กุ่มพลาปลาเป็นเครื่องสังเวทวดา ๘ ทิศ เอาฝาโลงฝังไว้ติดกับ ข้างโลงนั้น เตรียมน้ำมันและเงินค่ากำนล ๖ สลึง^{๔๗}

หน้าที่ของผู้เบิกโลงที่ต้องทำคือ

๑. จุดเทียนเป็นคู่ ๆ เริ่มแต่ด้านปลายเท้าศพขึ้นไป
๒. ทำน้ำมันต์ธรรณีสาร
๓. เอาน้ำมันต์เสยผมตัวเองสามครั้ง ประพรมโลงสามหน

^{๔๔} เสถียร โภคเศศ , ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีเนื่องในการตาย , (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อุดม, ๒๔๕๕), หน้า ๑๕๘-๑๖๐.

^{๔๕} กรมศิลปากร , ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ร. ส. พ., ๒๔๕๖.), หน้า ๕๐-๕๑.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๕๑.

^{๔๗} ธีรานันโท , มงคลพิธีไทย , (กรุงเทพฯ: ดวงแก้วสหธรรมิก, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

๔. เอาเทียนจุดไว้ที่ปากโลง จุดด้วยสายสิญจน์ให้ขาดเป็นคู่ ๆ เริ่มตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นไป ส่วนช่องทางสกัดทางหัวโลง เว้นไว้ไม่ต้องจุด
๕. เอาเม็ดหมอลอด้ายสายสิญจน์หัวโลง เสกคาถาว่า “ พุทฺธัง ปิณฺณัง ขามิ ธิมฺมํ ปิณฺณัง ขามิ สันถัง ปิณฺณัง ขามิ ” กล่าว ๓ ครั้ง แล้วถามว่าโลงใคร? สัปเหร่อจะตอบเองหรือให้ผู้อื่นตอบว่า โลงของผู้นั้น (ระบุชื่อของผู้ตาย)
๖. เอาเม็ดหมอลอด้ายปากโลง ๓ ครั้ง โดยมีวิธีสับคือ ครั้งที่ ๑ สับตรงกลาง ครั้งที่ ๒ สับทางซ้าย ครั้งที่ ๓ สับทางขวา แล้วผลักเครื่องเหล่านั้นลงในโลงหมด
๗. เอาใบตองตานี ๓ ยอด เลือกเอาใบไม้แตกยอดไม่หัก นำมาปูตามยาวทับของที่ผลักลงไปในก้นโลง จึงเสร็จพิธีเบิกโลง ต่อจากนั้นก็จัดการนำศพลงใส่โลง^{๑๘}

อนึ่งพิธีเบิกโลงและการทำขันโศกวางบนปากโลงนั้น ปัจจุบันไม่ทำกันแล้ว การเอากระดาษฟาง ใบฝรั่ง และขมิ้นผงใส่กันหีบเพื่ออุดน้ำเหลืองไว้มิให้ไหลซึมลงมานั้น เป็นวิธีป้องกันได้ตามแผนโบราณ แต่สมัยนี้คนในเมืองกรุงใช้ฉีดยาเคมีกันเน่าแทนได้แล้ว ก็ไม่ต้องใช้วัสดุคุดกั้นชันน้ำเหลืองใส่ในโลงศพดังสมัยโบราณ^{๑๙}

(ค) การตั้งศพ การตั้งศพที่บ้านให้หันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตกตามความคติความเชื่อว่าทิศตะวันตกเป็นทิศที่ดวงอาทิตย์ตกไม่เป็นมงคล แม้คนเป็นก็ห้ามนอนหันศีรษะทางทิศตะวันตกและทิศใต้เพราะถือว่าเป็นทิศของผี^{๒๐}

(ง) การเฝ้าศพ เฝ้าศพหรือเป็นเพื่อนศพหากเจ้าภาพมีฐานะก็จะมีกิจกรรมบันเทิงการละเล่น เช่นการสวดคฤหัสถ์ การเล่นนิทาน ขับรำและการแสดงต่าง ๆ แตกต่างกันไปแต่ท้องถิ่น ประเพณีการเล่นหน้าศพเชื่อว่านอกจากจะสร้างความเพลิดเพลินให้ญาติมิตรแขกหรือที่มาช่วยงานแล้วยังถือว่าทำความบันเทิงให้ผู้ตายด้วย^{๒๑}

๕) การเคลื่อนย้ายศพออกจากบ้านไปวัด

การเคลื่อนย้ายศพ ออกจากบ้านไปวัด จะมีธรรมเนียมปฏิบัติตามหลักแนวคิดดังนี้ คือ สี่คนหาม สามคนแห่ หนึ่งคนนั่งแคร่ สองคนพาไป หมายความว่า มีคนหามศพ ๔ คน เดินตาม ๓ คน ซึ่งมี พระสงฆ์ นำ ๑ รูป ตามด้วยบุตรหลานหรือญาติ อีก ๒ คน ที่ถือตะเกียงที่จุดไฟให้สว่าง เดินตามพระสงฆ์ และอีกหนึ่งคนถือรูปตั้งหน้าศพของผู้ตาย ตามด้วยศพที่มี ๔ คนหามเดินตามเป็น

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

^{๒๐} ปราณี วงษ์เทศ, พิธีเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

ขบวนไปวัด

หากจำเป็นต้องตั้งศพสวดอภิธรรมที่บ้าน ในวันเคลื่อนศพไปเผาที่วัด เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์มาฉันเข้าที่บ้าน ๔ รูปหรือตามต้องการ เมื่อฉันเข้าเสร็จแล้วนิมนต์พระ ๔ รูป ทำหน้าที่จูงศพไป มีบุตรหลานของผู้ตายบวชเณรหน้าศพ ก็ให้มาร่วมจูงศพด้วย โดยเดินต่อจากพระสงฆ์

หากต้องการนำศพไปตั้งสวดอภิธรรมที่วัด ก็ให้นิมนต์พระสงฆ์มาจูงศพเช่นเดียวกัน หลังจากที่ตั้งศพหรือ ทำพิธีนำศพใส่โลงเรียบร้อยแล้ว หากมีด้าย กะทันหัน ก็อาจตั้งศพไว้ที่บ้านคืนหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้า ค่อยนิมนต์พระมาฉันเข้าแล้วจูงศพไปวัด

ในการเคลื่อนขบวนศพนั้น ให้ลูกหลานของผู้ตายถือกระดางรูป และรูปของผู้ตายนำหน้า ต่อมาจึงเป็นพระสงฆ์ ๔ รูปถือสายสัญญาณที่ต่อมาจากการตราสังศพและโยงออกมานอกโลงซึ่งตั้งศพหรือได้จัดเตรียมไว้ สายสัญญาณที่ให้พระสงฆ์จับเวลาสวดมนต์ทุกคืนเป็นเส้นเดียวกันนี้

สำหรับญาติพี่น้องคนอื่นๆ ก็ช่วยกันยกโลงศพ หรือนำโลงตั้งไว้บนรถเข็นช่วยกันเข็นประคองตามกันเป็นขบวน เดินไว้อาลัยตลอดทางจนกว่าจะถึงวัด หากวัดอยู่ไกลจะใช้รถยนต์เป็นพาหนะก็ได้ หากไม่ต้องการ นำรถของตนเองมาขนศพเพราะเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง โชคลาง ก็สามารถขอเช่ารถของทางวัดหรือมูลนิธิได้^{๒๒} พิธีโบราณเรื่องการนำศพออกจากบ้านทำเพื่อพิจารณาธรรมดั่งนี้

การทำประดู่ป่า ประดู่ป่า คือ เป็นปริศนาธรรมก็คือ คนที่ตายไปแล้ว ย่อมไม่สามารถย้อนกลับ หรือคืนชีพขึ้นมาได้อีก เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่หากไม่เร่งสร้างคุณงามความดี ก็เป็นสิ่งที่น่าเสียดาย เพราะคนตายนั้น ไม่มีโอกาสกระทำดีสร้างบุญบารมีเหมือนเราที่กำลังมีชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน

การชักฟาก*^{๒๓} ๓ ซี่ เป็นปริศนาธรรม อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นเรื่องไตรลักษณ์ คือ รูปสังขาร วิญญาณ ล้วนเป็นสิ่งไม่เที่ยง ไม่จีรังยั่งยืน เมื่อความตายมาเยือนไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้ ต้องละสังขารทิ้งร่าง ไว้เหมือนกับเรือที่ว่างเปล่าไร้คนอาศัย

การตีหม้อน้ำและหม้อไฟหน้าศพ เป็นปริศนาธรรมหมายถึงการแตกสลายของสังขารหรือธาตุต่างๆ เช่น ธาตุดินและธาตุน้ำที่มาชุมนุมกันเป็นร่างกาย เมื่อแยกออกแล้วก็ต้องกลับไปเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและธาตุไฟดั้งเดิม สำหรับหม้อไฟหรือตะเกียงที่จุดไว้หน้าศพนั้น เมื่อเวลาเผาศพก็นำใส่เข้าไปในกองฟืน ขณะที่ตีหม้อน้ำ ๓ ใบที่นั่นคนบนเรือนใช้พัดโบกไปทั้ง ๔ ทิศ

^{๒๒} จ. เปรียญ , ประเพณีมรดกของไทย, (กรุงเทพฯ : อานวยสารสัน,๓๕๓๓), หน้า ๒๓๖ -๒๖๘.

^{๒๓}* ราชบัณฑิตยสถาน ,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พุทธศักราช ๒๕๒๕ ,(กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์) ,ให้ความหมายของคำว่า “ฟาก” ว่า ไม่ใฝ่ทำให้เบนสำหรับปูเป็นพื้นเรือน.

การโปรยข้าวตอกข้าวสาร เป็นปริศนาธรรมเตือนใจว่า ข้าวตอกข้าวสารเมื่อโปรยหว่านลงดินแล้วมันไม่งอกขึ้นมาอีกอันใด คนตายย่อมไม่อาจฟื้นขึ้นมาอีกนั้น

การใช้ไม้จืดทางนำหน้าขบวนแห่ เป็นปริศนาธรรมเช่นกัน หมายถึงการเดินทางกันไปเป็นวัฏสงสาร ในวันนี้เรานำศพคนตายไปเผา วันต่อๆ ไปทุกคนก็ต้องตามเส้นทางสายนี้เช่นเดียวกัน ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงหนีพ้นได้

ขบวนศพห้ามผ่านเรือกวสวไร่นามีความเชื่อเกี่ยวกับความตายว่าเป็นอัมมมงคล หรือขบวนแห่มีคนจำนวนมาก หากเดินตัดผ่านไร่นาอาจไปเหยียบข้าวกล้าพืชไร่นาได้รับความเสียหาย

การเรียกบอกหนทาง แก่วิญญาณผู้ตาย เมื่อนำศพไปวัด ขบวนแห่ศพผ่านที่ไหน ลูกหลานผู้ตายก็จะเอามือเคาะ โลงบอกให้รู้ตัวไปตลอดทาง เช่น ลงจากบ้านแล้ว เลี้ยวขวาไปตามทาง ผ่านโรงเรียนแล้ว ข้ามสะพานแล้ว ถึงวัดแล้ว ทั้งนี้เป็นคติความเชื่อ เพื่อให้วิญญาณผู้ตายตามร่างไป^{๒๔}

๖) พิธีตั้งศพ เมื่อเอาศพบรรจุโลงเรียบร้อยแล้ว จะตั้งศพไว้ที่บ้านก็ได้ จะเอาไปตั้งที่วัดก็ได้ แต่จะเอาไปตั้งที่ไหนก็ตาม ในที่สุดแล้ว แม้จะเอาไปบรรจุหรือฝังก็ตามต้องหันหัวโลงไปทางทิศตะวันตกเสมอไป เมื่อศพอยู่ในบ้าน เอาเข้าโลงแล้วหรือยังไม่ได้เอาเข้าโลงก็ตาม ต้องตามไฟหน้าศพ^{๒๕}

การตามไฟหน้าศพ ให้ตั้งไว้ปลายเท้าโดยใช้น้ำมันมะพร้าว ใส่ในกะลามะพร้าวมีเนื้อมะพร้าวพร้อมซีกหนึ่ง ใช้นมไม้ทองกลาง ใช้น้ำคั้นเป็นไส้ และบางทีก็ใส่เกลือด้วย ภาชนะรองตะเกียงกะลามะพร้าวนี้ ให้ใช้ภาชนะอย่างใดอย่างหนึ่งบรรจุข้าวเปลือก บางท่านให้ใช้หม้อใส่น้ำ ๓ หม้อ ไม้ฟาก ๓ อัน ตั้งไว้ด้วย การตามไฟหน้าศพนี้ สมัยแรก ๆ คงจะจุดไฟสุ่มเป็นกองเพื่อให้หายหนาวกลัวผีมากกว่าอย่างอื่น ต่อมาก็ใช้ได้ ใช้น้ำมันและใช้ไฟฟ้า ไม่ใช่จะเจาะจงใช้แต่กะลามะพร้าวอย่างเดียว^{๒๖}

เสถียรโกเศศ กล่าวว่า ระหว่างตั้งศพ นิมนต์พระสงฆ์สำหรับหนึ่งมี ๔ รูป มาสวดพระอภิธรรม เจ้าภาพจุดธูปเทียนเครื่องสักการแล้วอาราธนาศีล เคาะข้างโลงบอกให้ศพรับศีล เช่น

^{๒๔} <<http://www.poonporn.com/stories/story000166.html> > E-Mail sathu@poonporn.com “พิธีเกี่ยวกับความตาย

^{๒๕} จันทร์ ไพจิตร, พิธีมงคลไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เสียงเชิงจงเจริญ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖๕.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๖๕-๒๖๖.

“ พ่อ ๆ รับผิดชอบ ” พระสงฆ์ให้ศีลแล้วสวดพระอภิธรรม สวดนี้มีเป็น ๔ จบ สวดเป็นระยะ ๆ สวดครั้งคืนหรือตลอดคืนแล้วแต่ความต้องการ และความสะดวกของเจ้าภาพ^{๒๗}

๗) การสวดพระอภิธรรม งานทำบุญเกี่ยวกับศพ นับตั้งแต่มีมรณกรรม จนถึงวันปลงศพด้วยวิธีฌาปนกิจ มักนิยมจัดให้มีพิธีสวดพระอภิธรรมประกอบงานทำบุญศพนั้นด้วย พิธีสวดพระอภิธรรมมีสองอย่างคือ สวดประจำยามหน้าศพ และสวดหน้าไฟในขณะฌาปนกิจ การสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ นิยมจัดในสถานที่ตั้งศพเป็นพิธีในตอนกลางคืนวันที่ศพถึงแก่กรรม การสวดนี้บางแห่งนิยมจัดนิมนต์พระมาสวดเป็นสำหรับ สำหรับหนึ่งสวดตลอดรุ่งถึงสี่ยาม บางแห่งสวดเพียงสามทุ่ม หรืออย่างมากไม่เกินสองยามคือเที่ยงคืนมีระเบียบพิธีดังนี้

(๑) เจ้าภาพเตรียมอาสนสงฆ์สำหรับสวดสี่รูปไว้หน้าศพด้านใดด้านหนึ่ง แล้วแต่เหมาะสม มีตู้พระธรรมหนึ่งตู้ตั้งหน้าอาสนะพระสงฆ์ที่สวดกึ่งกลางระหว่างรูปที่สองกับรูปที่สาม ตั้งที่บูชาหน้าตู้พระธรรมออกมาที่หนึ่ง ประกอบด้วยพานดอกไม้ตั้งกลางให้ชิดตู้พระธรรมสองข้าง พานตั้งแจกันดอกไม้หนึ่งคู่ ถัดออกมาตั้งกระถางรูปตรงกับพานดอกไม้ สองข้างกระถางรูปตั้งเชิงเทียนหนึ่งคู่ตรงกับแจกันมีเทียนและรูปสามดอกปักไว้พร้อม

(๒) นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมจะเป็นสำหรับเดียวหรือหลายสำหรับแล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ

(๓) พระสงฆ์ที่รับนิมนต์ทุกรูปมีพัดยศไปด้วย ได้เวลาประกอบพิธีแล้ว เข้านั่งบนอาสนะ วางพัดตั้งเรียงไว้ตามระเบียบ เมื่อเจ้าภาพจุดเทียนหน้าศพแล้ว จุดเทียนหน้าที่บูชา อาราธนาศีล หัวหน้าสงฆ์ให้ศีล จบแล้วเจ้าภาพอาราธนาธรรม การสวดพระอภิธรรม ทุกรูปตั้งพัดพร้อมกันแล้วดำเนินการพิธีสวด

บทสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพมีสองแบบ คือ สวดแบบแปลเป็นภาษาไทยและสวดแบบภาษาบาลีโดยไม่แปล ถ้าสวดอย่างสวดมนต์ธรรมคา ไซ้บทสวดตั้งปกรณภิธรรม คือบทมาติกา สวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง เริ่มต้นด้วย นโม ฯลฯ นำ แล้วสวดตั้งแต่บทธรรมสังคณีไปจนจบปฎิฐาน หุคัพพัทพสมควร แล้วตั้งต้นสวดบทธรรมสังคณีไปจนจบปฎิฐานอีกรอบหนึ่งแล้วพัก ต่อไปเริ่มรอบสาม รอบสี่ จบรอบสุดท้ายคือรอบสี่แล้วเจ้าภาพถวายไทยธรรม พระสงฆ์สวดอนุโมทนา เจ้าภาพอนุโมทนาเช่นเดียวกับแบบแรก เป็นอันเสร็จพิธี

^{๒๗} เสถียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิดกับประเพณีเนื่องในการตาย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อุคม, ๒๔๘๕), หน้า ๑๗๕.

การสวดพระอภิธรรม ชาวบ้านเรียกว่า สวดหน้าศพ นิยมสวดเวลากลางคืน จัดที่พระสวดไว้หนึ่งที่ตั้งหากจำนวนพระสวด ๔ รูป สถานที่ตั้งผู้พระอภิธรรม ๑ ตู้, แจกัน ๑ คู่, เชิงเทียน ๑ คู่, กระจกรูป ๑ ที่, อาสนะสำหรับพระนั่ง ๔ ที่ หมากพลู, น้ำร้อนน้ำชาถวายพระให้พร้อม การสวดหน้าศพจะสวด ๓ คืน ๗ คืน หรือทุก ๗ วัน จนถึงวันเผาก็ได้ เมื่อพระสวดประจำคืนเสร็จแล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าก็ได้ สุดแต่จะสะดวก

๒. ช่วงที่สอง : พิธีเผาศพ

ธีรानันโท กล่าวว่า เมื่อศพมาถึงเมรุให้จัดการย้ายศพในที่ลับ สัปเหร่อ ตัดด้ายตราสัง และนำผ้าห่อศพออกแล้ววางศพนอนหงาย เอากิ่งไม้หรือใบตองมาวางบนหน้าอกกันเปื้อน เจ้าภาพเอาน้ำอบน้ำหอมประพรม และเอาผ้าไตร ทอดลงบนนั้น นิมนต์พระมาชักมหาบังสุกุล

สมัยโบราณทำเป็นกระดานหกไว้ในที่เปลี่ยวเวลากลางคืนตามโคมไฟไว้เป็นระยะห่าง ๆ กัน ให้พระเดินไปตามนั้น เมื่อเข้าไปชักมหาบังสุกุลจะเหยียบกระดานนั้นด้วยจึงจะจับผ้าถึง ขณะเหยียบ ศพก็จะลุกขึ้นพนมมือประคองผ้าให้พระชัก แล้วจึงเอาศพมาใส่โลงดั่งเก่าโดยคว่ำหน้าลงเพื่อเผาต่อไป^{๒๘} ก่อนเริ่มเผาศพมีพิธีปฏิบัติดังนี้

(๑) การบังสุกุล หมายถึง ผ้าที่พระภิกษุชักจากศพ หรือที่ทอดไว้หน้าศพ หรือที่ทอดบนด้ายสายสิญจน์หรือผ้าภูษาโยงที่ต่อจากศพด้วยการปลงกรรมฐานเรียกว่า ผ้าบังสุกุล, เรียกพิธีที่พระภิกษุชักผ้าเช่นนั้นว่า ชักบังสุกุล^{๒๙} การบังสุกุลเป็นพิธีทางพระพุทธศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์สามารถนำผ้าที่เขาทิ้งแล้วในป่าเข้ามาใช้นุ่งห่มเพื่อปกปิดร่างกาย เพื่อป้องกันความร้อนความหนาวเท่านั้น

(๒) การใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ พิธีนี้ให้พิจารณาว่าอกุศลกรรมทั้งหลายต้องชำระล้างด้วยน้ำสะอาดบริสุทธิ์คืออกุศลกรรม เหตุที่ทูปมะพร้าวล้างหน้าศพเนื่องด้วยประเพณีของชนชาติหนึ่งซึ่งถือว่าวิญญาณออกทางขม่อม ดังนั้นจึงต้องทูปศีรษะให้วิญญาณออกในเมื่อจวนจะตาย ประเพณีนี้คิดมาถึงชาวไทยเพียงทูปมะพร้าวแทน

ห้ามต่อไฟ เพื่อให้พิจารณาว่า ไฟ คือ รากะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อน จึงไม่ควรต่อ ๆ กัน คือ สืบกันไว้อันเป็นเครื่องทำให้หมกไหม้ในวัฏสงสาร การเอาผ้าโยนข้ามไฟนั้นอธิบายว่าให้ข้ามไฟทั้ง ๓ กองนี้ คือ รากะ โทสะ โมหะ ด้วยธรรมะ ซึ่งผ้าที่โยนผ่านกองไฟนี้หลังจากเสร็จพิธีนี้แล้วจะให้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้รักษาศีล หรือ ถวายพระสงฆ์

^{๒๘} ธีรานันโท, มงคลพิธีไทย, (กรุงเทพฯ: ดวงแก้วสหธรรมิก, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๐.

^{๒๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พุทธศักราช ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์), หน้า ๔๖๘.

การชักไฟ ๓ คืบนั้น เพื่อให้พิจารณาว่า ไฟคือราคะ โทสะ โมหะ ถ้ายังมีอยู่ในใจก็จะเผาไหม้สัตว์โลก เมื่อชักออกก็ได้รับความเย็นใจเพราะดับของร้อนได้แล้ว

กลับถึงบ้านแล้วให้อาบน้ำนั้นล้างหน้า เพื่อให้พิจารณาว่า ให้ล้างความชั่วด้วยความดี แต่ถ้าจะอธิบายโดยเหตุผลทางโลกก็อธิบายว่า การกลับจากงานศพถึงบ้านแล้วให้อาบน้ำล้างหน้า เพราะว่าเป็นการรักษาอนามัยร่างกายของตนที่ได้ไปงานศพซึ่งมีเขม่าฝุ่นผงละอองกลับมาจากป่าช้า การได้อาบน้ำล้างหน้าทำให้ร่างกายสะอาดสดชื่นดีขึ้น^{๓๐}

การทิ้งเบี้ย ๓๒ เบี้ย คือการเสียด่างที่คืนให้แก่ตากลาและยายกลีซึ่งเป็นเจ้าของป่าช้า เป็นการเช่าที่อยู่ให้ผู้ตาย เพราะกลัวแกะจะเบียดเบียนวิญญาณศพที่นำไปเผาหรือฝังนั้นให้เดือดร้อน ค่าความน่าจะมาจากรื่องของพระมหากาลเถระได้ไปนั่งปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานในป่าช้าแต่ถูกนางกาลีต่อว่าไม่ปลอดภัยที่พระสงฆ์มานั่งกัมมัฏฐานในที่นี้เพราะที่แห่งนี้พวกโจรมักจะมาแอบซ่อนสมูอยู่และนำทรัพย์ที่ปล้นมาซุกซ่อนไว้ นางกาลีเกรงว่าพระมหากาลเถระจะเป็นอันตรายเพราะถูกทำร้ายจากชาวบ้านที่เข้าใจผิดว่าพระมหากาลเถระเป็นโจร ดังนั้นพระกาลเถระควรแจ้งให้ชาวบ้านรับทราบก่อนจึงจะไม่ถูกทำร้าย

ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวว่ามีครอบครัวผู้หญิงครอบครัวหนึ่งมีหน้าที่เฝ้าป่าช้าชื่อ นางกาลี มีลูกชายหญิงสามมีชื่อกลามีอาชีพรับจ้างเผาศพ เมื่อมีใครมรณะก็นำศพมาจ้างให้จัดการเผา ต่อมาภายหลังคำว่า “กาลี” กลายเป็น “ยายกาลี” การทิ้งเบี้ยที่ถือปฏิบัติก็คือการให้ค่าจ้างคนเผาศพนั่นเอง^{๓๑}

๓. ช่วงที่สาม : พิธีหลังเผาศพ

เมื่อสัปเหร่อเผาศพเสร็จแล้ว ในวันรุ่งขึ้นญาติผู้ตายไปเก็บอัฐิไว้บูชาและส่วนที่เป็นเถ้ากระดูกจะนำไปลอยอังคารในทะเลหรือแม่น้ำ พิธีหลังเผาศพมีดังนี้

๑) การแปรรูป ก่อนแปรรูป ญาติผู้ตายมักสังเกตดูที่กองฟอนก่อนว่าจะมีรูปอะไรปรากฏบ้าง มีผู้กล่าวว่าบางรายมีภาพเป็นรอยเท้าเด็กบ้าง เป็นรอยเท้าของสัตว์ต่าง ๆ บ้าง ในบางกองเถ้าถ่านนั้น ซึ่งนาน ๆ จะพบกันสักครั้ง มีผู้สันนิษฐานว่ารอยเท้าเหล่านั้นเป็นเครื่องหมายบอกสติปัญญาดี กำนัดของผู้ตายว่าไปปฏิสนธิเกิดเป็นอะไร ครั้นแล้วจึงทำการแปรรูปต่อไป

วิธีการแปรรูป คือ ครั้งแรกจัดขึ้นกระดูกให้เป็นรูปคนนอนหงายหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก สมมติว่าตายแล้ว นิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลตาย ต่อจากนั้นลบลรูปเดิมเกลี่ยเถ้าจัดกระดูกให้เป็นรูปคนใหม่ ให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกสมมติว่าเกิด แล้วนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลเป็น

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๕๒ – ๓๕๔ .

^{๓๑} ธีรานันโท ,การตายและวิธีทำบุญศพ ,(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว,๒๕๖๒),หน้า ๔๘ – ๔๙.

ต่อจากนั้นเจ้าภาพนำดอกไม้ แก้วแหวนเงินทองโปรยลงที่กระตักนั้น หรือจะใช้เพียงดอกมะลิเงินเหรียญสต่างค์ โปรยลงก็ได้ แล้วประพรมด้วยน้ำอบน้ำหอม^{๓๒}

๒) พิธีเดินสามหอบ คือ พิธีที่ทำหลังเผาศพแล้วในวันรุ่งขึ้น เจ้าภาพจัดเครื่องคาวหวานอาหารแห้งถวายพระสงฆ์ คือ ทำเป็นสาหระกหาบ ข้างหนึ่งมีหม้อข้าว เเชิงกราน พริก หอม กระเทียม กะปิ กุ้งแห้ง เป็นต้น จัดเหมือนกันทั้ง ๓ หอบ บุตรหลานหรือญาติ ๓ คน หอบกันไปคนละหอบ เดินเวียนกองฟอน ๓ รอบ ในเวลาเดินก็ร้องกู่กันอย่างชาวป่า วู้ วู้ วู้ วู้ ครั้นเดินครบ ๓ รอบแล้วนำของนั้นไปถวายพระภิกษุสงฆ์

การเดินสามหอบทำเพื่อให้พิจารณาธรรมดังนี้ คือ กพทั้ง ๓ เป็นที่เกิดวนเวียนของสัตว์เหมือนการเดินเวียนรอบเชิงตะกอน ๓ รอบ การกู่ก้อง เป็นการบอกว่าจะมาในทางกุศล ส่วน ๓ กพนั้น คือ กามกพ รูปกพ และอรุณกพ เมื่อตายแล้วแม้กู่ก้องให้คืนมาก็กลับคืนมาไม่ได้ เพราะสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรมของตน

๓) พิธีสวดมตिका มาตिका^{๓๓} หมายถึง การสวดธรรมสังคีติมาตिकाและมหาปฎิฐานมาตिकाอันเป็นแม่บทในพระอภิธรรม^{๓๔} ในที่นี้หมายถึงการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดคาถาบังสุกุลในพิธีศพ เป็นพิธีสวดช่วงทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายหลังจากเผาศพแล้ว ในบางครั้งเรียกพิธีนี้ว่า “พิธีฉลองธาตุ”

จากพิธีศพภาคกลาง คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพสรุปได้ดังนี้ คือ เป็นเรื่องของความเชื่อในเรื่องภพชาติ เรื่องการพิจารณาธรรมจากพิธีกรรมศพที่จัดทุกขั้นตอนตลอดจนสอนการปฏิบัติตนของบุตรหลานให้กตัญญูต่อผู้ตาย

๓.๑.๒ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พิธีศพและคติธรรมในงานศพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพิธีหลักเหมือนทางภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ ผู้ศึกษาแบ่งลักษณะพิธีตามลำดับตั้งแต่ก่อนพิธีเผาศพ พิธีเผาศพและพิธีหลังเผาศพ ดังนี้

๑) พิธีก่อนตาย เป็นพิธีที่ชาวตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า การบอกทางสวรรค์ เมื่อผู้ป่วยหนักใกล้จะตาย ญาติใกล้ชิดจะนำดอกไม้ธูปเทียนมาให้ถือไว้ในลักษณะประนมมือ แล้วพุดน้อมนำจิตให้ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ไว้ในใจตลอดเวลา ให้ภาวนาระลึกถึง

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๓๓} พระครูคัมภีร์นิเทศ, มาตिकाบังสุกุลวิธีและฌาปนกิจศพ, (ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ศีลธรรม การทำบุญให้ทานของตน การมีดอกไม้รูปเทียนในท่าประนมมือนี้นี้คือการเตรียมไปให้ไว้เจดีย์แก้วจุฬามณีในสวรรค์

๒) การอาบน้ำศพ คนที่ตายโหง คือคนที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควร ไม่มีการอาบน้ำศพ สัปเหร่อทำเพียงมัดมือและเท้าแล้วนำไปฝังในป่าช้าเพราะการตายที่ผิดปกติ เชื่อว่าจะนำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว การอาบน้ำจึงสามารถทำให้เฉพาะศพที่ตายตามอายุขัย หรือตายตามปกติเท่านั้น

การอาบน้ำให้ศพจะใช้เครื่องหอมมาจัดดูให้สะอาด เชื่อว่าการอาบน้ำนี้ทำให้ศพปราศจากความมัวหมองปราศจากมลทิน คติธรรมที่ปรากฏในพิธีอาบน้ำคือ สอนให้ญาติของผู้ตายเห็นว่า การทำความสะอาดให้ศพ เหมือนการทำความสะอาดใจด้วยธรรมะ คือให้เอาศีลสมาธิ ปัญญา มาอาบกาย วาจา ใจ ให้สะอาด

๓) การหวิศพให้ศพ ให้หวิจากหลังมาหน้า ๑ ครั้ง และหวิกลับหลังอีก ๑ ครั้ง ให้เสมอ กัน คติธรรมในการหวิศพสอนว่า โลกมนุษย์มีเกิดและมีตาย เสมอกันเป็นวัฏฏะเวียนว่ายตายเกิด อย่างนี้เป็นธรรมดา

๔) การนุ่งผ้าให้ศพ ใช้ผ้าขาว ๒ ชั้น พันกายโดยเอาปกออก ชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลัง ชั้นหน้าเอาชายพกไว้ข้างหน้า ทั้งห่มเจดียงบ่าไว้ การนุ่งผ้าให้ศพแบบนี้เป็นคติธรรมสอนว่า ผู้มีศีลธรรมเป็นผู้มีความบริสุทธิ์สะอาด เหมือนผ้าที่นุ่งมีสีขาวบริสุทธิ์

๕) การรดน้ำศพ เมื่อแต่งตัวให้ศพแล้วนำศพขึ้นบนเตียงที่เตรียมไว้ จัดให้ศพหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก เตรียมน้ำอบน้ำหอมใส่ภาชนะไว้ จัดให้มือขวาแผ่นหมอนใบเล็ก ๆ ไว้ให้ญาติมารรดน้ำศพ ก่อนรดน้ำศพ ให้ยกขันที่ตักน้ำขึ้นระลึกถึงผู้ตาย เป็นการขอมาศพ

๖) เอาเงินใส่ปากศพ ใช้เงินเหรียญบาท ใส่ในปากเพื่อให้ผู้ตายนำไปใช้เป็นค่าเดินทาง ค่าเสบียงอาหาร คติธรรมสอนว่า ให้รู้จักใช้เงิน เมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้รู้จักแบ่งทานไม่ควรใช้แต่เพียงผู้เดียว เมื่อตายไปแล้วเงินเพียงสลึงเดียวก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ สิ่งที่จะติดตัวไปได้คือกรรมดีและกรรมชั่วเท่านั้น

๗) การนำสิ่งปิดตาปิดปาก การนำสิ่งปิดตาปิดปาก ปิดเพื่อไม่ให้เห็นภาพไม่งามของศพซึ่งอาจจะมึลสิ่งสกปรกไหลออกมา มีคติธรรมสอนผู้เป็นญาติให้พิจารณาเรื่องอายตนะทั้ง ๖ ว่าเป็นทวารรับรู้อารมณ์อันเป็นเหตุให้เกิดกิเลสความชั่วได้ จึงควรปิดทวารนี้ด้วยปัญญาเพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในใจตน

๘) การมัดศพ คือตราสัง สัปเหร่อมัดศพเป็น สามเปลาะ มัดที่คอ มือ และเท้า ในการมัดสัปเหร่อกล่าวว่า “ปุตฺโต ตีเว” บุตรนั้นคือเชือกผูกคอ “ภริยา หตุเถ” เมีย คือ เชือกผูกศอก

“ชนป่าเท” ทรัพย์สินนั้นคือปลอกสวมตีน คติธรรมสอนว่า สามเปลาะนี้เป็นปวงผูกพันมัดกันในโลกมนุษย์

๕) บันไดสามชั้น มีวิธีทำคือเอาก้านกล้วยหรือไม้ไผ่ผูกเป็นสามชั้นไว้บนใด วางใส่ไว้ข้างนอกหรือตรงปากของโลง ทางคติเขาถือว่าขึ้นลงเพื่อไปไหว้ธาตุแก้วจุฬาเอกบนสวรรค์ คติธรรม คือ ภพทั้งสามเวียนว่ายตายเกิด กามภพ รูปภพ อรูปภพ ซึ่งสามารถเข้าสู่อริยทรัพย์ ๗ ได้ และเป็นการปฏิบัติเพื่อทดแทนค่าน้ำนมแม่

๑๐) ยกศพออกจากเรือน การยกศพออกจากเรือนให้ถอดผ้าบ้านตรงนั้นเป็นทางออกง่ายและไม้ส่วนที่ถอดออกนั้นนำไปเป็นฟืนเผาศพ

เมื่อศพออกจากเรือนแล้วพระสงฆ์สวด เอาน้ำมนต์รดที่คางศพนั้นออกไป เทน้ำกินน้ำใช้คว่ำบาตรเทไท พิธีนี้ให้พิจารณาว่า ถ้าผู้ตายเป็นพ่อแม่ กระดานนั้น ถือว่าแบ่งเรือนให้พ่อแม่ ตามโบราณเอากะดานเรือนมาทำโลงศพให้ หวังจะนำทางให้ไปเมืองสวรรค์ เป็นไม้ให้พ่อแม่ปลูกสร้างเอาไว้เพื่อบุตรหลานในภพหน้า

๑๑) การตั้งศพและการจุดไฟตั้งศพ การตั้งศพ ให้ศีรษะของศพหันไปทางทิศตะวันตก เชื่อว่าทางทิศตะวันตกเป็นทิศที่สิ้นอน ส่วนคนที่มิชีวิตจะนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก การจุดไฟตั้งศพ หรือการตามไฟหน้าศพ ใช้ตะเกียงดวงไฟจุด ให้จุดไว้ที่ศีรษะศพ ๑ ดวง และที่เท้าศพ ๑ ดวง พิธีนี้ให้พิจารณาเรื่อง แสงสว่างคือปัญญา สอนให้คนมีปัญญาในการดำเนินชีวิต

๑๒) การเลี้ยงศพ คือการเซ่นศพด้วยอาหาร ของหวานของคาว หมาก พลู บุหรี่ จัดสำหรับไว้ที่หัวของโลงศพ การเซ่นศพเช้าและเย็นนี้บุตรหลานจะเคาะ โลงศพบอกให้ผู้ตายลุกมากินอาหาร พิธีนี้ให้บุตรหลานญาติมิตรผู้ตายพิจารณาเรื่องความกตัญญู เมื่อบุพการียังมีชีวิตอยู่ให้เลี้ยงดูด้วยอาหารดี ๆ เมื่อตายแล้วอาหารดี ๆ ที่เคาะโลงให้กินก็ไม่สามารถกินได้

๑๓) การสวดมาติกา พระสงฆ์สวดมาติกาสมาทานศีลเรียบร้อยแล้วเคาะโลงบอกดวงวิญญาณให้ฟังพระสวด เป็นพิธีที่ถือว่าทำบุญให้คนตายได้รับส่วนกุศล คติธรรมในส่วนนี้คือให้คนเป็นได้รักษาศีลฟังธรรม

๑๔) การจูงศพ คือการแห่ศพไปเผา บุตรหลานของผู้ตายถ้าเป็นชายให้บวชเป็นเณรเรียกว่าบวชหน้าไฟ ถ้าเป็นหญิงให้แต่งชุดขาวบวชเป็นชี จูงศพเข้าป่าช้าแล้วจึงลาสิกขาบท คติข้อคิดตรงนี้สอนคนที่มีชีวิตอยู่ว่า เกิดมาไม่เสียดาเกิด ที่มีลูกชายลูกหญิงได้บวชเรียนธรรมะ และการบวชหน้าไฟเป็นการตั้งพ่อแม่ที่ตายนั้นขึ้นสู่สวรรค์

๑๕) การโปรยข้าวสาร เมื่อหามศพออกจากบ้านแล้วมีข้าวสารโปรยหว่านตามทางที่คนหามแห่ไปตามกัน เชื่อว่าพิธีนี้มีศิมาช่วยแห่ หว่านข้าวสารเพื่อให้ผีลงมากีบกินจะได้ไม่มาขี้โลงที่

หาม พิธีนี้ให้พิจารณาว่า ข้าวสารที่หว่านลงดินไม่สามารถงอกขึ้นได้ เหมือนคนที่ตายแล้วไม่กลับฟื้นคืนชีพได้เช่นกัน

๑๖) การหว่านข้าวดอกแตก คือการเอาข้าวเปลือกมาคว่ำให้เป็นข้าวดอกแตก เอามาโปรยตามทางเพื่อให้ฝังไปกินข้าวดอก การหามศพจะได้เบาขึ้น พิธีนี้ให้พิจารณาว่า คนตายร่างกายแตกสลายเสมือนข้าวดอกแตก เมื่อก่อนเป็นเมล็ดสวยงามมาภายหลังแตกแล้วไม่อาจกลับคืนเหมือนเดิมได้

๑๗) ไม่ขีจตามทางหามศพ เมื่อหามศพผ่าน ทางใดก็ตามต้องเอาไม้ขีจตามทาง เพื่อว่าคนตามกันมาหลังได้สังเกตเห็น เมื่อเดินตามไปแล้วให้ลบรอยขีจนั้น เป็นความเชื่อว่า ฝึกลับคืนมาก็หลงทางจำทางไม่ได้ รู้ว่าทางเก่าหรือใหม่ พิธีนี้ให้พิจารณาว่าเส้นทางนี้ทุกคนต้องเดินไปจุดหมายเดียวกัน เมื่อเดินไปแล้วจะย้อนกลับไม่ได้ คือ ตายแล้วไม่สามารถฟื้นขึ้นมาได้

๑๘) ที่ปลงศพ การหาที่ปลงศพ ใช้ไข ๑ ฟอง ข้าว ๑ ปั้นวางไว้ โยนไข่เสี่ยงลองดู ถ้าไข่ตกลงพื้นแตกให้ไปหาที่ใหม่เพราะเชื่อว่าที่ตรงนั้นมีเจ้าที่หวงแหน เมื่อโยนไข่ลงพื้นแล้วไม่แตกให้จัดพื้นที่ตรงนั้นเป็นที่ปลงศพ ก่อนปลงศพให้แห่ศพเวียนรอบเชิงตะกอนโดยเดินเวียนสามรอบด้านซ้ายของเชิงตะกอน เป็นการเคารพศพ พิธีนี้สอนให้ผู้มีชีวิตอยู่พิจารณาธรรม สามประการคือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ซึ่งเป็นสิ่งที่เราหนีไม่พ้นหากยังไม่เข้าถึงนิพพาน

๑๙) การล้างหน้าศพ ก่อนเผาศพต้องพลิกศพให้ดีก่อน เอาผ้าห่อศพหึงแล้ว เอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าให้ศพ กติกรรมคือ น้ำมะพร้าวแทนความบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเหมือนความสุจริตธรรมใสสะอาด ใช้ชำระล้างใจให้สะอาดเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข

๒๐) โยนผ้าข้ามโลง เมื่อล้างหน้าศพแล้วจะโยนผ้าแพร ข้ามโลงศพสามรอบ แล้วนำผ้าถวายพระสงฆ์ก็ได้หรือใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์ หนังสือ ไบลาณที่จ่านเอาไว้ การนำผ้าแพรที่โยนมาไว้ห่อท่านว่าได้บุญมาก เป็นผลบุญที่สนองให้แก่ผู้ตายได้

๒๑) มาติกาบังสุกุลศพ ก่อนนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมาติกา ให้เอาด้ายสายสิญจน์ขาวถวายแด่พระสงฆ์ ใช้เป็นสายโยงไปยังคณะสงฆ์ที่สวดพอสวดเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ให้พรต่อจากนั้นจึงเผาศพได้ตามประเพณี

๒๒) วันที่ไม่ควรเผาศพ วันพระเป็นวันที่ฝูงเปรตมารับกุศลส่วนบุญ ไม่มีวันแต่ละวัน อังการนั้น ถือเป็นวันแข็งตามฤกษ์ ถ้าจำเป็นต้องเผาให้ทำอุบายเป็นเคล็ดตามเรื่องการสอนไว้ คือ ให้คนทำท่าขุดดินจะฝังโดยเร็ว แต่มีพระสงฆ์มาขอไว้ไม่ให้ฝัง เสร็จแล้วจึงจัดการเผาได้

๒๓) การเผาศพ การจุดไฟ ไม่จุดต่อ ๆ กัน พิธีนี้ให้พิจารณาว่า ไฟ คือ รากะ โทสะ โมหะ ลูกกลมไหม้หมุกคนทุกวันให้ร้อนเผากาย ไฟดังกล่าวนี้ควบคุมไว้อยู่ที่ใจ ถ้ามันคุแฉงกล้า มันจะร้อนลูกกลมตามติดกันไปตั้งไฟเงินั้น

๒๔) การเก็บกระดูก เมื่อเผาเสร็จญาติผู้ตายไปเก็บกระดูก นิมนต์พระสงฆ์ทั้งญาติ พี่น้องไปพร้อมหน้ากัน จัดอาหารเป็นภาชนะไปแจก พอไปถึงป่าช้าให้จัดแจง เช่นมีมากินข้าวที่ญาติทำแจก เรียกว่าทำบุญแจกข้าวมาให้หมู่ผี แล้วก็จัดเก้าอี้กองฟอนเป็นรูปคน เหมือนคนนอนหงาย สมมุติว่าตายแล้ว เอาหัวหันไปทางตะวันตก แล้วนิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุลเรียบร้อยแล้ว ลบรูปเดิม ต่อจากนั้นจัดกระดูกเป็นรูปคนใหม่ได้หันหัวไปตะวันออก เพื่อส่งดวงวิญญาณไปเกิดตามแต่กรรมของผู้ตาย แล้วนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลคนเป็นเสร็จแล้วก็นำกระดูกไปเก็บไว้ในเจดีย์ที่ก่อไว้^{๓๕}

จากพิธีศพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพรูปได้ดังนี้ คือ เป็นความเชื่อเรื่องภพชาติ เรื่องการพิจารณากรรมจากพิธีกรรมที่จัดทุกขั้นตอน สอนให้มีมรณัสสติ และการขอโหสิกรรมกัน ตลอดจนสอนการปฏิบัติตนของบุตรหลานให้กตัญญูต่อผู้ตาย

๓.๑.๓ พิธีศพและคติธรรมในพิธีศพภาคเหนือ

พิธีศพและคติธรรมในงานศพภาคเหนือ มีหลักการปฏิบัติแตกต่างจากพิธีศพของภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือบ้างแต่พิธีหลักใหญ่ ๆ มีความคล้ายกันตั้งแต่พิธีก่อนเผาศพ พิธีเผาศพ และพิธีหลังเผาศพมีดังนี้

ชาวพุทธภาคเหนือ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ญาติและชาวบ้านจะช่วยกันจัดการศพ มีพิธีส่งสัญญาณบอกให้เพื่อนบ้านทราบ คือ เสียงร้องไห้ของลูกหรือภรรยาของผู้ตายและเหล่าญาติใกล้ชิดจะร้องไห้ดังระงม เสียงร้องไห้ลักษณะนี้ เรียกว่า “เสียงหุย” ผู้ร้องไห้จะกระแทบพื้นบ้านเสียงดังสนั่นเหมือนคนขาดสติ พร้อมกันนี้จะบ่นเพื่อรำพึงรำพันไปด้วย

เมื่อชาวบ้านได้ยิน “เสียงหุย” ก็จะรีบมาเยี่ยมพร้อมกับปลอบใจให้บุตรหลานและญาติของผู้ตายหายโศกเศร้า หลังจากนั้นก็จะเริ่มขั้นตอนของพิธีกรรมศพต่อไปดังนี้

^{๓๕} พระมหาวีระศิลป์ จันทโก (แสนลุน) ,ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีศพในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านวังชัย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๓๔-๔๐.

๑) การจัดการศพ มีการจัดที่แตกต่างกันตามลักษณะของการตาย การจัดพิธีศพมีจัดเป็น ๒ ลักษณะ คือ จัดให้คนที่ ตายดี คือ การตายปกติตามอายุขัยและจัดพิธีศพให้คนที่ ตายร้าย คือการตายเพราะอุบัติเหตุ

ก) การเตรียมการพิธีปลงศพทั่วไป

เมื่อชาวบ้านมาจำนวนมากแล้ว จะช่วยกันติดไฟต้มน้ำ จัดหาฟ้ายต่องและเสื่อกกเตรียมไว้ พวกผู้ชายจะช่วยกันหามศพนอนลงบนชานเรือน จัดการอาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น เปลี่ยนเสื้อผ้า ตัดก้อนเงินใส่ปากศพ ถ้าไม่มีใช้คำหมากไล่แทนแล้วจึงหามศพนอนบนสาด (เสื่อ) จัดมือทั้งสองให้ตั้งพนมอยู่บนนอกถือ “สวยดอกไม้” เพื่อวิญญูณผู้ตายจะได้ขึ้นไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ การทำอย่างนี้เรียกว่า “ห้างลอย”

ในตอนนี้อย่างไม่มีโลงบรรจุศพ ให้จัดวางบาตรพระ ตุ้งเหล็ก ตุ้งทอง และตะเกียง “โคมขาม” ดวงหนึ่งรวมกันเตรียมไว้กองหนึ่ง คนฐานะดีจะจัดเตรียมไม้กระดานไว้ทำโลง ส่วนคนจนถ้าไม่ได้เตรียมไว้ จะใช้ไม้ไผ่สานคือ “สาดกะลา” ที่ใช้กองข้าวเปลือกในฤดูเก็บเกี่ยวมาทำแทน หุ้มข้างนอกด้วยกระดาษอีกทีหนึ่ง ในโลงศพจะปูพื้นด้วยขี้เถ้าฟางเพื่อดูดซับน้ำเหลืองและกลิ่นของศพ แล้ววางตะแกรงไม้ไผ่ปิดทับ ถ้ามีกลิ่นเหม็นมากจะนำฟักเขียวมาผ่าครึ่งวางไว้ใต้โลงศพเพื่อช่วยดูดกลิ่นศพ ตอนกลางของฝาโลงเจาะ “รู(สะ)คือ” สอดใส่ไม้ไผ่เรียหรือเฮี้ย ทิ่มทะลุหลังคา เพื่อระบายกลิ่นศพได้อีกทางหนึ่ง

สิ่งของที่ต้องจัดวางไว้บนฝาโลง ได้แก่ บาตรพระ ตุ้งเหล็ก ตุ้งทอง มะพร้าวแกะปอกเปลือก ชั้นข้าวตอกดอกไม้ ตุ้งสามหาง ถูห่อข้าว (ในถุงใส่ไข่ต้ม ข้าวปลาอาหาร หมาก เหมียง บุหรี่ เข็มเย็บผ้า) เชื่อว่าวิญญูณผู้ตายจะต้องมีเสบียงกรังติดตัวเดินทางไปสู่สวรรค์หรือนิพพาน ส่วนตุ้งสามหางมีลักษณะคล้ายกับคน ส่วนล่างตัดเป็นแฉกสามแฉกหรือสามหาง เป็นธงปักไว้ข้างโลงศพ ส่วนโคมขามจะวางไว้ด้านหัวหรือปลายเท้าของศพ เชื่อว่าแสงไฟนี้จะช่วยส่องนำทางเดินไปสู่สวรรค์ จะมีคนทำหน้าที่ดูแลให้โคมขามติดแสงไฟไม่มอดดับทั้งวันทั้งคืน โคมไฟนี้มีไว้สำหรับผู้มาเคารพศพได้จูดรูปบอกกล่าวผู้ตาย และเมื่อถึงเวลากินจะต้องมีสำรับชั้นข้าวและน้ำให้คนตายอีกด้วย

ในการนำศพไปป่าช้า ใช้ถุงขนาดยาว ๑ ศอก ทำเรื่อรูปคนถือน้ำศพ ถุงศพนี้ทำด้วยกระดาษสาเนื่องด้วยพิธีศาสนาถือว่าได้บุญแรง หรือทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย หรือป้องกันอันตรายและอำนาจโชคกลาง^{๓๖}

ข) ขั้นตอนการจัดการศพ

ขั้นตอนการจัดการศพนั้น ในล้านนาได้แบ่งขั้นตอนการจัดการศพออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ การจัดการศพของคฤหัสถ์ทั่วไปและพระภิกษุ สามเณร ซึ่งผู้ศึกษาได้นำเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

(๑) ขั้นตอนการจัดการศพของคฤหัสถ์ทั่วไป

๑) การอาบน้ำศพ ก่อนนำศพใส่โลง ชาวบ้านจะเตรียมศพตามประเพณีนิยม คือ การทำความสะอาดเป็นขั้นตอนแรก การอาบน้ำศพญาติจะช่วยกันนำร่างของผู้ตายไปอาบน้ำเสร็จแล้วจึงนำเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบใส่ที่สุดหรือสวยที่สุดมาสวมใส่ให้ พร้อมกับแต่งหน้าทาแป้งให้ผิวให้เรียบร้อย หลังจากนั้นก็จะนำศพไปนอนไว้บนเสื่อ

๒) การนำเงินใส่ปากศพ หลังจากที่เสร็จขั้นตอนของการอาบน้ำศพแล้ว ญาติของผู้ตายจะนำเงินใส่ ในปากของผู้ตาย บางแห่งก็ใช้ “สุบหมาก” (หมากที่ทำเป็นคำ) ใส่ปากศพแทน

๓) การตราสังศพ ก่อนจะตราสังศพ ผู้ที่ทำพิธีจะมัดมือศพให้พนมไว้ที่อก โดยมี “สวดยดอกไม้” (กรวยดอกไม้) รูปเทียนอยู่ในมือ แล้วผูกด้วยด้ายดิบ แล้วจึงตราสังศพด้วยฝ้ายจำนวน ๓ เส้น เรียกว่า “ฝ้ายจรสาด” สอดเข้าใต้เสื่อที่ศพนอน แล้วผูกตรงมือหนึ่งเส้น ตรงเอวหนึ่งเส้น และตรงเท้าหนึ่งเส้น

หลังจากมัดศพแล้ว ก็จะหามศพนอนบนแคร่ไม้ไผ่ที่เรียกว่า “ห้างลอย” ซึ่งถักเตรียมไว้แล้วมีขนาดเท่าโลงศพ หลังจากนั้น ก็จะนำศพไปนอนไว้ตรงซื่อ (กรณีที่ยังไม่ได้ใส่โลงศพ) การที่เอาศพนอนตรงซื่อนั้น เพื่อต้องการเอาไม้ไผ่จำนวน ๒ ลำ มาตั้งตั้งลง โดยผูกกับซื่อด้านหัวศพ และเท้าศพแล้วเอาเชือกขึงไม้ไผ่ขนานกับพื้นบ้านให้ได้ระดับเดียวกัน ใช้ผ้าห่มคลุมศพโดยพาดบนเชือกที่ขึงไว้ซึ่งมีลักษณะคล้ายจั่วหลังคาบ้าน ส่วนใบหน้าก็ปิดด้วยผ้าขาวหรือผ้าเจ็ดหน้า เสร็จแล้วก็จุด “ไฟยาม” ไว้ตรงศีรษะศพ

^{๓๖} พระมหาจรัญ จิตฺตสวโร (กันธิมา), การศึกษาแนวความคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๓๕-๓๖ .

๔) การนำศพใส่โลง ขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมศพก่อนที่จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลคือการนำศพใส่โลง “สลาเก่า” และชาวบ้านช่วยกันทำสำหรับพื้น โลงศพนั้นก็นำจี๊เถ้าที่ได้จากการเผาฟางข้าวมาใส่หนาประมาณ ๑๐ ซม. เพื่อดูดซับน้ำเหลืองและ ดูดกลิ่นศพ (บางแห่งใช้ฟักเขียว ผ่าครึ่งวางไว้ใต้โลงศพเพื่อช่วยดูดกลิ่น) ก่อนจะนำศพใส่โลง สลาเก่า จะทำพิธีเบิกโลง โดยนำไปไม่มาปิดในโลง ๓ ครั้งพร้อมกับพูดว่า “ขวัญคนหนีขวัญผิอยู่” เสร็จแล้วจึงนำศพใส่ในโลง

๕) การบำเพ็ญกุศลศพ ขณะที่ศพบำเพ็ญกุศลนั้น ญาติของผู้ตายจะจัดหาเครื่องสักการะตั้งไว้ใกล้ศพ เครื่องสักการะเหล่านี้มีปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ล้างคาบ หรือขนดอก ฉับปลานผูกของวัดอินทารามอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

(๑) ไฟยาม สมัยก่อนใช้น้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันพืช ภาชนะที่ใส่น้ำมันก็คือก้นถ้วยตักแกงที่คว่ำลง เอน้ำมันใส่ที่ก้นถ้วย ใส้ตะเกียงก็เอาด้ายมาพันเป็นรูปดินคา แล้วจุ่มลงตรงกลางก้นถ้วย

(๒) ธง ๓ หางทำด้วยกระดาษสาสีขาวหรือผ้าขาวติดด้วยกระดาษสีทองตัดเป็นรูปดอก บางจุดกว้างประมาณ ๕๐ ซม สูงประมาณ ๑ ถึง ๑ เมตรครึ่ง ส่วนบนคล้ายกับรูปคนส่วนล่างมีหาง ๓ แฉก

(๓) บาตรพระ

(๔) ถุงห่อข้าว ทำด้วยผ้าขาวใส่อาหาร เมียง บุหรี ตลอดถึงเข็มเย็บผ้า

(๕) ฝ้ายจุง คือด้ายดิบที่ให้พระสงฆ์ใช้จุงศพไปป่าช้า ซึ่งใช้ด้ายดิบจำนวน ๕ ห่วงผูกสับกัน

(๖) ธุงเหล็กธุงทอง ภาษาล้านนาเรียกว่า “ธุงเหล็กธุงทอง” ทำด้วยทองเหลือง และโลหะเป็นรูปสามเหลี่ยมตรงยาวเจาะรูตรงส่วนหัวข้างบน มีหูแขวนกับเหล็กที่ตัดเป็นรูปวงกลม ติดกับขาไม้ตั้งพื้น แบ่งเป็น ๒ ฟาก ๆ ละ ๘ อัน รวม ๑๖ อัน

(๗) มะพร้าว ๑ ลูก สำหรับใช้ล้างหน้าศพก่อนเผา (ใส่รวมไว้ในถุงห่อข้าว)

การเทศน์และสวดพระอภิธรรมประจำวันนั้น จะมีพิธีกรรมประจำทุกคืนในขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลอยู่ ซึ่งโดยมากพระสงฆ์จะเทศน์ตามคัมภีร์พื้นเมือง เพราะชาวบ้านในสมัยก่อนคิดว่าพระที่เทศน์แบบปฏิภาณนั้น ท่านพูดขึ้นเอง จึงไม่นิยมฟัง สำหรับการสวดพระอภิธรรมนั้น บางแห่งก็นิยมสวดสียาแทน ซึ่งเป็นการสวดของพระสงฆ์ล้านนาโดยเฉพาะ เนื้อหาของบทสวดสียา ก็คล้ายกับสวดพระอภิธรรม แต่จะนั่งล้อมวงสวด

๖) การบำเพ็ญกุศลก่อนเผาศพ หลังจากที่เจ้าภาพงานศพจัดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ปู่อาจารย์วัดหรือมัคนายกจะนำไหว้พระรับศีล ฟังเทศน์ โอภาสเวทนาน และถวาย

เครื่องไทยทาน เสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนาปุ้ออาจารย์วัด จะนำกรวดน้ำ จากนั้นก็จะจุด สวดมนต์ภา
และทำพิธีสวดถอนศพ

๗) การนำศพลงจากบ้าน หลังจากเสร็จพิธีถอนศพแล้ว ญาติจะจงศพลงจากบ้าน โดย
จงด้านปลายเท้าศพลงบันไดก้านกล้วยจำลอง ซึ่งวางทาบบันไดจริง เมื่อหามศพลงผ่านไป แล้ว จึง
จะยกบันไดก้านกล้วยออก ในสมัยก่อนนั้น จะนำศพออกจากบ้านโดยเปิดฝาทางทิศตะวันออก ส่วน
ศพที่ตายโหง จะนำศพลงบันไดบ้าน

เมื่อหามศพพ้นบันไดบ้านแล้ว ปุ้ออาจารย์ หรือ สล่าแก้ว ก็จะโยนหม้อน้ำลงพื้นดิน และ
ชักฟากบนบ้านออก ๓ ซี่ แล้วจึงโยนทิ้ง ขณะที่หามศพลงจากบ้าน ญาติผู้หญิงก็จะร้องไห้บ่นรำพัน
พร้อมกับการกระเทีบท่า ซึ่งเป็นสัญญาณบอกว่า กำลังหามศพลงจากบ้าน หลังจากนั้น ก็จะนำศพ
ขึ้นวางไว้บน“ไม้ศพ” หรือเรือนสำหรับปลงซากศพคนตาย

๘) การเคลื่อนศพไปป่าช้า หลังจากนำศพวางไว้บนไม้ศพแล้ว ก่อนที่ขบวนศพจะ
เคลื่อนออกไปสู่ป่าช้า สล่าแก้ว จะใช้มือขวาถือขวานลับที่ไม้แม่ข้างเบา ๆ ๒-๓ ที พร้อมกับเสกมนต์
เป่า เรียกว่าพิธีบากหัวคาน ส่วนมือซ้ายก็ถือ ควัก (กระตัง) ใส่ข้าว ๑ ปั้น กล้วย ๑ ลูก หลังจากนั้นจึง
จะหามศพไปได้

ขบวนหามศพไปป่าช้านั้น มีการจัดตามลำดับ คือ คนแบกคูก ๓ หาง พร้อมกับสะพาย
คูกห่อข้าวด้วย พระภิกษุสามเณรจงศพ คนแบกไม้สิบหมุด ขบวนศพจะไปตามถนนเท่านั้น โดยไม่
ผ่านบ้านหรือสวนของคนอื่นเลย บางครั้งหากพบทางตันก็จำเป็นต้องถัดเลาะไปตามลำเหมือง และ
ผู้ร่วมขบวนหามศพทุกคนจะไม่เหลียวหลัง ส่วนญาติผู้หญิงและเด็กจะไม่ให้ร่วมขบวนไปด้วย คง
แต่ร้องเสียงดัง โหยหวนเมื่อหามศพออกจากบ้านเท่านั้น

ขณะที่ขบวนศพผ่านบ้าน ผู้ใหญ่จะไล่เด็ก ๆ ขึ้นไปอยู่บนบ้าน และเก็บเสื้อผ้าตามราวที่
ตากไว้ พร้อมกันนี้ก็จะนำจี๊ดมาโรยเป็นรอยกั้นประตูบ้านไว้ เมื่อขบวนหามศพไปได้ไกลแล้ว
สล่าแก้ว จะเสกมนต์ที่เหล็กหรือไม้ขีดบนแผ่นดินให้เป็นรอย และบางครั้งเมื่อถึงทางแยกคนที่หาม
ศพจะนำศพวนเวียนไปมา บางครั้งก็นำศพวางถนนข้าง ที่ทำเช่นนี้เชื่อว่าการให้ฝึกลับบ้านไม่
ถูกเพราะหลงทาง เมื่อขบวนหามศพเริ่มเคลื่อนเข้าสู่ป่าช้า สล่าแก้ว จะท่องคาถาทัก ผีเจียงเมียง ที่มา
ทักทายผีใหม่

๙) การบังสุกุลศพ เมื่อขบวนศพหยุดตรงหน้าศาลาป่าช้าแล้ว ชาวบ้านจะช่วยกัน
ตัดไม้ไผ่ที่ใช้ทำคานหามศพ เพื่อทำ กระบอคน้ำหยาด และผ้าไม้เป็นซีก สำหรับทำไม้เท้าให้
พระสงฆ์ถือออกมาพิจารณาผ้าบังสุกุล ผ้าที่ใช้ทำผ้าบังสุกุลนั้น ไม่ได้ซื้อตามตลาดเหมือนปัจจุบันนี้
สมัยก่อนใช้ผ้าขาวที่เวียนรอบฐาน ไม้ศพ หรือรอบโลงศพ แล้วนำมาฉีกเท่าจำนวนพระสงฆ์ เมื่อ
พระสงฆ์ทำพิธีพิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว ก็จะนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ

โคงศพที่ทำด้วยไม้ก็จะนำไปคว่ำลง แล้วใช้ขวานสับด้านข้างตรงกลางโคงให้เป็นช่อง ส่วนศพนั้น จะตัดเชือกที่มัดมือมัดเท้าออก แล้วยกศพเข้าโคงเหมือนเดิม โดยศพที่เป็นผู้ชายให้นอนคว่ำ ศพผู้หญิงจะให้นอนหงาย หลังจากนั้น ก็จะนำศพเวียนซ้ายรอบเชิงตะคอนแล้วจึงยกศพขึ้นวางบนกองฟืน “หมุด” ทำจากผ้าห่มเก่านำมาพันให้เป็นเกลียว ผ่าไม้ไผ่ค้ำตรงกลางเหมือนปิ้งปลา จุดไฟที่หัวผ้าห่มสำหรับกลบกลืนศพ หากลี้มไฟมาจุดศพก็จะใช้เป็นเชื้อไฟได้ ในสมัยต่อมา ใช้หม้อไฟใส่เปลือกมะพร้าวแห้งและเศษผ้าเป็นเชื้อไฟแทนหมุด

๑๑) การเผาศพ ก่อนจะทำกรเผาศพ ชาวบ้านจะช่วยกันตระเตรียมเชิงตะคอนเผาศพ ซึ่งแต่เดิมนั้นใช้ไม้คานล่างหามศพมาฝังทำเป็นเสา ๒ แถว ตรงกลางนำฟืนมาเรียงไขว้ทับกันเป็นชั้น ไม้ที่ใช้ทำฟืนนั้นจะไม่ใช้ไม้ที่มีรสส้ม เพราะจะทำให้ศพหดตัว แล้วลูกนั่งหรือยกขาขึ้นได้ การเผาศพนั้น “สับหรือ” หรือ“ข้างไฟ” จะใช้อุปกรณ์คือ ไม้รวก ยาวประมาณ ๕ เมตร ที่เรียกว่า “ไม้ทิวา” เกลี่ยซากศพ

๑๒) พิธีกรรมหลังการเผาศพ

(๑) การอยู่ “เอือนเย็น” หลังจากเผาศพ ชาวบ้านก็จะกลับไปบ้านเจ้าภาพ เพื่อช่วยเก็บข้าวของเครื่องใช้ ทำความสะอาดบริเวณบ้าน อาหารที่เหลือก็จะแบ่งปันกันไปทานที่บ้าน เจ้าภาพก็จะนำภาชนะบรรจุน้ำส้มป่อยตั้งไว้ประตูบ้าน เพื่อให้ผู้ที่กลับจากการเผาศพใช้ชุบศีรษะ ตอนกลางคืน จะมีชาวบ้านมาอยู่เป็นเพื่อน หม่อมสาวก็ถือโอกาสคุยกัน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะเล่า “เจ็ย”(นิทานตลกพื้นบ้าน) ให้เด็ก ๆ และผู้สนใจฟัง

บางครั้งก็นำคำวรรณกรรมพื้นบ้านมาเล่าสู่กันฟัง บางแห่งจะนำสละ ๑ ซอ ซึ่ง มาบรรเลงให้เจ้าภาพคลายทุกข์โศก เมื่อถึงเวลาอน ก็จะจับกลุ่มกันนอนกลางห้องโถง หลังตื่นนอนตอนเช้ามีด ก็จะพากันกลับบ้านคงเหลือหญิงสาวบางคนช่วยเจ้าของบ้านนึ่งข้าวเหนียวแล้วจึงกลับบ้าน การที่ชาวบ้านมานอนเป็นเพื่อนนี้ ใช้เวลา ๓ คืน หรือ ๗ คืน

ประเพณีเช่นนี้สร้างความอบอุ่นแก่เจ้าของบ้าน ซึ่งว่าเหว่ เพราะคนในครอบครัวได้สูญเสียไป บ้านจึงเงียบเหงา ชาวบ้านนาจึงเรียกบ้านหลังนั้นว่า “เอือนเย็น” (เรือนเย็น) ผู้ที่ไปนอนเป็นเพื่อนก็เรียกว่า “ไปนอนเอือนเย็น” บางครั้งก็เรียกว่า “อยู่กรรม” เพราะตอนกลางคืนต้องนอนบนเสื่อเท่านั้น และในช่วงระยะเวลาที่อยู่ “เอือนเย็น” ๓ ถึง ๗ วันนี้ ลูกหลานจะจัดสำรับอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด

(๒) การเก็บอัฐิ หลังจากเสร็จพิธีการเก็บกระดูกแล้ว ในเช้าวันรุ่งขึ้นญาติของผู้ตายจะนิมนต์พระ ๔ รูป ไปทำพิธีที่ป่าช้า เมื่อไปถึง ปู่อาจารย์ จะนำกระทงที่ใส่ข้าวปลาอาหารไปวางไว้ใกล้เชิงตะคอน เพื่อบอกให้ “ผีเจ็ยเม็ยง” ปลอญดวงวิญญาณของผู้ตายกลับไปรับสังฆทานอุทิศที่บ้านในวันพรุ่งนี้ หลังจากนั้น จะเก็บกระดูกใส่หม้อปิดด้วยผ้าขาว แล้วนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุล

เสร็จแล้วจึงเปิดผ้าขาวให้ญาตินำน้ำสัมน้ำส้อมปวยประพรหมขอ **สุมาลาโต๊ต** พอเสร็จพิธีแล้ว ก็นำกระดูกไปฝังโคนต้นไม้ในป่าช้านั้นเอง

ในตอนเย็นพระสงฆ์ก็จะไปสวดพระพุทธมนต์เพื่อขับไล่ผีที่บ้านอีกครั้งหนึ่ง เสร็จแล้วนำเชือกที่พันจากศาสตราศอดด้วย “**ตาแหลว**” (เถลว) ผูกวางบนประตูบ้าน ญาติจะทำบุญอุทิศให้กับคนตายอีกครั้งหนึ่ง โดยถวายสำหรับอาหาร สังฆทาน เจดีย์ทราย ๑๐๘ การทำบุญกระดูกนี้

ในสมัยต่อมา การจัดพิธีที่ป่าช้าไม่สะดวกจึงย้ายมาทำบุญที่วัด โดยนำกระดูกมาฝากไว้ที่วัดในวันดา ซึ่งทางล้านนาไม่มีการนำกระดูกเข้าบ้านเหมือนชาวภาคกลาง

สำหรับกระเทงที่ใส่ข้าวปลาอาหารนั้นนอกจากจะนำไปบอกผีเจียงเมียงแล้ว จะต้องทำอีก ๑ ชุด เพื่อบอกให้แม่ธรณีช่วยบอกให้ผู้ตายมารับสังฆทานที่วัดวันพุงนี้ด้วย โดยนำกระเทงไปวางไว้ที่ประตูบ้าน นอกจากนี้ชาวบ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมสังฆทาน ซึ่งภานะที่บรรจุเครื่องสังฆทานนั้น ใช้ **ก้วยตีนจ้าง** ที่กรุด้วยใบตองสด แล้วบรรจุ ข้าว น้ำ อาหาร ผลไม้ นานาชนิด

วันรุ่งขึ้นนำไปทำบุญที่วัด พร้อมกับก่อเจดีย์ทรายจำนวน ๑๐๘ กอง ปักด้วยซ่อที่ทำด้วยกระดาษสีขาว และเทียนตามจำนวนกองทรายเวียนรอบด้วยด้ายสายสิญจน์ แล้วโยงขึ้นไปในวิหาร ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธี

พอถึงกำหนดเวลาประกอบพิธีกรรม ก็จะสมทานเบญจศีล แล้วจึงนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป พิจารณาผ้าบังสุกุลที่วางบนปากหม้อกระดูก เสร็จแล้วญาติก็จะถวายสำหรับอาหารและสังฆทาน หลังจากนั้นญาติก็จะนำน้ำสัมน้ำส้อมมากระดูกผู้ตาย เป็นอันเสร็จพิธี สำหรับกระดูกผู้ตายนั่น ก็จะนำไปบรรจุไว้ใน **กู๋** ซึ่งได้สร้างเตรียมไว้ในบริเวณวัด^{๓๗}

พิธีศพของชาวพุทธภาคเหนือ มีพิธีคล้ายกันกับภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ มีความเชื่อเรื่องวิญญาณ และภพชาติหลังความตายเหมือนกัน พิธีกรรมปฏิบัติแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ตนอาศัย มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ภาคเหนือไม่มีพิธีแปรธาตุเหมือนภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่พิธีทั้งหมดโดยภาพรวม เป็นสื่อให้พิจารณาธรรมเพื่อสอนธรรมให้แก่บุตรหลานของผู้ตายเช่นกัน คติธรรมที่ปรากฏจะเป็นเรื่องของอุปาทานจันทร์ การทำบุญอุทิศส่วนกุศล และความเกื้อกูลกันในสังคมเพื่อความสุขร่มเย็นในการดำเนินชีวิต

^{๓๗} พระมหาจรัญ จิตตสวโร (กันธิมมา), การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ - ราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๓๗ - ๔๔.

๓.๑.๔ พิธีศพและคตินิยมในพิธีศพภาคใต้

พิธีศพและคตินิยมในงานศพภาคใต้ มีพิธีหลักการปฏิบัติเหมือนทางภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ มีความแตกต่างกันบ้างแต่โดยหลักการแล้วมีพิธีปฏิบัติ เหมือนกันตั้งแต่พิธีก่อนเผาศพ พิธีเผาศพ และพิธีหลังเผาศพ มีภาษาที่ใช้เรียกพิธีต่างกัน เมื่อมีการตายชาวพุทธภาคใต้มีพิธีปฏิบัติต่อศพที่ทำสืบต่อ ๆ กันมาดังนี้

๑. พิธีค้อยศพ^{๓๔} พิธีนี้ผู้ประกอบพิธีต้องเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญทางไสยศาสตร์ เพราะต้องใช้คาถาอาคมขับไล่วิญญาณร้ายไม่ให้มารังควาน จากนั้นจึงจัดการอาบน้ำศพ

๒. การอาบน้ำศพ ใช้ขมิ้น ดินเหนียวมาตำลูกเคล้าให้เข้ากัน แล้วนำน้ำร้อน น้ำเย็นและน้ำมะพร้าวมาประสม เพื่ออาบน้ำชำระศพให้สะอาด และมีความเชื่อว่าอาบน้ำให้ครบ ๑๒ หมายถึงใช้ภาชนะตักน้ำ ๑๒ ครั้ง เช่นถ้าใช้ขันก็ให้ใช้ขันตักน้ำ ๑๒ ครั้ง จำนวนและเลขดังกล่าวเป็นปริศนาธรรม ๑๒ หมายถึงอายตนะหรือเครื่องติดต่อกับ ๑๒ ประการ คืออายตนะภายนอก อันได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส (โณภูฏัพพะ) และธรรมารมณ์ (สิ่งที่ใจรับรู้) รวมทั้งอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ บางท้องถิ่นใช้ใบมะกรูด ใบมะนาว รากสะบ้า นำมาตำกับขมิ้นทาศพเพื่อดับกลิ่นและฆ่าเชื้อโรค เมื่ออาบน้ำศพแล้ว ยกศพให้นั่งงอหน้า และกรอกน้ำผึ้งรดกับการบูรลงไปในท้อง เพื่อป้องกันไม่ให้ศพเน่าเร็ว

๓. แต่งตัวให้ศพ เมื่ออาบน้ำศพแล้วก็หิวผมกลับมาข้างหลัง เสร็จแล้วหักหัวทิ้งลงในโลง การหิวผมและการหักหัว เป็นสื่อให้พิจารณาเรื่องความไม่เที่ยงแห่งสังขาร คนอยู่ข้างหลังต้องหักจิตห้ามใจให้ได้เมื่อเกิดการสูญเสีย บุคคลที่ตนรัก เสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่มักเป็นชุดที่ผู้ตายชอบใส่เมื่อยามมีชีวิตอยู่ สมัยก่อนนุ่งโจงกระเบน จุกชายพกไว้ข้างหลัง และโจงกระเบนจุกชายพกไว้ข้างหน้า เสื้อก็เช่นกัน ให้กลับเอาด้านหน้าไว้ด้านหลัง ล้วนคิดแพกไปจากเดิมที่เคยสวมใส่เมื่อยามมีชีวิต เพื่อแสดงถึงความไม่แน่นอน และแสดงถึงวาระกาลแห่งการสูญเสีย

๔. การผูกศพ^{๓๕} (ตราสัง) ใช้ด้ายดิบผูกกรอมมือ กรองเท้า และโยงไปผูกคอศพ การผูกมัด 3 แห่งนี้ หมายถึงบ่วงแห่งความหวังเมื่อยามมีชีวิต บ่วงผูกคอก็คือห่วงบุตร บ่วงผูกมือคือห่วงภรรยาและบ่วงผูกเท้าคือห่วงทรัพย์สิน ดังคำบาลีที่ว่า “ปุตโตคิเว ธนังปาเท ภริยาหัตถะ” แล้วจัดให้ศพนอนหงายท่าพนมมือไหว้ มีดอกไม้รูปเทียน และของหมากพลูเพื่อนำไปบูชาพระเจดีย์จุฬา

^{๓๔} กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ ร.ศ.พ., ๒๔๕๖), หน้า ๘๕.

^{๓๕} สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, รศ. ประเพณีท้องถิ่นภาคใต้, (กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า

มณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชาวบ้านนิยมเอาเหรียญบาทใส่ปากศพ ถ้าเป็นผู้มีฐานะดีมักใช้แหวนหรือทองรูปพรรณ เพราะเชื่อกันว่าจะนำไปใช้ในภพต่อไป

๕. พิธีเบิกโลง การบรรจุศพลงในโลง โลงศพมีลักษณะปากโลงผายกว้างขึ้นเล็กน้อย มีไม้ รอด ๔ อัน ตอกขวางในโลง แล้วเอาฟาก ๗ ซึ่ง วางบนไม้รอดดังกล่าว ที่ฟากมีเชือกกรอง ๓ เปลาะ หรือ ๓ แห่ง ศพวางนอนอยู่บนไม้ฟากทั้ง ๗ ซึ่งมีผ้าโยงสำหรับพระใช้ชักบังสุกุลไม้ดังกล่าว มีผู้รู้ตีความไว้ว่า ไม้รอด ๔ อัน หมายถึง ไม้ข้ามทะเล หรือข้ามโอฆะสงสาร หรือห้วงน้ำแห่งการเวียนว่ายตายเกิดทั้ง ๔ คือ กามโอฆะ ภวโอฆะ ทิฐิโอฆะ และ อวิชชาโอฆะ ไม้ฟาก ๗ ซึ่ง หมายถึง พระธรรม ๗ คัมภีร์ เชือกที่กรอกฟาก ๓ เปลาะ หมายถึง พระสูตร พระวินัย และ พระปรมาัตถ์ ขณะนำศพบรรจุโลงนั้นต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอภิธรรม เรียกว่า สวดหน้าศพ หรือ หน้าไม้ ชาวได้มักตั้งศพที่บ้าน ๓ วัน หรือ ๗ วัน กลางคืนมีการเทศน์

๖. พิธีเช่นศพ ตอนเช้ามีเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์และมีการตั้งข้าวและตั้งน้ำแก่ผู้ตายในอดีตที่ผ่านมาบางท้องถิ่นในภาคใต้มีประเพณี"ศพค้าง" เนื่องจากญาติผู้ตายต้องการเก็บศพไว้ทำแห้ง เพราะไม่มีเวลาเผาศพได้ทันที เนื่องจากเหตุผลหลายอย่าง เช่น ขาดทุนทรัพย์ ขาดกำลังคนหรือตรงกับฤดูกาลทำไร่ ทำนา ศพที่ค้างนั้นใช้วิธีนำขึ้นไปวางพาดบนกิ่งไม้ บนต้นไม้ใหญ่ ในบริเวณเปรวหรือป่าช้า เมื่อมีความพร้อมก็จะนำศพมาทำพิธีมาปนกิจต่อไป

๗. การนำศพออกจากบ้าน ทำประดูพราง โดยเอาไม้สี่อันทำเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าทาบไว้ที่ประดูเรือนข้างนอกที่จะนำศพไป เมื่อนำศพออกไปแล้วให้เอาประดูพรางออกไปจากที่เดิมเพื่อไม่ให้ผีจำประดูเข้าบ้านได้ โลงศพที่นำออกไปนั้นต้องเอาเท้าออกไปก่อน แล้วกลบรอยเท้าคนหามเพื่อไม่ให้ผีจำทางเข้าบ้านได้เช่นกัน ส่วนบุตรหลานให้ใช้ดินหม้อทาหน้าคนละเล็กน้อย เพื่อไม่ให้ผีจำหน้าได้

๘. ขบวนแห่ศพจะมี"พระเบิกทาง" คือให้พระภิกษุเดินนำหน้า ปัจจุบันพระท่านนั่งรถยนต์แล้ว พระเบิกทางหมายถึง พระนำทางไปสู่สรวงสวรรค์ ส่วนบุตรหลาน(คนสุดท้าย) ให้ถือ "ข้าวบอก" ซึ่งหมายถึงการบอกกล่าวแก่เจ้าที่เปรว หรือ เจ้าที่ป่าช้า หรือ สุสาน ที่ชื่อตากาลา ยายกาลี ข้าวบอกเป็นเครื่องสังเวยเจ้าที่เปรวประกอบด้วยข้าวปากหม้อ ปลา มีหัว มีหาง และเศษสตางค์^{๔๐}

๙. การเผาศพ เมรุหรือที่เผาศพชาวใต้เรียก "สามสร้าง" หรือ "ร่มไฟ" ปักด้วยเสาสี่ต้น ผู้รู้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่าสามสร้างในเชิงปริศนาธรรม หมายถึง กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือ หมายถึงนรก มนุษย์ สวรรค์ หรือหมายถึงกิเลส กรรม และวิบาก ส่วนเสาที่สี่ หมายถึงนิพพาน

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕ - ๑๑๐.

ก่อนการเผาศพมี"การหว่านกำพร้า" คือ โปรวหว่านกำพฤษหรือกัลพฤษ สมัยก่อนมักเอาก้านของใบกล้วยมาตัดเป็นท่อนๆ ยาวประมาณ ๑ นิ้ว พร้อมกดฝงเหรียญ ๒๕ สตางค์หรือ ๕๐ สตางค์ไว้ข้างใน ปัจจุบันใช้กระดาษสีใสๆ ห่อแทน เพื่อโปรวหว่านแก่ผู้มาร่วมงานเผาศพเก็บไว้เป็นเงินขวัญถุง

พิธีเผาศพ และ พิธีเก็บกระดูก รุ่งขึ้นหลังจากวันเผาศพ ในเวลาเช้ามีดก่อนกาออกหากิน พระภิกษุ เจ้าภาพ และสัปเหร่อจะนำเอ้ากระดูกของผู้ตายมาเรียงเป็นรูปคน หันหัวไปทางทิศตะวันตก การกระทำเช่นนี้เรียกว่า "การดับธาตุ" จากนั้นเจ้าภาพเอาเศษสตางค์โปรวลงเอ้ากระดูกและรดน้ำอบไทย ตัดกิ่งไม้เล็ก ๆ มาวางทับกันเป็นอันและเอาผ้าขาวคลุมไว้เพื่อทอดผ้าบังสุกุล เมื่อซักผ้าบังสุกุลแล้ว ก็แปรเอ้ากระดูกใหม่ให้หันหัวกลับไปทางทิศตะวันออก เรียกว่า "หลบธาตุ" เป็นการเข้าถึงการออกจากวัฏสงสารนั่นเอง

๑๐. การลอยอังคาร จากนั้นก็นำกระดูกหรืออัฐิไปลอยทะเล หรือใส่โกศเก็บไว้ที่บ้านหรือนำไปบรรจุไว้ที่วัด บุตรหลานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เมื่อครบ ๗ วัน และครบ ๑๐๐ วัน หรือ ทำบุญเมื่อครบรอบวันเสียชีวิตทุก ๆ ปีก็มี และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา^{๔๑}

พิธีศพของชาวพุทธภาคใต้ เป็นพิธีที่ปฏิบัติคล้ายภาคกลาง มีความแตกต่างในข้อปลีกย่อยของพิธีที่ปฏิบัติตามบรรพบุรุษของตน แต่พิธีทั้งหลายที่บุตรหลานถือปฏิบัตินั้นคือสาระให้พิจารณาคติธรรมในเรื่อง กามภพ รูปภพ อรูปภพ กิเลส นรก สวรรค์ และชี้แนวทางให้ปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากภัยวัฏทุกข์ คือ เข้าถึงพระนิพพานนั่นเอง

๓.๒ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพ ๔ ภาค

จากการศึกษาพิธีศพของชาวพุทธในภาคต่าง ๆ คติธรรมที่ปรากฏชัดเจนและเป็นสาระสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวพุทธที่มีเหมือนกัน มีพิธีที่น่าสนใจดังนี้

ก) การตามไฟหน้าศพ เป็นปริศนาธรรมที่ปราชญ์โบราณแสดงไว้เรื่องมนุษย์ในโลกนี้มีคน ๔ จำพวก คือ

(๑) พวกที่มาสว่าง ไปสว่าง (โขติ โขติปรายโน) เกิดมาสมบุรณ์ด้วยทรัพย์และยศ ทั้งได้พบพุทธศาสนาและเลื่อมใสปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี

(๒) พวกที่มาสว่าง ไปมืด (โขติ ตมปรายโน) เกิดมาพบพระพุทธศาสนาแต่ไม่ปฏิบัติธรรม ตามคำสอนของพระศาสดา

^{๔๑} < <http://province.prd.go.th/dead.htm> > “ ประเพณีงานศพ” ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

(๓) พวกที่มาผิด ไปสว่าง (ตโม โขติปราชโน) เกิดมาไม่นับถือศาสนาเป็น
มิชฌาติภูมิบุคคล ภายหลังจากมานับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรม รักษาศีล บำเพ็ญธรรม

(๔) มาผิดไปผิด (ตโม ตมปราชโน) ตั้งแต่เกิดจนตายไม่นับถือศาสนา ไม่รักษา
ศีลไม่บำเพ็ญธรรม

การตามไฟหน้าศพ เป็นพิธีกรรมที่เดือนสติผู้ที่ยังมีชีวิตให้มีสาระในชีวิตอยู่ด้วยความเพียร
ปฏิบัติธรรม มี ทาน ศีล ภาวนา เพื่อขุดเกลากิเลสตนให้จิตใจสะอาด สงบ และมีความสว่างทาง
ปัญญา จนสามารถหลุดพ้นจากภัยของ กามภพ รูปภพ และ อรูปภพ ด้วยปัญญาของตน พิธีศพที่
สำคัญต่อไป คือ

ข) การแห่ศพ เป็นปริศนาธรรมที่ให้ข้อคิด คือ ๔ คนหาม ๓ คนแห่ ๑ คนนั่งแคร่ ๒ คน
พาไป อธิบายความหมายได้ว่า

(๑) สี่คนหาม หมายถึง ธาตุ ทั้ง ๔ ของมนุษย์ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและ
ธาตุไฟ ธาตุดิน คือ เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก ธาตุน้ำได้แก่น้ำเลือด น้ำหนองน้ำมูกน้ำเหลือง ธาตุลม
ในร่างกายนี่ทำให้เราสามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้ และ ธาตุไฟ ให้ความ ความอุ่นความร้อนหรือ
พลังงานภายในร่างกายของเรา สิ่งเหล่านี้เมื่อตายแล้วจะแปรสภาพแข็งเหมือนท่อนไม้ ใครจะนำไป
ไหนทำอะไรก็ไม่สมารถรับรู้ใด ๆ

(๒) สามคนแห่ หมายถึงไตรลักษณ์ ได้แก่ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” อัน
เป็นกฎธรรมชาติที่แน่นอนที่สุดเพราะว่าไม่มีสิ่งใดสามารถทำให้หยุดยั้งที่ได้ สรรพสิ่งทั้งหลายทั้ง
มวลย่อมเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ทั้งสิ้น มนุษย์จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นอยู่กับทรัพย์เกียรติยศ
ทั้งหลายเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอนิจจังไม่เที่ยง สามารถเปลี่ยนมือเปลี่ยนเจ้าของและเสื่อมสูญได้ อีก
นัยหนึ่งของคำว่า ๓ คนแห่ คือ กิเลสของคนมี ๓ อย่างคือ โทสะ โมหะ และ โลภะ อันเป็นเหตุ
นำไปสู่ความทุกข์ที่ทำให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารได้ยาก

(๓) หนึ่งคนนั่งแคร่ หมายถึง “จิตของมนุษย์” ที่ได้รับการสังสมอารมณ์กิเลสต่าง
ๆ ทั้งทางกุศลและทางอกุศล ทำให้เกิดภพชาติเกิดภพภูมิของชีวิต เมื่อตายแล้วจิตจะ ถูกนำไป
ปฏิสนธิเกิดในที่ต่าง ๆ ตามกรรมของตนที่สังสมเอาไว้

(๔) สองคนพาไป หมายถึง “ความดีและความชั่ว” เท่านั้นที่มนุษย์ทำไว้ในขณะที่มี
ชีวิตอยู่ การทำความดีจิตก็จะพาไปสุคติ คือ ภูมิเทวดา การทำความชั่วจิตก็จะไปสู่อบายภูมิ คือ
นรกภูมิ

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง พิธีศพของทุกภาคที่กล่าวมามีความเชื่อที่ตรงกันเรื่องหนึ่ง
คือ เรื่องความกลัวในเรื่องวิญญาณของผู้ตาย ความเชื่อนี้จะพบจากพิธี ประคองศพ ของภาคกลาง
สร้างให้ศพผ่านแล้วรื้อทิ้ง การแห่ศพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้ศพเคลื่อนออกตามเส้นทางที่จิต

เป็นรอยไว้เมื่อแห่ศพผ่านไปแล้วก็ลบรอยขีดทิ้ง ภาคใต้การทำประตูปราง เมื่อศพเคลื่อนผ่านออก จากบ้านแล้วให้รื้อออกและภาคเหนือ มีบันไดที่สร้างขึ้นให้เป็นทางเคลื่อนศพออกจากบ้าน เมื่อศพ ออกไปแล้วก็จะเอาบันไดออก ในการแห่ศพไปเผา ถ้าเส้นทางที่ผ่านเป็นทางแยกก็จะแห่ศพ วนเวียนไปมาเพื่อไม่ให้ศพจำทางกลับบ้านได้ถูก นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมที่สำคัญให้พิจารณาคติ ธรรมอีกพิธีหนึ่ง คือ

ค) การเผาศพ ก่อนจะมีการเผาศพ สัปเหร่อจะใช้มีดตัดเชือกที่ตราสังศพไว้ให้ขาด เอา ผ้าที่ห่อศพออก ใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพแล้วจึงนำศพเข้าเตาเผา การใช้คมมีดตัดด้ายตราสัง ให้อาขาด ตรงส่วนนี้ให้พิจารณาเรื่องของปัญญา คมมีดที่ใช้ตัดเปรียบเหมือนการตัดค้นหา ได้แก่ การตัดห่วงลูกก็ดี ห่วงทรัพย์ก็ดี ห่วงภรรยาหรือสามีก็ดี ความหวังล้วนเป็นบ่วงผูกมัดสัตว์โลก เอาไว้ให้ต้องกลับมาเกิดอีกไม่รู้จบสิ้นในภพชาติ ดังนั้นบุตรหลานต้องตัดภพชาติด้วย ปัญญาของ ตน ปัญหา หรือทุกข์ทั้งหลายจึงจะหลุดพ้นได้

๓.๓ บทสรุปพิธีศพของชาวพุทธในสังคมไทย

จากการศึกษาพิธีศพของชาวพุทธในสังคมทั่วไป ผู้ศึกษาแบ่งพิธีและมิตติธรรมดังนี้ คือ พิธีก่อนเผาศพ พิธีเผาศพ และพิธีหลังเผาศพ พิธีทุกขั้นตอนเป็นปริศนาธรรมที่ให้ผู้ศรัทธา หลาน พิธีกรรมธรรม ดังนี้

พิธีก่อนเผา มีพิธีสำคัญ ๆ คือ พิธีอาบน้ำศพ แต่งตัวศพ รดน้ำศพ มัดตราสัง บรรจุโลง ศพ และเคาะโลงเช่นอาหาร พิธีเหล่านี้ มีคติธรรมสอนให้ผู้ปฏิบัติมีความกตัญญู และเรื่องไตร ลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงของชีวิต การไม่ยึดมั่น สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ควรยึด เพราะไม่มีตัวตน และการ ให้อภัยไม่อาฆาตจองเวรต่อกัน การตั้งศพ และการตามไฟหน้าศพ ให้คติธรรมเรื่องการเกิดมาเป็น คนและได้พบพระพุทธศาสนาแล้วไม่ควรพลาดโอกาสในการปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างที่ดี มีคติ ธรรมกล่าวว่า “มีดมาสว่างไป มีดมามีดไป สว่างมามีดไป และสว่างมาสว่างไป”

พิธีเผา การเดินนำศพไปวัด เป็นพิธีให้คติธรรมเตือนสติผู้ที่มาร่วมงานศพเรื่องไตร ลักษณ์ ซึ่งมีคติกล่าวไว้ว่า “สี่คนหาม สามคนแห่ หนึ่งคนนั่งแคร่ สามคนพาไป” เรื่องการจุดไฟเผา ศพให้ต่างคนต่างจุดเองไม่จุดไฟต่อ ๆ กันเพราะเชื่อว่าไฟเหมือนกิเลสที่เผาใจให้เกิดทุกข์ การไม่จุด ต่อ ๆ กันเป็นการจำกัดไฟกิเลสไม่ให้ลุกลามสืบต่อ ๆ กัน และสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนอีกประการคือ เรื่องความมีระเบียบเรียบร้อยและความปลอดภัยจากไฟที่อาจจะเกิดขึ้นในหมู่ญาติมิตรที่มาร่วมพิธี ฌาปนกิจศพ การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพเป็นคติธรรมสอนว่ากิเลสที่เป็นไฟเผาใจไม่มีความสุข

นั่นคือทุกข์ที่ต้องชำระให้สะอาดและเย็นเป็นบุญ น้ำมะพร้าวเป็นน้ำสะอาดเหมือนพระธรรมที่เรา นำมาชำระใจด้วยการปฏิบัติขัดเกลากิเลสของเราให้หมดไป

พิธีหลังเผา คือการเก็บกระดูกผู้ตาย เป็นพิธีสอนเรื่องความกตัญญูให้ลูกหลานปฏิบัติ คือ การแปรรูป เก็บกระดูกไว้บูชาในที่ที่เหมาะสม เดินสามหอบและการนำเข้ากระดูกไปลอยอังคาร หรือฝังไว้ในที่ที่เหมาะสม ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายตามวาระและเวลาที่สมควร คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในสังคมไทยสรุปเป็นแผนภูมิมีโนทัศน์ได้ดังนี้

ความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความไม่มีตัวตนให้ยึดมั่นถือมั่น จึงให้เห็นภัยของการเวียนว่ายตายเกิดอันเกิดจากการยึดมั่นถือมั่นผูกเวรกัน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์สืบต่อกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

การอโหสิกรรมและความกตัญญูต่อผู้ตาย เป็นคุณธรรมที่บุตรหลานพึงปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขทั้งส่วนตนและต่อผู้ตายอย่างดียิ่ง ความกตัญญูต่อบุพการี และความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

อย่างไรก็ตาม เพื่อความชัดเจนในเรื่องพิธีศพและคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธทั่วไป ผู้ศึกษาแสดงตารางวิเคราะห์ดังนี้

แผนภูมิที่ ๓.๑ ตารางแสดงคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธทั้ง ๕ ภาค

พิธีศพ	คติธรรมที่ปรากฏ
อาบน้ำศพ/ แต่งตัวศพ	การชำระล้างสิ่งสกปรกอันได้แก่ กิเลสตัณหา ที่ผู้ตายเคยกระทำมา ใช้น้ำชำระร่างกายให้สะอาด เพื่อเตรียมตัวเดินทางไปสู่ภพภูมิที่ต้องไปตามกรรมที่ตนสร้างไว้
รดน้ำศพ	คนตายแล้วจะมีคนอื่น ๆ เอน้ำอบน้ำหอมมาราดรดหรือมาสร้งร่างศพ อย่างไรก็ตามก็ไม่มีผลทำให้ผู้ตายฟื้นคืนชีวิตได้ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นกับชีวิตที่เคยรุ่งเรืองหรือทุกข์โศกมาในอดีต อีกประการหนึ่งการรดน้ำศพเป็นพิธีที่ผู้มารดน้ำขอขมาศพ สิ่งใดที่เคยล่วงเกินกันมาทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ไม่ว่าจะป็นทางกายวาจาหรือใจ ในทางธรรมการขอขมานั้นเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดบุญในใจของผู้ขอขมา
เงินใส่ปากศพ	การเอาเงินทองหรือสมบัติใส่ปากศพ เจ้าของสมบัติก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ สิ่งที่สามารถนำติดตัวไปได้มีเพียงบุญกุศลหรือกรรมที่ตนกระทำไว้เท่านั้น
ตำหมากใส่ปากศพ	เมื่อตายแล้ว แม้แต่หมากซึ่งชอบกินอยู่ในชีวิตประจำวัน เมื่อตายแล้วแม้ว่าเขาจะป้อนหมากในสิ่งที่เคยชอบก็ไม่สามารถขบเคี้ยว หรือ ถ่มน้ำหมากออกมาได้

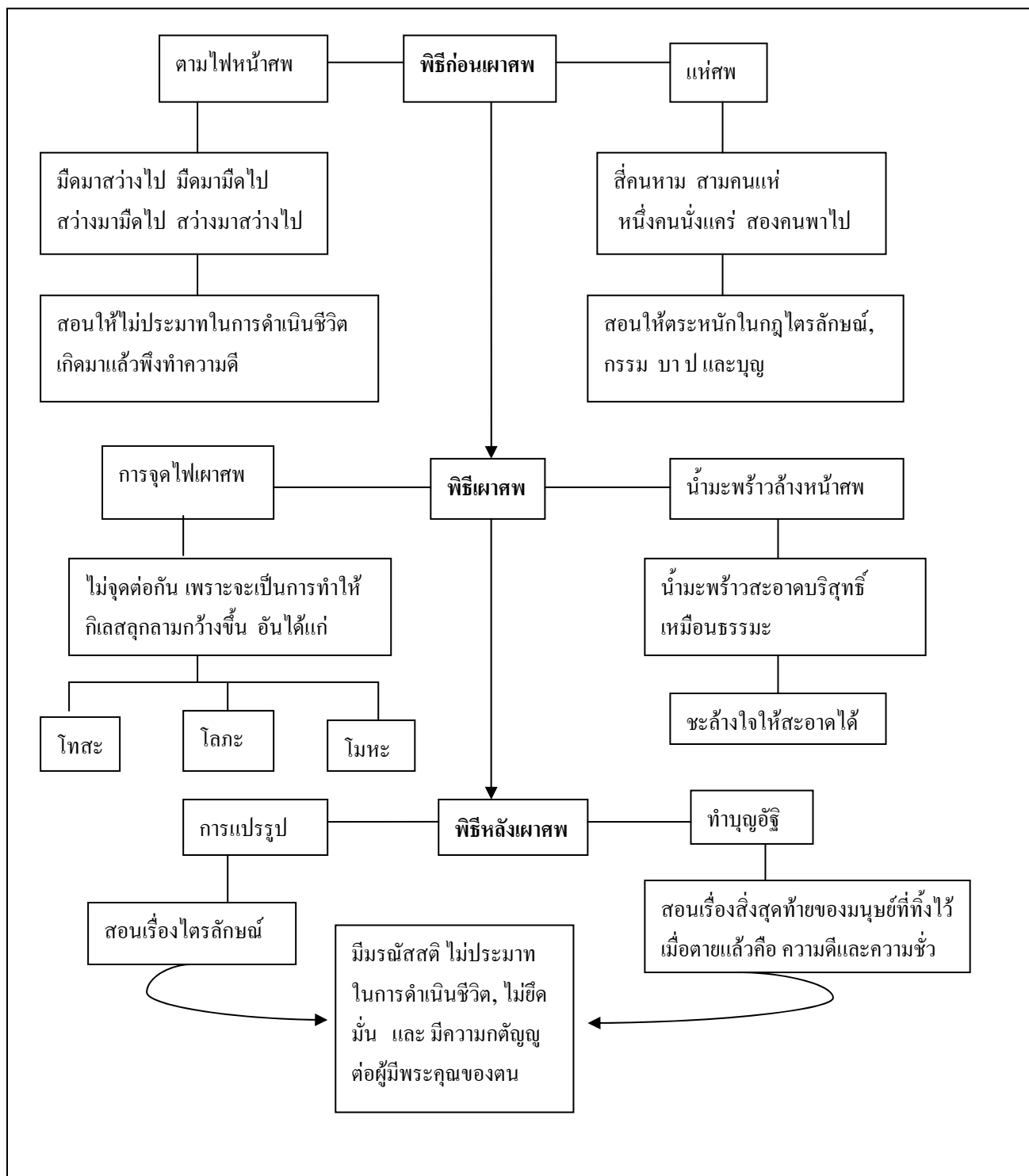
	จึงไม่ควรยึดในรสชาติที่ลิ้นเคยสัมผัส
หน้าากปิด หน้าศพ	เพื่อป้องกันความน่าเกลียด เพราะบางศพแลบลิ้น ปลิ้นตา ดังนั้นจึงเอาขี้ผึ้งปิด คติธรรมที่ให้ข้อคิดคือ ช่องตาช่องปากเป็นทางอกุศล ดังนั้นจึงปิดอย่าให้เป็นช่องเกิดอกุศล
ตราสัง	บ่วงแห่งความรักความอาลัย คือ บุตรภรรยาและทรัพย์สมบัติของตน การตัดบ่วงทุกข์นี้ได้นั้นต้องตัดหรือละทิ้งด้วยปัญญาของตน
กรวยดอกไม้ รูปเทียนใส่มือ ศพ	ไม่มีคติธรรมที่ปรากฏชัดเจน เพียงแต่กล่าวว่านำไปบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ตามความเชื่อว่าดวงวิญญาณผู้ตายหลังชีวิตความตายจะต้องนำดอกไม้รูปเทียนไปไหว้เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์
เบิกโลงศพ	คติธรรม คือ ไบตองและเผือกเป็นสิ่งสอนให้เกิดธรรมสังเวชแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ ว่าร่างกายนี้ในอดีตเมื่อยังมีชีวิตอยู่เคยนอนบนที่นอนอันวิจิตร เมื่อตายแล้วเป็นเพราะธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ สลายแยกออกจากกัน วิญญาณที่ว่างไปจึงต้องนอนบนเผือกบนไบตอง การใช้ไบตอง ๓ ใบ มีความหมายถึงภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ที่ผู้ตายต้องวนเวียนไปเกิดเพราะว่ายังมีกิเลสอยู่ในขันธสันดาน ส่วนบันได ๔ ขั้นที่พาดไว้บนหลังโลงก็คือ โลกุตระธรรม สัตว์ผู้วนเวียนในภพ ๓ นั้นเมื่อปฏิบัติธรรมได้เต็มที่ย่อมพ้นจากภพ ๓ บรรลุถึงโลกุตระธรรม คือ อริยสัจ ๔ ซึ่งหมายถึงบันได ๔ ขั้นบนฝาโลง
การตั้งศพ	ไม่ได้กล่าวเรื่องคติธรรมที่ชัดเจนเพียงแต่กล่าวไว้ว่าผู้ตายให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเพราะเชื่อกันว่าทิศตะวันตกเป็นทิศที่ผู้ตายนอนหันศีรษะไปทางนั้น
ตามไฟหน้าศพ	เป็นปริศนาธรรมที่ปราชญ์โบราณแสดงไว้เรื่องโลกนี้มีคน ๔ จำพวก คือ ๑. พวกที่มาสว่าง ไปสว่าง เกิดมาสมบูรณ์ด้วยทรัพย์และยศ ทั้งได้พบพุทธศาสนาและเลื่อมใสปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี ๒. พวกที่มาสว่าง ไปมืด เกิดมาพบพระพุทธศาสนาแต่ไม่ปฏิบัติธรรม ตามคำสอนของพระศาสดา ๓. พวกที่มามืด ไปสว่าง เกิดมาไม่นับถือศาสนาเป็นมิจฉาทิฐิบุคคล ภายหลังมานับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรม รักษาศีล บำเพ็ญธรรม ๔. มามืดไปมืด ตั้งแต่เกิดจนตายไม่นับถือศาสนา ไม่รักษาศีลไม่บำเพ็ญธรรม
สวดพระ อภิธรรม	การฟังบทสวดพระอภิธรรมเชื่อว่าถ้าผู้ที่มีชีวิตอยู่ตั้งใจฟังด้วยใจเป็นสมาธิใจเกิดบุญกุศลมากเพราะสมาธิทำให้ใจสงบห่างไกลออกจากทุกข์หรืออกุศล

	ได้ช่วงขณะที่ตั้งใจฟังสวดพระอภิธรรมได้
เกาะ โลงเช่น อาหารศพ	การเกาะ โลงเช่นอาหารศพมีคตินิยมเรื่องความกตัญญู สอนให้บุตรหลานและผู้ที่มีชีวิตอยู่ให้รู้ว่าเมื่อครั้งที่ผู้มีพระคุณของตนยังมีชีวิตอยู่ให้ดูแลเลี้ยงดูให้ดี ๆ เมื่อตายแล้วก็ไม่สามารถรับประทานอาหารคดี ๆ ที่จัดหามาให้ได้
การเคลื่อนย้าย ศพ	ในสมัยโบราณห้ามนำศพออกจากชื่อ ถือกันว่าหากผู้ป่วยนอนตายในห้องใดก็ตั้งศพบำเพ็ญกุศลในห้องนั้นจะย้ายไปตั้งศพบำเพ็ญกุศลในห้องอื่นไม่ได้ เมื่อยกศพออกจากห้องก็ไม่ยอมลอคชื้อถึงกับต้องเปิดฝาเรือนให้หามลงมาทางระเบียงและนอกชานลงบันไดไป และฝาเรือนที่ถูกเปิดออกนั้นก็จะนำไปใช้เป็นพื้นเผาศพจริงนี้เชื่อว่าเป็นการทำบุญแบ่งฝายบ้านให้ผู้ตายไปสร้างบ้านอยู่ในภพหน้า การห้ามเช่นนี้มีเหตุผลคือเกรงว่าหากชื้อเตี้ยศีรษะผู้หามศพอาจจะกระทบกับชื้อเกิดอุบัติเหตุได้
การเดินนำศพ	การเดินนำศพมีข้อคิดคือ ๔ คนหาม ๓ คนแห่ ๑ คนนั่งแคร่ ๒ คนพาไป สี่คนหาม หมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ของมนุษย์ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและธาตุไฟ สามคนแห่ หมายถึง ไตรลักษณ์ ได้แก่ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” อันเป็นกฎธรรมชาติที่สรรพสิ่งทั้งหลายทั้งมวลย่อมเป็นไปตามกฎนี้ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นอยู่กับทรัพย์เกียรติยศทั้งหลายเพราะเป็นอนิจจังไม่เที่ยง อีกความหมายหนึ่ง คือ กิเลสของคนมี ๓ อย่างคือ โทสะ โมหะ และ โลภะ อันเป็นเหตุนำไปสู่ความทุกข์ทำให้หลุดพ้นจากวิภวสงสารได้ยาก หนึ่งคนนั่งแคร่ หมายถึง “จิตของมนุษย์” ที่ได้รับการสังฆอารมณ์กิเลสต่าง ๆ ทั้งทางกุศลและทางอกุศล ทำให้เกิดภพชาติเกิดภพภูมิอยู่จนชั่วชีวิต เมื่อตายแล้วจิตจะ ถูกนำไปโดยมีกรรมของตนที่สั่งสมเอาไว้ สองคนพาไป หมายถึง “ความดีและความชั่ว” เท่านั้นที่มนุษย์ทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ การทำความดีจิตก็จะพาไปสุคติ คือ ภูมิเทวดา การทำความชั่วจิตก็จะไปสู่อบายภูมิ คือ นรกภูมิ
การแห่ศพรอบ เชิงตะกอน	มีปริศนาธรรมว่าคนเกิดมาแล้วก็ผันแปรไป เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาวและคนแก่นี้ เป็นอนิจจังไม่เที่ยง เป็นทุกข์ บังคับไม่ได้ เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตนด้วยเหตุนี้ การเวียน ๓ รอบ จึงหมายถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
การผ่านประตู ป่า	คติธรรมคือ ผู้ใดไปแล้วก็ไม่ได้กลับมาเป็นเครื่องหมายให้ผู้มีชีวิตอยู่ คิดคำนึงในธรรมสังเวช ซึ่งอธิบายว่า ที่ทำประตูป่าหมายถึงเอาสังสารวัฏนี้อันประดุจ

	ป่าก็ต้องไปวนเวียนอยู่ในป่านั่นเอง ดังนั้นจึงควรรักษาศีลบำเพ็ญภาวนาอย่าให้ต้องตกไปในป่า ให้พ้นไปจากป่า
การหว่านข้าวสาร	ผู้มีตายแล้วไม่ฟื้นชีพอีกเหมือนข้าวสารที่ไม่สามารถงอกได้อีกแล้ว
ข้าวตอกดอกไม้	คนที่ตายแล้วไม่สามารถฟื้นคืนชีวิตดั้งเดิมได้เหมือนข้าวตอกเมื่อแตกแล้วก็ไม่สามารถนำไปปลูกให้งอกขึ้นใหม่ได้เช่นกัน
โปรยทาน	ให้วิญญาณเร่ร่อนเก็บไปรับประทานตามรายนทางเพื่อไม่รบกวนขบวนแห่ศพ
ใช้ไม้ขีดทาง	ให้กตริธรรมว่าทุกคนต้องเดินตามเส้นทางมรณะนี้อย่างเลี่ยงไม่ได้
ชักฟาก ๓ ซี่	ให้พิจารณาธรรมเรื่องกามภพ รูปภพ อรูปภพ ฟังหลดพันด้วยพระนิพพาน
ตีหม้อ ๓ ใบ	มนุษย์เกิดมา มี ๓ วัย คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และ ปัจฉิมวัย ทั้ง ๓ วัยนี้ท้ายที่สุดต้องแตกดับเหมือนหม้อ(ดิน) จึงไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิตของตนในแต่ละช่วงวัย
การบวชหน้าไฟ	ให้พิจารณาว่า การปฏิบัติดีถือศีลอย่างสมณะเป็นการทำดีบำเพ็ญบุญเพื่อทดแทนคุณแก่ผู้ตาย
ทอดผ้าบังสุกุล	เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายด้วยผ้าไตรจีวร
น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ	อกุศลทั้งหลายย่อมล้างด้วย กุศลธรรม จึงจะสะอาด น้ำมะพร้าวโบราณเชื่อว่าเป็นน้ำสะอาดเป็นสิ่งเปรียบกับกุศลธรรมชำระอกุศลธรรมให้ใจสะอาด
จุดไฟเผาศพ	ให้พิจารณาว่าไฟกิเลสเมื่อเกิดจากผู้ใดแล้วอย่าจุดต่อกันให้ลูกหลานไปจะทำให้คนอื่น ๆ เตือนคร้อนไปด้วย
การแปรรูป	ให้กตริธรรมสอนเรื่องไตรลักษณ์ ว่าคนเรามีเกิดและมีตายให้ปลงใจและตัดใจไม่ยึดมั่นถือมั่นตายแล้วก็เหลือแต่ความดีและความชั่วของตนที่ทำไว้เท่านั้น
การเก็บกระดูก	การเก็บกระดูกเป็นเรื่องที่สอนให้บุตรหลานทมิความกตัญญูต่อผู้ที่ตายคือณะไปไว้ในที่ที่เหมาะสมและเคารพบูชาระลึกถึงผู้ตายเพื่อเป็นสิริมงคลต่อตนเอง
การฉลองธาตุ	การฉลองธาตุ คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เป็นเรื่องที่สอนให้บุตรหลานทมิความกตัญญูต่อผู้ที่ตาย ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้
การลอยอังคาร	การลอยอังคาร เป็นเรื่องที่สอนให้บุตรหลานทมิความกตัญญูต่อผู้ที่ตายและสอนให้เห็นสังขารของสรีระร่างกายมนุษย์เมื่อตายแล้วก็กลับไปสู่สภาวะธรรมชาติดั้งเดิม
การไว้ทุกข์	การไว้ทุกข์เป็นเรื่องที่สอนให้บุตรหลานทมิจิตสำนึกและมีความกตัญญูต่อผู้ที่ตายว่าการพลัดพรากนั้นเป็นทุกข์

จากตารางคติธรรมจากพิธีศพข้างต้นที่ผู้ศึกษาได้แสดงไว้ เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นผู้ศึกษาขอสรุปคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นด้วยแผนภูมิโมโนทัศน์ดังนี้

แผนภูมิที่ ๓.๒ แผนภูมิโมโนทัศน์สรุปคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในสังคมไทย

บทที่ ๔

พิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

ในบทนี้ผู้ศึกษาได้ไปสัมภาษณ์บุคคลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ จากจำนวนวัด ๕ วัดในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ซึ่งการสัมภาษณ์นี้มีอุปสรรคบ้างในเรื่องวันเวลาของผู้ให้สัมภาษณ์กับผู้ศึกษาไม่ตรงกัน แต่การสัมภาษณ์ก็สามารถปฏิบัติได้เพราะความอนุเคราะห์ของบุคลากรทุกฝ่ายในวัด การสัมภาษณ์มีสาระดังนี้ คือ

๔.๑ สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิธีศพ

การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจในชุมชนผู้มีความรู้ความและประสบการณ์เรื่องพิธีศพ โดยใช้คำถามและแบบสัมภาษณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีศพและคตินิยมที่ปรากฏอยู่ในพิธีศพจำนวน ๑๕ รูป/คน คือ พระตั้งสมาธิการ ๕ รูป ในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดลาดพร้าว วัดสาครสุนันประชาสวรรค์ วัดสิริกมลवास (วัดใหม่เสนานิคม) วัดลาดปลาเค้า และวัดบึงทองหลาง อีกทั้งกลุ่มอุบาสกผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานศพจำนวน ๕ ท่าน และผู้รับผิดชอบต่อพิธีศพโดยตรง จำนวน ๕ ท่าน ในการสัมภาษณ์ ทั้ง ๑๕ ท่าน ผู้ศึกษานำเสนอเป็นหัวข้อที่น่าสนใจดังนี้

๔.๒ การเตรียมงานศพ

จากการสัมภาษณ์บุคลากรผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิธีศพ ผู้ศึกษานำเสนอในหัวข้อการเตรียมงานศพ มีรายละเอียดดังนี้

วัดลาดปลาเค้า พระสงฆ์เป็นผู้จัดการเรื่องศพและสัปเหร่อทำหน้าที่ร่วมอีกทางหนึ่ง พิธีอาบนํ้าศพ การแต่งตัวศพนั้นเป็นเรื่องของญาติพี่น้องของผู้ตายจัดการมาให้เรียบร้อยแล้วจึงมอบให้พระสงฆ์เจ้าหน้าที่ของวัดดำเนินการจัดการทำพิธีศพต่อไป

ขั้นตอนในการจัดการเตรียมศพ สิ่งแรกที่ฆราวาสพึงทำคือแจ้งกรมรณะแก่เจ้าหน้าที่เขตของตนและจัดการอาบนํ้าศพแต่งตัวศพให้เรียบร้อยเป็นปกติแล้วเคลื่อนย้ายศพไปวัด โดยมี

^๑ สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิปัญญา), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า กระจับบัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

พระสงฆ์นำทางไป บุตรหลานจะจุดธูปเทียนบอกให้ไปวัดและการเคลื่อนศพมีพระนำทางไป โดยเดินเป็นขบวนขึ้นรถเฉพาะกิจนำศพไปวัด

เมื่อถึงวัดแล้วจัดพิธีการรดน้ำศพ เป็นการขอขมาต่อผู้ตายที่ตนได้ล่วงเกินทั้งกายวาจาใจ เป็นการขออภัยกรรมต่อศพ การบูชาศพใช้รูป ๑ ดอก กราบไม่แบบมือ แต่อธิษฐานจิตด้วยการขออภัยกรรม ๓ คือ มโนกรรม วาจากรรม และกายกรรม ไม่มีตราสังแต่จะมีพิธีมัดมือศพให้พนมมือ โดยมีดอกไม้อยู่ในมือ^๒

การทำงานของวัดไม่มีปัญหาแต่ปัญหาจะมาจกเจ้าภาพที่มักต้องการให้เจ้าหน้าที่ทำตามที่ต้องการ ซึ่งทางวัดพยายามจัดให้เท่าที่จะทำได้ ศพที่มีปัญหา คือ ศพที่ตายจากโรคที่ติดเชื้อร้ายแรง ทางโรงพยาบาลจะห่ออย่างมิดชิดเรียบร้อย ทางเจ้าหน้าที่จะไม่เปิดห่อศพออกเด็ดขาด ดังนั้นศพจะไม่มีกรรดน้ำศพ และก่อนเผาไม่มีพิธีใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้า นอกจากนั้นจัดพิธีฌาปนกิจตามปกติ

ทางวัดมีทีมงานช่วยกันจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับใช้ในพิธีศพและจัดการศพ แต่ไม่ได้ทำแบบธุรกิจ ไม่มีการรับเหมาจัดทำ ทางวัดจัดทำให้โดยไม่ได้เรียกค่าตอบแทน การตอบแทนไม่มีแต่เจ้าภาพทำบุญตามศรัทธา^๓

ขั้นตอนในการจัดการเตรียมศพ สิ่งแรกที่ฆราวาสพึงทำคือแจ้งกรมรณะแก่เจ้าหน้าที่ที่เขตของตนและจัดการอาบน้ำศพแต่งตัวศพให้เรียบร้อยเป็นปกติแล้วเคลื่อนย้ายศพไปวัด โดยมีพระสงฆ์นำทางไป บุตรหลานจะจุดธูปเทียนบอกให้ไปวัดและการเคลื่อนศพก็ยังคงให้มีพระนำทางไป โดยเดินเป็นขบวนขึ้นรถเฉพาะกิจนำศพไปวัด^๔

การเตรียมการศพ ทางวัดมีทีมงานทำงานที่เรียกมาช่วยเหลือกัน เรามีทีมงานครบทุกจุดทุกหน้าที่ในการทำงาน เรื่องค่าตอบแทนนั้นอยู่ที่เจ้าภาพจะมอบให้ เราไม่ได้เรียกร้องใด ๆ ^๕

การจัดเตรียมงานศพทางวัดมีเจ้าหน้าที่ทำงานเป็นทีม ใครพอจะช่วยเหลือจุดใดก็มาช่วยทำให้เสร็จ เราเรียกมาช่วยงานในส่วนที่จำเป็น ทางวัดมีงานศพจำนวนมาก ดังนั้นใครที่ว่างช่วงใดก็

^๒ สัมภาษณ์พระปราศรัย มีกิริยา (อภิบุญโญ), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า, กระจับบัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์คุณสมาน พูลเกษม สัปเหร่อวัดลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิบุญโญ), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า กระจับบัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์เพิ่มเติม คุณประพันธ์ ปราศรัยงาม สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้า กระจับบัว ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

สามารถเรียกมาช่วยจัดเตรียมงานสลับสับเปลี่ยนกันได้ แต่ทางทีมงานไม่ได้เรียกร้องค่าตอบแทนใด ๆ จากเจ้าภาพ^๖

การจัดการงานศพของวัดบึงทองหลาง เรามีทีมงานรับจัดทำพิธีตั้งแต่ต้นจนจบทุกขั้นตอนของงานศพ ที่วัดมีผู้มาใช้บริการจัดงานศพจำนวนมาก แต่เราไม่มีการเรียกร้องค่าบริการจากเจ้าภาพ ในเรื่องเงินค่าใช้จ่ายทั้งหมดเจ้าภาพเป็นผู้รับผิดชอบ และเรื่องการทำบุญก็แล้วแต่เจ้าภาพที่มีจิตศรัทธา

ส่วนเรื่องการจัดอาหารเลี้ยงพระและการจัดอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานศพ จะมีกลุ่มอาสาสมัครรับจ้างมาจ่ายค่าอาหารและเครื่องดื่มเพื่อความความสะดวกสบายแก่เจ้าภาพ^๗

จากการสัมภาษณ์เรื่องการจัดการงานศพ บุคลากรทุกท่านกล่าวว่า ทางวัดมีบุคลากรทำงานเป็นทีมเพื่อช่วยเหลือกันจัดการงานศพให้เสร็จสิ้นในเวลาที่กำหนด ด้วยเหตุผลที่ทั้งเจ้าภาพที่ติดธุระหน้าที่การงานประจำที่ต้องรับผิดชอบวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เจ้าหน้าที่จะจัดงานเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้ ดังนั้นงานศพจะจัดให้เจ้าภาพทุกขั้นตอนตามประเพณีและความเชื่อ งานจึงดำเนินไปอย่างเรียบร้อย ส่วนค่าบริการนั้น ฝ่ายบุคลากรของวัดไม่ได้เรียกร้องใด ๆ การใช้จ่ายค่าวัสดุที่จำเป็นในงานนั้นเจ้าภาพเป็นผู้จ่ายให้ทั้งหมดตามราคาของวัสดุ

๔.๓ การจัดการศพ

นอกจากเรื่องการเตรียมงานศพแล้ว ในด้านการจัดการศพนั้นผู้ศึกษานำสาระจากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคลากรที่มีความเกี่ยวข้องกับงานศพ มีสาระดังนี้

การจัดการศพของวัดลาดพร้าวไม่มีการตราสังศพเพราะมีการฉีดยาศพแล้ว ยกเว้นศพที่มีบาดแผลจำนวนมากต้องมัดศพเพื่อไม่ให้แขนขาแกว่งออก การบรรจุศพ สัปหระจะทำพิธีจุดธูปและวางพวงมาลัยที่อกของศพ บอกศพว่าให้อยู่ในโลง (บ้านใหม่) โดยให้บุตรหลาน กล่าวคำขอขมา และกล่าวเชิญให้ผู้ตายอยู่ในบ้านใหม่ (โลงศพ) แล้วจึงยกศพลงในโลง

สัปหระจะวางรูปพาดไว้ที่ขอบมุมของโลง มุมละ ๑ ดอกเพื่อเป็นการบอก หรือเชิญให้ผู้ตายอยู่ในบ้านใหม่ คือ โลงศพ บุตรหลานขอขมาผู้ตายแล้วกล่าวให้ผู้ตายรู้ว่าโลงเป็นบ้านใหม่ของผู้ตาย และเชิญให้เข้าไปอยู่ในบ้านใหม่ ต่อจากนั้นใส่ของใช้ที่จำเป็นของผู้ตาย เช่น เสื้อผ้าและ

^๖ สัมภาษณ์เพิ่มเติมคุณสมาน พูลเกษม สัปหระวัดลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๗ สัมภาษณ์เพิ่มเติม คุณปรีชา สุขเกษม สัปหระวัดบึงทองหลาง ซอย ๑๐๑ แขวงบึงทองหลาง กรุงเทพมหานคร วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

เงิน เพื่อให้ผู้ตายนำไปใช้จ่าย หรือซื้อที่อยู่ในสัมปรายภพ ส่วนดอกไม้ หรือ พวงมาลัย จะวางบน
อกของศพ หรือถ้าเป็นดอกไม้ก็จะวางบนชอกแขนซ้ายผู้ตาย^๘

การแต่งตัวศพเป็นหน้าที่ของบุตรหลานที่ได้จัดการมาให้อย่างเรียบร้อยแล้ว ต่อจากนั้น
การแต่งตัวให้ศพให้ศพดูสวยงามเป็นปกติ ต่อจากนั้นมีพิธีรดน้ำศพ ซึ่งเป็นพิธีขอมาผู้ที่ตายซึ่ง
อาจจะเคยล่วงเกินผู้ตายด้วยกาย วาจา และใจ ต่อจากนั้นมีการตั้งศพโดยหันศีรษะศพไปทาง
พระพุทธรูป ไม่จำเป็นต้องหันไปทางทิศตะวันตก

มีสวดพระอภิธรรม ๗ บท นิยมสวดเป็นภาษาบาลี เพราะเชื่อว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ทำ
ให้ผู้ตั้งใจฟังบทสวดพระอภิธรรมแล้วได้บุญจากการฟัง การสวดมาตกาบังสุกุล เมื่อพระฉันเพล
เสร็จแล้วก็มีการสวดมาตกา^๙

การยกเลิกราสังมีเหตุผลคือในปัจจุบันมีขั้นตอนการทำโลงศพที่ค้ำคองแข็งแรง ไม่ได้
ใช้ฝ้ายบ้านมาทำโลงเหมือนสมัยโบราณ อีกทั้งมีการฉีดยาให้ศพ ศพจึงปลอดภัยอยู่ในท่าเรียบร้อย
ตราสังจึงไม่จำเป็น

ในอดีตที่มีตราสังเพราะว่าฝ้ายบ้านการทำโลงศพไม่มั่นคงอาจจะมีโอกาส
โลงแตกได้ง่ายถ้าผู้แบกศพไม่ระมัดระวัง ถ้าผู้แบกศพค้ำสุรามะริย อาจจะเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้
ให้เกิดอุบัติเหตุขณะแบกโลงศพได้ง่าย เมื่อมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นโลงหลุดจากมือผู้แบกหามก็อาจจะพบ
ภาพของศพที่ไม่น่าดู การตราสังจึงจำเป็นต้องทำเพื่อความเรียบร้อยในการจัดเก็บและการ
เคลื่อนย้ายศพให้เรียบร้อย^{๑๐}

การรดน้ำศพนั้นจะรดเฉพาะศพที่ตายปกติ แต่ถ้าศพติดเชือกก็ไม่มีกรรดน้ำศพ และไม่มี
การใช้น้ำมะพร้าวล้างศพ ในกรณีศพที่มีสภาพเสาะมา ทางวัดก็มีผู้ยื่นให้บริการแช่เย็นศพไว้ การ
ตราสังไม่มีเพราะว่าศพในปัจจุบันมีการฉีดยาให้ศพอยู่ในสภาพดีไม่ถ่างแขนขา มีเพียงมัดมือให้
อยู่ในท่าพนมมือมีดอกไม้รูปเทียนอยู่ในมือเพื่อนำไปไหว้พระที่เจดีย์ธาตุดูพวมณีนบสวรรค์^{๑๑}

^๘ สัมภาษณ์คุณสมาน พูลเกษม สัปเหร่อวัดลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร
๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๙ สัมภาษณ์พระครูพินิตบุญญาทรผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสาครสุนันประชาสรรค์, เขตลาดพร้าว
กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐} สัมภาษณ์พระปราศรัย มีกิริยา (อภิบุญโญ), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า, จระเข้บัว เขต
ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย, วัดบึงทองหลาง ลาดพร้าวซอย ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร ,อายุ
๔๘ ปี, ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

การอาบน้ำศพเป็นพิธีการที่ทางบ้านหรือทางโรงพยาบาลได้ทำให้ศพเรียบร้อยแล้ว ต่อจากนั้นส่งมาที่วัดให้จัดการรดน้ำศพซึ่งวัดจะจัดให้มีการรดน้ำศพช่วงเวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. ทางวัดไม่มีพิธีตราสัง มีเพียงมัดมือศพให้มือพนมไหว้โดยมีดอกไม้รูปเทียนอยู่ในมือ มีความเชื่อว่าดอกไม้เหล่านี้ผู้ตายจะนำไปบูชาพุทธसारิทธิคุณที่เจดีย์จุฬามณีในสวรรค์

การมัดมือศพต้องมีสายสิญจน์โยงออกมาจากโลงศพเพื่อเป็นกระแสให้จิตวิญญาณผู้ตาย ได้รับบุญกุศลที่บุตรหลานญาติมิตรได้บำเพ็ญบุญกุศลส่งไปให้ในระหว่างการสวดศพ พระสงฆ์จะสวดพระอภิธรรม บุตรหลานทำพิธีกรรมตามประเพณี คือ นิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป มาสวดพระอภิธรรม และทำบุญเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานศพ ในกรณีศพพิเศษที่แพทย์สั่งห้ามเปิดห่อศพ ทางวัดไม่สามารถจัดพิธีรดน้ำศพให้ก็เป็นกรณีพิเศษไป

การเคลื่อนย้ายศพจะมีพระสงฆ์เดินนำศพ เดินเวียนซ้ายรอบเมรุ ๓ รอบ โดยมีญาติมิตรของผู้ตายเดินร่วมขบวนเป็นการแสดงความเคารพศพก่อนเผา ก่อนเผาศพ มีสวดบังสุกุล มีชักผ้าบังสุกุล มีเทศนา ๑ ถิ่นท์ เพื่อให้ข้อคิดแก่ญาติของผู้ตาย มีโปรยทาน การเผาศพใช้น้ำมันดีเซลตรงส่วนนี้มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง คือ จำนวน ๑,๐๐๐ บาท ในรายการจ่ายส่วนอื่น ๆ นั้น แล้วแต่เจ้าภาพจะบริจาคหรือทำบุญถวายพระ หรือ วัด

ก่อนเผาและก่อนการใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้านั้น เจ้าหน้าที่จะทำให้หรือไม่แล้วแต่สภาพศพถ้าเป็นศพที่แพทย์สั่งว่าไม่อนุญาตแกะวัสดุที่ใช้ห่อศพ ทางวัดจะเผาได้โดยไม่ต้องใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้า ด้วยเหตุผลคืออาจจะมีการติดเชื้อจากศพได้ ในการฉาปนกิจศพจะมีการเผาหลอกก่อนคือให้แขกที่มาในงานศพเดินขึ้นเมรุแล้ววางดอกไม้จันทน์ได้โลงศพ

เมื่อวางครบทุกคนแล้วจึงมีการเผาจริง การเก็บกระดูกหรือการแปรธาตุ แบ่งอัฐิเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ บุตรหลานจะเลือกขึ้นกระดูกที่สำคัญนำมาบรรจุโกศเล็ก ๆ ไว้บูชา ส่วนที่เหลือคือถ้ำกระดูก บุตรหลานจะนำไปลอยอังคารที่แม่น้ำใหญ่ หรือที่อ่าวทะเลไทย ในขั้นตอนการแปรธาตุมีพระสงฆ์บังสุกุลเป็นบังสุกุลตาย มีพิธีประพรมน้ำอบน้ำหอมดอกไม้ให้แก่ถ้ำกระดูกด้วย ต่อจากนั้นมีการถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์และมีสวดมาติกาบังสุกุลให้แก่ผู้ตาย^{๑๒}

เรื่องการจัดพิธีศพแบบโบราณมันหายไปหลายพิธี เพราะเหตุปัจจัยในสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ที่วัดลาดปลาเค้ายังคงปฏิบัติคือ ตั้งแต่ญาตินำศพมาที่วัด ก็จะจุดธูปบอกเจ้าที่เจ้าทางและบอกวิญญาณผู้ตายว่านำศพมาวัดนะ นำมาทำบุญให้ ต่อจากนั้นรอเวลาให้ญาติมิตรมารรดน้ำศพ ส่วนใหญ่เป็นเวลา ๑๖.๐๐น. - ๑๗.๐๐น. โดยประมาณ

^{๑๒} สัมภาษณ์พระครูสมุห์นันทม นาคโร, วัดลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ต่อจากนั้นทำพิธีเบิกโลงศพ แล้วตราสังข์ คือมัดแค้นมือส่วนดอกไม้วางไว้บนอกของศพ และเงินที่จะนำไปซื้อที่ดินกับขยายกาลิตากาลากว้างไว้ที่อกของศพไม่ใส่ในปากศพ ด้วยเหตุผลความเชื่อว่าเงินมีรูปในหลวงไม่ควรเผาไหม้ไปกับศพต่อไป เสร็จจากนั้นก็ตั้งศพ จัดดอกไม้หน้าศพ นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมเป็นบทสวดภาษาบาลีไม่แปล เว้นแต่เจ้าภาพมีประสงค์ให้แต่สวดมาลัยก็จะมิบทแปลเป็นภาษาไทย การสวดมนต์หน้าศพส่วนใหญ่จัด ๓ วัน^{๑๓}

การยกเลิกตราสังข์มีเหตุผลคือในปัจจุบันมีขั้นตอนการทำโลงศพที่ดีมั่นคงแข็งแรง ไม่ได้ใช้ฝาบ้านมาทำโลงเหมือนสมัยโบราณ อีกทั้งมีการคิดยาให้ศพ ศพจึงปลอดภัยอยู่ในท่าเรียบร้อย มั่นคงการตราสังข์จึงไม่จำเป็น

ส่วนในอดีตที่มีตราสังข์เพราะว่าฝาบ้านการทำโลงศพไม่มั่นคงอาจจะมีโอกาสโลงแตกได้ง่ายถ้าผู้แบกศพไม่ระมัดระวัง ถ้าผู้แบกศพค่อมสุราเมรัย อาจจะเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุขณะแบกโลงศพได้ง่าย เมื่อมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น โลงหลุดจากมือผู้แบกหาม ก็อาจจะพบภาพของศพที่ไม่น่าดู

การตราสังข์จึงจำเป็นต้องทำเพื่อความเรียบร้อยในการจัดเก็บและการเคลื่อนย้ายอย่างดี ในขั้นตอนนี้โบราณมีคติธรรมสอนเรื่องตราสังข์ให้ผู้ที่มิชีวิตอยู่ในเรื่องอุปาทานขั้นนี้ การยึดมั่นถือมั่นซึ่งเป็นเหตุปัจจัยของการเกิดทุกข์และมีภัยในวัฏสงสารไม่มีที่สิ้นสุด

การตั้งศพ ทางวัดตั้งศีรษะของศพไปทางพระพุทธรูปองค์ประธานในศาลาพิธีเป็นหลัก ไม่ได้ยึดเอาทิศตะวันตกเหมือนสมัยโบราณ การสวดพระอภิธรรมจะสวดเป็นภาษาบาลี แต่ถ้าสวดพระมาลัยจะมีบทแปลเป็นภาษาไทย มีสวดสังข์หะ ๒ บท ตามปกติ^{๑๔}

การมัดต้องมีสายสัญญาณโยงออกมาจากโลงศพเพื่อเป็นกระแสให้จิตวิญญาณผู้ตายได้รับบุญกุศลที่บุตรหลานญาติมิตรได้บำเพ็ญบุญกุศลส่งไปให้ในระหว่างการสวดศพ พระสงฆ์จะสวดพระอภิธรรม บุตรหลานทำพิธีกรรมตามประเพณี คือ นิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป มาสวดพระอภิธรรม และทำบุญเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานศพ ในกรณีศพพิเศษที่แพทย์สั่งห้ามเปิดห่อศพทางวัดไม่สามารถจัดพิธีรดน้ำศพให้ก็เป็นกรณีพิเศษไป^{๑๕}

^{๑๓} สัมภาษณ์คุณครองทรัพย์ ทรงเล็กสิงห์ , สัปเหร่อ วัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร , ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิปัญญา), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร , ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสาครสุนันประชาสรรค์, เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ตุลาคม ๕๔.

การอาบน้ำศพเป็นพิธีที่บุตรหลานจัดทำให้แก่ศพให้เรียบร้อยมาจากบ้านหรือโรงพยาบาลแล้วนำศพมาที่วัด เมื่อศพถึงวัดก็จะมีพิธีรดน้ำศพ ซึ่งเป็นช่วงเวลา ๑๖.๐๐น.- ๑๗.๐๐น. ไม่มีตราสังแบบโบราณ มีเพียงมัดมือศพให้อยู่ในลักษณะพนมมือมีกรวยดอกไม้ชูปเทียบอยู่ในมือ พระสงฆ์เจ้าหน้าที่ให้คำอธิบายว่าในสมัยโบราณมีพิธีตราสังเพราะว่าการสร้างโลงของคนโบราณไม่มั่นคงใช้ฝ้ายบ้านของคนสร้างโลงหรือวัสดุที่หาได้จากบริเวณใกล้บ้านหรือในชุมชนนั้น ๆ การตราสังจึงจำเป็นเพื่อให้การเคลื่อนย้ายศพได้สะดวกเรียบร้อยดี

พิธีใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก็ยังคงปฏิบัติต่อกันวันศพที่แพทย์สั่งห้ามเปิดวัสดุห่อศพ เพราะมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อจากซากศพ การตั้งศพวัดจะตั้งให้หัวศพไปตามสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมของศาลา ไม่ยึดว่าต้องหันศีรษะของศพไปทางทิศตะวันตก แต่จะยึดหลักให้ศีรษะของศพหันไปทางทิศที่ประดิษฐานพระพุทธรูปในศาลานั้น การตำหมากใส่ปากศพยกเลิกปฏิบัติแล้ว และเงินใส่ปากศพก็ยกเลิกปฏิบัติแต่จะปรับเปลี่ยนเป็นการใส่เงินไว้ในโลงศพในท้ายที่สุดก่อนเผาสัปเหร่อก็จะเก็บเงินไป สำหรับศพที่มีสภาพที่รับอุบัติเหตุ พิธีศพก็ปฏิบัติเหมือนกันกับศพทั่วไป เพราะมีวิธีการแต่งเผลาให้เรียบร้อย มีพิธีรดน้ำศพได้ตามปกติ ถ้าญาติของผู้ตายต้องการเก็บศพไว้ทางวัดก็จะมีผู้ยื่นบริการให้เก็บได้^{๑๖}

ศพปัจจุบัน ไม่ตราสังมัด ๓ เปลาะ จะมัดเพียงแค่มือเพื่อให้ดอกไม้อยู่ในมือ และไม่มีพิธีให้บุตรหลานของมาศพ แต่มีเช่นให้หัวศพให้ผู้ตายรับทราบว่าคุณเองมีบ้านใหม่อยู่แล้ว เชิญให้เข้าไปอยู่ในบ้านใหม่ที่บุตรหลานจัดให้^{๑๗}

การตามไฟหน้าศพ ปัจจุบันใช้เปิดไฟฟ้าให้สว่างเพราะว่าธรรมชาติของคนเราจะกลัวผี อีกประการหนึ่งกลัวว่ามีแมวหรือสุนัขจะมารบกวนบริเวณพิธีตั้งโลงศพ ตามไฟเพื่อให้การดูแลได้สะดวกเรียบร้อย ในช่วงเวลากลางวัน เจ้าภาพบางรายจ้างเจ้าหน้าที่ของวัดให้เฝ้าคอยจัดรูปหน้าศพไม่ให้ขาดตอน แต่ส่วนใหญ่ไม่ยึดถือเรื่องตามไฟด้วยการจัดรูปตอนกลางวัน เพราะศพอยู่ที่ศาลาวัดแล้วมีเจ้าหน้าที่วัดดูแลเรียบร้อย บุตรหลานมีเวลาไปทำงานปกติ เมื่อเลิกงานก็มาทำหน้าที่ต้อนรับแขกผู้มาร่วมงานศพ

ส่วนเรื่องการเดินสามหาบ ปัจจุบันวัดได้ประยุกต์เป็นการถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ก่อนเผา ไม่มีเครื่องสังฆทานแบบโบราณ คือ มีหม้อ ครก เขียง เต่า และอุปกรณ์เครื่องครัวเพื่อให้ผู้ตายมีอุปกรณ์ใช้ในภพหน้า การจัดงานฌาปนกิจของวัดลาดปลาเค้า จัดแบบเรียบง่ายตามอัธยาศัยของ

^{๑๖} สัมภาษณ์ คุณสมโภชน์ เสือโรจน์ , สัปเหร่อวัดบึงทองหลาง ลาดพร้าว ซอย ๑๐๑ เขต ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๑๗} สัมภาษณ์คุณประพันธ์ ปราศรัยงาม ,สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ญาติผู้ตาย สะดวกและประยุกต์ให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและจัดตามความประสงค์ของเจ้าภาพ^{๘๘}

การทำงานไม่มีปัญหาแต่ปัญหามักจะมาจากเจ้าภาพที่มักจะต้องการให้เจ้าหน้าที่ทำตามที่ต้องการ ซึ่งทางวัดพยายามจัดให้เท่าที่จะทำได้ ศพที่มีปัญหา คือศพที่ตายจากโรคที่ติดเชื้อร้ายแรง ทางโรงพยาบาลจะห่ออย่างมิดชิดเรียบร้อย ทางเจ้าหน้าที่จะไม่เปิดห่อศพออกเด็ดขาด ดังนั้นศพจะไม่มีการรดน้ำศพ และก่อนเผาไม่มีพิธีใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้า นอกจากนั้นจัดพิธีฌาปนกิจตามปกติ^{๘๙}

การตามไฟหน้าศพ ยังคงปฏิบัติแต่ใช้การจุดธูปและตะเกียง ซึ่งผู้ตายจะมีญาติหรือให้เจ้าหน้าที่ในวัดคอยเติมน้ำมันตะเกียงและจุดธูปไว้ไม่ให้ดับ ส่วนสายสิญจน์ที่โยงมาจากศพจะโยงมาสิ้นสุดบนพานข้าง ๆ พระสงฆ์ผู้นำสวดพระอภิธรรมหน้าศพ ข้อคิดเรื่องการตามไฟหน้าศพก็เป็นเรื่องของความสว่างที่เป็นสิ่งนำทางดวงจิตวิญญาณผู้ตายให้เดินไปในทางกุศล คือ ทางแห่งสุคติภูมิ

ส่วนเรื่องการเก็บกระดูกของญาติผู้ตายส่วนใหญ่จะนำไปเก็บไว้บูชาและส่วนที่เป็นถ้ากระดูกจะนำไปฝังหรือลอยอังคาร มีน้อยรายที่ไม่มาเก็บกระดูก ซึ่งในกรณีนี้ ทางวัดจะเก็บไว้ให้เมื่อถึงเวลาอันสมควรจะรวบรวมกระดูกนำมาทำบุญให้แล้วนำไปฝังไว้ในธรณีสงฆ์หรือนำไปเผาให้เป็นเถ้าละเอียดอีกครั้ง นำไปลอยอังคารให้^{๙๐}

พิธีเบิกโลงศพ แล้วตราสังข์ คือมัดแถมือส่วนดอกไม้วางไว้บนนอกของศพ และเงินที่จะนำไปซื้อที่ดินกับขยายกาลีกาลากวางไว้ที่อกของศพไม่ให้ในปากศพ ด้วยเหตุผลความเชื่อว่าเงินมีรูปในหลวงไม่ควรเผาไหม้ไปกับศพต่อไป เสร็จจากนั้นก็ตั้งศพ จัดดอกไม้หน้าศพ นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมเป็นบทสวดภาษาบาลีไม่แปล เว้นแต่เจ้าภาพมีประสงค์ให้แต่สวดมาลัยก็จะมีบทแปลเป็นภาษาไทย การสวดมนต์หน้าศพส่วนใหญ่จัด ๓ วัน

เรื่องการจัดพิธีศพแบบโบราณมันหายไปหลายพิธี เพราะเหตุปัจจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ที่วัดลาดปลาเค้ายังคงปฏิบัติคือ ตั้งแต่ญาตินำศพมาที่วัด ก็จะจุดธูปบอกเจ้าที่เจ้า

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิบุณฺโญ), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๘๙} สัมภาษณ์ คุณสมาน พูลเกษม, สัปเหร่อวัดลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, อายุ ๕๗ ปี มีประสบการณ์การทำหน้าที่มากกว่า ๕๐ ปี, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๙๐} สัมภาษณ์พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสารคุนประชาสรรค์, เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ตุลาคม ๕๔.

ทางและบอกวิญญาณผู้ตายว่านำศพมาวัดนะ นำมาทำบุญให้ ต่อจากนั้นรอเวลาให้ญาติมิตรมารดน้ำศพ ส่วนใหญ่เป็นเวลา ๑๖.๐๐น. – ๑๘.๐๐น. โดยประมาณ^{๒๑}

การเคาะโลงบอกศพให้มากินข้าวยังคงปฏิบัติ เป็นความเชื่อและมีปริศนาธรรมแฝงอยู่ คือ สอนให้ลูกหลานรู้ความจริงว่าคนตายเมื่อตายไปแล้ว ไม่สามารถลุกขึ้นมากินอาหารได้ เมื่อเขายังมีชีวิตอยู่ควรหาอาหารให้ท่านได้รับประทานอิ่มท้อง ควรดูแลเรื่องอาหารการกินให้ดี ๆ สม่่าเสมอ อย่าทำเมื่อตอนที่ท่านตายแล้วการเคาะโลงให้ออกมากินข้าวไม่เกิดประโยชน์อะไร^{๒๒}

ในการจุดไฟเผามีการเผาหลอกคือนำดอกไม้จันทน์วางใต้โลงศพ เมื่อแขกวงครบทุกคนแล้วจึงเผาจริง^{๒๓}

จากการสัมภาษณ์เรื่องการจัดการศพ มีความน่าสนใจอยู่ ๓ ประเด็น คือ การไม่มีตราสังศพ การเบิกโลงศพ และการตามไปหน้าศพ ทั้ง ๓ ประเด็นนี้ผู้ศึกษาขอแยกประเด็นวิเคราะห์ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ไม่มีการตราสัง จากที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าปัจจุบันที่ไม่ตราสังเพราะว่ามีกานีดยาศพกันเน่า ยกเว้นศพที่มีบาดแผลมากยาที่ฉีดให้ไม่เป็นผลจึงต้องตราสังเพื่อไม่ให้ศพอืดพองกางแขนกางขา ซึ่งในกรณีนี้มีไม่มากนัก ซึ่งหมายความว่า คติธรรมที่จะปรากฏในพิธีศพเรื่องอุปาทานขันธ คือ เรื่องความห่วงบุตร ห่วงภรรยาและห่วงทรัพย์สมบัติไม่ปรากฏบุตรหลานไม่ได้เรียนรู้ที่จะลดละไม่ยึดมั่นถือมั่น

ซึ่งการยึดมั่นถือมั่นนี้เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญทำให้เกิดทุกข์ เป็นที่น่าเสียดายที่ในอนาคตพิธีเหล่านี้บุตรหลานไม่สามารถพบเห็นได้เพราะว่าไม่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กัน

ประเด็นที่ ๒ การเบิกโลงศพ ไม่ได้ปฏิบัติแบบโบราณ คือ ในปัจจุบันการสร้างโลงศพจากไม้แข็งแรงดี บุผ้าในโลงอย่างเรียบร้อย ไม่จำเป็นต้องใช้วัสดุชั้นนำเหลืองและดับกลิ่นเหม็น มีใบตองตานีปูทับ มีบันได ๔ ชั้นทำพาดไว้แบบโบราณ การบรรจุศพลงในโลงปฏิบัติแบบใหม่คือ สัปเหร่อเป็นผู้ดำเนินการ จูดยูปและวางดอกไม้ หรือพวงมาลัยเคารพศพ แล้วบอกกล่าวศพให้รับทราบว่โลงเป็นบ้านใหม่ ขอเชิญให้เข้าไปอยู่

^{๒๑} สัมภาษณ์คุณครองทรัพย์ ทรงเล็กสิงห์, สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้าจระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระปราศรัย มิกิริยา (อภิปญฺโญ), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, วัดสาครสุนประชาสรรค์ เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

บุตรหลานขอขมาศพ และกล่าวเชิญให้ศพเข้าไปอยู่ในบ้านใหม่ บรรจุศพลงในโลงแล้ว ก้วางดอกไม้ไว้บนนอกของศพ นำสิ่งของที่จำเป็นใส่ในโลงศพ เช่นเสื้อผ้า เงินเพื่อใช้ในการเดินทาง ในสัมปรายภพ เป็นต้น

พิธีดังกล่าวนี้ คติธรรมเรื่องภพ ๓ นิพพาน ๑ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้บุตรหลานพิจารณาเรื่องที่เป็นหนทางหลุดพ้นจากกองทุกข์ จึงไม่ปรากฏให้พบเห็น

ประเด็นที่ ๓ การตามไฟหน้าศพ ในปัจจุบัน การตามไฟไม่จำเป็นเพราะว่าศพเก็บไว้ที่ศาลาวัด ช่วงเวลากลางวันมีเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลซึ่งการจุดตะเกียงหน้าศพนั้นต้องจ้างเจ้าหน้าที่ดูแลจุดวันละ ๒๐๐ บาท ซึ่งเจ้าภาพส่วนใหญ่ไม่ได้ถือปฏิบัติ

ดังนั้นคติธรรมในเรื่อง ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต คือ “มีด้ามืดไป มีดมาสว่างไป สว่างมามีดไป สว่างมาสว่างไป” จึงไม่ปรากฏให้บุตรหลานพบเห็นและศึกษาธรรมเรื่องนี้ในพิธีศพต่อไป

๔.๔ การเผาศพ

การเผาศพของวัดในแต่ละเดือนมีจำนวน ๘๐-๑๒๐ ศพ เฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ มีฌาปนกิจศพ มากกว่า ๑๐ รายการ กระดูกที่เจ้าภาพทิ้งในบางรายนั้นเป็นการระของวัดอย่างยิ่ง ในวัดมีเตาสำหรับเผาศพจำนวน ๔ เตา เป็นเตาคุณภาพดีราคา ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท เป็นชนิดที่ไร้มลพิษ ใช้ระบบถ่านน้ำ ไม่มีควัน มีเจ้าหน้าที่ทางปริยัติมาตรวจสอบสภาพเป็นระยะ ๆ ตามกฎหมาย^{๒๔}

การเดินนำศพเวียน ๓ รอบเมรุก่อนตั้งบนเมรุ เป็นการแสดงความเคารพศพก่อนเผา และมีพิธีล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าวเหมือนสมัยโบราณ แต่ในกรณีที่เป็นศพพิเศษที่ทางโรงพยาบาลสั่งห้ามเปิดห่อศพทางวัดก็ยกเลิกพิธีล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว แต่จะทำพิธีเผาหลอกคือ ให้ประธานนำดอกไม้จันทน์ขึ้นไปวางใต้โลงศพก่อน ตามด้วยแขกผู้มีเกียรติ เมื่อแขกในงานวางดอกไม้จันทน์เป็นพิธีเผาหลอกครบทุกคนแล้วจึงเผาจริง ที่วัดแห่งนี้ยังคงมีพิธีโปรยทานก่อนเผาศพตามปกติ^{๒๕}

มีเสียงเพลงพระสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป พระสวดมาติกาบังสุกุล มีพระธรรมเทศนาให้ข้อคิดแก่ญาติผู้ตายที่มาร่วมงานศพ ๑ กัณฑ์ ต่อจากนั้นเคลื่อนย้ายศพ เดินเวียนรอบเมรุ ๓ รอบ มี

^{๒๔} สัมภาษณ์คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย, สัปเหร่อวัดบึงทองหลาง กรุงเทพมหานคร, วัดบึงทองหลางลาดพร้าวซอย ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร, อายุ ๔๘ ปี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิปัญญา), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัวเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

พระสงฆ์เดินนำขบวนแห่ศพ หรือถ้ามีบุตรหลานบวชหน้าไฟก็ให้เณรที่บวชเดินนำไปด้วย ซึ่งการบวชหน้าไฟจะมีทุกงานศพเพราะเชื่อว่าเป็นการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย

ต่อจากนั้นตั้งศพไว้หน้าเมรุเพื่อรอเวลาเผา ช่วงนี้ประธานงานจะทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์มาทำพิธีชักผ้าบังสุกุล เสร็จจากตรงนี้ ประธานในพิธีจุดไฟเผาหลอกตามด้วยญาติมิตรที่มาในงานศพเดินขึ้นเมรุไปวางดอกไม้จันทน์เผาหลอกจนครบทุกคน

ต่อจากนั้นผมจะยกโลงศพวางไว้บนแท่นที่อยู่ใกล้ ๆ เตาเผา เปิดฝาโลง ตรงนี้ถ้าญาติไม่อนุญาตให้เปิดผมก็ไม่เปิด ถ้าอนุญาตผมจะเปิดแล้วตัดตราสังออก นำมะพร้าวล้างหน้า และนำดอกไม้จันทน์ที่ญาติมิตรนำมาเผาหลอกใส่ใน โลงทั้งหมด นำเงินออกจากโลง ปิดฝาโลงเหมือนเดิมแล้วนำโลงเข้าเตาเผาเป็นการเผาจริง^{๒๖}

ศพอนาถาทางวัดจัดการให้ฟรี คือ ทำพิธีสวดให้ ๑ วันแล้วเผา ในกรณีดังกล่าวนี้มีประมาณ ๕ รายต่อเดือน^{๒๗}

พิธีเผาศพในเขตลาดพร้าว ปฏิบัติตามประเพณีของศาสนาพุทธ เมื่อนำศพตั้งไว้บนหน้ามุขของเมรุแล้ว มีพิธีบังสุกุล และประชมเพลิง คือ การเผาหลอกด้วยดอกไม้จันทน์โดยประธานในพิธีจุดก่อน ตามด้วยญาติมิตรของผู้ตาย เมื่อวางดอกไม้จันทน์ครบทุกคนแล้ว สัปเหร่อนำศพไปที่ที่บังคนเพื่อเปิดฝาโลงให้ญาติดูหน้าผู้ตายครั้งสุดท้าย

สัปเหร่อนำเงินที่ญาติใส่ไว้ให้ผู้ตายเพื่อนำไปใช้ในสัมปรายภพออกจากโลง ใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้า แล้วนำดอกไม้จันทน์ทุกดอกใส่ในโลงศพ ปิดฝาโลงแล้วจึงเลื่อนศพเข้าเตาเผา

คติธรรมในขั้นตอนนี้ให้พิจารณาธรรมเรื่องไตรลักษณ์ คือ สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมีความไม่เที่ยง หน้าตาที่เคยสวยงามอิมเอบก็เปลี่ยนเป็นชิดหรือเขียวดำคล้ำมีกลิ่นเน่าเหม็นเป็นอนุภะนอนไม่ไหวติงเหมือนท่อนไม้ บุตรหลานต้องตัดใจ รู้เท่าทันอารมณ์แห่งทุกข์ด้วยการรับรู้ความจริงของชีวิต ทุกคนต้องเป็นเช่นนี้หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ ไปไม่กลับหลับไม่ตื่นพื้นไม่มีหนีไม่พ้น

ความตายเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้นช่วงเวลาที่เรามีชีวิตอยู่ควรกระทำความดีทั้งกาย วาจา และใจ เพราะความดีเป็นสิ่งเดียวที่เป็นอนุสรณ์ให้ผู้ที่ยังไม่ตายได้ประโยชน์และจดจำเราได้

นำมะพร้าวล้างหน้า ให้พิจารณาว่าความชั่วมัวหมองใจนั้นต้องชำระให้สะอาดด้วยน้ำสะอาดบริสุทธิ์ นำมะพร้าวล้างหน้าให้สะอาดได้ การปฏิบัติธรรมเพื่อชำระชะล้างกิเลสในใจให้สะอาดก็เช่นนั้น

^{๒๖} สัมภาษณ์คุณครองทรัพย์ ทรงเล็กสิงห์, สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์คุณปรีชา สุขเกษม สัปเหร่อวัดบึงทองกลาง ลาดพร้าว ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร.

๔.๕ การเก็บอัฐิ

เรื่องเถาถ่านที่เหลือส่วนใหญ่ญาติจะห่อด้วยผ้าขาวนำไปทำพิธีลอยอังคาร หรือบางรายจะนำไปใส่ในธาตุเจดีย์ที่ต่างจังหวัด มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายครบวันตาย ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน ส่วนการแต่งกายไว้ทุกข์ บางรายก็ออกทุกข์ในวันที่เสร็จสิ้นงานศพเลย บางรายแต่งกายไว้ทุกข์ ๓ วัน หรือ ๗ วัน^{๒๘}

การแปรรูป ทำตอนเช้าวันรุ่งขึ้น เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้จัดกระดูกเป็นรูปคน เมื่อญาติผู้ตายมาถึงวัดก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุลเป็น บังสุกุลตาย ญาติเลือกขึ้นกระดูกผู้ตายเก็บไว้ในโกศเพื่อนำไปบูชา^{๒๙}

การเก็บกระดูก ในบางรายญาติผู้ตายให้เก็บกระดูกไว้ที่วัด ไม่เก็บไว้ในบ้านเพราะไม่สะดวกในการเก็บ แต่จะมาทำบุญทุก ๆ ปีให้ผู้ตายที่วัด เช่น วันสงกรานต์ หรือวันครบรอบวันตายของผู้ตาย คนโบราณสอนเรื่องความกตัญญูแก่บุตรหลานด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายทุก ๆ ปี คนจีนก็มีไหว้ศพวันเซ็งเม้ง คนไทยก็เป็นวันสงกรานต์ บางรายนำเอ้ากระดูกไปลอยอังคารที่แม่น้ำทั้งหมด ซึ่งคนรุ่นใหม่เชื่อว่าการลอยอังคารเป็นการให้ความสงบรวมเย็นแก่ผู้ตาย

การแปรธาตุ ที่วัดลาดปลาเค้าจะมีเจ้าหน้าที่จัดกระดูกเป็นรูปร่างคนเมื่อญาติผู้ตายมาถึงในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น ญาติผู้ตายนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุลเป็นบังสุกุลตาย นำเอ้ากระดูกที่เหลือจากการเลือกเก็บไว้บูชาแล้วมารวมกันแล้วห่อด้วยผ้าดิบเก็บไปลอยอังคาร^{๓๐}

การเก็บกระดูกและการแปรธาตุยังคงปฏิบัติอยู่เหมือนเดิมแต่บางรายไม่มีการไว้ทุกข์ด้วยเหตุผลที่เชื่อว่าการไว้ทุกข์เป็นการเก็บความรู้สึกทุกข์อยู่กับตัวเองจึงไม่นิยมการไว้ทุกข์ การบวชหน้าไฟมีเรื่องเล่าว่า สุบินธกumar มีพ่อแม่เป็นนายพราน ฆ่าสัตว์อยู่เสมอ ๆ บุญไม่เคยทำ ไม่เคยไหว้พระ เมื่อตายไปแล้วสุบินธกumarบวชอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ วิญญาณของพ่อแม่ได้รับผลบุญนี้อยู่ตลอดเวลาทำให้พ่อแม่ไม่ตกนรก การที่ลูกบวชให้พ่อแม่จึงเป็นความเชื่อว่าพ่อแม่แม่

^{๒๘} สัมภาษณ์คุณศักดิ์ อัครเมธี, อุบาสกวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๒๙} สัมภาษณ์คุณครองทรัพย์ ทรงเล็กสิงห์, สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระปราศรัย มิกิริยา (อภิบุญโย), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ได้รับผลบุญกุศลจากการบวชของบุตรแน่นอน ชาวพุทธจึงถือปฏิบัติด้วยความเชื่อดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น^{๓๑}

คุณสุชิน ตอบว่า “จากปัญหาการเผาศพของวัดลาดปลาเค้า ที่พบเห็นคือ มีเจ้าภาพบางราย ซึ่งมีจำนวนน้อยที่ไม่มารับกระดูกผู้ตายเพื่อนำไปทำพิธีบรรจุโกศ ทิ้งไว้ให้เป็นภาระของเจ้าหน้าที่ ต้องนำไปทิ้งที่ธรณีสงฆ์ ในอนาคตพิธีศพน่าจะเป็นพิธีที่ท่าง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองใด ๆ เพื่อความสะดวกของเจ้าภาพที่ต้องเร่งรีบทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดของตนในสังคม^{๓๒}

จากการสัมภาษณ์ในเรื่องการเก็บศพมีประเด็นที่น่าสนใจเรื่องการทำเจ้าภาพบางรายไม่มาเก็บกระดูกผู้ตาย ทำให้เจ้ากระดูกเหล่านั้นเป็นภาระแก่เจ้าหน้าที่ในวัดต้องนำไปรวบรวมเก็บไว้เพื่อรอช่วงเวลาที่จะทำบุญให้และฝังในธรณีสงฆ์

๔.๖ ความรู้เรื่องอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์

วัดสิริกมลาวาส (วัดใหม่เสนานิคม) เป็นวัดหลวงเป็นวัดปฏิบัติวิปัสสนาจึงไม่พิธีกรรมการเผาศพ เคยพิธีฌาปนกิจ ๑ รายให้แก่เจ้าของที่ดินที่บริจาคให้สร้างวัด ในบริเวณวัดจึงมีเมรุเก่าแก่เสื่อมสภาพการใช้งาน เพราะไม่เคยมีการเผาศพอีกเลย ภายในวัดจึงไม่มีสัปเหร่อ มีแต่กิจกรรมทางพระศาสนาสดมนต์ภาวนาปฏิบัติธรรมนั่งกรรมฐานวิปัสสนา^{๓๓}

บุตรหลานควรเรียนรู้เรื่องพิธีการจัดการศพเพื่อเป็นโอกาสของคนที่ได้แสดงความกตัญญูต่อผู้ตายด้วยการอาบน้ำศพ แต่งกายให้ศพ และ จัดการสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพิธีศพได้อย่างถูกต้องและราบรื่น อีกทั้งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของตนและเป็นบุญกุศลที่ผู้กระทำจะได้รับผลแห่งบุญที่ตนบำเพ็ญไว้ในภพภูมิต่อไป

ค่าใช้จ่ายในการจัดทำศพนั้นทางวัดมิได้เรียกเก็บแต่อย่างใด แต่เจ้าภาพมีรายจ่ายในเรื่องพิธีศพเอง เช่น ค่าจัดดอกไม้ประดับหน้าศพ ซึ่งมีจำนวน ๕ กอ ที่ต้องจัดวางไว้ประดับหน้าโลงศพ มีราคาต่ำสุดคือราคาตั้งแต่ ๑,๘๐๐ - ๒,๐๐๐ บาท ๔,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท หรือ ราคา

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, วัดสาครสุนัประชาสรรค์ เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๓๒} สัมภาษณ์คุณสุชิน ปานเที่ยง, สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้า แขวง จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๓} สัมภาษณ์พระครูโชติญาณประยุต รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสิริกมลาวาส แขวงลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๘,๐๐๐ – ๒๐,๐๐๐ บาท ถ้าจัดเป็นสวนก็ราคา ๘๕,๐๐๐ บาท ส่วนค่าเชื้อเพลิงเผาพูนนั้นเจ้าภาพจะต้องจ่ายประมาณ ๒,๕๐๐ บาท ตามราคาน้ำมันดีเซลในท้องตลาด

ข้อคิดที่อยากฝากให้บุตรหลาน คือ ความตายเป็นมรดกธรรมที่ทุกคนต้องได้รับ เราควรปลงให้ได้เพราะ เป็นเรื่องของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อตายแล้วก็ทำอะไรคิดตัวไปได้ มีแต่บุญและบาปเท่านั้นที่จะนำติดตัวไป ซึ่งบาปและบุญนี้ก็จะส่งผลให้เราไปเกิดเป็นเทวดา มนุษย์หรือสัตว์ต่อไปในภพหน้า^{๓๔}

เรื่องแนวโน้มนำในการจัดพิธีศพในอนาคต สิ่งที่พบเห็นพฤติกรรมบางประการของบุตรหลานหรือญาติผู้ตายบางราย มีบางรายเมื่อเผาศพเสร็จแล้วญาติผู้ตายไม่มาเก็บกระดูกเพื่อนำไปบรรจุโกศไว้บูชาและทำบุญให้ผู้ตายจะปล่อยทิ้งไว้ที่วัดให้เป็นภาระของวัด เจ้าหน้าที่ของวัดจึงจำเป็นต้องนำไปถมธรณีสงฆ์ใน ๑ ปี จะมีประมาณ ๓๐ – ๔๐ ราย^{๓๕}

แนวโน้มนำการจัดพิธีศพในอนาคต จากปัญหาที่พบในปัจจุบันที่วัดบึงทองหลางบางประการ คือ ปัญหาของเจ้าภาพบางรายไม่มาเก็บกระดูกของผู้ตายหลังเผาเพื่อนำไปประกอบพิธีบรรจุโกศหรือสถานที่ที่เหมาะสมทำให้เจ้าหน้าที่ของวัดรับภาระไม่ไหวจึงนำเอากระดูกไปใส่เก็บไว้ในถังขยะเพราะว่าสถานที่ของวัดไม่มีที่สำหรับถมกระดูกเหล่านี้ไว้ ส่วนกระดูกชิ้นใหญ่ ๆ จะเก็บไว้ในถังสีเหลือง ถังเหล่านี้ตั้งอยู่ในเต็นท์ใหญ่ภายในบริเวณพื้นที่ของวัด^{๓๖}

ราคาค่าใช้จ่ายในการเผาศพของวัดอยู่ที่ ๒,๐๐๐ บาท ต่อศพ ถ้าเจ้าภาพไม่มีเงินเพราะฐานะยากจน ทางวัดจัดให้ฟรี เพราะมีอุปกรณ์พร้อมให้ใช้ เช่น ดอกไม้ประดับหน้าศพวัดมีให้ใช้แต่เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ไม่ใช่ดอกไม้สด เป็นต้น

เรื่องการทำบุญเจ้าภาพอาจจะใช้วิธีนำปัจจัยใส่ซอง ซึ่งแล้วแต่เจ้าภาพจะถวายพระสงฆ์ ซึ่งไม่ได้บังคับว่าต้องถือปฏิบัติ ในพิธีเผาต้องมีผ้าไตร ๑ ชุด ให้ประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุล ถ้าไม่มีตรงนี้ก็ไม่เป็นอะไร แต่กุศลก็จะหายไป^{๓๗}

^{๓๔} สัมภาษณ์คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย , วัดบึงทองหลาง ตลาดพร้าวซอย ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร ,อายุ ๔๘ ปี , ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ คุณสมาน พูลเกษม, สัปเหร่อวัดลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ,อายุ ๕๗ ปี มีประสบการณ์การทำหน้าที่มากกว่า ๕๐ ปี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย , สัปเหร่อวัดบึงทองหลาง กรุงเทพมหานคร , วัดบึงทองหลาง ตลาดพร้าวซอย ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร ,อายุ ๔๘ ปี , ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิบุญโญ) , หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร , ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

เรื่องบุตรหลานหรือญาติมิตรใกล้ชิดของผู้ตายควรเรียนรู้เรื่องความตาย และพิธีการจัดการศพเพราะเป็นประเพณีที่สอนให้แสดงความกตัญญูต่อผู้ตายได้เป็นอย่างดี เป็นสิ่งที่ลูกหลานพึงกระทำให้บุตรหลานของตนไม่ควรมอบหมายเป็นภาระหน้าที่ให้แก่เจ้าหน้าที่วัดหรือให้แก่พระสงฆ์ในวัดแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติจัดการศพนั้นทำให้บุตรหลานสามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะในสังคมได้อย่างถูกต้องและดีงาม

ค่าใช้จ่ายเรื่องงานศพอนาถา ในวัดบึงทองหลางไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทางวัดให้บริการฟรีทุกอย่าง เช่น บริการดอกไม้ประดับหน้าศพซึ่งเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ และเผาให้โดยไม่เก็บค่าเชื้อเพลิง งบประมาณในส่วนนี้ทางวัดนำมาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธามาทำบุญที่วัด หยอดเงินทำบุญซื้อโลงศพที่ตั้งไว้ในศาลาของวัด

ในกรณีของเจ้าภาพที่มีฐานะดีเรื่องการทำบุญนั้นสุดแต่แต่เจ้าภาพจะทำบุญให้วัดในรายการที่เจ้าภาพควรทำบุญมีต่อไปนี้ คือ ค่าใช้จ่ายในการเผาศพ เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท ใช้จ่ายส่วนอื่น ๆ เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพจัดหาเอง แต่เจ้าภาพจะทำบุญให้วัดนั้นแล้วแต่เจ้าภาพจะทำอาหารเลี้ยงพระสงฆ์และอาหารเลี้ยงแขกในงานซึ่งเจ้าภาพจัดหามาเอง และอื่น ๆ ที่เจ้าภาพมีความประสงค์ที่จะทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย^{๓๘}

ค่าใช้จ่ายในการประกอบฌาปนกิจทางวัดไม่ได้เรียกร้องสิ่งใดแต่มีธรรมเนียมการชำระค่าน้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผาศพเป็นจำนวนเงิน ๒,๕๐๐ บาท ราคาค่าน้ำมันจะเปลี่ยนแปลงไปตามการขึ้นและลงของราคาน้ำมันในท้องตลาด ที่เป็นจริงในปัจจุบัน^{๓๙}

คุณบุญส่ง หนีหงส์ ให้ข้อคิดว่า “คนเราเกิดมาร่วมพิภพ ต้องเจอจุดจบวันหนึ่งทั้งชายหญิง ล้วนไปป่าช้าทั้งศักดิ์และกรรมกรทั้งชาวยุทธ์ทั้งชายทั้งบ่าวทั้งข้า(ทาส)ทั้งเจ้าล้วนเป็นเหยื่อหนอ ตายแล้ว همینเนาเป็นที่แน่นอนต้องเกยเซิงตะกอนด้วยกันทุกคน”^{๔๐}

คุณแจ้ วงศ์จำ ให้ข้อคิดเรื่องบาปบุญและกรรมว่า ข้อคิดเรื่องกรรมและบาปบุญปัจจุบันเราไม่ต้องรอกพหน้าหรือชาติหน้าเพราะปัจจุบันกรรมติดปีกบินได้ คนที่ค้าขายบ้าลูกหลานก็ติดยาบ้าเป็นปัญหาสังคม ให้เห็นความจริงได้ทุกวัน และคนที่ดื่มเหล้าเมาสุราผลก็เป็นโรคติดสุรา

^{๓๘} สัมภาษณ์คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย, สัปเหร่อวัดบึงทองหลาง กรุงเทพมหานคร, วัดบึงทองหลาง ตลาดพร้าวซอย ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร, อายุ ๔๘ ปี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, วัดสาครสุนทรประชาสรรค์ เขตตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๔๐} คุณบุญส่ง หนีหงส์ อุบาสกวัดลาดพร้าว เขตตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

เรื่องจริง คนที่ใช้ไฟฟ้าลัดวงจรปลาในน้ำให้ตายตนเองก็ตายเพราะถูกไฟฟ้าลัดวงจร นี่ก็เห็นได้ชัดเจน คนในสมัยนี้ขาดศีลธรรมผลกรรมที่ตนได้รับจึงตามทันเร็วทันตาเห็นไม่ต้องรอชาติหน้า^{๔๑}

เรื่องความตายผมเห็นมามาก บางคนร่ำรวยมาก ขนาดจัดงานศพใช้เงินแต่งสวนประดับหน้าศพเป็นเงิน ๙๕,๐๐๐ บาท แต่เวลาทำบุญให้ทางวัดทำเพียง ๑,๐๐๐ บาท เท่านั้น ซึ่งก็แล้วแต่เขาจะทำบุญนะ เรื่องบาปบุญผมเชื่อครับ บางครั้งสภาพศพที่ปรากฏ บอกถึงเรื่องการทำบุญมาดีของผู้ตาย บางศพตายแล้วมีสภาพเหมือนนอนหลับสบาย บางศพมีสภาพไม่น่าดูเป็นอสุภะ ก็ปลงได้ในรูปแบบหนึ่ง^{๔๒}

การบวชน้ำไฟ เป็นพิธีที่ยังคงปฏิบัติเพื่อให้ผู้ตายได้รับอานิสงส์แห่งบุญกุศลจากการบวชการประพาศิธรรมของบุตรหลานที่บวชให้ ในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ทำครบรอบวันตาย ๗ วัน อาจจะทำให้มีสวด ๓ ถิ่น เลี้ยงพระสงฆ์ หรือใส่บาตรพระสงฆ์ จำนวน ๔ รูป ตอนเช้าก่อนเพล ถวายสังฆทาน ทำบุญบั้งสุกุล ส่วนการทำบุญหลังจากนั้นก็ทำช่วงครบรอบวันตาย ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน เพราะเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายยังรอรับผลบุญกุศลที่บุตรหลานญาติมิตรทำส่งไปให้ ในความเป็นจริงผู้ตายเมื่อยังมีชีวิตอยู่ควรบำเพ็ญบุญกุศลไว้ให้มาก ไม่ต้องรอรับส่วนบุญจากบุตรหลานญาติมิตรที่จะทำให้ตนซึ่งเป็นวิธีที่ดีกว่า^{๔๓}

ส่วนเรื่องฐานะผู้ตายไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน รายจ่ายก็เท่ากัน คือ ๒,๐๐๐ บาท ในบางรายที่จนจริง ๆ ไม่มีเงินเลยทางวัดก็จัดหาโลงศพใหม่จากร้านให้ จัดการให้ฟรีทุกอย่างเพราะว่าที่วัดมีผู้รับบริจาคเงินทำโลงศพซึ่งได้ปัจจัยจากผู้มีจิตศรัทธาประมาณเดือนละ ๒,๐๐๐ – ๓,๐๐๐ บาท

เจ้าหน้าที่ของวัดนำเงินไปฝากธนาคารไว้เพื่อนำมาใช้จ่ายในเรื่องฌาปนกิจให้แก่ศพผู้ยากไร้ซึ่งก็แทบจะไม่เพียงพอ ราคาโลงใหม่อยู่ในราคา ๑๐ โหล ๑๘,๐๐๐ บาท

^{๔๑} คุณแจ้ วงศ์ขำ อุบาสกวัดลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๔๒} สัมภาษณ์คุณปริษา สุขเกษม , สัปเหร่อวัดบึงทองกลาง ลาดพร้าว ซอย ๑๐๑ เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร , ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๔๓} พระครูวิมลวิหารกิจ, เจ้าอาวาสวัดลาดปลาเค้า, จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร , วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

เมื่อก่อนทางวัดจะมีดอกไม้แห้งให้บริการแก่ศพผู้ยากไร้ แต่เวลานี้ดอกไม้ก็เสื่อมสภาพเก่าไม่สวยงาม ในบางรายก็จะนำดอกไม้ที่ยังสดอยู่ของงานศพรายที่เพิ่งเสร็จไป นำมาประดับหน้าศพให้ เรื่องเตาเผาศพ ทางวัดใช้ระบบไร้มลพิษ มีเจ้าหน้าที่ที่เขามาตรวจสอบสภาพเตาเผาทุก ๆ ปี ถ้ามีการชำรุดก็จะซ่อมให้ฟรี^{๔๔}

การจัดพิธีศพที่ควรรู้ คือ บุตรหลานควรเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีสำคัญเกี่ยวกับเรื่องความตาย เพราะความตายเกิดขึ้นในทุกบ้านทุกครอบครัว หากบุตรหลานได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องความตายบ้าง เมื่อมีความสูญเสียชีวิตของบุคคลที่ตนรักก็จะสามารถปฏิบัติตน และทำใจรับความจริงเหล่านี้ได้ ชีวิตก็จะดำเนินไปอย่างมีสติมั่นคงไม่เกิดความประมาทในการดำเนินชีวิต

ประโยชน์อีกประการหนึ่ง คือ บุตรหลานสามารถจัดการศพได้ถูกต้อง และได้เรียนรู้ธรรมเนียมจากพิธีการต่าง ๆ ของงานศพไปพร้อม ๆ กันไปด้วย ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบุพการีเป็นบุตรหลานที่กตัญญูต่อผู้มีพระคุณอีกด้วย

ค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีศพกับฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพอาจจะมีปัญหาบ้างในบางราย แต่ทางวัดได้มีอุปกรณ์ให้บริการโดยไม่คิดเป็นเงินใด ๆ เพราะเงินส่วนนี้ได้จากกระแสบุญแห่งจิตศรัทธาของพุทธศาสนิกชนบริจาคให้แก่วัด

ถ้าอัฐิที่ญาติผู้ตายไม่สามารถเก็บไปทำพิธีฌลองธาตุ หรือ ลอยอังคารได้เพราะฐานะเศรษฐกิจไม่เอื้อต่อการจัดการ ทางวัดจะเก็บรวบรวมไว้ เมื่อครบปี หรือระยะเวลาที่เหมาะสม เจ้าหน้าที่ในวัดจัดทำบุญให้และถ้ากระดูกเหล่านั้นก็ฝังไว้ในธรณีสงฆ์ต่อไป

๔.๖ วิเคราะห์สาระจากการสัมภาษณ์

การเตรียมงานศพ ของเจ้าหน้าที่ในเขตลาดพร้าว มีทีมงานปฏิบัติการเพื่อช่วยเหลืองานของกันและกันให้เรียบร้อยทันเวลาตามกำหนดการ แต่ไม่มีการเรียกร้องค่าตอบแทนจากเจ้าภาพเป็นจำนวนเงินที่ทีมกำหนด การใช้จ่ายซื้อสิ่งของมาใช้ในงานศพ จะเป็นภาระของฝ่ายเจ้าภาพโดยตรง ทุกประการ ส่วนค่าตอบแทนที่ทีมงานได้จากการจัดเตรียมงานศพนั้น เป็นความพอใจของเจ้าภาพที่จะมีความศรัทธามอบให้ทีมงาน

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิบุณฺโญ), หัวหน้าฆาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

นอกจากนี้ ในการเตรียมงานศพตลอดทั้งงานนั้น มีกลุ่มงานรับเหมาประกอบอาหารเลี้ยงพระและเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานศพ ซึ่งเป็นความสะดวกของฝ่ายเจ้าภาพที่ไม่ต้องจัดทำเอง แต่ทั้งนี้ก็ยังมิเจ้าภาพบางรายไม่ได้ใช้บริการดังกล่าวนี้ คือ เจ้าภาพจัดทำอาหารเองทุกรายการ

การจัดการงานศพ ในเขตลาดพร้าว พิธีที่เปลี่ยนแปลงเพื่อความเหมาะสมตามความเป็นจริง คือ การมัดศพ ทางวัดทุกวัดกล่าวว่า ไม่มัดศพ หรือไม่ตราสังศพ เพราะศพได้รับการนิคยา กันเนามาเรียบร้อยแล้ว แต่ในกรณีศพที่มีบาดแผลตามร่างกายจำนวนมาก การนิคยาศพไม่สามารถหยุดยั้งการเน่าเหม็นได้ เจ้าหน้าที่จัดการศพของวัดจะมัดศพเพื่อความเรียบร้อยก่อนบรรจุศพลงในโลงศพ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คติธรรมในพิธีแบบโบราณเรื่องการมัดศพ ๓ เปลาะ เพื่อให้พิจารณาธรรมเรื่องบ่วง ๓ อันได้แก่ ความห่วงลูก ห่วงภรรยา และห่วงสมบัติ นั้นไม่ปรากฏในพิธีศพของเขตลาดพร้าว

การบรรจุศพลงในโลง สัปเหร่อใช้วิธีการจุดธูปบอกให้ศพรับทราบว่าจะเชิญให้เข้าไปนอนในโลง เพราะโลงนี้เป็นบ้านใหม่ที่ตรงเข้าไปอยู่ ธูปที่จุดนั้นจะเผาไว้ตรงมุมโลงทั้ง ๔ มุม มุมละ ๑ ดอก สัปเหร่อจะบอกให้บุตรหลานขอขมาศพและกล่าวเชิญให้เข้าไปอยู่บ้านใหม่ เมื่อบรรจุศพลงในโลงแล้ว สัปเหร่อจะวางพวงมาลัยบนอกของศพ หรือถ้าเป็นดอกไม้ก็จะวางตรงชอกต้นแขนซ้ายของศพ นำเงินใส่โลงศพเพื่อให้ผู้ตายนำไปใช้ในสัมปรายภพเช่น ซื่อที่ดินของยายกาลิตากาลา และค่าเดินทางไปในที่ต่าง ๆ

ตามไฟหน้าศพ ในปัจจุบันใช้การจุดธูป หรือจุดตะเกียง ไม่ได้จุดตลอดเวลาในการจัดงานศพเป็นการจุดเป็นพิธีช่วงที่มีการสวดศพและปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมาเป็นประเพณี เมื่อสวดจบในพิธีแต่ละคืน ก็ไม่ได้มีการจุดต่อเนื่องตลอดคืน และไม่มีการนอนเฝ้าศพ เพราะศพอยู่ในศาลาที่มีประตูเปิด หรือปิดที่เรียบร้อย

การตั้งศพ ในเขตลาดพร้าวไม่ยึดติดอยู่กับการหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตก หรือทิศใต้ แต่จะหันศีรษะศพไปทางพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานในศาลาตามความเหมาะสม ความเชื่อเรื่องการนอนหันศีรษะทิศของคนที่ตายกับคนเป็นจึงไม่มีอีกต่อไป

พิธีเผาศพ ในเขตลาดพร้าวทำพิธีเผาหลอก คือให้ประธานในงานเริ่มวางช่อดอกจันทน์ได้ศพก่อน ตามด้วยแขกผู้มาร่วมงานศพ ไม่มีการฝากดอกจันทน์ไปวางแทนกันและไม่มีการจุดไฟต่อ ๆ กัน วางดอกไม้จันทน์เผาหลอกแล้ว นำศพไปตรงจุดที่สัปเหร่อคน เปิดฝาโลงศพให้บุตรหลานดูหน้าศพเป็นครั้งสุดท้าย สัปเหร่อนำสิ่งของออกจากโลง ซึ่งรวมทั้งเงินที่ใส่ในโลงออก ใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ นำดอกไม้จันทน์ทุกดอกจากการเผาหลอกใส่ในโลง ปิดฝาโลงแล้วนำโลงเข้าเตาเผา

พิธีเก็บอัฐิ ในเขตตลาดพร้าว จะให้ญาติมาเก็บกระดูกผู้ตายในวันรุ่งขึ้น นิมนต์พระสงฆ์ ๑ รูปมาบังสุกุลเป็น บังสุกุลตาย คือ เบื้องต้นของพิธี จะเรียงกระดูกชิ้นต่าง ๆ เป็นรูปร่างคน หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก พรมน้ำอบน้ำหอม ทอดผ้าบังสุกุลเป็น แล้วจัดกระดูกให้ศีรษะเปลี่ยนทิศตะวันตก พระสงฆ์บังสุกุลตาย ต่อจากนั้นทำบุญฉลองธาตุ อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

การเก็บกระดูกใส่โกศไว้บูชายังคงมีอยู่แต่บุตรหลานไม่นิยมนำกระดูกเก็บไว้ที่บ้าน นิยมเก็บไว้ตามช่องกำแพงวัด ถ้ากระดูกที่เหลือจะนำไปลอยอังคารเพื่อให้เจ้ากระดูกกลับไปสู่ธรรมชาติดั้งเดิม

ในส่วนอื่น ๆ นี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องจากการจัดการศพที่มีค่าใช้จ่ายมาเกี่ยวข้อง เพราะการเผาศพต้องใช้เชื้อเพลิง จากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลากรผู้เกี่ยวข้องกับการทำพิธีศพพบว่ามีค่าใช้จ่ายดังนี้ คือ กำน้ำมันเชื้อเพลิงเผาศพ ราคาประมาณ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท ขึ้นอยู่กับราคาของน้ำมันเชื้อเพลิงในท้องตลาด

ในกรณีที่เป็นศพอนาถา วัดจัดพิธีให้โดยไม่เรียกค่าใช้จ่ายใด ๆ มี อุปกรณ์ให้ใช้ประกอบพิธีให้พร้อม จัดโดยสวดศพให้ ๑ วันแล้วเผาให้ ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้วัดนำมาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งมีอยู่แต่ก็ยังไม่เพียงพอเท่าที่ควร ในกรณีนี้มีจำนวนของศพอนาถาประมาณ เดือนละ ๕ ราย และมีบางรายไม่สามารถมาเก็บเจ้ากระดูกของผู้ตายไปทำบุญฉลองธาตุและไม่สามารถนำเจ้ากระดูกไปลอยอังคารได้ ในส่วนนี้เป็นภาระของวัดที่ต้องนำเจ้ากระดูกไปฝังไว้ในกรณีสงฆ์ของวัดต่อไป ในกรณีดังกล่าวนี้มีประมาณ ร้อยละ ๔๐ รายต่อปี

แนวโน้มการจัดพิธีศพของชาวพุทธเขตตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ในอนาคต

จากการสัมภาษณ์บุคคลากรภายในวัดแต่ละวัด มีข้อคิดเห็นว่า การจัดพิธีศพให้เจ้าภาพในบางราย เจ้าหน้าที่มีความจำเป็นต้องจัดพิธีบางอย่างตามความประสงค์ของเจ้าภาพ ให้เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของวัดกับเจ้าภาพในเรื่องการจัดพิธีศพให้ผู้ตาย

ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่า ปัญหาดังกล่าว กับปัญหาของวิถีชีวิตของชาวพุทธเขตตลาดพร้าว ที่มีเวลาจำกัด ต้องประกอบอาชีพเพื่ออยู่รอดในสังคมกับความพยายามในการเอื้ออำนวยความสะดวกให้เจ้าภาพเพื่อลดความขัดแย้งกัน พิธีศพในเขตตลาดพร้าวอาจจะมีแนวโน้มการจัดการพิธีศพเพื่อการรวบรัดเวลาให้สั้นลง

การจัดวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในพิธี รายการอาหารทั้งเลี้ยงพระและเลี้ยงแขกตลอดจนกำดดอกไม้หน้าศพ ประกอบกับการทำงานเป็นทีมของเจ้าหน้าที่ในวัดในปัจจุบันนี้ ในอนาคตอาจจะมีการรับเหมาจัดพิธีศพให้เบ็ดเสร็จในเวลาและเงินค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมตามรายการที่เจ้าภาพต้องการให้จัด ซึ่งผู้ศึกษาเชื่อว่าในลักษณะดังกล่าวนี้มีโอกาสเป็นไปได้ในอนาคตมากที่สุด

บทที่ ๕

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องคตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบคตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาในสังคมชาวพุทธทั่วไปในปัจจุบัน และคตินิยมในพิธีศพที่ปรากฏในเขต ลาดพร้าว โดยศึกษาเชิงเอกสารและจากคำสัมภาษณ์เชิงลึก มีแบบสอบถามจากกลุ่มบุคคลเป้าหมาย ที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพโดยตรงจำนวน ๑๕ รูป/คน สรุปอภิปรายได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องคตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเถรวาท ผู้ศึกษาได้ศึกษาคติ นิยมในพิธีศพ จากพระไตรปิฎก และอรรถกถาธรรม ศึกษาคตินิยมในพิธีศพในสังคมไทย คือ พิธีศพใน ๔ ภาค ของไทย จากเอกสารต่าง ๆ และจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และศึกษาคตินิยมในพิธี ศพของชาวพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร มีข้อสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ พิธีศพและคตินิยมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พิธีศพในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวพิธีการไว้อย่างชัดเจน กล่าวพิธีไว้ แบบเรียบง่ายโดยหลัก ๆ คือ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นชาวพุทธในพุทธกาลจัดพิธีตามลำดับไว้ดังนี้

- ๑) เตรียมผ้าขาวใหม่ สำลี และน้ำหอม
- ๒) ห่อศพด้วยผ้าใหม่และสำลี
- ๓) ใช้รางเหล็กที่หล่อด้วยน้ำมันหอมแล้ววางศพลงไป ใช้ฝารางเหล็กปิดไว้
- ๔) ตั้งพิธีเคารพศพ ๗ วัน
- ๕) วันที่ ๗ ทำพิธีฌาปนกิจศพโดยใช้ฟืนหรือฟางหญ้าเผา
- ๖) เก็บอัฐิไว้ทำเจดีย์ประดิษฐานอัฐิไว้บูชา แต่ถ้าเป็นศพบุดูชนจะนำเถ้านทิ้งในแม่น้ำ

คงคา

คตินิยมในพิธีศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาผู้ศึกษาพบว่ามีความคตินิยมที่สำคัญปรากฏ ๔ เรื่องดังนี้ คือ ไตรลักษณ์ การเตรียมใจก่อนตาย ธรรมสังเวช และ ความกตัญญู

ไตรลักษณ์ เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนเห็นความจริงของชีวิตมนุษย์ในเรื่องความตาย ให้น้อมใจรับความเปลี่ยนแปลง ในความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะการยอมรับความจริงเป็นสภาวะของจิตใจที่ดีที่ทำให้จิตใจเข้มแข็งมองเห็นหรือพิจารณาทุกสิ่งเป็นธรรมดา เห็นความเกิดดับของชีวิต

ในเรื่องของพิธีต่าง ๆ ของการจัดการศพเป็นเพียงสื่อที่จะสานต่อความคิดของผู้ที่เป็นบุตรหลาน ญาติของผู้ตายและผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายให้มีคติข้อคิดทางธรรมเป็นอุทาหรณ์สอนใจตนไม่ให้ลืมความเป็นจริงของชีวิตตน ให้รู้ธรรม รู้ความปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักของตน

ธรรมสังเวช เป็นสภาวะธรรมกายจิตใจที่มองเห็นความเกิดแก่เจ็บตายตายเป็นธรรมดา ทุกคนต้องผ่านขั้นตอนของทุกข์ในสังขารเหล่านี้ย่อมมีหัวใจเป็นธรรมะ คือ ไม่หวั่นไหว ไม่ตื่นตระหนกในมรณะสัญญาณที่เกิดขึ้นกับตนเอง เพราะทำให้จิตตกไปสู่อบายภูมิเมื่อตายแล้ว ดังนั้นการตาย ชาวพุทธควรทำใจให้ยอมรับมัน เพื่อให้ทั้งกายและใจตายพร้อมกัน คือ ใจเข้าถึงนิพพาน

การเตรียมตัวเตรียมใจก่อนตาย เป็นการปลดปล่อยทุกข์แห่งใจของใกล้ผู้ตายให้เกิดความสุขกายสบายใจ การเตรียมใจนี้ เป็นวิธีการปลดปล่อยของความทุกข์ใจให้แก่ผู้ใกล้ตาย เพื่อเกิดความสงบใจก่อนตาย ใจพร้อมรับกับสภาวะความตายที่จะเกิดขึ้นกับตน นับว่าเป็นวิธีการสร้างบุญกุศลทางใจอีกรูปแบบหนึ่งที่ดั่งมของพระพุทธศาสนา เพราะบุญทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขความเจริญ จิตที่ได้เตรียมเพื่อการดับดีแล้ว ชีวิตหลังความตายก็จะเป็นความสงบสุข อีกทั้งเป็นการตายทั้ง ๒ อย่าง คือ ร่างกายตายจิตก็ตายด้วย ทำให้ไม่มีการเกิดการตายในภพชาติต่อไป

ความกตัญญู พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปฏิบัติพระองค์อย่างชัดเจนในเรื่องความกตัญญู คือ เมื่อพุทธบิดาเสด็จสวรรคต พระองค์เป็นผู้จัดการพระศพด้วยพระองค์เอง และพระสารีบุตรเมื่อทราบที่ท่านจะปรินิพพาน ท่านไปกราบทูลลาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนแล้วไปแสดงธรรมโปรดมารดาของท่านให้ได้ดวงตาเห็นธรรมเพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณบุพการีของตน

คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา นอกจากสอนให้พุทธบริษัทมีใจสงบ สะอาด และสว่าง ด้วยวิธีตามแนวทางปฏิบัติธรรมด้วยทาน ศีล และภาวนา แล้วยังเน้นเรื่องความกตัญญูซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความรัก ความเมตตาเกื้อกูลกันเพื่อประโยชน์สุขและความเจริญทั้งฝ่ายผู้รับ ผู้ปฏิบัติ และสังคมที่ตนอาศัยอยู่

นอกจากนี้พิธีศพยังให้คติธรรมเตือนสติแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ดำเนินชีวิตของตนอย่างไม่ประมาท สอนให้รู้จักคิดพิจารณาธรรมรู้จักครองสติตนและเลือกวิถีดำเนินชีวิตตนให้อยู่ในครรลองแห่งธรรม มีสติกำกับการกระทำ ไม่ก่อกรรมชั่วอันนำไปสู่อบายภูมิเมื่อตายไป

การมีสติรับรู้และยอมรับความจริงเรื่องความตายที่กำลังจะเกิดขึ้นกับตนเอง เป็นเรื่องที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติ การยอมรับสภาวะของจิตดังกล่าวนี้เป็นจิตลักษณะจิตที่พร้อมจะตาย ซึ่งเป็น การตายที่สมบูรณ์ คือ ร่างกายตาย จิตก็ตาย ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

๕.๑.๒ คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในสังคมไทย

จากการศึกษาเรื่องคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเถรวาท ผู้ศึกษาสรุปผล การศึกษาดังนี้

ก. คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพภาคกลาง

คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของภาคกลาง ทุกพิธีมีคติธรรมสอนใจให้ผู้ที่มีชีวิตพิจารณา ธรรม ในบทสวดนี้ ผู้ศึกษาสรุปเฉพาะส่วนที่สำคัญดังนี้

๑. การอาบน้ำศพ การชำระร่างกายให้สะอาดปราศจากมลทินเป็นการเตรียมตัวเพื่อความ สวัสดิ์ในการเดินทางไปสู่สัมปรายภพ
๒. รดน้ำศพ ให้คติธรรมว่าคนตายแล้วแม้แต่แม่มมีคนนำน้ำอบน้ำหอมมาราดก็มีอาจฟื้นชีวิต ได้ และให้ข้อพิจารณาเรื่องการอโหสิกรรมแก่กันและกันเป็นวิธีการปลดปล่อยอารมณ์ เส้าหมอง ไม่อาฆาตจองเวรกัน เป็นการตัดกระแสวัฏทุกข์ได้วิธีหนึ่ง
๓. การแห่ศพ ให้พิจารณาเรื่องไตรลักษณ์ คือ สิ้นคนหาบ สามคนแห่ หนึ่งคนนั่งแคร่ สอง คนพาไป เป็นเรื่องความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต
๔. ตามไปหน้าศพ ให้ข้อพิจารณาเรื่องความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต
๕. มะพร้าวล้างหน้าศพ ให้ข้อพิจารณาเรื่องชำระล้างมลทินความสกปรกที่เกิดจากกิเลส ในใจของเราได้ด้วยธรรมะสุจริตเหมือนน้ำสะอาดชะล้างความสกปรก
๖. ดอกไม้จันทน์เผาศพ ไม่ให้จุดต่อ ๆ กันเพราะว่าไฟเหมือนกิเลสที่ร้อนเผาใจ หากจุดต่อ ๆ กันจะยิ่งเพ็งกำลังแห่งไฟกิเลสเผาใจตน
๗. การแปรรูป ให้ข้อพิจารณาเรื่องไตรลักษณ์ เมื่อคนตายแล้วสิ่งที่เหลืออยู่คือ ความดีและ ความชั่วของตน
๘. เดินสามหาบ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เป็นการทำบุญทำดีด้วยความกตัญญู ต่อผู้ตาย

ข. คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พิธีศพของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพิธีศพที่มีคติธรรมคล้าย ๆ ภาคกลาง ผู้ศึกษาสรุปพิธีที่สำคัญ ๆ ดังนี้

๑. การอาบน้ำศพ ให้พิจารณาเรื่องการชำระกิเลสในใจด้วยธรรมะคือ มีศีล สมาธิ ปัญญา
๒. การหิวผมให้ศพ ให้พิจารณาเรื่องการเกิดการตายเป็นเรื่องธรรมดา
๓. รดน้ำศพ ให้พิจารณาเรื่องการขอมาเป็นเรื่องของกรรมไม่ผูกเวรกัน ทำให้ใจผ่องแผ้ว
๔. เงินใส่ปากศพ ให้พิจารณาว่าเงินเป็นทรัพย์ภายนอกนำติดตัวไปไม่ได้เหมือนทรัพย์ภายในคืออริยทรัพย์
๕. หน้ากากปิดหน้าศพ ให้พิจารณาเรื่องการสำรวมอายตนะทั้ง ๖ เพราะว่าเป็นทวารสำคัญของการเกิดกิเลสในใจได้
๖. การมัดศพ ให้พิจารณาเรื่องบ่วงชีวิตทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดไม่สิ้นสุด
๗. บันได ๓ ขั้น ให้พิจารณาเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด คือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ
๘. จุดไฟตั้งศพ ให้พิจารณาเรื่องแสงสว่าง คือปัญญา ควรมียปัญญาในการดำเนินชีวิต
๙. ขนออกจากรี้น ให้พิจารณาเรื่องการทำบุญแบ่งไม้ฝ้ายบ้านให้ผู้ตายนำไปสร้างบ้านอยู่ในภพชาติใหม่หลังความตาย
๑๐. การเลี้ยงศพ ให้พิจารณาเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณของตนขณะเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่
๑๑. โปรยข้าวสาร หรือข้าวดอกแดง ให้พิจารณาเรื่องความตายคือตายแล้วไม่อาจฟื้นมาได้เหมือนข้าวสารหรือข้าวดอกแดง เมื่อหว่านลงดินไม่สามารถงอกขึ้นมาใหม่ได้
๑๒. ไม้ขีดทางهامศพ ให้พิจารณาเรื่องเส้นทางมรณะทุกคนต้องเดินไป
๑๓. ที่ปลงศพ ให้พิจารณาเรื่องกามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหาเป็นสิ่งที่เราหนีไม่พ้นหากยังไปไม่ถึงนิพพาน
๑๔. ถ้างน้ำศพ ให้พิจารณาเรื่องการชำระกิเลสเศร้าหมองในใจต้องใช้สุจริตธรรมชำระล้างใจให้สะอาด
๑๕. จุดไฟเผาศพ ไม่ให้จุดไฟต่อ ๆ กัน ให้พิจารณาเรื่องกิเลสเป็นเหมือนไฟเผาใจไม่ควรจุดต่อ ๆ กันเพราะว่ามันจะลุกลามความร้อนเป็นวงกว้างมากขึ้น
๑๖. การเก็บกระดูก ให้พิจารณาเรื่องความกตัญญูต่อผู้ตาย ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้และทำความดีเป็นการตอบแทนคุณ

ค. คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพภาคเหนือ

๑. อาบน้ำศพ ไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่ามีคติธรรมอะไร แต่ผู้ศึกษาเข้าใจว่าเป็นการชำระร่างกายให้ศพ เพื่อการเตรียมตัวเดินทางไปสัมปรายภพ เป็นพิธีกรรมที่สอนเรื่องความกตัญญูให้แก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่
๒. นำเงินใส่ปาก ไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจนแต่ผู้ศึกษาเข้าใจว่าเป็นพิธีที่สอนคนเป็นเรื่องทรัพย์ภายนอกผู้ตายไม่สามารถนำติดตัวไปได้
๓. ตราสัง เป็นการมัดศพให้เรียบร้อยเหมาะในการยกหรือเคลื่อนย้ายสะดวก เพราะศพบางศพจะมีสรีระที่มีลักษณะไม่เรียบร้อย
๔. การนำศพใส่โลง ไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจน ผู้ศึกษาเข้าใจว่าเป็นการสอนให้คนที่มียังมีชีวิตอยู่เห็นไตรลักษณ์ คือ ร่างกายเมื่อตายแล้วก็เน่าเหม็นเป็นอสุภะ
๕. บำเพ็ญกุศลให้ศพ เป็นพิธีที่บำเพ็ญบุญอุทิศให้ผู้ตาย พิธีนี้สอนให้คนมียังมีชีวิตอยู่คือบุตรหลานมีความกตัญญูต่อผู้ตาย
๖. การเคลื่อนศพ ไปป่าช้า มีพิธีใช้ไม้ขีดบนเส้นทางที่แห่ให้ขบวนแห่เดิน เมื่อต้องผ่านทางแยกก็จะแหวนเวียนด้วยความเชื่อว่าทำให้วิญญาณผู้ตายจำทางกลับบ้านไม่ได้ พิธีนี้มีคติธรรมเหมือนภาคอื่น ๆ คือ เส้นทางที่ขีดดินแห่ศพนี้เป็นเส้นทางมรณะที่ทุกคนต้องเดินไป
๗. การบังสุกุล เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนาที่บุตรหลานทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ให้คติธรรมเรื่องความกตัญญูบุตรหลานควรทำบุญตั้งจิตอธิษฐานส่งบุญให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพ
๘. การเผาศพ ไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่ามีคติธรรมอะไร ผู้ศึกษาเข้าใจว่าเป็นการจัดการศพตามประเพณีเพื่อความเรียบร้อย เพราะการเผาเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อเท่านั้น
๙. การเก็บกระดูก การเก็บกระดูกบุตรหลานเก็บแล้วนำไปฝังใต้โคนต้นไม้ในป่าช้าชาวพุทธภาคเหนือไม่นิยมนำกระดูกผู้ตายเก็บไว้ในบ้าน แต่บุตรหลานจะทำบุญอุทิศให้ผู้ตายด้วยการถวายภัตตาหาร หรือ ถวายสังฆทานที่วัดในวันรุ่งขึ้นของการเผา
๑๐. พิธีเฮือนเย็น เป็นพิธีที่น่าสนใจมาก คือ หลังจากเผาศพแล้วเพื่อนบ้านจะมาอยู่เป็นเพื่อนของบุตรหลานผู้ตายให้ความรักความอบอุ่นกัน ช่วยจัดบ้านเรือนให้เรียบร้อยและจัดเตรียมภัตตาหารไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย

ง. คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพภาคใต้

๑. คอยศพ เป็นพิธีปัดรังควานวิญญาณร้ายไม่ให้มารบกวนในพิธีศพด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ ผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นพิธีที่ทำเพื่อขจัดความกลัวของบุตรหลานผู้ตาย
๒. อาบน้ำศพ เป็นพิธีให้พิจารณาว่าการอาบน้ำให้ศพ ๑๒ ขับ คือ ภายในและภายนอกอัน ได้แก่ รูปรส กลิ่น เสียง สัมผัส และธรรมารมณ์ เป็นอายตนะทั้ง ๑๒ ที่ผู้มีชีวิตอยู่พึงสำรวมระวัง
๓. แต่งตัวศพ เป็นพิธีให้พิจารณาเรื่องความไม่เที่ยงของสังขาร คนที่มีชีวิตอยู่ต้องหักห้ามใจให้ได้เมื่อเกิดความสูญเสีย
๔. ผูกศพ หรือ ตราสัง เป็นพิธีให้พิจารณาเรื่องบ่วงผูกมัดใจคนให้ติดอยู่กับสังสารวัฏ คือ ความห่วงใยในทรัพย์สิน ภรรยาและบุตร
๕. เบิกโลงศพ เป็นพิธีให้พิจารณาเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเพราะมีห่วงน้ำแห่งโอบุชฌิตที่ต้องเวียนว่าย ในภพชาติ ๔ ประการคือ กาม โอบุชฌิต ภาว โอบุชฌิต วิภู โอบุชฌิต และ อวิชา โอบุชฌิต
๖. เซ่นศพ เป็นพิธีให้พิจารณาเรื่องความกตัญญูของบุตรหลานเรื่องการเลี้ยงดูบุพการีของตนให้ดี เมื่อตายไปแล้วไม่สามารถรับประทานอาหารได้เหมือนเมื่อยังมีชีวิตอยู่
๗. นำศพออกจากบ้าน เป็นพิธีที่ขจัดความกลัวด้วยความเชื่อว่า การทำประตูปรางให้ศพเดินผ่านแล้วเอาประตูปรางออกจะทำให้วิญญาณกลับบ้าน ไม่ถูก
๘. ขบวนแห่ศพ เป็นพิธีให้พิจารณาว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีศีลธรรมปฏิบัติดีดีวิญญาณที่ตายแล้วความดีเป็นผู้นำไปสู่สุคติภพ
๙. การเผาศพ เป็นพิธีให้พิจารณาเรื่องภพภูมิ ๔ จากเสา ๔ ต้นของเชิงตะกอน คือ เสาต้นที่ ๑ กามภพ เสาต้นที่ ๒ รูปภพ เสาต้นที่ ๓ อรูปภพ และเสาต้นที่ ๔ เป็นทางหลุดพ้นจากภพ ๓ ได้ คือ นิพพาน
๑๐. การเก็บกระดูก เรียกว่าการลำดับธาตุ เป็นพิธีเหมือนภาคกลางมีบังสุกุลเป็นบังสุกุลตาย เป็น
๑๑. การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ให้คติธรรมเรื่องความกตัญญู
๑๒. การลอยอังคาร เป็นพิธีที่ให้พิจารณาเรื่องสังขารความจริงคือร่างกายที่มีความยาว ๒ วา หนา ๒ คืบ กว้าง ๑ สอก อันประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟนี้ เมื่อหมดอายุขัยก็กลับไปสู่ธรรมชาติดั้งเดิม

จากข้อสรุปข้างต้น คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพทั้ง ๔ ภาค พบว่า ตั้งแต่พิธีอาบน้ำศพ จนถึงพิธีการเก็บกระดูกของผู้ตาย เป็นพิธีที่พัฒนาจากพิธีศพในพุทธกาล ปัจจุบันเป็นพิธีที่จัดเพื่อเป็นกุศโลบายในการสอนผู้ที่มีชีวิตอยู่ ๖ เรื่อง ตามแนวคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การเตรียมใจก่อนตาย ความกตัญญู มรณัสสติ ไตรลักษณ์ และเรื่องธรรมสังเวช เพื่อให้ชาวพุทธรู้จักปลงไม่ความยึดติดกับผู้ตายและสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

การเวียนว่ายตายเกิด เป็นเรื่องของวิภังการ บุตรหลานควรมีศีล ปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ ให้เกิดปัญญา หมั่นฝึกอบรมจิตใจตนให้มีธรรม เพื่อความสุขความเจริญและความหลุดพ้นจากกองทุกข์อย่างสิ้นเชิง

การเตรียมใจก่อนตาย เป็นเรื่องที่บุตรหลานของผู้ตายทุกคนควรใส่ใจ เพราะทำให้ใจปลดออกจากความทุกข์และทำให้ใจเป็นสุขได้ในระดับหนึ่ง สังคมชาวพุทธพึงเรียนรู้เรื่องการเตรียมใจเพื่อช่วยทำให้ผู้กำลังจะตายมีความเตรียมพร้อมจะเดินทางไปสัมปรายภพอย่างสวัสดิภาพ และปลอดภัย ก่อนตายหากมีสิ่งใดติดค้างในใจควรมีการอธิษฐานกรรมแก่กันและกันเพื่อความสบายใจของผู้ใกล้จะตายกับผู้ที่มีชีวิตอยู่ การเตรียมใจจึงเป็นวิถีแห่งพุทธะอย่างหนึ่งที่บุตรหลานพึงปฏิบัติด้วยเมตตาธรรมต่อผู้ใกล้ตาย เป็นการทำให้เกิดบุญกุศลในใจของผู้ใกล้ตาย อีกทั้งทำให้บุตรหลานมีความเกื้อกูลแก่กันและกันตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนไว้

ความกตัญญู เป็นคุณธรรมของบุตรหลานของผู้ตายและชาวพุทธพึงปฏิบัติต่อกันเพื่อความผาสุกความเจริญของตนและของสังคมตามคำสั่งสอนของพระศาสดาในพระพุทธศาสนาที่สอนให้ชาวพุทธทุกคนมีความเกื้อกูลกันและกันด้วยมิตตาคุณและกตัญญูตาคุณ

มรณัสสติ เป็นธรรมที่สอนให้บุตรหลานของผู้ตายมีสติในเรื่องความตาย และรู้จักครองสติของตนทุกลมหายใจ เพราะว่าการมีสติระลึกถึงความตายเป็นธรรมะที่สอนให้ไม่ลำพองตน ไม่หลงไปกับโลกีย์จันถ์ทำความดีของตนเพื่อเป็นทรัพย์ภายในที่สามารถทำได้ทั้งกายวาจาและใจอีกทั้งเป็นทรัพย์ที่สามารถนำติดตัวไปได้ทุกภพทุกชาติ

ไตรลักษณ์ เป็นกฎแห่งธรรมที่เป็นความจริง เป็นกฎที่มนุษย์ทุกคนพึงศึกษาและยอมรับเพื่อประโยชน์สุขของตนและของสังคมส่วนรวม เพราะเมื่อใจพบความจริงแล้วใจจะยอมรับความจริงได้ ทำให้ใจไม่แบกทุกข์

ธรรมสังเวช เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในใจ คือ ธรรมของการยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นไม่มีการยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นตัวกูของกู เพราะความยึดมั่นดังกล่าวนี้เกิดจากกิเลสอันมีต้นเหตุแห่งการเกิดทุกข์ได้ทุกกรณีของการดำเนินชีวิตของมนุษย์

พิธีศพในภาคต่าง ๆ เป็นพิธีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีถึงปัจจุบันเป็นพิธีที่แทรกคตินิยมสอนความจริงแก่บุตรหลานให้มีสติไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตตนตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้ศึกษาเชื่อว่า คตินิยมจากพิธีศพของชาวพุทธเถรวาททั้ง ๖ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้มีอานิสงส์ในเรื่องบุญกุศลต่อผู้ปฏิบัติและเป็นพิธีศพที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ผู้ตาย บุตรหลานของผู้ตายและสังคมส่วนรวมอีกด้วย

๕.๑.๓ คตินิยมในพิธีศพในสังคมชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

จากข้อมูลที่ศึกษาพิธีศพและการสัมภพณ์บุคคลกรที่เกี่ยวข้องในการจัดพิธีศพ สรุปได้ว่า คตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพในสังคมชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานครมีการเปลี่ยนแปลงและขั้นตอนในบางพิธี ตามความเหมาะสมของสถานภาพของสังคมชาวเขตลาดพร้าว พิธีดังกล่าวได้แก่

- ๑) พิธีตราสังศพ ปรับเป็นพิธีผูกมือศพ ไม่มีคเป็น ๓ เปลาะแบบโบราณ คตินิยมที่ให้พิจารณาเรื่องอุปาทานขันธ ความห่วงใยในบุตร ภรรยา และทรัพย์ภายนอก ซึ่งเป็นบ่วงผูกมัดใจให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก มีความเลือนหายไป
- ๒) พิธีเบิกโลงศพ ปรับเป็น การจุดธูปบอกให้ศพรับทราบว่านี่เป็นบ้านใหม่ที่ต้องเข้าไปอยู่อาศัย ให้บุตรหลานขอขมาศพและกล่าวเชิญให้เข้าไปอยู่ในบ้านใหม่ คตินิยมให้พิจารณาเรื่อง อุปาทานขันธ ความเคยมีเคยเป็นเคยสุขสบายเมื่อตายแล้ว กลับมานอนบนที่ที่มีแต่ความหยาบแข็งไม่นุ่มนวลเหมือนที่เคยนอน และบันได ๔ ชั้นพาดโลงไม่มี ข้อคิดเรื่องภพภูมิต่างๆ ไม่มีให้พิจารณา ทำให้ข้อคิดเรื่องนี้หายไปอย่างสิ้นเชิง เพราะโลงที่ประดิษฐ์ขึ้นเป็นโลงที่แข็งแรง มีฝานุ่มนวลสะอาดเรียบร้อย นอนสบาย
- ๓) การตั้งศพ หันศีรษะศพไม่ยึดติดตามความเชื่อแบบโบราณ คือ ศีรษะของศพต้องหันไปทางทิศตะวันตกหรือทิศใต้ แต่จะจัดให้หัน ไปทางทิศที่มีพระประธานในศาลาศพประดิษฐานอยู่เป็นหลัก ซึ่งอาจจะไม่ใช่ทิศตะวันตกหรือทิศใต้ตามคติโบราณที่เคยปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม พิธีศพในเขตลาดพร้าว ก็ยังมีพิธีหลัก ๆ ตามแนวทางที่เป็นความเชื่ออยู่ ดังนั้นพิธีศพที่ปฏิบัติในปัจจุบันจะเป็นเรื่องของการเตือนสติผู้ที่มีชีวิตอยู่ ๕ ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ความตายเป็นเรื่องธรรมดาของการเปลี่ยนแปลงของทุกชีวิต เพราะว่าทุกชีวิตมีการเกิดดับตามเหตุปัจจัยของมัน จึงไม่ควรยึดถือว่าสิ่งนี้ หรือสิ่งนั้นเป็นของเรา เพราะการยึดมั่นทำให้เกิดทุกข์

ประการที่สอง ความตายเป็นมรดกธรรมที่ทุกคนต้องได้รับเสมอกัน ไม่ยกเว้นใคร ดังนั้นทุกช่วงวัยที่มีชีวิต ให้กระทำความดี สร้างบุญกุศลอยู่เสมอเพื่อสั่งสมบุญอันเป็นทรัพย์ภายในเป็นพลปัจจัยส่งผลให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีและเหมาะสมต่อไป

ประการที่สาม พิธีศพเป็นมรดกสติเตือนใจไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ให้มีสติว่าควรกระทำตนเป็นผู้มีศีลและธรรมประกอบกรรมดี ละบาป ทำบุญเพื่อความผาสุกของชีวิตที่เหลืออยู่ และเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ทำให้สังคมมีความเข้มแข็งมั่นคงตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

ประการที่สี่ พิธีศพเป็นพิธีที่ให้โอกาสบุตรหลานแสดงความกตัญญูต่อบุพการีของตน เป็นการปฏิบัติแล้วเกิดบุญทั้งแก่ผู้ตายและบุตรหลานที่กระทำ คือ ได้ประโยชน์สุขทั้งผู้ตายและผู้เป็นบุตรหลาน อีกทั้งเป็นการสอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติเพื่อทำให้คุณธรรมมีความเข้มแข็งในสังคมมากขึ้น โดยมีพิธีกรรมของงานศพเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างบุตรหลาน ญาติมิตรและบุคคลในสังคมชาวพุทธในเขตลาดพร้าวได้เป็นอย่างดี

ประการที่ห้า การเคารพศพ การรดน้ำศพเป็นพิธีที่สอนให้ชาวพุทธรู้จักสำรวมใจระลึกถึงความดีของผู้ตาย ซึ่งการระลึกถึงความดีของผู้ตายเป็นการคิดดี คิดทางบวกและให้เกียรติแก่ผู้ตาย ถ้าหากมีสิ่งใดที่เคยบาดหมางใจต่อกันก็เป็นการเคารพศพเพื่ออโหสิกรรมกันและกัน นั่นทำให้ใจโปร่งสบาย ไม่หม่นหมองใจ ไม่อาฆาตจองเวรกันและกัน ไม่ผูกเวร ไม่มีความยึดมั่น ไม่มีอึดตาตัวตน นอกจากนี้การอโหสิกรรมทำให้ใจเกิดเป็นบุญ เมื่อมีใจเป็นบุญสังคมก็น่าอยู่เพราะทุกคนมีเมตตาธรรมใจเอื้อเฟื้อต่อกัน มีความเกื้อกูลกันและรู้จักให้อภัยแก่กันและกันอันเป็นเหตุปัจจัยทำให้สังคมมีสันติสุข ไม่เบียดเบียนกันและกัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการนำไปประยุกต์ใช้

จากการศึกษาเรื่องคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในอดีตและปัจจุบันพบว่าสิ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ เรื่องความสำรวมระวังไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตของตน เพราะปัญหาในสังคมปัจจุบันส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

พิธีศพสอนให้รู้จักกรรมสังเวช คือการปล่อยวางจากการพลัดพราก พิธีศพทุกขั้นตอน เป็นเรื่องสอนคนเป็นให้เห็นความจริงของชีวิต จากการตายของเพื่อนมนุษย์ เพื่อโน้มใจสู่ธรรมะ ได้เห็นอสุภะของศพก็ทำให้เข้าถึงแก่นสาระของการมีชีวิต และไม่ควรพลาดโอกาสในการทำ ความดีเพื่อประโยชน์ของคนในภพนี้และภพหน้า

การเคารพศพ คือ ความเคารพความดีของผู้ตาย เป็นการเคารพผู้อื่น เพราะการให้ความเคารพทำให้ใจเป็นสุข เป็นการให้อภัยวิธีหนึ่งที่ทำให้ลดการเบียดเบียนกันและกันของเพื่อนมนุษย์ ในสังคม

การแสดงความกตัญญูต่อบุพการีของตน เป็นความเกื้อกูลกันต่อบุคคลใกล้ชิด โดยเฉพาะกับบุพการีของตน บุตรหลานควรรับโอกาสนี้ไว้ ควรปฏิบัติด้วยความรู้สึกที่ดีมีใจ เป็นบุญที่ได้ทำให้คนที่เรารักเคารพ ผู้ศึกษาเชื่อว่าสังคมน่าเป็นสุขได้เพราะความกตัญญูของมนุษย์

จากการศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว เป็นคติธรรมที่คนตายสอนคนเป็นให้เห็นสังขารความจริง ในเรื่องไตรลักษณ์ และเรื่องความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตทุกช่วงวัยของตนในสังคม สอนให้เกิดปัญญาเพื่อปฏิบัติตนให้พ้นทุกข์ภัยด้วยการมีสติมีศีลธรรมกำกับใจ ระลึกถึงความตายว่าจะมาถึงตนเช่นเดียวกัน การระลึกดังกล่าวนี้ทำให้ลดความมื้อตาดำตัวตนได้วิธีหนึ่ง หากทุกคนสามารถเข้าถึงธรรมจากพิธีศพอย่างแท้จริงแล้ว ความผาสุกในสังคมย่อมเกิดขึ้นอย่างมั่นคงแน่นอน เพราะ ไม่มีใครเบียดเบียนกันแต่จะมีชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทด้วยกันทุกคน สังคมส่วนรวมก็มีความสุขตามเหตุปัจจัยดังที่ได้กล่าวมานั้นเอง

ผลการศึกษามีข้อสังเกต ๒ เรื่อง คือ เรื่อง ญาติผู้ตายส่วนใหญ่ในฐานะที่ตนเป็นเจ้าของ ก็ไม่มีความรู้เรื่องการจัดพิธีศพที่ถูกต้อง ไม่สามารถอาราธนาศีล ไม่สามารถนำสวดในพิธี เพราะไม่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมในพิธีศพ พิธีต่าง ๆ จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของวัดทำให้ทั้งสิ้น ญาติผู้ตาย หรือ เจ้าภาพมักจะนั่งดูเฉย ๆ หรือนั่งสนทนากันกับแขกที่มาร่วมงานศพ โดยความไม่เข้าใจและไม่สนใจว่ามีพิธีที่สำคัญมีอะไรบ้าง

นอกจากนี้วัดมีปัญหาคือเรื่องศพอนาถา ที่ญาติไม่สามารถเก็บเข้ากระดูกไปทำพิธีฌดองธาตุหลังเผาได้ ทำให้มีประเด็นที่น่าศึกษาต่อไป ๒ เรื่อง คือ

๑. ศึกษาเรื่องกิจกรรมความกตัญญูของบุตรหลานชาวพุทธในเขตลาดพร้าวมีผลต่อวิถีชีวิตในสังคมชาวพุทธเขตลาดพร้าวในอนาคตอย่างไร
๒. ศึกษาเรื่องปัจจัยของความเจริญทางเทคโนโลยีในสังคมมีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของพิธีศพชาวพุทธในเขตลาดพร้าวอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระธรรมปิฎกธรรมาโณ ป.ธ.๓. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรม-
ราชูปถัมภ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมศิลปากร. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. โรงพิมพ์ ร.ส.พ., ๒๕๕๖.

คุณ โทจันทร์, รศ. พุทธศาสนพิธี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

จ.เปรี๊ญ. ประเพณีและพิธีมงคลของไทย. กรุงเทพฯ : อำนวยสาส์น, ๒๕๕๒.

จันทร์ ไพจิตร. พิธีมงคลไทย. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๕๑.

ท.เลียงพิบูลย์. กฎแห่งกรรม เล่ม ๑-๒. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์บางนา, ๒๕๔๘.

ทวี เขื่อนแก้ว. ธรรมกถา ๑๖๕ เรื่อง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๓๐.

ธรรมรักษา. พระไตรปิฎก ฉบับสุภายิต. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๕.

ธีรานัน โท. การตายและการทำบุญศพ. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๕๓.

นนทพร อยู่มั่งมี และคณะ. ธรรมเนียมพระบรมศพแลพระศพเจ้านาย. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑.

บุญ ปรินุณ โณ. เทศนาปาฐกถาพิเศษเรื่องธรรมมาสน์. ขอนแก่น : คลังนาวิทยา, ๒๕๔๗.

บัญชา บงกช. ตายเป็นอย่างไรเอง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อนิเมทกรุ๊ป, ๒๕๕๕.

ปราณี วงษ์เทศ. พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔.

- ปัญญา ใช้บางยาง. ความตายพรากทุกสรรพสิ่ง. นครปฐม : รัตติธรรม, ๒๕๔๕.
- ป๊วย อิงภากรณ์.ดร. คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน.
กรุงเทพฯ : ธนาการแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒.
- ปิยะ มงคล. หุมนุมนภาพนกิจเทศนา. กรุงเทพฯ : ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๖.
- พระคุษฎี เมธงกูโร. ความตายในทัศนะของพระพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมล-
คีมทอง, ๒๕๔๔.
- พระครูคัมภีร์นิเทศ. มาติกาบั้งสุกุลวิธีและฌาปนกิจศพ. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔.
- พระครูอรุณธรรมรังษี, (เอี่ยม สิริวัฒน โณ). มนต์พิธีแปล. กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, ๒๕๔๒.
- พระธรรมโกศาจารย์. (พุทธทาสภิกขุ). ปาฐกถาธรรม ความเกิด ความตาย สิ้นสงสัยเมื่อจิตใจ-
บริสุทธิ์. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๗.
- พระธรรมปิฎก, (ประยุทธ์ ปยุตโต). ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย.
กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๘.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. พระนคร :
บรรณาการ, ๒๕๕๑๓.
- พระไพศาล วิสาโล, และคณะ. ชีวิตและความตายในสังคมปัจจุบัน (อภิปราย)พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ: เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย, ๒๕๔๖.
- _____ . เഴชญความตายอย่างสงบ เล่ม๒ . กรุงเทพฯ : สามลดา , ๒๕๕๒.
- พระพุทธโฆสเถร. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย , ๒๕๕๐.
- พระราชนันทมุนี. ปาฐกถาธรรม. พระนคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๑๕.
- พระราชวิสุทธิเวที, (บุญมาคุณสมปโน). ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ. กรุงเทพฯ : สมบูรณ์การ
พิมพ์, ๒๕๑๖.
- พระวิสุทธิโสภณ, (จานงค์ ชุตินุโร). ก่อนพระอาทิตย์อัสดง. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๕๑.
- พระอาจารย์สมบัติ ภูริญาญ. เสี่ยงจากงานศพ ทำไมต้องเกิด. ลพบุรี : สำนักสงฆ์เอรಾವัน, ๒๕๕๐.
- พระพรหมมังคลาจารย์, (ปัญญานันทภิกขุ). ดับทุกข์ทางใจเนื่องในงานศพ พุทธภาษิตหมวดชีวิต-

ความตาย. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

_____ .มรณานุสติการทำบุญทำกุศลที่สูงที่สุด. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

_____ .พระธรรมเทศนาพิจารณาความตายและประโยชน์ที่ได้จากการมางานศพ. กรุงเทพฯ :
ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ธรรมโฆวาท**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

มูลนิธิโกมลคีมทอง. **มรณสติพุทธวิธีรับความตาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : หจก.สามลดา,
๒๕๕๓.

นริศรานูวดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, ๒๔๖๐ – ๒๔๙๐. **ศาสนสมเด็จ เล่ม ๘**. พิมพ์
ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำชูศาสนา, ๒๕๔๖.

ว.วชิรเมธี. **รู้ก่อนตายไม่เสียดายชาติเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพฯ : ปราณพิบลิชซิง, ๒๕๕๒.

_____ . **สบตากับความตาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๑.

วสิน อินทสระ. **พระพุทธโอวาทก่อนปรินิพพาน (ใบไม้กำมือเดียว)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพฯ :
ธรรมดา, ๒๕๔๔.

สนอง วรอุไร, ดร. **ตายแล้วฟื้นคืนมาเล่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๒.

ส. ศิวรักษ์. **เตรียมตัวตายอย่างมีสติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ส่องสยาม, ๒๕๕๒.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, รศ. **ประเพณีท้องถิ่นภาคใต้**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยและคณะกรรมการนิคยสาร. **สังคมศาสตร์ปริทัศน์
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ พระยาอนุমানราชชนตามทัศนะของคณรัฐจัก**.
กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **ประเพณีการจัดงานศพแนวประหยัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๙, **วิธีสร้างบุญบารมี**,
พิมพ์ครั้งที่ ๑๕(๒), กองทุนธรรมวิหาร : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑.

สุเมธ เมธาวิทยกุล.ศศ. **สังกัปปิทธิกรรม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

สุริย์ มีผลกิจ, และคณะ. **พระพุทธประวัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : คอมฟอร์ม, ๒๕๕๐.

เสถียร โกเศศ. **ประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ : กรมสารบรรณทหารเรือ, ๒๕๐๕.

_____ . **ประเพณีเนื่องในการเกิดกับประเพณีเนื่องในการตาย**. พระนคร : อุดม, ๒๔๙๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, (ศ.พิเศษ ราชบัณฑิต). **หลักสูตร.พิมพ์ครั้งที่ ๒**, กรุงเทพฯ:ธรรมสภา, ๒๕๕๘.

(๒) วิทยานิพนธ์

นางกาญจนา จิตต์วัฒน์, “บูรณาการการเตรียมตัวตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัชรยาน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูพิสุทธ์พัฒนา (ประพันธ์ ภัทฺทสิริ), “ศึกษาพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปางและอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

พระมหาจรัญ จิตต์สวโร (กันธิมา), “ศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาวิระศิลป์ ฉนฺทโก (แสนลุน) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านเวียงชัย” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาสาธัญ สิริปัญญา “สัปเหร่อ: ธรรมเนียมบูรณาการบนเชิงตะกอน”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, หลักสูตรและการสอนคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(๓) ข้อมูลสารสนเทศ

ข้อมูล จากหนังสือพุทธศาสตร์ "ศาสนพิธี" ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๑/๒๕๕๓

ข้อมูลจาก [กรมเสมียนตรา สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม](#) ระเบียบการทำพิธีศพ

< <http://www.poonporn.com/stories/story000166.html> . > “พิธีเกี่ยวกับความตาย” ฐานพุทธ

สังฆภัณฑ์ ๑๔ / ๑๑๘ หมู่บ้านบางบัวทอง ถ.วงแหวนรอบนอก จ. นนทบุรี ๑๑๑๐๐.

<<http://www.watsan.com> > “วัดอิสานดอกท่อมปี๕”, [๑ เมษายน ๒๕๕๔.]

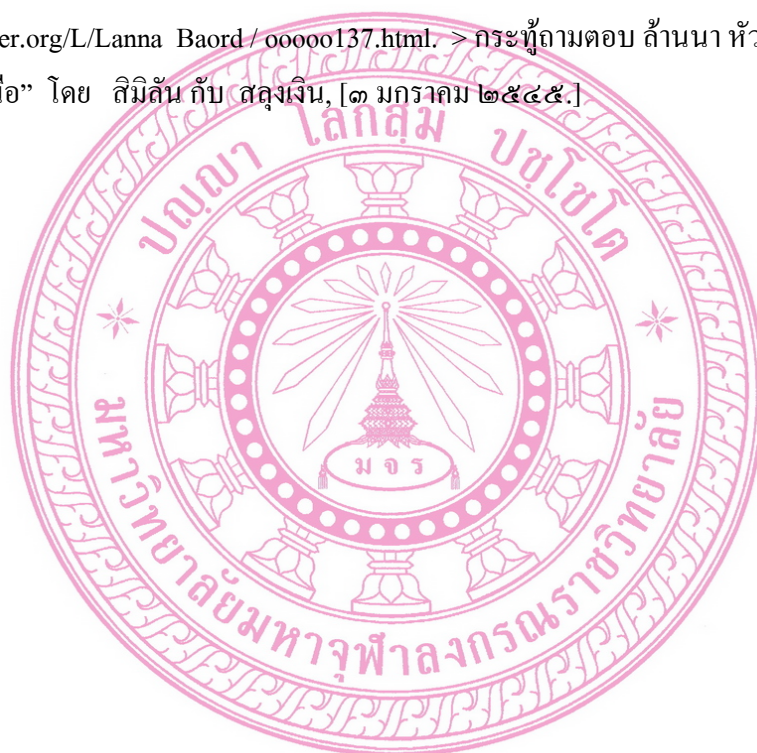
<<http://www.lannacorner.net> > เลขที่บทความ AT-390, “ปราสาทนทหัสติลึงค์ ความเชื่อของคนล้านนาในพิธีศพพระเถระ”

<<http://www.provice.prd.go.th/dead.htm>. > “ประเพณีงานศพ”, [๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.]

<<http://www.lannaworld.com> > “ศพพระครูพิพัฒนสุกิจ”, [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๐.]

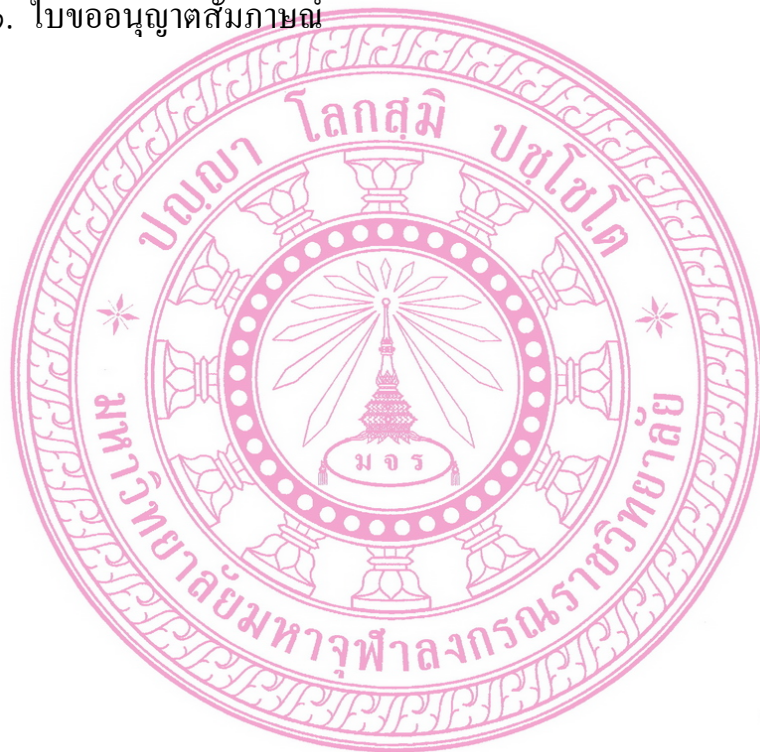
<<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php>. > Hosted by kapok.com, คลังปัญญาไทย “พิธีศพ”

<http://board.dserver.org/L/Lanna_Baord/ooooo137.html. > กระทู้ถามตอบ ล้านนา หัวข้อ “สงฆ์ประเพณีศพภาคเหนือ” โดย สิมิตัน กับ สดุงเงิน, [๓ มกราคม ๒๕๕๕.]

ภาคผนวก ก

๑. ใบขออนุญาตแจกแบบสอบถาม
๒. แบบสอบถามและหัวข้อสัมภาษณ์
๓. ใบขออนุญาตสัมภาษณ์

ที่ ศธ. ๖๑๐๓.๑/๖๑๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๓ มีนาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสาครสุนประชาสรรค์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร" โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลการวิจัยเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้แจกแบบสอบถามในสถานที่ของท่านเพื่อนำมาประกอบการทำงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนวัน เวลาและ สถานที่นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออุมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
ปฏิบัติหน้าที่แทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม: ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

ที่ ศธ. ๖๑๐๑.๑/๖๑๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๑๔
www.mcu.ac.th

๓ มีนาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูสุจิตวิมล เจ้าอาวาสวัดบึงทองหลาง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลการวิจัยเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมา เพื่อขออนุญาตให้หนังสือได้แจกแบบสอบถามในสถานที่ของท่าน เพื่อนำมาประกอบการทำงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนวัน เวลาและ สถานที่นี้สิดจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
ปฏิบัติหน้าที่แทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมฺโม: ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

ที่ ศธ. ๖๑๐๑.๑/๖๑๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๓ มีนาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูสมุห์นิคม นาควโร หัวหน้ามาปนสถานวัดลาดพร้าว
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลการวิจัยเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้แจกแบบสอบถามในสถานที่ของท่าน เพื่อนำมาประกอบการทำงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนวัน เวลาและ สถานที่ที่นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออุไมทนาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุรณ์ รุทติกโร,ดร.)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ปฏิบัติหน้าที่แทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม: ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

ที่ ศธ. ๖๑๐๑.๑/๖๑๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๓ มีนาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูโชติญาณประยุต วัดสิริกมลवास
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องแจกแบบสอบถามและขอข้อมูลการวิจัย เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้แจกแบบสอบถามในสถานที่ของท่าน เพื่อนำมาประกอบการทำงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วนวัน เวลาและ สถานที่นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ปฏิบัติหน้าที่แทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรรย์โม: ๐๘๙-๙๘๐-๕๔๘๔

แบบสอบถามการวิจัย

เรื่อง การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

THE STUDY OF THE DOCTRINAL CONCEPT APPEARING IN THE FUNERAL CEREMONIES PERFORMED BY BUDDHISTS IN LARDPRAO DISTRICT, BANGKOK.

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

2. แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น 4 ตอน ขอให้ท่านกรุณาตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่านหรือตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ทำเครื่องหมาย / ในช่องว่าง ที่กำหนดให้)

1. เพศ

 ชาย หญิง

2. อายุ

 น้อยกว่า 20 ปี 21-30 ปี 31-40 ปี 41-50 ปี 51-60 ปี มากกว่า 60 ปี

3. ระดับการศึกษา

 ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อนุปริญญา ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี อื่น ๆ ระบุ.....

4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

 ต่ำกว่า 3,000 บาท 3,001 -6,000บาท 6,001 -10,000 บาท 10,001- 15,000 บาท 15,001 – 20,000 บาท 20,001 บาทขึ้นไป

5. ตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบัน

 เจ้าหน้าที่ฆาปนสถานของวัด คนงานวัดทั่วไป อาสาสมัคร มัคทายก เจ้าหน้าที่ของร้านโลง อื่น ๆ ระบุ.....

6. ประสบการณ์ในการทำงานด้านการจัดการงานศพ / พิธีกรรมงานศพ

 1-3 ปี 3-6 ปี 6-9 ปี มากกว่า 10 ปี

7. ท่านเข้ามามีบทบาทในด้านการจัดการงานศพ / พิธีกรรมงานศพ ด้วยเหตุผลใด

(ตอบได้หลายคำตอบ)

- เป็นอาชีพที่อิสระ มีรายได้ดี ได้ช่วยเหลืองานวัด
 ได้ช่วยเหลือสังคม มีความสนใจ อื่น ๆ ระบุ.....

8. งานจัดการงานศพ / พิธีกรรมงานศพ เป็นอาชีพหลักหรืออาชีพรองของท่าน

- อาชีพหลัก อาชีพรอง อาสาสมัคร

ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับพิธีศพ

1. ท่านคิดว่าความตายของมนุษย์คืออะไร?
2. เวลาคนตาย ขั้นตอนการจัดเตรียมงานศพ จะต้องทำอะไร?
3. การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรม ทำอย่างไร เพื่ออะไร?
4. การสวดพระอภิธรรมมีคดียังไง?
5. การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายมีคดียังไง?

ตอนที่ 3 คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพ

1. คติธรรมเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด
2. คติธรรมเรื่องไตรลักษณ์
3. คติธรรมเนื่องจากอุปาทานขันธ
4. คติธรรมเรื่องบาปและบุญ
5. คติธรรมเกี่ยวกับการเตือนสติในการดำเนินชีวิต

คำชี้แจง ให้ท่านแสดงทัศนะเกี่ยวกับคติธรรมในหัวข้อต่อไปนี้

ข้อ	พิธีกรรม ฌาปนกิจศพ	กรรม / เวียน ว่ายตาย เกิด	ไตร ลักษณ์	อุปาทาน ขันธ	บาป / บุญ	การ ดำเนิน ชีวิต	พิธีที่ไม่ ปฏิบัติ แล้ว	เหตุผลที่ ไม่ ปฏิบัติ
1.	การอาบน้ำ ร้อนน้ำเย็นให้ ศพ							

2.	การแต่งตัวศพ							
3.	การนุ่งผ้าให้ศพ							
4.	การรดน้ำศพ							
5.	การมัดตราสัง							
6.	พิธีเบิกลอง							
7.	การตั้งศพ							
8.	การสวดพระอภิธรรม							
9.	การสวดมัทธิกาบั้งสุกุล							
10.	การเคลื่อนย้ายศพ							
11.	การเดินนำศพ							
12.	น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ							
13.	โปรยทาน / ข้าวตอก ดอกไม้							
14.	พิธีจุดไฟเผาศพ							
15.	การเก็บกระดูก							
16.	การแปรรูป							
17.	การไว้ทุกข์							
18.	การบวชหน้าไฟ							
19.	การทำบุญอุทิศส่วนกุศล							

	ให้ผู้ตาย							
20.	นำเงินใส่ปากศพ							
21.	การหวิมให้ศพ							
22.	การตำหมากใส่ปากศพ							
23.	การทำหน้ากากปิดหน้าศพ							
24.	การเซ่นอาหารศพ							
25.	กรวยดอกไม้รูปเทียนใส่มือศพ							
26.	การเฝ้าศพ							
27.	การตามไฟหน้าศพ							
28.	การผ่านประตูป่า							
29.	การหว่านข้าวสาร							
30.	การเอาไม้ขีดทาง							
31.	ชักฟากสามซี้ตีหม้อสามใบ							
32.	โยนไข่หาที่ตั้งเชิงตะกอน							
33.	การเดินสาม							

.....

.....

.....

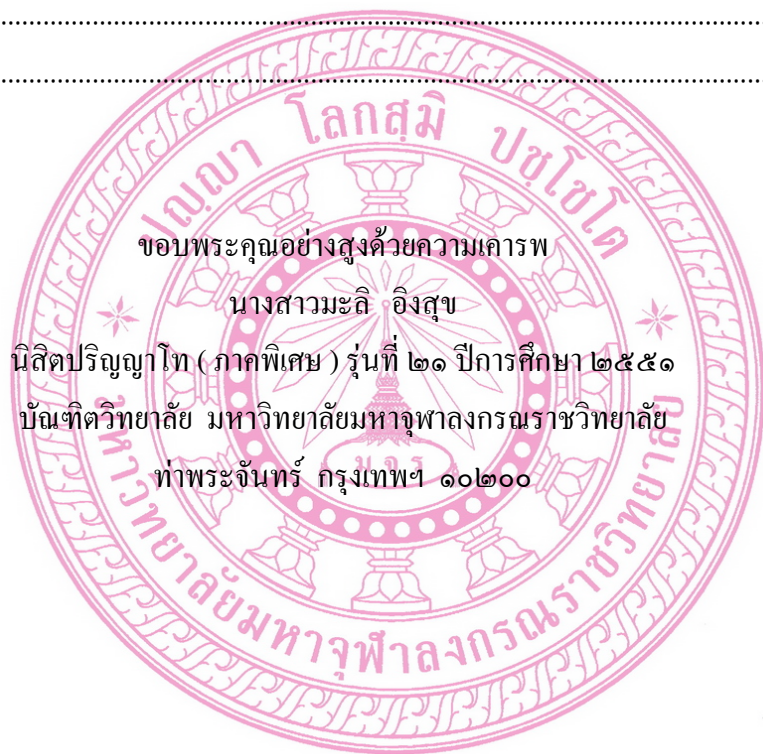
.....

.....

.....

.....

.....

ขอพระคุณอย่างสูงด้วยความเคารพ
นางสาวมะลิ อิงสุข
นิสิตปริญญาโท (ภาคพิเศษ) รุ่นที่ ๒๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๔๒

๙ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เรียน พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสาครสุนประชาสรรค์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออุทิศตนขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมมานวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม : ๐๘๙-๙๘๐๕๔๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๔๒

๙ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เรียน พระครูวิมลวิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดลาดปลาเค้า

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิตินิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่นิตินิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออัญมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม : ๐๘๙-๙๘๐๕๔๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๔๒

๙ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เรียน พระครูโชติญาณประยุต วัดสิริกมลาวาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออัญมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม : ๐๘๙-๙๘๐๕๔๘๔

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๙ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เรียน พระครูสุจิตวิมล เจ้าอาวาสวัดบึงทองหลาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศัพทพุทธเถรบาทในเขตลาดพร้าว” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่ นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรรย์โม : ๐๘๙-๙๘๐๕๔๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/๓๔๒

๙ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เรียน พระครูสมุทรนิคม นาควโร หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดพร้าว

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวมะลิ นามสกุล อิงสุข เลขประจำตัวนิสิต ๕๑๐๑๔๐๕๑๑๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าว” โดยในการทำวิจัย มีความจำเป็นต้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ท่านซึ่งวัน เวลาและ สถานที่นิสิตจะเป็นผู้มาประสานด้วยตนเองและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขออโนมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอุบล จรธมโม : ๐๘๙-๙๘๐๕๔๘๔

แบบสอบถามการวิจัย

เรื่อง การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

THE STUDY OF THE DOCTRINAL CONCEPT APPEARING IN THE FUNERAL CEREMONIES PERFORMED BY BUDDHISTS IN LARDPRAO DISTRICT, BANGKOK.

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคติธรรมตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

2. แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น 4 ตอน ขอให้ท่านกรุณาตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่าน หรือตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ทำเครื่องหมาย / ในช่องว่าง ที่กำหนดให้)

1. เพศ

 ชาย หญิง

2. อายุ

 น้อยกว่า 20 ปี 21-30 ปี 31-40 ปี 41-50 ปี 51-60 ปี มากกว่า 60 ปี

3. ระดับการศึกษา

 ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อนุปริญญา ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี อื่น ๆ ระบุ.....

4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

 ต่ำกว่า 3,000 บาท 3,001 -6,000บาท 6,001 -10,000 บาท 10,001- 15,000 บาท 15,001 – 20,000 บาท 20,001 บาทขึ้นไป

5. ตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบัน

 เจ้าหน้าที่มาปนสถานของวัด คนงานวัดทั่วไป อาสาสมัคร มัคทายก เจ้าหน้าที่ของร้านโลง อื่น ๆ ระบุ.....

6. ประสบการณ์ในการทำงานด้านการจัดการงานศพ / พิธีกรรมงานศพ

 1-3 ปี 3-6 ปี 6-9 ปี มากกว่า 10 ปี

7. ท่านเข้ามามีบทบาทในด้านการจัดการงานศพ / พิธีกรรมงานศพ ด้วยเหตุผลใด

(ตอบได้หลายคำตอบ)

 เป็นอาชีพที่อิสระ มีรายได้ดี ได้ช่วยเหลืองานวัด ได้ช่วยเหลือสังคม มีความสนใจ อื่น ๆ ระบุ.....

8. งานจัดการงานศพ / พิธีกรรมงานศพ เป็นอาชีพหลักหรืออาชีพรองของท่าน

- อาชีพหลัก อาชีพรอง อาสาสมัคร

ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับพิธีศพ

1. ท่านคิดว่าความตายของมนุษย์คืออะไร?
2. เวลาคนตาย ขั้นตอนการจัดเตรียมงานศพ จะต้องทำอะไร?
3. การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรม ทำอย่างไร เพื่ออะไร?
4. การสวดพระอภิธรรมมีคดียังไง?
5. การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายมีคดียังไง?

ตอนที่ 3 คติธรรมที่ปรากฏในพิธีศพ

1. คติธรรมเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด
2. คติธรรมเรื่องไตรลักษณ์
3. คติธรรมเนื่องจากอุปาทานขั้นต้น
4. คติธรรมเรื่องบาปและบุญ
5. คติธรรมเกี่ยวกับการเตือนสติในการดำเนินชีวิต

คำชี้แจง ให้ท่านแสดงทัศนะเกี่ยวกับคติธรรมในหัวข้อต่อไปนี้

ข้อ	พิธีกรรม ฌาปนกิจศพ	กรรม / เวียน ว่ายตาย เกิด	ไตร ลักษณ์	อุปาทาน ขั้นต้น	บาป / บุญ	การ ดำเนิน ชีวิต	พิธีที่ไม่ ปฏิบัติ แล้ว	เหตุผลที่ ไม่ ปฏิบัติ
1.	การอาบน้ำ ร้อนน้ำเย็นให้ ศพ							
2.	การแต่งตัวศพ							
3.	การนุ่งผ้าให้ ศพ							
4.	การรดน้ำศพ							
5.	การมัดตราสัง							

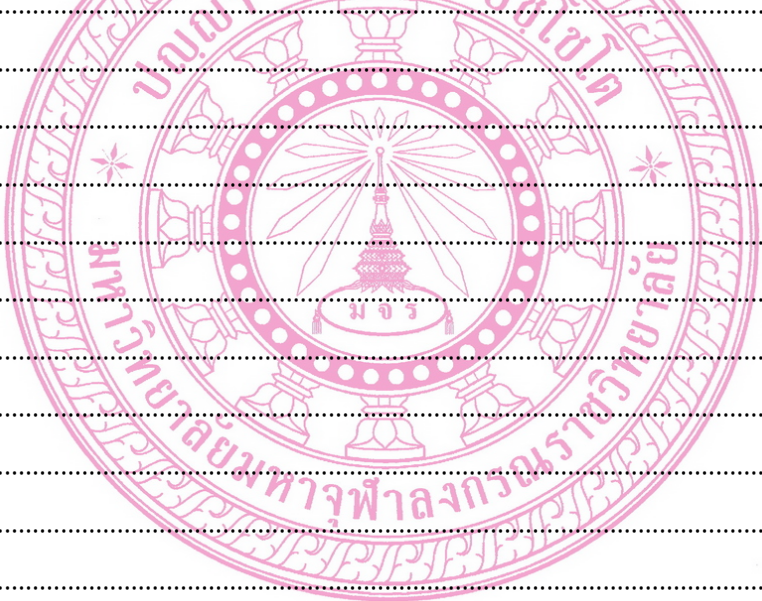
6.	พิธีเบิกโลง							
7.	การตั้งศพ							
8.	การสวดพระ อภิธรรม							
9.	การสวด มัตถิกา บังสุกุล							
10.	การ เคลื่อนย้ายศพ							
11.	การเดินนำศพ							
12.	น้ำมะพร้าว ล้างหน้าศพ							
13.	โปรยทาน / ข้าวตอก ดอกไม้							
14.	พิธีจุดไฟเผา ศพ							
15.	การเก็บ กระดูก							
16.	การแปรรูป							
17.	การไว้ทุกข์							
18.	การบวชน้ำ ไฟ							
19.	การทำบุญ อุทิศส่วนกุศล ให้ผู้ตาย							
20.	นำเงินใส่ปาก ศพ							
21.	การหวิ้มให้ ศพ							
22.	การตำหมาก							

	ใส่ปากศพ							
23.	การทำ หน้ากากปิด หน้าศพ							
24.	การเช้น อาหารศพ							
25.	กรวยดอกไม้ รูปเทียนใส่ มือศพ							
26.	การเฝ้าศพ							
27.	การตามไฟ หน้าศพ							
28.	การผ่านประตู ป่า							
29.	การหว่าน ข้าวสาร							
30.	การเอาไม้จืด ทาง							
31.	ชักฟากสามซี่ ตีหม้อสามใบ							
32.	โยนไข่หา ที่ตั้งเชิง ตะกอน							
33.	การเดินสาม หาบ							
34.	การบวชหน้า ไฟ							

ตอนที่ 4 แนวโน้มและวิธีการจัดงานศพในอนาคต ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องและข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ค่าใช้จ่ายในพิธีฌาปนกิจศพมีส่วนใดบ้าง?
2. ท่านมีวิธีบริหารกิจการของท่านอย่างไร?
3. โดยประมาณการใช้จ่ายทั้งสิ้นเท่าไร?
4. ท่านคิดว่าค่าใช้จ่ายส่วนใดมากที่สุด?
5. ท่านคิดว่าในอนาคตค่าใช้จ่ายจะมีแนวโน้มไปในทิศทางใด เพราะเหตุใด?

ตอนที่ 5 แสดงความคิดเห็นอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอบพระคุณอย่างสูงด้วยความเคารพ

นางสาวมะลิ อิงสุข

นิสิตปริญญาโท (ภาคพิเศษ) รุ่นที่ ๒๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

ภาคผนวก ข
คำให้การสัมภาษณ์เรื่องพิธีศพและคตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพของชาวพุทธ
ในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

คำให้การสัมภาษณ์เรื่องพิธีศพของชาวพุทธในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

ในบทนี้ผู้ศึกษาได้ไปสัมภาษณ์บุคคลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ จากจำนวนวัด ๕ วัดในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ซึ่งการสัมภาษณ์นี้มีอุปสรรคบ้างในเรื่องวันเวลาของผู้ให้สัมภาษณ์กับผู้ศึกษาไม่ตรงกัน แต่การสัมภาษณ์ก็สามารถปฏิบัติได้เพราะความอนุเคราะห์ของบุคลากรทุกฝ่ายในวัด การสัมภาษณ์มีสาระดังนี้ คือ

๑ สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิธีศพ

การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลผู้มีคุณวุฒิในชุมชนผู้มีความรู้ความและประสบการณ์เรื่องพิธีศพ โดยใช้คำถามและแบบสัมภาษณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีศพและคตินิยมที่ปรากฏอยู่ในพิธีศพ จำนวน ๑๕ รูป/คน คือ พระสังฆาธิการ ๕ รูป ในเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดลาดพร้าว วัดสาครสุนทรประชาสรรค์ วัดสิริกมลवास (วัดใหม่เสนานิคม) วัดลาดปลาเค้า และ วัดบึงทองหลาง อีกทั้งกลุ่มอุบาสกผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานศพจำนวน ๕ ท่าน และผู้รับผิดชอบต่อพิธีศพโดยตรง จำนวน ๕ ท่าน สาระสำคัญที่ใช้สัมภาษณ์มีดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ความรู้เกี่ยวกับพิธีศพ

ตอนที่ ๓ คตินิยมที่ปรากฏในพิธีศพ

ตอนที่ ๔ แนวโน้มและพิธีการจัดงานศพในอนาคตและข้อเสนอแนะทั่วไป

๔.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์เพศชายทุกท่าน อายุระหว่าง ๓๗ – ๖๕ ปี มีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับพิธีศพตั้งแต่ ๑๐ – ๕๐ ปี เป็นอาสาสมัครมาทำงาน ๗ คน เป็นหน้าที่โดยการถ่ายทอดทางบรรพบุรุษในครอบครัว ๓ คน ด้านการศึกษามีศึกษาจบตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาถึงระดับปริญญาตรี และอีก ๕ รูป เป็นพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ดูแลจัดการพิธีศพภายในวัดโดยตรง

๔.๑.๒ ความรู้เกี่ยวกับพิธีศพ

วัดลาดพร้าว ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนกรุงเทพมหานครสภาพสังคมค่อนข้างมีประชากรจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์เรื่องการจัดการพิธีศพมีสาระดังนี้ พิธีศพที่ปฏิบัติ คือ

(๑) การอาบน้ำศพเป็นพิธีการที่ทางบ้านหรือทางโรงพยาบาลได้ทำให้ศพเรียบร้อยแล้วต่อจากนั้นส่งมาที่วัดให้จัดการรดน้ำศพซึ่งวัดจะจัดให้มีการรดน้ำศพช่วงเวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. ไม่มีพิธีตราสัง มีเพียงมัดมือศพให้มือพนมไหว้โดยมีดอกไม้ธูปเทียนอยู่ในมือ มีความเชื่อว่าดอกไม้เหล่านี้ผู้ตายจะนำไปบูชาพุทธसारริกธาตุที่เจดีย์จุฬามณีในสวรรค์

การมัดต้องมีสายลัญจน์โยงออกมาจากโลงศพเพื่อเป็นกระแสให้จิตวิญญาณผู้ตายได้รับบุญกุศลที่บุตรหลานญาติมิตรได้บำเพ็ญบุญกุศลส่งไปให้ในระหว่างการสวดศพ พระสงฆ์จะสวดพระอภิธรรม บุตรหลานทำพิธีกรรมตามประเพณี คือ นิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป มาสวดพระอภิธรรม และทำบุญเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานศพ ในกรณีศพพิเศษที่แพทย์สั่งห้ามเปิดห่อศพทางวัดไม่สามารถจัดพิธีรดน้ำศพให้ก็เป็นกรณีพิเศษไป

(๒) การเคลื่อนย้ายศพจะมีพระสงฆ์เดินนำศพเดินเวียนซ้ายรอบเมรุ ๓ รอบ โดยมีญาติมิตรของผู้ตายเดินร่วมขบวนเป็นการแสดงความเคารพศพก่อนเผา ก่อนเผาศพ มีสวดบังสุกุล มีชักผ้าบังสุกุล มีเทศนา ๑ กัณฑ์ เพื่อให้ข้อคิดแก่ญาติของผู้ตาย มีโปรยทาน การเผาศพใช้น้ำมันดีเซล ตรงส่วนนี้มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง คือ จำนวน ๓,๐๐๐ บาท ในรายการจ่ายส่วนอื่น ๆ นั้นแล้วแต่เจ้าภาพจะบริจาคหรือทำบุญถวายพระ หรือ วัด

(๓) ก่อนเผาและก่อนการใช้น้ำมันมะพร้าวล้างหน้านั้น เจ้าหน้าที่จะทำให้หรือไม่แล้วแต่สภาพศพถ้าเป็นศพที่แพทย์สั่งว่าไม่อนุญาตแกะวัสดุที่ใช้ห่อศพ ทางวัดจะเผาได้โดยไม่ต้องใช้น้ำมันมะพร้าวล้างหน้า ด้วยเหตุผลคืออาจจะมีการติดเชื้อจากศพได้ ในการฃาปนกิจศพจะมีการเผาลอกก่อน คือให้แขกที่มาในงานศพเดินขึ้นเมรุแล้ววางดอกไม้จันทน์ใต้โลงศพ

เมื่อวางครบทุกคนแล้วจึงมีการเผาจริง การเก็บกระดูกหรือการแปรธาตุ แบ่งอัฐเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ บุตรหลานจะเลือกชิ้นกระดูกที่สำคัญนำมาบรรจุโกศเล็ก ๆ ไว้บูชา ส่วนที่เหลือคือเกล้ากระดูก บุตรหลานจะนำไปลอยอังคารที่แม่น้ำใหญ่ หรือที่อ่าวทะเลไทย ในขั้นตอนการแปรธาตุมีพระสงฆ์บังสุกุลเป็นบังสุกุลตาย มีพิธีประพรมน้ำอบน้ำหอมดอกไม้ให้แก่เกล้ากระดูกด้วยต่อจากนั้นก็มีถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์และมีสวดมาติกาบังสุกุลให้แก่ผู้ตาย

(๔) ข้อคิดจากเรื่องความตายที่พระสงฆ์ให้ในการสัมภาษณ์พระครูสมุห์นิคม นาควโรให้ข้อคิดว่า ความตายเป็นเรื่องธรรมดา ทุกคนเกิดแล้วต้องตาย ช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ประกอบกรรมดีเพราะว่าเมื่อตายไปแล้วเราไม่สามารถย้อนกลับมาทำความคิดได้แม้แต่ทรัพย์สมบัติใด ๆ ก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้เลย เมื่อตายแล้ว นอกจากความดีและความชั่วที่เราได้กระทำไว้เท่านั้นที่เรานำติดตัวไปหลังความตายได้ ในการทำดีนั้นนอกจากเราจะบำเพ็ญบุญบารมีด้วยการบริจาคทาน

แล้ว เราควรถือศีลปฏิบัติธรรมทุกวันต่อเนื่องเพื่อเป็นกระแสบุญสั่งสมบุญไว้เป็นทรัพย์ภายในเก็บไว้กับตัวได้ทั้งโลกนั้นและโลกหน้า^๑

จากการสัมภาษณ์พระครูพิมลบุญญาทร มีสาระดังนี้คือ

๑) การแต่งตัวศพเป็นหน้าที่ของบุตรหลานที่ได้จัดการมาให้เรียบร้อยแล้ว ข้อคิดจากการแต่งตัวให้ศพคือต้องการแต่งให้ศพดูสวยงามเป็นปกติ ต่อจากนั้นมีการรดน้ำศพ ซึ่งเป็นพิธีขอขมาผู้ที่ตายซึ่งอาจจะเคยล่วงเกินผู้ตายด้วยกาย วาจา และใจ ต่อจากนั้นมีการตั้งศพโดยหันศีรษะศพไปทางพระพุทธรูป มีสวดพระอภิธรรม ๗ บท นิยมสวดเป็นภาษาบาลี เพราะเชื่อว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ทำให้ผู้ที่ตั้งใจฟังบทสวดพระอภิธรรมแล้วได้บุญจากการฟัง การสวดมาตिका บังสกุล เมื่อพระฉันเพลเสร็จแล้วก็มีการสวดมาตिका

๒) การเคลื่อนย้ายศพ คือการเดินเวียนซ้ายรอบเมรุ มีพิธีหว่านข้าวตอกดอกไม้ระหว่างเดิน เป็นคติธรรมสอนให้ผู้ที่มิชีวิตเห็นว่าข้าวเปลือกที่กลายเป็นข้าวตอกแล้วเมื่อหว่าลงดินก็ไม่สามารถงอกออกมาใหม่ได้อีก คือ ผู้ที่ตายแล้วไม่สามารถฟื้นคืนชีพมาได้อีก ในการเดินนำหน้าศพให้พระ หรือเณร เดินนำ การเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพยังคงปฏิบัติอยู่ ยกเว้นศพพิเศษที่แพทย์มีคำสั่งห้ามเปิดหน้าหรือแกะวัสดุที่ใช้ห่อศพ

ในกรณีพิเศษนี้ผู้เปิดห่อศพอาจจะได้รับเชื้อร้ายแรงได้ การเคาะ โลงเช่นอาหารศพยังคงปฏิบัติ กรวยดอกไม้มีรูปเทียนในมือศพยังคงปฏิบัติเชื่อว่าก่อนหมดลมหายใจผู้รอบข้างผู้ตายได้ช่วยให้ผู้ตายมีจิตใจสงบระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เป็นการนำทางให้จิตของผู้ตายไปสวรรค์ ไปสู่ภพภูมิที่ดี ลูก ๆ หรือผู้ใกล้ชิดควรกล่าวว่า “อย่าห่วงลูกหลานเลย อย่าห่วงทรัพย์สินเลย อย่าห่วงกายเลย” แล้วให้ท่านท่องคำว่า “พุทธ ุทธะระหัง” เพื่อให้จิตไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งใด ๆ เตรียมดอกไม้ใส่ในมือเพื่อเป็นการเตรียมตัวเตรียมใจไปบูชาพระบรมสารีริกธาตุที่จุฬามณีเกตุชาตุในสวรรค์

๓) การตามไฟหน้าศพ ยังคงปฏิบัติแต่การตามไฟในปัจจุบันใช้การจุดธูปและตะเกียง ซึ่งผู้ตายจะมีญาติหรือให้เจ้าหน้าที่ในวัดคอยเติมน้ำมันตะเกียงและจุดธูปไว้ไม่ให้ดับ ส่วนสายสิญจน์ที่โยงมาจากศพจะโยงมาสิ้นสุดบนพานข้าง ๆ พระสงฆ์ผู้นำสวดพระอภิธรรมหน้าศพ ข้อคิดเรื่องการตามไฟหน้าศพก็เป็นเรื่องของความสว่างที่เป็นสิ่งนำทางดวงจิตวิญญาณผู้ตายให้เดินไปในทางกุศล คือ ทางแห่งสุคติภูมิ ส่วนเรื่องการเก็บกระดูกของญาติผู้ตายส่วนใหญ่จะนำไปเก็บไว้บูชา และส่วนที่เป็นเถ้ากระดูกจะนำไปฝังหรือลอยอังคาร มีน้อยรายที่ไม่มาเก็บกระดูก ซึ่งในกรณีนี้

^๑ สัมภาษณ์ พระครูสมุห์นันทม นาคโร, วัดลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๔.

ทางวัดจะเก็บไว้ให้เมื่อถึงเวลาอันสมควรจะรวบรวมกระดูกนำมาทำบุญให้แล้วนำไปฝังไว้ในธรณีสงฆ์หรือนำไปเผาให้เป็นถ้ำละเอียดอีกครั้ง นำไปลอยอังคารให้^๒

๔) การโปรยทาน เมื่อมีการเดินเวียนก็มีการโปรยทานซึ่งวัดหลวงจะไม่มีการโปรยทานด้วยเหตุผลคือวัดหลวงเป็นวัดที่มีผู้คนระดับชาววังมาร่วมงานศพการโปรยทานก็จะเป็นผลกุศลเพราะว่าชาววังไม่จึงออกมาเก็บเงินที่โปรยทานเป็นกริยาที่ไม่งดงาม ในการจุดไฟเผามีการเผาลอกคือนำดอกไม้จันทน์วางใต้โลงศพ เมื่อแขกวงครบทุกคนแล้วจึงเผาจริง

๕) การเก็บกระดูกและการแปรธาตุยังคงปฏิบัติอยู่เหมือนเดิมแต่บางรายไม่มีการไว้ทุกข์ด้วยเหตุผลที่เชื่อว่าการไว้ทุกข์เป็นการเก็บความรู้สึกอยู่กับตัวเองจึงไม่นิยมการไว้ทุกข์ การบวชน้ำไฟมีเรื่องเล่าว่า สุนทรภู่มีพ่อแม่เป็นนายพราน มาสัตว์อยู่เสมอ ๆ บุญไม่เคยทำ ไม่เคยไหว้พระ เมื่อตายไปแล้วสุนทรภู่บวชอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ วิญญาณของพ่อแม่ได้รับผลบุญนี้อยู่ตลอดเวลาทำให้พ่อแม่ไม่ตกนรก การที่ลูกบวชให้พ่อแม่จึงเป็นความเชื่อที่ว่าพ่อแม่จะได้รับผลบุญกุศลจากการบวชของบุตรแน่นอน ชาวพุทธจึงถือปฏิบัติด้วยความเชื่อดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

๖) การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เป็นความเชื่อเรื่องวิญญาณของผู้ตายว่าเมื่อตายแล้ว ๗ วัน หรือ ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน วิญญาณยังไม่ได้ไปเกิด บุตรหลานจึงทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามความเชื่อที่ผู้ตายจะได้รับผลบุญที่ตนทำส่งไปให้ ในการเผาศพของวัดจะไม่เผาวันพระเพราะว่าทุกวันพระ พระสงฆ์มีกิจทางสงฆ์ต้องทำมากจึงไม่สะดวกในการเผาศพ

๗) ค่าใช้จ่ายในการประกอบฌาปนกิจทางวัดไม่ได้เรียกร้อยสิ่งใดแต่มีธรรมเนียมการชำระค่าน้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผาศพเป็นจำนวนเงิน ๒,๕๐๐ บาท ราคาค่าน้ำมันจะเปลี่ยนแปลงไปตามการขึ้นและลงของราคาน้ำมันในท้องตลาด ที่เป็นจริงในปัจจุบัน

๘) คติธรรมเกี่ยวกับการตายที่พระอาจารย์ให้ข้อคิด เรื่องความตายเป็นวัฏฏเวียนว่ายตายเกิด สุดท้ายชีวิตก็แตกดับ เมื่อเกิดแล้วก็ต้องตาย ทรายใดที่ยังไม่บรรลุมรรคผลนิพพาน การตายก็จะเกิดขึ้นอีก การเกิดแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับกรรมและการทำดีทำชั่วของผู้ตาย เป็นเหตุปัจจัยทำให้ผู้ตายไปเกิดเป็นสัตว์ หรือมนุษย์หรือเทวดาเหมือนมะม่วง

เมื่อมีผลแล้วก็ต้องเติบโตสุกงอมและร่วงหล่นลงสู่ดิน เมื่อได้รับสภาวะเหตุปัจจัยที่เหมาะสมก็จะงอกขึ้นมาเป็นต้นมะม่วงต้นใหม่ คนก็เช่นกันจะเกิดเป็นอะไรนั้นขึ้นอยู่กับบุญและบาปที่ตนกระทำไว้และเป็นเหตุปัจจัยทำให้ไปเกิดในภพภูมิที่เหมาะสมฉนั้น เรื่องการ

^๒ สัมภาษณ์พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสาครสุนประชาสรรค์, เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๕๔.

ช่วยเหลือชาวพุทธที่มีฐานะยากจนนั้นทางวัดได้จัดหาโรงศพให้ฟรี โดยการจัดตั้งกองทุนรับบริจาคทรัพย์จากผู้ใจบุญ ซึ่งมีชาวพุทธที่ยากจนมารับบริการเรื่องนี้อยู่จำนวนมากพอสมควร^๗

วัดลาดปลาเค้า เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จัดการเรื่องศพและสัปเหร่อทำหน้าที่ร่วมอีกทางหนึ่งด้วย พิธีอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพนั้นเป็นเรื่องของญาติพี่น้องของผู้ตายจัดการมาให้เรียบร้อยแล้วจึงมอบให้พระสงฆ์เจ้าหน้าที่ของวัดจัดการทำพิธีต่อไป

ขั้นตอนในการจัดการเตรียมศพ สิ่งแรกที่ฆราวาสพึงทำคือแจ้งกรมรณะแก่เจ้าหน้าที่ที่เขตของตนและจัดการอาบน้ำศพแต่งตัวศพให้เรียบร้อยเป็นปกติแล้วเคลื่อนย้ายศพไปวัด โดยมีพระสงฆ์นำทางไป บุตรหลานจะจุดธูปเทียนบอกให้ไปวัดและการเคลื่อนศพก็ยังคงให้มีพระนำทางไป โดยเดินเป็นขบวนขึ้นรถเฉพาะกิจนำศพไปวัด เมื่อถึงวัดแล้วจัดให้มีพิธีการรดน้ำศพ เป็นการขอมาต่อผู้ตายที่คนได้ล่วงเกินทั้งกายวาจาใจ เป็นการขออโศกกรรมต่อศพ การบูชาศพใช้ธูป ๑ ดอก กราบไม้แบบมือ แต่อธิษฐานจิตด้วยการขออโศกกรรม ๓ คือ มโนกรรม วาจกรรม และ กายกรรม ไม่มีตราสังแต่จะมีพิธีมัดมือศพให้พนมมือ โดยมีดอกไม้อยู่ในมือ

การยกตราสังมีเหตุผลคือในปัจจุบันมีขั้นตอนการทำโรงศพที่คิมนคงแข็งแรง ไม่ได้ใช้ฝาบ้านมาทำโรงเหมือนสมัยโบราณ อีกทั้งมีการฉีดยาให้ศพ ศพจึงปลอดภัยอยู่ในท่าเรียบร้อยมั่นคง การตราสังจึงไม่จำเป็น ส่วนในอดีตที่มีตราสังเพราะว่าฝาลงมาจากฝาบ้านการทำโรงศพไม่มั่นคง อาจจะมีโอกาสโรงแตกได้ง่ายถ้าผู้แบกศพไม่ระมัดระวัง ถ้าผู้แบกศพดีมีสุราเมรัย อาจจะเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุขณะแบกโรงศพได้ง่าย เมื่อมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น โลงหลุดจากมือผู้แบก หามก็อาจจะพบภาพของศพที่น่าดู

การตราสังจึงจำเป็นต้องทำเพื่อความเรียบร้อยในการจัดเก็บและการเคลื่อนย้ายอย่างดี อดี ในขั้นตอนนี้โบราณมีคติธรรมสอนเรื่องตราสังให้ผู้ที่มิชีวิตอยู่ในเรื่องอุปาทานขันธ มั่นถือนั่นซึ่งเป็นเหตุปัจจัยของการเกิดทุกข์และมีภัยในวัฏสงสารไม่มีที่สิ้นสุด

๑) การตั้งศพ ทางวัดตั้งศีรษะของศพไปทางพระพุทธรูปองค์ประธานในศาลาพิธีเป็นหลักไม่ได้ยึดเอาทิศตะวันตกเหมือนสมัยโบราณ การสวดพระอภิธรรมจะสวดเป็นภาษาบาลี แต่ถ้าสวดพระมาลัยจะมีบทแปลเป็นภาษาไทย มีสวดสังคหะ ๗ บท ตามปกติ

๒) การเดินนำศพเวียน ๓ รอบเมรุก่อนตั้งบนเมรุ เป็นการแสดงความเคารพศพก่อนเผา และมีพิธีล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าวเหมือนสมัยโบราณ แต่ในกรณีที่เป็นศพพิเศษที่ทางโรงพยาบาลสั่งห้ามเปิดห่อศพทางวัดก็ยกเลิกพิธีล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว แต่จะทำพิธีเผาหลอกคือ ให้ประธานนำดอกไม้จันทน์ขึ้นไปวางใต้โรงศพก่อน ตามด้วยแขกผู้มีเกียรติ เมื่อแขกในงาน

^๗ สัมภาษณ์ พระครูพิมลบุญญาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, วัดสาครสุนประชาสรรค์ เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

วางดอกไม้จันทน์เป็นพิธีเผาหลอครบทุกคนแล้วจึงเผาจริง ที่วัดแห่งนี้ยังคงมีพิธีโปรยทานก่อนเผาศพตามปกติ

๓) การเก็บกระดูก ในบางรายญาติผู้ตายให้เก็บกระดูกไว้ที่วัด ไม่เก็บไว้ในบ้านเพราะไม่สะดวกในการเก็บ แต่จะมาทำบุญทุก ๆ ปีให้ผู้ตายที่วัด เช่น วันสงกรานต์ หรือวันครบรอบวันตายของผู้ตาย คนโบราณสอนเรื่องความกตัญญูแก่บุตรหลานด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายทุก ๆ ปี คนจีนก็มีไหว้ศพวันเซ็งเม้ง คนไทยก็เป็นวันสงกรานต์ บางรายนำเอ้ากระดูกไปลอยอังคารที่แม่น้ำทั้งหมด ซึ่งคนรุ่นใหม่เชื่อว่าการลอยอังคารเป็นการให้ความสงบร่มเย็นแก่ผู้ตาย

๔) การแปรธาตุ ที่วัดลาดปลาเค้าจะมีเจ้าหน้าที่จัดกระดูกเป็นรูปร่างคนเมื่อญาติผู้ตายมาถึงในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น ญาติผู้ตายนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุลเป็นบังสุกุลตาย นำเอ้ากระดูกที่เหลือจากการเลือกเก็บไว้บูชาแล้วมารวมกันแล้วห่อด้วยผ้าดิบเก็บไปลอยอังคาร

๕) การบวชน้ำไฟ เป็นพิธีที่ยังคงปฏิบัติเพื่อให้ผู้ตายได้รับอานิสงส์แห่งบุญกุศลจากการบวชการประพาศิทธิกรรมของบุตรหลานที่บวชให้ ในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ทำครบรอบวันตาย ๗ วัน อาจจะจัดให้มีสวด ๓ ค่ำ เลี้ยงพระสงฆ์ หรือใส่บาตรพระสงฆ์ จำนวน ๔ รูป ตอนเช้าก่อนเพล ถวายสังฆทาน ทำบุญบังสุกุล ส่วนการทำบุญหลังจากนั้นก็ทำช่วงครบรอบวันตาย ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน เพราะเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายยังรอรับผลบุญกุศลที่บุตรหลานญาติมิตรทำส่งไปให้ ในความเป็นจริงผู้ตายเมื่อยังมีชีวิตอยู่ควรบำเพ็ญบุญกุศลไว้ให้มาก ไม่ต้องรอรับส่วนบุญจากบุตรหลานญาติมิตรที่จะทำให้ตนซึ่งเป็นวิธีที่ดีกว่า

๖) การเคาะโลงบอกศพให้มากินข้าวยังคงปฏิบัติ เป็นความเชื่อและมีพิธีกรรมแฝงอยู่ คือ สอนให้ลูกหลานรู้ความจริงว่าคนตายเมื่อตายไปแล้วไม่สามารถลุกขึ้นมากินอาหารได้ เมื่อเขายังมีชีวิตอยู่ควรหาอาหารให้ท่านได้รับประทานอิ่มท้อง ควรดูแลเรื่องอาหารการกินให้ดี ๆ สม่ำเสมอ อย่าทำเมื่อตอนที่ท่านตายแล้วการเคาะโลงให้ออกมากินข้าวไม่เกิดประโยชน์อะไร

๗) การตามไฟหน้าศพ ปัจจุบันใช้เปิดไฟฟ้าให้สว่างเพราะว่าธรรมชาติของคนเราจะกลัวผี อีกประการหนึ่งกลัวว่ามีแมวหรือสุนัขจะมารบกวนบริเวณพิธีตั้งโลงศพ ตามไฟเพื่อเป็นการดูแลได้สะดวกเรียบร้อย ส่วนเรื่องการเดินทางสามหาบ ปัจจุบันวัดได้ประยุกต์เป็นการถวายเครื่องกัณฑ์เทศน์ก่อนเผา ไม่มีเครื่องสังฆทานแบบโบราณ คือ มีหม้อ ครก เขียง เต่า และอุปกรณ์เครื่องครัวเพื่อให้ผู้ตายมีอุปกรณ์ใช้ในภพหน้า การจัดงานฌาปนกิจของวัดลาดปลาเค้า จัดแบบเรียบง่ายตามอัธยาศัยของผู้ตาย สะดวกและประยุกต์ให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและจัดตามความประสงค์ของเจ้าภาพ

๘) ราคาค่าใช้จ่ายในการเผาศพของวัดอยู่ที่ ๒,๐๐๐ บาท ต่อศพ ถ้าเจ้าภาพไม่มีเงิน เพราะฐานะยากจน ทางวัดจัดให้ฟรี เพราะมีอุปกรณ์พร้อมให้ใช้ เช่น ดอกไม้ประดับหน้าศพวัดมิ ให้ใช้แต่เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ไม่ใช่ดอกไม้สด เป็นต้น

เรื่องการทำบุญเจ้าภาพอาจจะใช้วิธีนำปัจจัยใส่ซอง ซึ่งแล้วแต่เจ้าภาพจะถวายพระสงฆ์ ซึ่งไม่ได้บังคับว่าต้องถือปฏิบัติ ในพิธีเผาต้องมีผ้าไตร ๑ ชุด ให้ประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุล ถ้าไม่มีตรงนี้ก็ไม่มีอะไร แต่กุศลก็จะหายไป^๔

ในเรื่องคติธรรมที่พระอาจารย์อธิบาย คือ โบราณสอนเรื่องการใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้า คือเรื่องความสะอาด การล้างสิ่งสกปรกต้องอาศัยน้ำที่สะอาดในการชำระล้าง น้ำมะพร้าวมี คุณสมบัติเป็นด่างเหมาะสมที่จะนำมาใช้ล้างหน้าให้สะอาด แต่การล้างหน้าศพนั้นเป็นนัยสอนว่า ถ้าเราจะชำระล้างกิเลสที่ทำให้ใจเราสกปรกเศร้าหมองนั้นต้องใช้ธรรมะชำระล้างให้สะอาดเพราะ ธรรมะเป็นสิ่งที่สะอาดบริสุทธิ์มีคุณสมบัติทำให้ใจเราสะอาดได้เปรียบเหมือนน้ำมะพร้าว

ส่วนเรื่องฐานะผู้ตายไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน รายจ่ายก็เท่ากัน คือ ๒,๐๐๐ บาท ในบาง รายที่จนจริง ๆ ไม่มีเงินเลยทางวัดก็จัดหาโรงศพใหม่จากร้านให้ จัดการให้ฟรีทุกอย่างเพราะว่าที่วัด มีผู้รับบริจาคเงินทำโรงศพซึ่งได้ปัจจัยจากผู้มีจิตศรัทธาประมาณเดือนละ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท

เจ้าหน้าที่ของวัดนำเงินไปฝากธนาคารไว้เพื่อนำมาใช้จ่ายในเรื่องฌาปนกิจให้แก่ศพผู้ ยากไร้ซึ่งก็แทบจะไม่เพียงพอ ราคาโรงใหม่อยู่ในราคา ๑๐ โหล ๑๘,๐๐๐ บาท

เมื่อก่อนทางวัดมีดอกไม้แห้งให้บริการแก่ศพผู้ยากไร้ แต่เวลานี้ดอกไม้ก็เสื่อมสภาพเก่า ไม่สวยงาม ในบางรายก็จะนำดอกไม้ที่ยังสดอยู่ของงานศพรายที่เพิ่งเสร็จไปนำมาประดับหน้าศพ ให้ เรื่องเตาเผาศพ ทางวัดใช้ระบบไร้มลพิษ มีเจ้าหน้าที่ที่เขามาตรวจสอบสภาพเตาเผาทุก ๆ ปีถ้ามี การชำรุดก็จะซ่อมให้ฟรี^๕

เรื่องคติธรรมในพิธีศพท่านให้ข้อคิดว่าความตายเป็นพิธีที่ให้ข้อคิดแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ในเรื่อง การปลงสังขาร ทุกคนต้องยอมรับความจริง เรื่องความตายเพราะว่าทุกคนต้องตาย หลังจากตาย แล้วจะไปเกิดเป็นอะไรนั้นผมไม่ทราบ ผมคิดว่าบุญกับบาปเป็นสิ่งที่คนเราควรตระหนัก บาปไม่ ต้องรอรับผลชาติหน้า มันได้รับแต่ชาตินี้แหละครับ คุณภาพศพก็รู้ว่ากรรมมีผลจริง ตายดีกับตายไม่ ดี มันปรากฏให้เห็นชัดเจนแล้ว

^๔ สัมภาษณ์ พระปราศรัย มีกิริยา (อภิบุณฺโญ), หัวหน้าฌาปนสถานวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขต ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๕ พระครูวิมลวิหารกิจ, เจ้าอาวาสวัดลาดปลาเค้า, จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

เรื่องการจัดพิธีศพแบบโบราณมันหายไปหลายพิธี เพราะเหตุปัจจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ที่วัดลาดปลาเค้ายังคงปฏิบัติคือ ตั้งแต่ญาตินำศพมาที่วัด ก็จะจุดธูปบอกเจ้าที่เจ้าทางและบอกวิญญาณผู้ตายว่านำศพมาไว้คนะ นำมาทำบุญให้ ต่อจากนั้นรอเวลาให้ญาติมิตรมารดน้ำศพ ส่วนใหญ่เป็นเวลา ๑๖.๐๐น. – ๑๘.๐๐น. โดยประมาณ

ต่อจากนั้นทำพิธีเบิกโลงศพ แล้วตราสัง คือมัดแถมมือส่วนดอกไม้วางไว้บนนอกของศพ และเงินที่จะนำไปซื้อที่ดินกับขยายกาลิตากาลาก้างไว้ที่อกของศพไม่ให้ใส่ในปากศพ ด้วยเหตุผลความเชื่อว่าเงินมีรูปในหลวงไม่ควรเผาไหม้ไปกับศพต่อไป เสร็จจากนั้นก็ตั้งศพ จัดดอกไม้หน้าศพ นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมเป็นบทสวดภาษาบาลีไม่แปล เว้นแต่เจ้าภาพมีประสงค์ให้แต่สวดมาลัยก็จะมีบทแปลเป็นภาษาไทย การสวดมนต์หน้าศพส่วนใหญ่จัด ๓ วัน

ต่อจากนั้น มีเลี้ยงเพลพระสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป พระสวดมาติกาบังสุกุล มีพระธรรมเทศนาให้ข้อคิดแก่ญาติผู้ตายที่มาร่วมงานศพ ๑ กัณฑ์ ต่อจากนั้นเคลื่อนย้ายศพ เดินเวียนรอบเมรุ ๓ รอบ มีพระสงฆ์เดินนำขบวนแห่ศพ หรือถ้ามีบุตรหลานบวชหน้าไฟก็ให้เณรที่บวชเดินนำไปด้วย ซึ่งการบวชหน้าไฟจะมีทุกงานศพเพราะเชื่อว่าเป็นการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย

ต่อจากนั้นตั้งศพไว้หน้าเมรุเพื่อรอเวลาเผา ช่วงนี้ประธานงานจะทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์มาทำพิธีชักผ้าบังสุกุล เสร็จจากตรงนี้ ประธานในพิธีจุดไฟเผาหลอกตามด้วยญาติมิตรที่มาในงานศพเดินขึ้นเมรุไปวางดอกไม้จันทน์เผาหลอกจนครบทุกคน

ต่อจากนั้นผมจะยกโลงศพวางไว้บนแท่นที่อยู่ใกล้ ๆ เตาเผา เปิดฝาโลง ตรงนี้ถ้าญาติไม่อนุญาตให้เปิดผมก็ไม่เปิด ถ้าอนุญาตผมจะเปิดแล้วตัดตราสังออก นำมะพร้าวล้างหน้า และนำดอกไม้จันทน์ที่ญาติมิตรนำมาเผาหลอกใส่ในโลงทั้งหมด นำเงินออกจากโลง ปิดฝาโลงเหมือนเดิมแล้วนำโลงเข้าเตาเผาเป็นการเผาจริง

การแปรรูป ทำตอนเช้าวันรุ่งขึ้น เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้จัดกระดูกเป็นรูปคน เมื่อญาติผู้ตายมาถึงวัดก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุลเป็น บังสุกุลตาย ญาติเลือกจีนกระดูกผู้ตายเก็บไว้ในโกศเพื่อนำไปบูชา^๖

เรื่องเล่าถ่านที่เหลือส่วนใหญ่ญาติจะห่อด้วยผ้าขาวนำไปทำพิธีลอยอังคาร หรือบางรายจะนำไปใส่ในธาตุเจดีย์ที่ต่างจังหวัด มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายครบวันตาย ๗ วัน ๕๐ วัน

^๖ สัมภาษณ์คุณครองทรัพย์ ทรงเล็กสิงห์, สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

หรือ ๑๐๐ วัน ส่วนการแต่งกายไว้ทุกข์ บางรายก็ออกทุกในวันที่เสร็จสิ้นงานศพเลย บางรายแต่งกายไว้ทุกข์ ๓ วัน หรือ ๗ วัน^๑

เมื่อถามว่าแนวโน้มการจัดพิธีศพในอนาคตจะเป็นอย่างไร คุณสุชิน ตอบว่า “จากปัญหาการเผาศพของวัดลาดปลาเค้า ที่พบเห็นคือ มีเจ้าภาพบางรายซึ่งมีจำนวนน้อยที่ไม่มารับกระดูกผู้ตายเพื่อนำไปทำพิธีบรรจุโกศ ทิ้งไว้ให้เป็นภาระของเจ้าหน้าที่ต้องนำไปทิ้งที่ธรณีสงฆ์ ในอนาคตพิธีศพน่าจะเป็นพิธีที่ท่าง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองใด ๆ เพื่อความสะดวกของเจ้าภาพที่ต้องเร่งรีบทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดของตนในสังคม”

วัดสิริกมลาวาส (วัดใหม่เสนานิคม) เป็นวัดหลวงเป็นวัดปฏิบัติวิปัสสนาจึงไม่พิธีกรรมการเผาศพ เคยพิธีฌาปนกิจ ๑ รายให้แก่เจ้าของที่ดินที่บริจาคให้สร้างวัด ในบริเวณวัดจึงมีเมรุเก่าแก่เสื่อมสภาพการใช้งาน เพราะไม่เคยมีการเผาศพอีกเลย ภายในวัดจึงไม่มีสัปเหร่อ มีแต่กิจกรรมทางพระศาสนาสดมภ์ภาวนาปฏิบัติธรรมนั่งกรรมฐานวิปัสสนา

พระอาจารย์ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับพิธีศพว่า การตายเป็นกฎของไตรลักษณ์ ที่มีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สรีระของมนุษย์มีเกิด แก่ เจ็บ ตายเป็นธรรมดา เวลาที่เราเหลืออยู่ เรามีลมหายใจอยู่ควรชวนขวยประพฤติปฏิบัติธรรม ทำความดีให้มากเพราะความดีนี้เป็นทรัพย์ภายใน เป็นทรัพย์ทั้งภพนี้และภพหน้าอย่างแท้จริง แก้วแหวนเงินทองที่มีอยู่เป็นทรัพย์ภายนอกเราไม่สามารถนำติดตัวไปได้ต้องสละทิ้งหมดคั้งนั้นมนุษย์เราไม่ควรดำเนินชีวิตของตนด้วยความประมาทเมื่อตายแล้วมีแต่บุญและบาปเท่านั้นติดตัวเราไป^๒

วัดบึงทองหลาง วัดนี้มีพระสงฆ์เป็นผู้ดูแลจัดการเรื่องการฌาปนกิจศพกับสัปเหร่อประจำวัด จากการสัมภาษณ์มีสาระได้ดังนี้

๑) การอาบน้ำศพเป็นพิธีที่บุตรหลานจัดทำให้แก่ศพให้เรียบร้อยมาจากบ้านหรือโรงพยาบาลแล้วนำศพมาที่วัด เมื่อศพถึงวัดก็จะมีพิธีรดน้ำศพ ซึ่งเป็นช่วงเวลา ๑๖.๐๐น.-๑๗.๐๐น. ไม่มีตราสังแบบโบราณ มีเพียงมัดมือศพให้อยู่ในลักษณะพนมมือมีกรวยดอกไม้รูปเทียนอยู่ในมือ พระสงฆ์เจ้าหน้าที่ให้คำอธิบายว่าในสมัยโบราณมีพิธีตราสังเพราะว่าการสร้างโลง

^๑ สัมภาษณ์คุณศักดิ์กิตติ อัครเมธี , อุบาสกวัดลาดปลาเค้า จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร , วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๒ สัมภาษณ์คุณสุชิน ปานเที่ยง , สัปเหร่อวัดลาดปลาเค้า แขวง จระเข้บัว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต , วัดสิริกมลาวาส แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร , วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

ของคนโบราณไม่มั่นคงใช้ฝาบ้านของตนสร้าง โลงหรือวัสดุที่หาได้จากบริเวณใกล้บ้านหรือในชุมชนนั้น ๆ การตราสั่งจึงจำเป็นเพื่อให้การเคลื่อนย้ายศพได้สะดวกเรียบร้อยดี

๒) การเบิกโลงศพยังคงมีปฏิบัติตามประเพณี พิธีใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก็ยังคงปฏิบัติแต่ยกเว้นศพที่แพทย์สั่งห้ามเปิดวัสดุห่อศพเพราะมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อจากซากศพ การตั้งศพวัดจะตั้งให้หัวศพไปตามสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมของศาลา ไม่ยึดว่าต้องหันศีรษะของศพไปทางทิศตะวันตก แต่จะยึดหลักให้ศีรษะของศพหันไปทางทิศที่ประดิษฐานพระพุทธรูปในศาลานั้น

การตำหนักใส่ปากศพยกเลิกปฏิบัติแล้ว และเงินใส่ปากศพก็ยกเลิกปฏิบัติแต่จะปรับเปลี่ยนเป็นการใส่เงินไว้ในโลงศพ ในท้ายที่สุดก่อนเผาศพหรือจะเก็บเงินไป สำหรับศพที่มีสภาพที่รับอุบัติเหตุ พิธีศพก็ปฏิบัติเหมือนกันกับศพทั่วไป เพราะมีวิธีการแต่งแผลให้เรียบร้อย มีพิธีรดน้ำศพได้ตามปกติ ถ้าญาติของผู้ตายต้องการเก็บศพไว้ทางวัดก็จะมีผู้ยื่นบริการให้เก็บได้^{๑๐}

ท่านให้ข้อคิดและเสนอแนะเกี่ยวกับญาติผู้ตายที่เคยพบว่ามีข้อคิดบางประการคือ

๓) เรื่องบุตรหลานหรือญาติมิตร ใกล้ชิดของผู้ตายควรเรียนรู้เรื่องความตาย และพิธีการจัดการศพเพราะเป็นประเพณีที่สอนให้แสดงความกตัญญูต่อผู้ตายได้เป็นอย่างดี เป็นสิ่งที่ลูกหลานพึงกระทำให้บุพการีของตนไม่ควรมอบหมายเป็นภาระหน้าที่ให้แก่เจ้าหน้าที่วัดหรือให้แก่พระสงฆ์ในวัดแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติจัดการศพนั้นทำให้บุตรหลานสามารถปฏิบัติตนได้ดีเหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะในสังคมได้อย่างถูกต้องและดีงาม

๔) ค่าใช้จ่ายเรื่องงานศพ ในวัดบึงทองหลางไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทางวัดให้บริการฟรีทุกอย่าง เช่น บริการดอกไม้ประดับหน้าศพซึ่งเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ และเผาให้โดยไม่เก็บค่าเชื้อเพลิงงบประมาณในส่วนนี้ทางวัดนำมาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธามาทำบุญที่วัด หยอดเงินทำบุญซื้อโลงศพที่ตั้งไว้ในศาลาของวัด ในกรณีของเจ้าภาพที่มีฐานะดีเรื่องการทำบุญนั้นสุดแท้แต่เจ้าภาพจะทำบุญให้วัดในรายการที่เจ้าภาพควรทำบุญมีต่อไปนี้ คือ ค่าใช้จ่ายในการเผาศพ เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท รายจ่ายส่วนอื่น ๆ เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพจัดหาเอง แต่เจ้าภาพจะทำบุญให้วัดนั้นแล้วแต่เจ้าภาพจะทำ อาหารเลี้ยงพระสงฆ์และอาหารเลี้ยงแขกในงานซึ่งเจ้าภาพจัดหาเอง และอื่น ๆ ที่เจ้าภาพมีความประสงค์ที่จะทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย^{๑๑}

ท่านให้ข้อคิดและเสนอแนะเกี่ยวกับญาติผู้ตายที่เคยพบว่ามีข้อคิดบางประการคือ

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสุจิตวิมล , วัดบึงทองหลาง ลาดพร้าว ซอย ๑๐๑ เขต ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณสมโภชน์ เสือโรจน์ , สัปเหร่อวัดบึงทองหลาง ลาดพร้าว ซอย ๑๐๑ เขต ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๕) แนวโน้มการจัดพิธีศพในอนาคต จากปัญหาที่พบในปัจจุบันที่วัดบึงทองหลางบางประการ คือ ปัญหาของเจ้าภาพบางรายไม่มาเก็บกระดูกของผู้ตายหลังเผาเพื่อนำไปประกอบพิธีบรรจุโกศหรือสถานที่ที่เหมาะสมทำให้เจ้าหน้าที่ของวัดรับภาระไม่ไหวจึงนำเถ้ากระดูกไปใส่เก็บไว้ในถังขยะเพราะว่าสถานที่ของวัดไม่มีที่สำหรับถมกระดูกเหล่านี้ไว้ ส่วนกระดูกชิ้นใหญ่ ๆ จะเก็บไว้ในถังสีเหลือง ดังเหล่านี้ตั้งอยู่ในเต็นท์ใหญ่ภายในบริเวณพื้นที่ของวัด

การเผาศพของวัดในแต่ละเดือนมีจำนวน ๘๐-๑๒๐ ศพ เฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ มีฌาปนกิจศพ มากกว่า ๑๐ รายการ กระดูกที่เจ้าภาพทิ้งในบางรายนั้นเป็นภาระของวัดอย่างยิ่ง ในวัดมีเตาสำหรับเผาศพจำนวน ๔ เตา เป็นเตาคูณภาพเตีราคา ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท เป็นชนิดที่เริ่มลพิษใช้ระบบถ่านน้ำ ไม่มีควัน มีเจ้าหน้าที่ทางบริษัทมาตรวจสอบสภาพเป็นระยะ ๆ ตามกฎหมาย^{๑๒}

คุณสมาน พูลเกษม ให้ข้อคิดและเสนอแนะเกี่ยวกับญาติผู้ตายที่เคยพบว่า มีข้อคิดบางประการคือ

๖) การทำงานไม่มีปัญหาแต่ปัญหามักจะมาจากเจ้าภาพที่มักจะต้องขอให้เจ้าหน้าที่ทำตามที่คุณต้องการ ซึ่งทางวัดพยายามจัดให้เท่าที่จะทำได้ ศพที่มีปัญหา คือศพที่ตายจากโรคที่ติดเชื้อร้ายแรง ทางโรงพยาบาลจะห่ออย่างมิดชิดเรียบร้อย ทางเจ้าหน้าที่จะไม่เปิดห่อศพออกเด็ดขาด ดังนั้นศพจะไม่มีกรรรดน้ำศพ และก่อนเผาไม่มีพิธีใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้า นอกจากนั้นจัดพิธีฌาปนกิจตามปกติ

๗) ความเชื่อเรื่องภัยวิภูสงสาร คนเรามีเกิด แก่เจ็บตายเป็นธรรมดาตายแล้ว ผู้ที่มีอัตตาตัวตนทำให้ตนยึดมั่นถือมั่น ปลงอะไรไม่ได้ ยึดติดวัตถุแต่ขาดธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อสูญเสียสิ่งที่ตนรักไปใจก็เป็นทุกข์ เวรกรรมมีจริงหากต้องการให้ตนพ้นภัยของวิภูสงสารต้องประพฤติธรรม มีศีลและปฏิบัติธรรม เลิกเหล้าเลิกบุหรี่ ไม่เสพยาบ้า หลีกหนีอบายมุขทั้งหมดแล้วก็จะทำให้ตนหลุดพ้นจากบาปและเวรภัยของวิภูทุกข์ เรื่องการแต่งกายไว้ทุกข์หลังจากเผาศพแล้วยังมีอยู่ บุตรหลานจะแต่งกายไว้ทุกข์ ๓๐ วัน หรือ ๑๐๐วัน แล้วแต่จะพูดคุยตกลงกัน การทำบุญให้ผู้ตายก็ยังมีปฏิบัติอยู่

๘) เรื่องแนวโน้มในการจัดพิธีศพในอนาคต สิ่งที่พบเห็นพฤติกรรมบางประการของบุตรหลานหรือญาติผู้ตายบางราย มีบางรายเมื่อเผาศพเสร็จแล้วญาติผู้ตายไม่มาเก็บกระดูกเพื่อ

^{๑๒} สัมภาษณ์คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย ,สัปเหร่อวัดบึงทองหลาง กรุงเทพมหานคร , วัดบึงทองหลาง ตลาดพร้าวซอย ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร ,อายุ ๔๘ ปี ,วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.

นำไปบรรจุโกศไว้บูชาและทำบุญให้ผู้ตายจะปล่อยทิ้งไว้ที่วัดให้เป็นภาระของวัด เจ้าหน้าที่ของวัดจึงจำเป็นต้องนำไปถวญสงฆ์ใน ๑ ปี จะมีประมาณ ๓๐ – ๔๐ ราย^{๑๑}

ความตายเป็นเรื่องธรรมดา เพราะทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย บุตรหลานที่มีชีวิตอยู่ต้องมีศีลธรรมและปฏิบัติธรรม อย่างผมได้ประสบการณ์เรื่องกฎแห่งกรรมมาก เมื่อก่อนผมประพฤติตนไม่มีศีลธรรม คี๋มสุราเล่นการพนัน ชีวิตก็มีแต่ปัญหา อุปสรรคมีมากมาย การประกอบอาชีพก็ฝืดเคือง ไม่ประสบผลสำเร็จ เมื่อผมหันหน้าเข้าวัดปฏิบัติดีตามคำสอนของพระพุทธองค์และได้มีโอกาสช่วยเหลืองานกิจการของวัด ละ ลด เลิกสิ่งอบายมุขทุกชนิดที่เคยปฏิบัติมา ชีวิตผมมีความสุขขึ้น ชีวิตก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ

เรื่องความตายผมเห็นมามาก บางคนร่ำรวยมาก ขนาดจัดงานศพใช้เงินแต่งงานประดับหน้าศพเป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท แต่เวลาทำบุญให้ทางวัดทำเพียง ๑,๐๐๐ บาท เท่านั้น ซึ่งก็แล้วแต่เขาจะทำบุญนะ เรื่องบาปบุญผมเชื่อครับ บางครั้งสภาพศพที่ปรากฏ บอกถึงเรื่องการทำบุญมาดีของผู้ตาย บางศพตายแล้วมีสภาพเหมือนนอนหลับสบาย บางศพมีสภาพไม่น่าดูเป็นอสุภะ ก็ปลงได้ในรูปแบบหนึ่ง^{๑๒}

ความตายเป็นเรื่องของไตรลักษณ์ เป็นมรดกทางธรรมชาติที่ทุกคนต้องได้รับเสมอกัน ดังนั้นการดำเนินชีวิตของเราจึงไม่ควรประมาท ไม่ควรใช้เวลาไปกับสิ่งมอมเมา ไร้สาระควรปฏิบัติหน้าที่การงานของตนอย่างซื่อสัตย์สุจริตตั้งอยู่ในศีลธรรม บุตรหลานญาติผู้ตายควรอยู่ใกล้ชิดผู้ใกล้ตายเพื่อพุดนำจิตให้ผู้ใกล้ตายมีความรู้สึกดี ๆ และเตรียมใจให้เขาตายด้วยความสงบสุขหมดห่วงบุตรหลาน หมดห่วงทรัพย์สินสมบัติ เพื่อให้จิตของเขาปล่อยวางต่อความห่วงกังวลต่าง ๆ

ที่สำคัญลูกหลานควรเรียนรู้เรื่องพิธีการจัดการศพเพื่อเป็น โอกาสของตนที่ได้แสดงความกตัญญูต่อผู้ตายด้วยการอาบน้ำศพ แต่งกายให้ศพ และ จัดการสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพิธีศพได้อย่างถูกต้องและราบรื่น อีกทั้งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของตนและเป็นบุญกริยาที่ผู้กระทำจะได้รับผลแห่งบุญที่ตนบำเพ็ญไว้ในภพภาคหน้าต่อไป

ปัจจุบันนี้พิธีเก่าโบราณแต่ดั้งเดิมบางพิธีเลิกปฏิบัติแล้วเพราะสังคมความเป็นอยู่ของชาวพุทธเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น พิธีเดินสามหาบปัจจุบันไม่มีแล้ว มีแต่ทำบุญฉลองธาตุ คือ ทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์ พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล และเจ้าภาพก็จะถวายปัจจัยไทยทานก็แล้วแต่ความศรัทธา ส่วนพิธีแปรธาตุยังคงปฏิบัติอยู่ เมื่อจัดกระดูกเป็นรูปร่างคนบังสุกุลเป็น และบังสุกุลตาย

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณสมาน พูลเกษม, สัปเหร่อวัดลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, อายุ ๕๑ ปี มีประสบการณ์การทำหน้าที่มากกว่า ๕๐ ปี, วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์คุณปริษา สุขเกษม, สัปเหร่อวัดบึงทองหลาง ลาดพร้าว ซอย ๑๐๑ เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

บุตรหลานจะเก็บถ้ำกระดูกไปลอยอังคารหมด ไม่นิยมเก็บไว้ในบ้านเพราะเชื่อว่าผู้ตายได้ไปอยู่ในที่เย็น

ปัญหาอีกประการหนึ่งคือเรื่องบุตรหลานไม่มีเวลาทำบุญให้ผู้ตาย บุตรหลานมีความเชื่อเรื่องวิญญาณว่าการทำบุญอุทิศให้แล้ววิญญาณผู้ตายจะได้รับผลบุญกุศลและบุญจะหนุนนำให้วิญญาณผู้ตายไปเกิดในภพภูมิที่ดี ข้อเสนอแนะบุตรหลาน คือ ตอนที่ผู้ตายมีชีวิตอยู่ขอให้เลี้ยงดูให้ท่านได้รับประทานอาหารดี ๆ ให้ท่านอิ่ม มิใช่มาเช่น โลงศพด้วยอาหารดี ๆ มากมาย ศพไม่สามารถลุกออกมากินได้แล้ว

๑) การรดน้ำศพนั้นจะรดเฉพาะศพที่ตายปกติ แต่ถ้าศพติดเชื้อมีการรดน้ำศพ และไม่มีการใช้น้ำมะพร้าวล้างศพ ในกรณีศพที่มีสภาพและมาทางวัดก็มีผู้ยื่นให้บริการแช่เย็นศพไว้ การตราสั่งไม่มีเพราะว่าศพในปัจจุบันมีการฉีดยาให้ศพอยู่ในสภาพดีไม่ถ่างแขนขา พิธีตราสั่งจึงไม่จำเป็น มีเพียงมัดมือให้อยู่ในท่าพนมมือมีดอกไม้รูปเทียนอยู่ในมือเพื่อนำไปไหว้พระที่ชั้นฟ้าจุฬามณี

๒) ค่าใช้จ่ายในการจัดทำศพนั้นทางวัดมิได้เรียกเก็บแต่อย่างใด แต่เจ้าภาพมีรายจ่ายในเรื่องพิธีศพเอง เช่น ค่าจัดดอกไม้ประดับหน้าศพ ซึ่งมีจำนวน ๕ กอ ที่ต้องจัดวางไว้ประดับหน้าโลงศพ มีราคาต่ำสุดคือราคาตั้งแต่ ๑,๘๐๐ - ๒,๐๐๐ บาท ๔,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท หรือ ราคา ๘,๐๐๐ - ๒๐,๐๐๐ บาท ถ้าจัดเป็นสวนก็ราคา ๑๕,๐๐๐ บาท ส่วนค่าเชื้อเพลิงเผาศพนั้นเจ้าภาพจะต้องจ่ายประมาณ ๒,๕๐๐ บาท ตามราคาร้านมันดีเซลในท้องตลาด

๓) ข้อคิดที่อยากฝากให้บุตรหลาน คือ ความตายเป็นมรดกธรรมที่ทุกคนต้องได้รับ เราควรปลงให้ได้เพราะ เป็นเรื่องของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อตายแล้วก็ทำอะไรคิดตัวไปได้ มีแต่บุญและบาปเท่านั้นที่จะนำติดตัวไป ซึ่งบาปและบุญนี้ก็จะส่งผลให้เราไปเกิดเป็นเทวดา มนุษย์หรือสัตว์ต่อไปในภพหน้า^{๑๕}

คุณบุญส่ง หนีหงส์ ให้ข้อคิดว่า “คนเราเกิดมาร่วมพิภพ ต้องเจอจุดจบวันหนึ่งทั้งชายหญิง ล้วนไปป่าช้าทั้งศักดิ์นาและกรรมกรทั้งขาทั้งซ้ายทั้งนายทั้งบ่าวทั้งข้า(ทาส)ทั้งเจ้าล้วนเป็นเหยื่อหนอ ตายแล้ว همینน่าเป็นที่แน่นอนต้องเกยเชิงตะกอนด้วยกันทุกคน”^{๑๖}

คุณแจ้ วงศ์ขำ ให้ข้อคิดเรื่องบาปบุญและกรรมว่า ข้อคิดเรื่องกรรมและบาปบุญ ปัจจุบันเราไม่ต้องรอกพหน้าหรือชาติหน้าเพราะปัจจุบันกรรมติดปีกบินได้ คนที่ค้าขายฆ่าลูกหลาน

^{๑๕} สัมภาษณ์คุณพูนศักดิ์ โมทนาลัย , วัดบึงทองหลาง ตลาดพร้าวซอย ๑๐๑ กรุงเทพมหานคร , อายุ ๔๘ ปี , วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์คุณบุญส่ง หนีหงส์, อุบาสกวัดลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, อายุ ๔๑ ปี , วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ก็คิดว่ามันเป็นปัญหาสังคม ให้เห็นความจริงได้ทุกวัน และคนที่ดื่มเหล้าเมาสุราผลก็ เป็นโรคติดสุรา เรือร้าง คนที่ใช้ไฟฟ้าช็อตปลาในน้ำให้ตายตนเองก็ตายเพราะถูกไฟฟ้าช็อต นี่ก็เห็นได้ชัดเจน คน ในสมัยนี้ขาดศีลธรรมผลกรรมที่ตนได้รับจึงตามทันเร็วทันตาเห็นไม่ต้องรอชาติหน้า^{๑๑}

ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลเป้าหมายเพื่อประกอบการศึกษาเรื่องคดิธรรมที่ปรากฏใน พิธีศพของชาวพุทธเถรวาทในเขตลาดพร้าวกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดลาดพร้าว วัดสาครสุนัประ ชาสตร์ วัดลาดปลาเค้า วัดสิริกมลवास และวัดบึงทองหลางได้สาระสำคัญดังนี้

๑) พิธีศพปัจจุบันวัดจัดเป็นพิธีที่ปรับปรุงจากพิธีโบราณให้เป็นพิธีศพที่เอื้อต่อความ สะดวกและเหมาะสมแก่ผู้ตายโดยคงหลักการของประเพณีเดิมไว้ คือ การอาบน้ำศพญาติอาบให้มา เรียบร้อยแล้ว ญาตินำศพมาวัด นิคยาศพ มีพิธีรดน้ำศพ มัดตราสังเฉพาะมือให้ถือดอกไม้รูปเทียน ได้ บรรจุโลง สวดพระอภิธรรม สวดมาติกาบังสุกุล เทศน์หน้าศพ ซักผ้าบังสุกุล วางดอกไม้จันทน์เผาหลอก นำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ แล้วเผาจริง รุ่งเช้าญาติผู้ตาย เก็บกระดูก มีเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์เรียกว่า ฉลองธาตุ

๒) ญาติผู้ตายบางรายไม่เข้าใจประเพณีการเผาศพอย่างถูกต้องจะพยายามให้เจ้าหน้าที่จัด ตามใจตนเอง เจ้าหน้าที่ของวัดจำเป็นต้องจัดให้เพื่อลดความขัดแย้งกัน

๓) ศพที่ตายเพราะอุบัติเหตุ มีสภาพไม่น่าดู ทางวัดมีตู้เย็นสำหรับเก็บศพให้ใช้เพื่อความ สะดวกในการจัดเก็บศพให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อย

๔) ศพอนาถาหรือญาติผู้ตายยากจน วัดมีเครื่องใช้อุปกรณ์และโลงให้ฟรี มีดอกไม้ ไม้ ประดิษฐ์ให้แต่งหน้าศพ และไม่เรียกค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด เพราะว่าทางวัดมีตู้รับบริจาคซื้อโลงศพ จากผู้มีจิตศรัทธา

๕) วัดมีเมรุคุณภาพ มีระบบการเผาที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ และมีเจ้าหน้าที่จากเขตมาวัด ตรวจสอบทุก ๆ ปี

๖) ค่าใช้จ่ายในพิธีศพรายละ ๒, ๐๐๐ - ๓, ๐๐๐ บาท ขึ้นอยู่กับราคาน้ำมันเชื้อเพลิงใน ท้องตลาด ในการฌาปนกิจแต่ละรายใช้ประมาณ ๖๐ ลิตรต่อ ๑ ศพ

๗) มีญาติของผู้ตายบางรายไม่มาเก็บกระดูกหลังเผา เพื่อนำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ เฉลี่ยปีละ ๔๐ ราย ทำให้เป็นภาระของวัดที่ต้องจัดเก็บเถ้ากระดูกเหล่านี้เอาไว้และรวบรวมทำบุญ ให้ในโอกาสที่เหมาะสมต่อไป บางวัดนำไปฝังในธรณีสงฆ์ให้

^{๑๑} คุณแจ้ วงศ์จำ, เป็นสัตบุรุษวัดลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร, อายุ ๖๐ ปี, วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวมะลิ อิงสุข
เกิด	๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๓
ภูมิลำเนา	จังหวัดสุรินทร์
การศึกษา	พุทธศักราช ๒๕๒๐ ประกาศนียบัตรวิชาครูชั้นสูง (ป.กศ.สูง) วิทยาลัยครูสวนสุนันทา กรุงเทพฯ พุทธศักราช ๒๕๒๕ ครุศาสตรบัณฑิต (คบ.) วิทยาลัยครูจันทระเกษม กรุงเทพฯ พุทธศักราช ๒๕๒๗ ศึกษาศาสตรบัณฑิต (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยศรี- นครินทร์วิโรฒน ประสานมิตร กรุงเทพฯ
หน้าที่การงาน	โรงเรียนพระมารดานิจจานุเคราะห์ คลองจั่น บางกะปิ กรุงเทพฯ ครูประจำการ สอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
เข้าศึกษา	๗ มิถุนายน ๒๕๕๑
สำเร็จการศึกษา	๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๕
ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ ๑๕๕/๑๓๓ โชกขัย ๔ ซอย ๑๘ แยก ๑ ถนนโชกขัย ๔ ตำบล ตลาดพร้าว เขตตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๓๐ โทรศัพท์ ๐๘๕-๓๘๘-๕๘๐๐ E-mail. jusmine_mali@hotmail.com.